

Journal
JCSS

The Journal of Communication
and Social Studies

Volume | 4
Issue | 1

www.itam.org.tr

e-ISSN-2791-9420

İLETİŞİM ve TOPLUM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi
The Journal of Communication and Social Studies
Cilt: 4 - Sayı:1 Mart 2024
Vol:4 – Issue:1 March 2024

Yayın Sahibi/ Owner

İletişim ve Toplum Araştırmaları Merkezi adına/ On behalf of the Center for
Communication and Social Studies

Prof. Dr. Hasan GÜLLÜPUNAR

Baş Editör/ Chief Editor

Doç. Dr. Murat BAŞARIR

Yürütücü Editörler

Executive Editors

Doç. Dr. Şakir GÜLER

Araş. Gör. Efe Numan CAN

Alan Editörleri/ Field Editors

Prof. Dr. Redzep SKRİJELJ

Prof. Dr. Shaip BYTYÇI

Doç. Dr. Taleh HALİLOV

Dr. Liridon KRYEZIU

Dr. Serdar GEZER

Dr. Lukasz JASTRUBCZAK

Andreas TRESKE

Editör Yardımcısı/Vice Editor

Doç. Dr. Ali Erkam YARAR

Doç. Dr. Nuri PAŞA ÖZER

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif GÜNAY

Öğr. Gör. Ali MUTLU

 Öğr. Gör. Seyfullah GÜMÜŞOK

 Doktorant Yusuf ŞAHİN

Dil Editörü/ English Language Editor

 Dr. Kazım BABACAN

 Doktorant Yusuf ŞAHİN

Yayın Kurulu/ Editorial Board

 Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ

 Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ

 Doç. Dr. Mahmut AKGÜL

 Doç. Dr. Nedret ÇAĞLAR

 Doç. Dr. Arzu GÜRDAL

Danışma Kurulu/ Advisory Board

 Prof. Dr. Abdullah ÖZKAN

 Prof. Dr. Adem YILMAZ

 Prof. Dr. Ahmet Haluk YÜKSEL

 Prof. Dr. Ahmet KALENDER

 Prof. Dr. AYTEKİN CAN

 Prof. Dr. Başak SOLMAZ

 Prof. Dr. Bünyamin AYHAN

 Prof. Dr. Celalettin YANIK

 Prof. Dr. Cengiz ANIK

 Prof. Dr. Fatma GEÇİKLİ

 Prof. Dr. Filiz PELTEKOĞLU

 Prof. Dr. Hanife GÜZ

 Prof. Dr. İlhan YERLİKAYA

 Prof. Dr. İsmail COŞKUN

 Prof. Dr. M. Sezai TÜRK

 Prof. Dr. Mehmet FİDAN

 Prof. Dr. Mustafa AYDIN

	Prof. Dr. Mustafa KOÇER	
	Prof. Dr. Nural İMİK TANYILDIZI	
	Prof. Dr. Petru GOLBAN	
	Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU	
	Prof. Dr. Şükrü BALCI	
	Prof. Dr. Tatiana GOLBAN	
	Prof. Dr. Yusuf DEVRAN	
	Prof. Dr. Zakir AVŞAR	

Grafik Tasarım/ Graphic Design

Ali Rıza BÜYÜKVADİ

Yayın Türü: Ulusal/Uluslararası Süreli

Yayın Tarihi: Mart 2024

Yazışma Adresi/ Correspondence Address

İletişim ve Toplum Araştırmaları Merkezi (İTAM) Derneği

Küçük İhsaniye Mh. Dr.M.Hulisi Baybal Cd. Hazım Uluşahin İş Mrk.

B/Blok P.096 Selçuklu / KONYA-TÜRKİYE

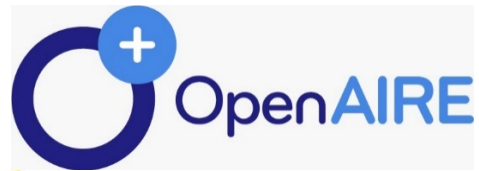
e-posta: bilgi@itamder.org

Tel: 0532 221 98 51

Dergi adresi: <https://itamder.org/index.jsp>

İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki defa yayımlanır. Hakemli bir dergidir. Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir. Kaynak göstermeksizin alıntı yapılamaz. İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi'ne gelen çalışmalar **iThenticate** programında benzerlik taramasından geçirilerek kontrol edilmektedir.

Dergimiz, Directory of Research Journals Indexing, Asos Index, OpenAIRE, Scilit ve Crossref tarafından indekslenmektedir.

İçindekiler – Contents

Araştırma Makaleleri / Research Articles

**Sosyal Medya Çağının Salgını Bilgi Dezenformasyonu:
Twitter Üzerinden 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi
Hakkında Bir Değerlendirme**

**Information Disinformation, the Epidemic of the
Social Media Age: An Evaluation on February 6
Kahramanmaraş Earthquake on Twitter**

1 1-16

Esin SERİN (Doktora Öğrencisi)
esin0225@yahoo.com.tr
ORCID: 0000-0002-7118-0702

Doç. Dr. Simge ÜNLÜ
simgeunlu@sakarya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0137-4210

**Sokak Siyaseti ve Toplumsal Hareketlilik: Mahsa
Amini Protestolarının Medyadaki Sunumu**

**Street Politics and Social Mobility: Media Presentation
of Mahsa Amini Protests**

2 17-40

Dr. Öğr. Üyesi Merve ÖZDEMİR
marv-ozdemir@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-9169-3807

Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ
makdag@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1818-2960

**Z Kuşağının Dijital Ortamlarda Gözetim
Farkındalığını İncelemeye Yönelik Bir Araştırma**

**A Study to Examine the Surveillance Awareness of
Generation Z in Digital Environments**

3 41-66

Muhammet Emin SÖZKESEN (Doktora Öğrencisi)
muhammet_emin_52300@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-0648-9498

Yusuf ŞAHİN (Doktora Öğrencisi)
sahinyusuf89@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3903-3366

Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ
cvatandas@nku.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1431-3553

Ürdün’de Dergicilik: Kurulması ve Gelişimi

Magazines in Jordan: Emergence and Development

4 67-92
Dr. Öğr. Üyesi Yasmin ALDAMEN
y_aldamen@ju.edu.jo
ORCID: 0000-0002-0808-5235

Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Tarihsel Bilgiye Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi

Examination of Secondary Students’ Opinions on Historical Knowledge Within The Scope of Social Studies Course

5 93-120
Emre YILDIRIM (Yüksek Lisans Öğrencisi)
yilemre1990@gmail.com
ORCID: 0009-0002-0489-3312

Dr. Öğr. Üyesi Ülkü YANCI
u.yancii@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5822-1813

Sinemada Neoformalist Yaklaşım Doğrultusunda “Hayat” Filminin Anlatı Yapısı ve Biçim Analizi

Narrative Structure and Form Analysis of The Movie “Life” In the Context of Neoformalist Approach in Cinema

6 121-136
Öğr. Gör. Serdar GEZER
serdar.gezer@outlook.com
ORCID: 0000-0002-8639-3831

Dr. Eda EVLİOĞLU GEZER
eevlioglu@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0926-964X

Türkiye 2023 Genel Seçim Sürecinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Avrupalı Dergi Kapaklarında Sunumu

- 7 137-157 **Presentation of President Erdogan on European Magazine Covers During Türkiye 2023 General Election Process**

Dr. Hacı MORTAŞ
hmortas@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7238-5569

Sosyal Medyada Pozitif Tıp ve Tamamlayıcı Tıp Paylaşımları Üzerine Nitel Bir Çözümleme

- 8 158-181 **A Qualitative Analysis on Positive Health Medicine and Complementary Medicine Shares on Social Media**

Mehmet BOZTEPE (Öğretmen)
birboztepe@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8943-0637

İlköğretim Kademesinde Çocuğu Olan Ebeveynlerin Beslenme Bilgi Düzeyinin Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi: Aksaray Örneği

- 9 182-195 **Examining the Nutrition Knowledge Level of Parents with Primary School Children According to Demographic Characteristics: Aksaray Example**

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet CAN
mehmet23can@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-7985-4126

Murat AKGÜN (Yüksek Lisans Öğrencisi)
m.akgun68@hotmail.com
ORCID: 0009-0001-8322-7643

Derleme/Review

Aşıl Sendromu (Gizli Başarısızlık Korkusu) Kavramsal Bir İnceleme

- 10 196-205 **Achilles Syndrome (Hidden Fear of Failure): A Conceptual Review**

Grant Altay TAŞKIN (Doktora Öğrencisi)
grant.taskin@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6689-7728

Prof. Dr. Muharrem TUNA
muharrem.tuna@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5526-7122

Sosyal Medya Çağının Salgını Bilgi Dezenformasyonu: Twitter Üzerinden 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi Hakkında Bir Değerlendirme

 Esin SERİN*

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
esin0225@yahoo.com.tr
ORCID: 0000-0002-7118-0702

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
simgeunlu@sakarya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0137-4210

Gönderilme/ Received

27.07.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

21.11.2023

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

 Simge ÜNLÜ**

Öz

Bu çalışma, 6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş (Türkiye) merkezli meydana gelen ve Adana, Hatay, Malatya, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Kilis, Adıyaman ve Elâzığ illerini de kapsayarak toplamda 11 ilde yıkıcı sonuçlar doğuran 7,7 ve 7,6 şiddetindeki iki büyük deprem sonrası Twitter'da meydana gelen bilgi dezenformasyonu konusunu içerik ve kapsamına göre incelemektedir. Bu çalışmanın temel amacı doğal afet gibi zamana karşı yarışın hayati önem taşıdığı bir olayda sosyal medya platformlarından birisi olan Twitter'da meydana gelen bilgi dezenformasyonunun neden olduğu sonuçları ortaya koymaktır. Bu çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmış ve 6-11 Şubat tarihleri arasında Twitter üzerinden çekilen 20.000 tweet MAXQDA analiz programı kullanılarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular, sosyal medya platformlarında dolaşan doğrulanmamış ve yanlış bilgilerin kitleler üzerindeki etkilerine dair yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, Twitter, İçerik Analizi, Dezenformasyon

*Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. Benzerlik tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No similarity detected.

**Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.

*** Yazarların çalışmadaki katkı oranları; birinci yazar %70, ikinci yazar %30,

Contribution rates of the authors in the study; first author 70%, second author 30%.

****Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Kaynak gösterme / To cite this article: Serin, E., & Ünlü, S. (2024). Sosyal Medya Çağının Salgını Bilgi Dezenformasyonu: Twitter Üzerinden 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi Hakkında Bir Değerlendirme. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-16. doi: 10.59534/jcss.1333439

Information Disinformation, the Epidemic of the Social Media Age: An Evaluation on February 6 Kahramanmaraş Earthquake on Twitter

 Esin SERİN*

 Simgе ÜNLÜ**

* PhD Student, Sakarya University Institute of Social Sciences,
esin0225@yahoo.com.tr
ORCID: 0000-0002-7118-0702

** Assoc. Prof. Dr., Sakarya University, Faculty of Communication,
simgeunlu@sakarya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0137-4210

Gönderilme/ Received
27.07.2023

Kabul Tarihi/ Accepted
21.11.2023

Yayın Tarihi/Published
31.03.2024

Abstract

This study examines the content and scope of information disinformation on Twitter after two major earthquakes with a magnitude of 7.7 and 7.6, which occurred on 6 February 2023 in Kahramanmaraş (Turkey) and had devastating consequences in Adana, Hatay, Malatya, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Kilis, Adıyaman and Elazığ provinces. The main purpose of this study is to reveal the consequences of information disinformation on Twitter, one of the social media platforms, in events such as natural disasters where the race against time is vital. Content analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study in which 20.000 tweets taken from Twitter between 6-11 February were analysed and evaluated using MAXQDA software. The findings of this study offer a new perspective on the effects of unverified and false information circulating on social media platforms on the masses.

Keywords: Social Media, Twitter, Content Analysis, Disinformation

Giriş

Bilgi çağı, teknoloji çağı, sosyal medya çağı içerisinde yaşadığımız 21. yüzyıl birçok farklı isimle anılmıştır. Yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte dijital teknolojiler değişime ve dönüşüme uğramıştır. Medya araçları başta olmak üzere dijital teknolojilerde yaşanan gelişmeler bu alana dair uygun bir bakış açısına nasıl sahip olunacağına dair tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Dijitalleşme çok yeni bir olgu olmamasına rağmen fayda ve zararları sürekli değişmektedir (Almeida, v.d., 2020). 21. Yüzyıl siber-fiziksel teknolojilere dayalı üretim ve tüketimin yapılabildiği, otonom etkileşim ve dijitalleşmenin neredeyse her sektöre uygulanabildiği çok farklı bir sanayi devrimine de sahne olmaktadır. Endüstri 4.0 olarak adlandırılan bu sürecin içerisine sosyal ağlar ve veri bilimi de eklendiğinde dijitalleşmenin sınırları oldukça genişlemiştir. Bu durum ise dijital dönüşüme ait tartışmaların odak noktasının; Web 4.0, Endüstri 4.0, Yapay Zeka (AI) ve sosyal ağlar odaklı bir eksene kaymasına neden olmuştur (Pflaum ve Gölzer, 2018).

Dijitalleşme ve teknoloji çağı olarak nitelendirilen içerisinde yaşadığımız çağda, bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, kişilerarası iletişimi; sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda yeniden şekillendirmektedir. Gelişen iletişim teknolojileri bireylere, duygu, düşünce ve gündelik yaşamlarını paylaşacakları alanlar olan sosyal medya platformlarını sunmaktadır. Her geçen gün kullanıcı sayısı ve etkisi artarak devam eden bu sosyal medya platformları aracılığıyla insanlar zaman ve mekan üstü bir iletişime sahip olabilmektedirler. Sosyal medya kavram olarak incelendiğinde “Kullanıcıların internet teknolojileri aracılığıyla iletişim ve etkileşimini sağlayan araç, servis ve uygulamalar bütünü” şeklinde ifade edilebilir (Shin ve Lwin, 2022). Bireylerin internet tabanlı platformlar üzerinden birbirleri ile gerçekleştirdikleri paylaşımlar, etkileşimler ve diyaloglar sosyal medyanın temeli oluşturmaktadır. YouTube, LinkedIn, Facebook, Tiktok, Twitter ve Instagram bu sosyal medya platformlarından bazılarıdır. Literatürde yapılan bazı araştırmalarda sosyal medya platformlarının kullanım amacı olarak; aile, arkadaş veya yeni kişilerle iletişim kurma (Boyd ve Ellison, 2007). Bilgiye ulaşma (Park ve Kim, 2013). Ve eğlenme (Lin, Hoffman ve Borongasser, 2013). Olduğu sonucuna varılmıştır.

Sosyal medya platformlarının iletişim, eğlence ve vakit geçirme aracı olarak kullanımı dışında en fazla tartışılan ve etkileri üzerine en fazla araştırılan alanı sosyal medya platformları aracılığıyla bilgi edinme konusudur. Kitle iletişim araçları sayesinde zaman ve mekandan bağımsız olarak hızla yayılabilen bilgilerin güvenilirliği ve doğruluğu en büyük tartışma konularının başında gelmektedir (Frangonikolopoulos ve Poulakidakos, 2018). Günümüzde bireyler artık devletin veya haber kanallarının sunduğu bilgilerle yetinmemekte ve sosyal medya araçlarıyla dolaşıma giren bilgilerden de faydalanmaktadırlar. Bilginin büyük bir güç olduğunun farkına varıldığı 21. Yüzyılda objektif ve doğru bilgiye her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Çünkü günümüz dünyasında bilgi üzerinde dezenformasyon, seçicilik ve manipülasyon çok daha kolay uygulanabilir bir hale gelmiştir (Kiraz, 2019). Kamuoyunun sosyal medya araçları üzerinde gezinen bilgiler aracılığıyla manipüle edilmesi, dijital toplumun karşı karşıya olduğu ciddi bir salgın olarak görülmektedir (Bradshaw ve Howard, 2018). Sosyal

medya aracılığıyla yayılan bu salgın sonrasında gerçek ötesi/ post-truth, fake news (yalan haber), eco chamber (yankı odaları), bot haber, bot hesap, troll, filter bubbles (filtre balonları) vb. gibi bir çok yeni kavram alan yazına eklenmiştir. Sosyal medya içerisinde dolaşıma giren yalan haberlerle etkileşim halinde olan her birey ile birlikte bu haberler yayılmakta, değişmekte ve bambaşka yeni bir gerçeklik inşa etmektedir (Schindler, 2020, s. 16; Cesarino, 2020, s. 2; Yıldırım, 2017, s. 109).

Nitekim bu bağlamda Türkiye’de 6 Şubat’ta yaşanan ve yıkıcı etkisi 11 şehirden hissedilen iki büyük depremde de çok sayıda dezenformasyon olayı meydana gelmiştir. Dezenformasyonun ne olduğu ve neden kullanıldığı ile ilgili olarak literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde dezenformasyon kavramının daha çok politika ve sosyal medya ile birlikte çalışıldığı görülmektedir. Shu vd. (2020), “Combating disinformation in a social media age” başlıklı çalışmalarında dezenformasyon çeşitlerini açıklayarak, dezenformasyon ve uydurma içeriğin sosyal medyada yaratılmasının, yayılmasının ve tüketilmesinin bu kaynaklara erişimin bu kadar kolay olduğu bu çağda endişe verici bir hale geldiğini iddia etmişlerdir. Tucker v.d. (2018), “Social media, political polarization, and political disinformation: a review of the scientific literature” başlıklı çalışmalarında siyaset ile uğraşan bireylerce siyasi kutuplaşma; ve politik dezenformasyonun, internet aracılığı ile siyaset yapmak amacıyla kasıtlı olarak kullanıldığını ileri sürmüştür. Gottlieb ve Dyer (2020), Covid-19 döneminde sosyal medya üzerinden yayılan dezenformasyon olaylarını inceledikleri “Information and disinformation: social media in the covid-19 crisis” başlıklı çalışmalarında hem internet sağlayıcılarının hem de internet kullanıcılarının halkın sosyal medyanın doğru kullanılması hakkında bilgilendirmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Sosyal medyada yayılan dezenformasyonlarla ilgili incelenen çalışmaların geneline bakıldığında görülmüştür ki; yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda sosyal medya platformları bir bütün halinde incelemiştir. Bu çalışmanın konusu olan 6 Şubat Türkiye depremlerinde olduğu gibi spesifik bir sosyal medya platformunu ve olayı içeren dezenformasyon çalışmaları çok fazla incelenmemiştir. Bu çalışmanın önemi; belirli bir tarih aralığındaki, spesifik bir olayı tek bir sosyal medya platformu üzerinden inceleyerek doğal afet gibi doğru bilginin hayati önem taşıdığı bir anda yayılan dezenformasyon haberlerinin etkisinin incelenmesidir.

Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde birincisi Kahramanmaraş ili Pazarcık ilçesi merkezli, ikincisi ise Elbistan merkezli 7,7 ve 7,6 şiddetinde iki büyük deprem meydana gelmiştir. Depremin etkileri; Kahramanmaraş başta olmak üzere, Adana, Osmaniye, Hatay, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Malatya, Kilis, Şanlıurfa ve Adıyaman’ın da dahil olduğu 11 şehirde hissedilmiştir. Depremlerin hemen sonrasında Türkiye Cumhuriyeti 4. Sınıf deprem alarmı (Uluslararası yardımların kabul edileceği üst düzey bir deprem felaketi) vermiştir (CNN Türk, 2023). Depremlerin ardından Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD) tarafından yayınlanan basın bültenine göre; bu araştırmanın zaman kapsamı içerisinde yer alan 6-11 Şubat tarihleri arasında; 5 ve üzeri şiddette olanlarda dahil olmak üzere 1.891 artçı deprem meydana gelmiş, 20.665 kişi vefat etmiş,

80.088 kişi yaralanmış, 92.697 afetzede afet bölgesinden güvenli diğer illere nakledilmiş, 236.410 binada 1.290.576 bağımsız birim hasar görmüştür (AFAD, 2023).

4. seviye deprem alarının verilmesiyle uluslararası yardımlar gelmeye başlamıştır. 6-11 Şubat 2023 tarihleri arasında 99 ülkeden yardım teklifi ve taziye telefonları gelmiş, içerisinde Çin, Japonya, Meksika ve İspanya'nın da bulunduğu toplam 75 ülkeden 9.677 yabancı personelin deprem bölgesinde arama kurtarma ve sağlık çalışmalarına katılmıştır (T.C İçişleri Bakanlığı, 2023). Arama kurtarma çalışmaları devam ederken ulusal ve uluslararası alanda yardım kampanyaları başlatılmış aynı, nakdi ve teçhizat desteği sağlanmaya çalışılarak can kayıplarının en aza indirgenmesine uğraşmıştır.

Tüm bu olaylar yaşanırken deprem ve yoğunluk nedeniyle telefon iletişimi aksamış ve insanlar bir sosyal medya platformu olan Twitter üzerinden birbirleri ile iletişime geçmeye çalışmıştır. Depremler nedeniyle göçük altında kalan insanlar, aile üyelerine ve tanıdıklarına ulaşmaya çalışan insanlar, yardım kampanyası düzenleyen birey, kurum ve kuruluşlar iletişimlerini Twitter platformu üzerinden gerçekleştirmişlerdir. Depremin ilk anlarından itibaren yüzbinlerce Tweet atılmış ve birçok kişi Twitter aracılığıyla depremde göçük altında kaldığı yeri yetkililere ulaştırmış, insanlar aile yakınları ve sevdikleriyle iletişime geçmiş, yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Fakat atılan yüzbinlerce Tweet arasında bilgi dezenformasyonuna neden olarak; kaos ve korku ortamı yaratan, çalışmaların aksamasına neden olan bilgilerde dolaşıma girmiştir.

Bu çalışmanın konusunu 6-11 Şubat tarihleri arasında Twitter üzerinden bilgi dezenformasyonuna neden olarak; insanları korku ve paniğe sürükleyen ve arama kurtarma çalışmalarının aksamasına sebep olan iki olay hakkında atılan toplam 20.000 Tweet'in MAXQDA programında analiz edilerek incelenmesi oluşturmaktadır.

Sosyal Medya Çağının Salgını Bilgi Dezenformasyonu

Stalinist bilgi kontrol politikalarının sonucu olarak gelişen ve etimolojik kökeni Rusçaya dayanan disinformation (dezenformasyon) kavramı 1949'da literatüre geçmiştir (Karlova ve Fisher, 2013). Dezenformasyon; kötü niyetli ve bilinçli bir şekilde bilgilerin hedef kitle ile yanlış paylaşılmasıdır. Bilgilerin yanlışlıkla hatalı paylaşılması anlamına gelen misenformasyon kavramından farkı ise bilinçli bir şekilde bilgiler üzerinde oynanmasıdır (Kırık ve Yılmaz, 2018). Dezenformasyonun en fazla kullanıldığı alanların başında siyaset bilimi, siyasi karakterlerin propaganda çalışmaları ve birçok sosyal medya kullanıcısının paylaşımları gelmektedir. Dezenformasyon da birey, kurum veya kuruluşlar bilginin ulaşacağı hedef kitleyi yanıltabilmek için bilginini kendisini işler, değiştirir ve dönüştürür. Bir tür kara propaganda aleti olarak da kullanılan dezenformasyon hedef kitlelere yanlış bilgileri sunarak; düşünce ve tutumlarını değiştirme, kaos ve korku ortamı yaratma, rakipleri zayıflatma, dikkat çekme vb. gibi etkilere neden olduğu görülmektedir. Dezenformasyon ile işlenen bilgiler düzenli ve sistematik olarak yanıltıcı ve inandırıcı olmaları nedeniyle hedef kitleleri etkileyebilmektedir (Fallis, 2014).

Geleneksel medya olarak adlandırdığımız televizyon, gazete, radyo vb. alanlarda dezenformasyon bir kişi, kuruluş veya organizasyon tarafından üretilmiş olsa da bazı gazete ve haber kanalları tarafından araştırılmadan veya kasıtlı olarak referans alınarak paylaşılan yanlış bilgiler hedef kitleler üzerinde oldukça ciddi sonuçlar verebilmekteydi. Fakat artık içerisinde yaşadığımız enformasyon/bilgi çağına, iletişim alanındaki teknolojik gelişmelerde eklenince bilgi dezenformasyonun yayılma hızı ve etkileri çok daha ciddi boyutlara ulaşabilmektedir (Spector, 2020; Erdoğan Tarakçı ve Baş, 2018). İster geleneksel medya araçlar isterse dijital medya araçları olsun burada bu kitle iletişim araçlarının hiçbirini dezenformasyonun kaynağı olarak adlandıramamaktayız bu kitle iletişim araçları sadece dezenformasyonu taşıyan ve hedef kitle geneline yayma görevi gören araçlardan ibarettir.

Bu noktada yeni medya veya dijital medya araçları içerisinde yer alan sosyal medya platformları, din, dil, etnisite, zaman veya mekan farkı gözetmeksizin dünyanın her köşesinden insanların birbirleriyle iletişime girebildikleri, fikir, düşünce ve bilgilerini paylaşabildikleri bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sosyal medya platformları içerisinde yer alan Facebook ve Instagram yapıları gereği görece daha komün yapılarla iletişime geçmeye fırsat verse de (yankı odası echo chamber olarak ta adlandırılan; sadece kullanıcının tanıdığı ve profilini görmesine izin verdiği kullanıcıları içermesi nedeniyle), Twitter, YouTube, Tiktok vb. gibi diğer platformlar devlet yetkilileri ve uluslararası kuruluşlarda dahil olmak üzere kullanıcılarının seslerini istedikleri hedef kitleye ulaştırabilecekleri bir alan oluşturmaktadır (Özkan, 2019; Eroğlu ve Çakmak, 2020). Bu sosyal medya platformlarının başkalarıyla hızlı bir şekilde iletişim kurmaya izin veren yapısı gereği, dezenformasyonun çok daha hızlı bir şekilde dolaşıma girmesine ve etkisinin artmasına neden olmuş, böylece sosyal medya platformları aracılığı ile yapılan dezenformasyon yeni bir boyut kazanarak sosyal medya çağının henüz bir çözüm bulamadığı bir salgın hastalığa dönüşmüştür (Ulaş, 2020; Çömlekçi ve Başol, 2019).

Bütün bu açıklamalardan yola çıkarak sosyal medya kullanımının dezenformasyonu neden ve nasıl artırdığı şu başlıklarla özetlenebilmektedir; *Kaynak ve Doğruluk Sorunu*: Sosyal medya platformları, tüm kullanıcılarına içerik üretebilecekleri bir alan sunmaktadır. Bu durum, güvenilir olmayan kaynakların yanıltıcı bilgileri kolayca yaymasına olanak tanımaktadır. Birçok dezenformasyon örneği, kaynakların ve iddiaların doğrulanmamış veya güvenilir olmayan kişilerden geldiği durumları içermektedir. *Algoritma Etkisi*: Sosyal medya platformları, kullanıcıların ilgilerine göre içerikleri sıralamak için karmaşık algoritmalar kullanmaktadır. Bu algoritmalar, kullanıcıları daha fazla etkileşim (beğeni, paylaşım, yorum vb.) sağlayan içeriklere yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Sonuç olarak, çarpıcı başlıklar veya yanıltıcı içerikler, daha fazla dikkat çekme eğilimindedir. *Hızlı Yayılma*: Sosyal medya, özünde yer alan zaman ve mekan üstünlük özelliği ile bilgilerin hızla yayılmasını sağlamaktadır. Yanlış bilgiler, yanıltıcı görüntüler veya komplo teorileri, kısa sürede geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Bu durum ise dezenformasyonun etkisinin büyümesine neden olabilmektedir. *Yetersiz Denetim*: Sosyal medya platformları, dezenformasyonu önlemek için denetim mekanizmaları oluşturmuş olsalarda, bu denetimler eksik veya yetersiz olabilmektedir. Otomatik filtreleme veya içerik

denetimi, yanlış pozitif veya yanlış negatif sonuçlara neden olabilmektedir. *Sosyal Kutuplaşma:* Dezenformasyon, toplulukları bölebimekte ve kutuplaştırabilmektedir. Dezenformasyon, insanları kendi inançlarına/doğru bildikleri düşüncelere daha fazla sarılmalarına veya düşmanca tavırlar takınmalarına neden olabilmektedir. *Bireysel Sorumluluk:* Sosyal medya kullanıcıları da dezenformasyonun yayılmasında rol oynamaktadır. Bilinçli ve eleştirel bir bakış açısına sahip olmak, dezenformasyona karşı daha dirençli olmayı sağlayabilmektedir (Kümpel, 2021).

Nitekim sosyal medya çağının salgını olarak nitelendirdiğimiz dezenformasyon Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan iki büyük deprem sonrası da kendini göstermiştir. On binlerce kişinin öldüğü, yüz binlerce kişinin yaralandığı çok büyük bir afet sırasında insanlar canları kurtarmaya çalışırken Twitter üzerinden yayılan dezenformasyon yetkililerin ve kanaat önderlerinin bütün uyarılarına rağmen devam etmiş ve insanları korku ve panik ortamına sürüklerken; arama kurtarma ekiplerinin ve yetkililerin çalışmalarında zaman, ekipman ve insan gücünün parçalanmasına neden olmuştur. Bu dezenformasyonların içerisinde yanlış ihbarlar, yeni deprem haberleri, insanların deprem haklarından mahrum kalacaklarına dair söylentiler vb. gibi haberler en sık rastlanan olayların başında gelmektedir. Fakat bu dezenformasyonların içerisinde 10 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Hatay Yarseli Barajının patladığına dair haber en çok dikkat çekenler arasındadır. 10 Şubat 2023 tarihinde akşam saatlerinde Twitter Türkiye trend topik (TT) listesine giren ve depremden sağ kurtulan bölge halkını korku ve kaos ortamına sürükleyen bu bilgi dezenformasyonu neticesinde; bölge halkı baraj sularının altında kalmamak için panik haliyle şehri terk etmeye çalışmış ve bir izdiham ortamı oluşturmuşlardır (NTV, 2023). Asayiş ve arama kurtarma çalışmaları yapan asker halkı sakinleştirmeye çalışmış; barajda herhangi bir sorun olmadığını ve patlama tehlikesinin bile bulunmadığını söyleyerek halkı yatıştırmaya çalışmış olsa da gece boyunca süren panik ve kaos ortamı arama kurtarma çalışmalarının aksamasına ve bölgedeki asayiş ortamının bozulmasına neden olmuştur. Yetkililer öncelikle “baraj patladı” haberinin gerçek olmadığını televizyon ve sosyal medya platformlarından açıklayarak halkı sakinleştirmeye çalışmışlar, bu açıklamaların ardından da barajın olduğu bölgeye yetkili ekipler göndererek barajı kontrol ettirmişlerdir (T.C. İç İşleri Bakanlığı).

Yaşanan bir diğer ciddi dezenformasyon ise “baraj patladı” haberinden bir gün sonra 11 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş’ta meydana gelmiştir. 11 Şubat 2023 tarihinde öğle saatlerinde Kahramanmaraş Göksun Kuşkayası Dağı olduğu iddia edilen dağdan aşağıya doğru siyah sıvıya benzer bir maddenin aktığını gösteren video Twitter üzerinden hızla yayılarak; yanardağ patlaması olduğu ve bölgede yeni bir afetin yaşandığına dair iddiaları da beraberinde getirmiş ve bölge halkını korku ve panik ortamına sürüklemiştir (NTV, 2023). Bu dezenformasyon sonrasında yer bilimci Prof. Dr. Naci Görür Kuşkayası Dağı olarak bilinen bölgede bir yanardağın olmadığını ve insanların endişe etmesini gerektirecek bir durum olmadığını belirten açıklamalar yapmış olsa da bölge halkı tamamen sakinleştirilememiş bunu üzerine dağa karayolu ile ulaşılması mümkün olmaması nedeniyle askeri helikopterle AFAD ve uzman ekipler dağda

incelemeler yaparak bu durumun lav patlaması değil basit bir kütle hareketi olduğu kamuoyu ile paylaşılmışlardır (SHOW Haber, 2023).

2.Yöntem

Bu çalışma, içerik analizi yöntemini kullanan nitel bir araştırmadır. Türkiye tarihinde; son yüz yılın en büyük felaketi olarak adlandırılan ve 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen 7,7 ve 7,6 şiddetinde iki büyük deprem sonrası sosyal medya platformlarından Twitter üzerinden yayılan ve arama kurtarma çalışmaları sırasında zaman, ekipman ve insan gücünün bölünmesine neden olan iki farklı dezenformasyon haberinin süreçlerini derinlemesine anlamak için nitel bir araştırma yöntemi kullanılmasının bu çalışma için uygun olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle, bu çalışmada 6-11 Şubat tarihleri arasında Twitter üzerinden yayılan ve insanları korku/panik ortamına sürükleyen 2 dezenformasyon örneği analiz edilerek incelenmiştir. Bu inceleme esnasında Twitter üzerinden konu ile alakalı olarak belirlenen etiketler (hashtagler) yardımı ile 20.000 tweet bir içerik analizi yöntemi olan MAXQDA programı ile analiz edilmiştir (Cresswell, 2013). Bu çalışmada kullanılan 20.000 tweet MAXQDA programı içerisinde bulunan Twitter bağlantısı aracılığı ile çekilmiş ve bu 20.000 tweet kullanıcı hesapları üzerinden değil belirlenen etiketler üzerinden örnekleme dahil edilmiştir. Bu çalışmanın evreni için iki farklı dezenformasyon olayı seçilmiş ve bu dezenformasyon olaylarının yaşandığı tarihler doğrultusunda 6-11 Şubat tarihleri bu araştırmanın zaman sınırı olarak belirlenmiştir. Bu süreç içerisinde Twitter Türkiye’de depremler çok uzun süre birbirinden farklı etiketler ile gündem olmuştur. Araştırmanın sonuçlarının objektif olması için araştırma örnekleminde yer alan iki dezenformasyon haberi doğrultusunda etiketler belirlenmiş ve belirlenen etiketlerden bir kodlama cetveli oluşturularak analize dahil edilecek tweetler çekilmiştir. Bu çalışmada öncelikle araştırmanın konusu belirlenmiş ve veriler toplanmıştır. Daha sonra veriler anlamlandırılmaya ve bütünün anlamı yakalanmaya çalışılmıştır. Düzenleme aşamasında belirlenen kodlara göre veriler kategorize edilmiş ve analiz sürecine geçilmiştir. Elde edilen sonuçlar ve veriler arasındaki anlamlı bağlantılar ortaya çıkarılmıştır. Bu yöntem 6 Şubat depremleri sonrası Twitter üzerinden yaşanan dezenformasyon süreçlerini anlamlandırmak ve özetlemek için sistematik bir yöntem olarak kullanılmıştır (Mayring, 2007, s. 7-13).

2.1. Veri Toplama

Bu çalışma 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de meydana gelen iki büyük depremden sonra Twitter Türkiye üzerinden yayılan dezenformasyon olaylarını inceleyerek bu dezenformasyon olayları içerisinde panik ve korku ortamının yaratılmasına neden olarak arama kurtarma çalışmalarını; zaman, ekipman ve insan gücünün bölünmesi bakımından en ciddi boyutlarda etkileyen iki konu üzerine odaklanmıştır. Bu iki konu ile ilgili Twitter Türkiye üzerinden MAXQDA programı aracılığı ile 20.000 tweetten oluşan veri seti elde edilmiştir. Elde edilen veriler alt kategorilere ve kodlara göre seçilmiştir (Lune ve Berg, 2017; Merriam, 2009). Bu 20.000 tweetten elde edilen veriler araştırma öncesinde belirlenen kod ve kategorilere göre sınıflandırılmış ve incelenmiştir (Corbin ve Strauss, 1990). Bu kodlar seçilen dezenformasyon haberleri doğrultusunda en çok bahsedilen etiketler yardımı ile belirlenmiştir. (Hatayda baraj patladı, yarseli barajı,

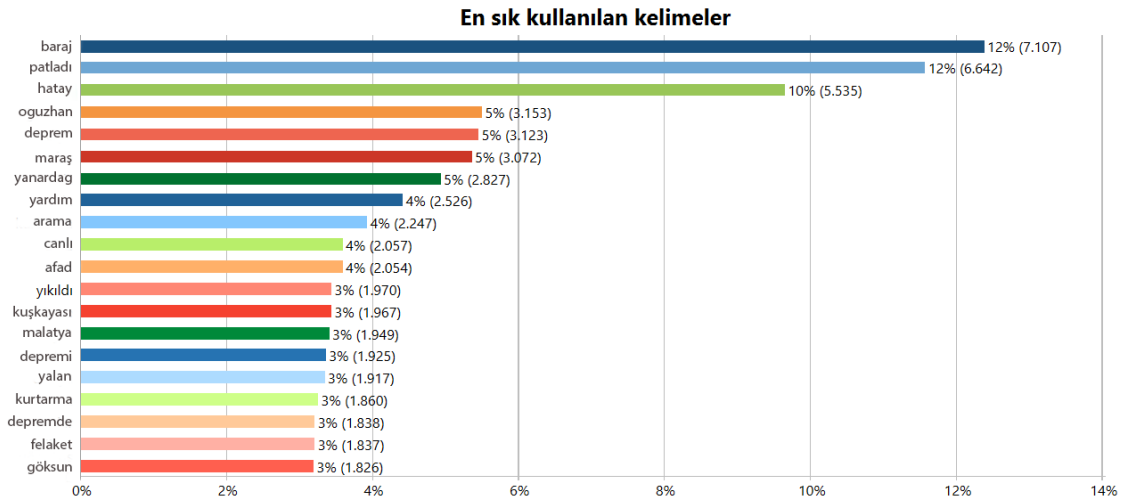
yanardağ vb.) Veri toplama süreci; verilerin belirlenen kodlara göre Twitter Türkiye üzerinden alınması, analiz edilmesi ve yorumlanmasından oluşmaktadır.

2.2. Veri Analizi

Verilerin analiz süreci, araştırma için belirlenen 6-11 Şubat tarihleri arasında depremlerden sonra ortaya çıkan dezenformasyon haberleri ile ilgili belirlenen kodlara göre tanımlanmasını ve kategorize edilmesini içermektedir (Corbin ve Strauss, 2014, s. 235-236). MAXQDA programı "veri odaklı analiz sürecinde ampirik tiplerin oluşturulmasına olanak sağladığı" için tercih edilmiştir (Kuckartz, 2014, s. 8). Nitel veri analizini daha geçerli kılmak için kodlama süreci MAXQDA aracılığıyla sistematik hale getirilmiştir. Twitter üzerinden elde edilen veriler, veri tabanında anlamlı bir bütün oluşturan alt kategorilere göre kodlanmıştır. Kodlara açıklamalar eklenerek hiyerarşik bağlantıları görselleştirilmiştir (Weitzman ve Miles, 1995, s. 95).

2.3. Bulgular

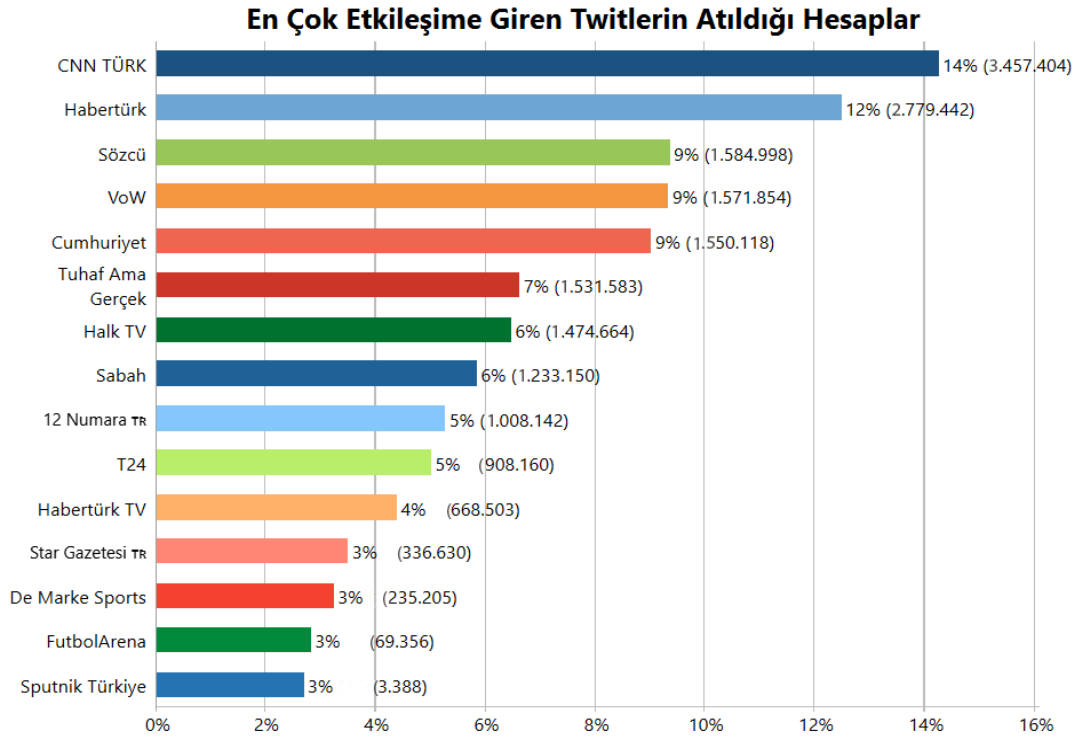
6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de Kahramanmaraş merkezli iki büyük depremin ardından 6-11 Şubat 2023 tarihlerinde Twitter Türkiye üzerinden yayılan ve geniş kitleleri etkileyen iki büyük dezenformasyon olayına ait 20.000 tweet MAXQDA programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Analiz edilen 20.000 tweet toplamda 2.800.108 kelime içermektedir. Daha önce bahsedildiği gibi depremlerden sonra yaşanan tüm dezenformasyonlar bu iki olayla sınırlı kalmamış ve çok fazla dezenformasyon haberleri çıkmıştır. Fakat en çok etki yaratan ve geniş kitlelere ulaşan dezenformasyon Hatay’da “baraj patladı” ve Kahramanmaraş’ta “yanardağ patladı” haberleri olmuştur.

Şekil 1: En Sık Kullanılan Kelimeler

Şekil 1’de görüleceği üzere incelenen 20.000 tweet içerisinde en sık kullanılan ilk on sözcük baraj, patladı, Hatay, Oğuzhan, deprem, Maraş, yanardağ, yardım, arama ve canlıdır. Şekilde en çok kullanılan 20 sözcük yer almaktadır. Alakasız sözcükler ile “depremlerde”, “doğal afet” ve “ölüm” sözcükleri analize dahil edilmemiştir. “baraj” ve “patladı” sözcükleri toplamda 13.947, “yanardağ” ve “Maraş” sözcükleri toplamda 6.599 defa kullanılmıştır. “Oğuzhan” sözcüğünün 3.153 defa kullanılarak analizde 3. Sırada yer alması şaşırtıcı değildir. Zira bir

kesim insanlar Türk influencer Oğuzhan Uğur'u Hatay'da baraj patladı haberi ile ilgili tweet attığı için dezenformasyonunun kaynağı olarak görmüş ve suçlamıştır.

Şekil 2: En Çok Etkileşime Giren Tweetlerin Atıldığı Hesaplar

Şekil 2 incelendiğinde en çok etkileşime giren tweetlerin atıldığı hesapların büyük çoğunlukla televizyon ve gazete sektöründe yer alan ve habercilik yapan hesaplardan atıldığı görülmektedir. Burada bahsi geçen etkileşim oranları bu hesaplardan atılan tweetlerin beğeni ve retweet sayıları dikkate alınarak hesaplanmıştır. En çok etkileşime giren ilk 3 hesap CNN Türk (3.457.404), Habertürk (2.779.424) ve Sözcü (1.584.998) dür. Ayrıca Twitter kullanıcılarının Vow (1.571.854), Tuhaf Ama Gerçek (1.531.583) gibi mizah hesaplarından da bilgi edinmeye çalışmaları dikkat çekicidir. Şekilde tweetleri en çok etkileşime giren 15 Twitter hesabı listelenmiştir. Bu 15 hesabın 1 tanesi Fenerbahçe Spor Kulübünün resmi taraftar hesabı (12 Numara TR), 3 tanesi mizah hesabı (Vow, Tuhaf Ama Gerçek ve Sputnik Türkiye), geriye kalan 11 tanesi ise farklı televizyon ve gazetelere ait Twitter hesaplarıdır.

Bu hesapların tweetlerinin çok fazla etkileşime girmesinde;

- i. Yaşanan iki büyük depremden sonra deprem bölgesinde yaşanan telekomünikasyon ve elektrik sorunları ile doğrudan bağlantılı olarak bölgenin neredeyse dış dünya ile bağlantısının kesilmesi,
- ii. Televizyon ve gazete çalışanlarının (muhabir, kameraman) deprem bölgesine geçerek bilgi toplaması,
- iii. Ve insanların yaşanan afet ile ilgili daha fazla bilgi edinmek istemesi gibi nedenlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın kelime bulut analizi Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3: Kelime Bulutu Analizi

Görüldüğü üzere çalışmanın kelime bulutundan elde edilen kelime sıklığı araştırmanın konusu ve amacı açısından tutarlıdır. "patladı", "baraj", "yanardağ" ve "yalan" sözcüklerinin en sık kullanılan sözcükler olduğu net bir şekilde görülmektedir. Özellikle Hatay'da baraj patladı dezenformasyon haberleri ile gündeme gelen ünlü sosyal medya fenomeni Oğuzhan Uğur'un ismi de kelime bulutu içerisinde yer almaktadır Ayrıca "yardım", "arama", "afad", "yıkıldı" ve "Hatay" kelimeleri de farklı renkle gösterilen ve en sık tekrarlanan diğer kelimelerdir. Kelime bulutu içerisinde de yer alan "Hatay" "baraj" "patladı" sözcükleri Hatay'da Yarseli Barajının patladığı dezenformasyonu üzerine gece vakti bölgeyi terketmeye çalışan depremzedeleri ifade etmektedir. Bu olay sonucunda asker ve polisler saatlerce depremleri haberin yalan olduğuna ve çadırlarına dönmeleri gerektiğine ikna etmeye çalışmış, insanlar yaşadıkları depremlerin travmalarını atlatamadan bir de sular altında kalacakları paniğine kapılmışlardır. Kelime bulutu içerisinde yer alan ünlü sosyal media fenomeni Oğuzhan Uğur ise bu dezenformasyon haberini çıkarmakla suçlanmış, savcılığa ifade vermiş ve günlerce sosyal media üzerinden insanları paniğe sürüklediği suçlamasıyla sözlü saldırıya (Linç) uğramıştır.

Sonuç

Deprem gibi doğal afetler, insanlar üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakabilir. Nitekim 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli depremler de Türkiye'de ve deprem bölgesinde yaşayan herkesi derinden etkileyerek telafisi mümkün olmayan kayıplara ve travmalara neden olmuştur. Hayatını ve yakınlarını kaybeden insanların yanı sıra deprem bölgesinde bulunan insanların yaşadığı zorluklar, kayıplar ve travmalar da göz ardı edilmemelidir. Ayrıca

yaşanan depremler sadece Türk vatandaşlarını değil aynı zamanda bölgede yaşayan, çalışan ve turist olarak deprem anında deprem bölgesinde olan birçok farklı ülkeden insanı da etkilemiştir. Hatayspor'da forma giyen Ganalı futbolcu Christian Atsu (fotoMaç, 2023), ve Adıyaman'a voleybol turnuvası için gelen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kafilesinden 48 kişi depremlerde hayatını kaybetmiştir (BBC, 2023). Bu örneklerden de görüleceği üzere 6 Şubat depremlerinin etkisi ulusal kayıp ve acı boyutunu aşarak uluslararası bir boyuta ulaşmıştır.

Yaşanan depremlerin ardından 4. Seviye deprem alarmı verilmiş ve hemen deprem bölgelerine müdahale edilmiş olsa da depremlerin çok geniş bir alanı etkilemiş olması ve bölgede yaşanan elektrik kesintileri ile telekomünikasyon sorunları bölgede haberleşmeyi zorlaştırmıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda devreye dijital iletişim platformları girmiş, Twitter ve diğer sosyal medya platformları insanların birbirleri ile sürekli bilgi paylaştıkları çok geniş bir deprem haberleşme ağı haline gelmiştir (The Nielsen Total Audience Report, 2018). Depremin ilk saatlerinde adeta bir haber veya gazete yayıncılığı misyonu edinen Twitter aracılığıyla insanlar; depremler ve depremzedeler ile ilgili bildikleri, duydukları, gördükleri şeyleri paylaşarak haberleşme ağına dahil olmuşlardır. Depremlerin ilerleyen saatlerinde ise enkaz altında kalan insanlar yerlerini Twitter hesaplarından yetkililere duyurmaya çalışmış veya depremzedeler için yardım kampanyaları yine Twitter üzerinden başlatılmıştır. Deyim yerindeyse bir “deprem haberleşme ve yardımlaşma platformuna” evrilen Twitter'da milyonlarca tweet atılmış ve çok yoğun bir bilgi akışı meydana gelmiştir. Bu yoğunlukta bir bilgi akışının arasında ise hangi bilginin gerçek hangi bilginin yalan olduğunun anlaşılması zaman almıştır.

Bu durum ise birçok dezenformasyon olayının yaşanmasına adeta zemin hazırlamıştır. Depremler ve deprem sonrasında yaşananlarla ilgili bilgi almak isteyen insanların da Twitter'da paylaşılan gönderiler ile sürekli etkileşime geçmesi sonucu dezenformasyon haberleri bir salgın gibi yayılmaya başlamıştır. Deprem olmayan farklı bölgelerde deprem olduğuna dair haberler, deprem bölgesine giden iş makinelerinin engellendiğine dair haberler, deprem bölgesinden ayrılan depremzedelerin yasal haklarının ellerinden alınacağına dair haberler bu dezenformasyon haberlerinin bazılarıdır (T.C. İletişim Başkanlığı, 2023). Depremlerin sonrasında yayılan binlerce dezenformasyon haberi içerisinde iki tanesinin etkisi diğerlerine göre çok daha geniş etki uyandırmış ve sonuçları zaman, insan ve ekipman kaybına neden olmuştur. Bu iki dezenformasyon haberi bu çalışmanın da örneğini oluşturan 10 Şubat 2023 tarihli Hatay Yarseli Barajının patladığına dair ve 11 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş Kuşkayası'nda yanardağ patladığına dair dezenformasyon haberleridir. İki dezenformasyon haberinin de ortaya çıktığı ilk saatlerde olayların yaşandığı bölgede ikamet edenler ile ülkenin birçok bölgesinden yüzbinlerce insan AFAD ve yetkililerden yardım talepleri içeren tweetler atmış, olayların yaşandığı düşünülen şehirlerdeki insanları korumalarını istemişlerdir. Haberlerin gerçek değil dezenformasyon olduğu anlaşıldıktan sonra ise yine aynı şekilde bu haberlerin gerçek olmadığı, bazı insanların bölgede daha rahat hırsızlık ve yağma yapmak için veya korku ve panik ortamı oluşturmak istedikleri için bu haberleri yaydıklarını iddia etmişlerdir. Sonuç olarak depremden sonra yaşanan bu iki

dezenformasyon olayı ile mücadele edilirken bile bu olaylarla bağlantılı yeni dezenformasyon haberleri meydana gelmiştir. (Birilerinin daha Rahat hırsızlık yapabilmek için Hatay’da baraj patladı haberlerini yaydığı vb. Gibi)

Yetkililer, kanaat önderleri, bilim insanları ve haber sunucuları televizyon ve sosyal medya aracılığı ile vatandaşları dezenformasyon haberlerine karşı duyarlı olmaları hakkında uyarılmış olsa da dezenformasyon haberlerinin önüne geçilememiştir. Dezenformasyon haberlerinin engellenmesi için 8 Şubat 2023 tarihinde resmi makamlarca Twitter’ın Türkiye’deki kullanımına kısıtlama getirilmiştir. Fakat deprem bölgesinde devam eden elektrik ve telekomünikasyon sorunları nedeniyle; Sivil Toplum Kuruluşları, gönüllüler ve depremden etkilenen insanlar arasında iletişim sağlanamamış ve Twitter kısıtlama kararı kaldırılmak zorunda kalmıştır.

Sonuç olarak uzman ve yetkililer tarafından “yüzyılın felaketi” olarak adlandırılan ve her saniyenin insan hayatı için önemli olduğu böylesine büyük bir afetin ardından meydana gelen dezenformasyonlar engellenememiş; birçok insanın korku ve panik ortamına sürüklenmesine, endişelerin artmasına, zaman, ekipman ve insan gücünün gereksiz kullanılmasına neden olmuştur. Tüm bu sonuçlara ek olarak bu kadar fazla dezenformasyon haberlerine rağmen insanların Twitter kullanımlarındaki artış dikkat çekmektedir. Bu duruma bakıldığında ise insanların geleneksel medya ve yetkililerden gelen bilgilere tam olarak güvenemedikleri için Twitter gibi sosyal medya platformlarından bilgi edinmeye çalıştıkları çıkarımını yapmamızın çok da yanlış bir çıkarım olmayacağı ortadadır. Sosyal medya platformlarının ve Twitter’ın oldukça aktif bir şekilde kullanıldığı Ülkemizde, bu tür dezenformasyon olaylarının önüne geçilebilmesi için genç ve yetişkin vatandaşlara uzmanlar tarafından yeni medya ve güvenli internet kullanımı eğitimlerinin verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Bu eğitimlerin yanı sıra birtakım halkla ilişkiler, reklam ve imaj yenileme uygulamaları ile gücü elinde bulunduran yetkili makamlar ile vatandaşlar arasında güvene dayalı bir iletişim kanalı kurulmasının da bu tarz felekat anlarında vatandaşların dezenformasyon haberlerine itimat etmemesine ve yetkililerden gelen açıklamaları beklemesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (AFAD) (2023). Kahramanmaraş’ta Meydana Gelen Depremler Hakkında Basın Bülteni. <https://www.afad.gov.tr/Kahramanmarasta-Meydana-Gelen-Depremler-Hk-Basin-Bulteni-26> (Erişim Tarihi: 11.02.2023).
- Almeida, F., Santos, J. D., ve Monteiro, A. J. (2020). *The Challenges and Opportunities in the Digitalization of Companies in a Post-COVID-19 World*. IEEE Engineering Management Review 48(3):92-103.
- BBC, (2023). Adıyaman’daki Otel Enkazında Kuzey Kıbrıslı Voleybol Takımı Kafilesinden 35 Kişinin Cansız Bedenine Ulaşıldı. <https://www.bbc.com/turkce/articles/clm4kpg27k7o#:~:text=Kuzey%20Kıbrıs%20Başbakanlığı%20Adıyaman%20Atatürk,yedi%20katlı%20otel%2C%20depremde%20çöktü.> (Erişimtarihi: 12 Şubat 2023).

- Boyd, D. M., ve Ellison, N. B. (2007). *Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship*. Journal of Computermediated Communication 13(1): 210-230.
- Bradshaw, S. ve Howard, P. N. (2018). *The Global Organization of Social Media Disinformation Campaigns*. Journal of International Affairs 71 (15): 23-32.
- Cesarino, L. (2020). *What the Brazilian 2018 Elections Tell Us about Post-Truth in the Neoliberal-Digital Era*. Hot Spots, Fieldsights, <https://culanth.org/fieldsights/what-the-brazilian-2018-elections-tell-us-about-post-truth-in-the-neoliberal-digital-era>.
- CNN Türk, (2023). Deprem Seviyeleri! 4. Seviye Alarm Nedir? Deprem Sonrası Dördüncü Seviye Alarm Ne Anlama Geliyor? <https://www.cnnturk.com/turkiye/deprem-seviyeleri-4-seviye-alarm-ne-dir-deprem-sonrasi-dorduncu-seviye-alarm-ne-anlama-geliyor?page=1> (Erişim Tarihi: 11.02.2023).
- Çömlekçi, M.F. ve Başol, O. (2019). *Sosyal Medya Haberlerine Güven ve Kullanıcı Teyit Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme*, İletişim, 56-77.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2014). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. The Modern Language Journal 77(2):235–236.
- Cresswell. J. W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 4th Edition, London: SAGE Publications, Inc.
- Erdoğan Tarakçı, İ. ve Baş, M. (2018). *Post-Truth Medya ve Tüketici Davranışlarına Etkisi: “Genç Yetişkinler” Üzerine Keşifsel Bir Araştırma*, İşletme Araştırmaları Dergisi, 10 (4), 1110-1122.
- Eroğlu, Ş. ve Çakmak, T. (2020). *Post-Truth Dönemini Anlamak: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Yeni Medya Araçları Kapsamında Bilgi Bozuklukları ve Doğrulama Algularının Değerlendirilmesi*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 39, 307-325.
- Fallis, D. (2014). *The Varieties of Disinformation*. Springer Science and Business Media B.V.
- FotoMaç, (2023). Depremde Hayatını Kaybeden Atsu'nun Hikayesi Yürekleri Dağladı! Son Golü... <https://www.fotomac.com.tr/hatayspor/2023/02/18/depremdede-hayatini-kaybeden-atsunun-hikayesi-yurekleri-dagladı-son-golu> (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2023)
- Frangonikolopoulos, C. ve Poulakidakos, S. (2018). *Regimes of Truth in the Communication and Reporting of the European Union Post-Truth, Post-Propaganda or Just Propaganda?*. Journal Of Media Critiques (JMC) 3 (12):59-76.
- Gottlieb, M. ve Dyer, S. (2020). *Information and Disinformation: Social Media in the Covid-19 Crisis*. Acad Emerg Med, 27(7): 640–641.

- Karlova, N., A. ve Fisher, K. E. (2013). *Plz RT”: A Social Diffusion Model of Misinformation and Disinformation for Understanding Human Information Behaviour*. *Information Research* 18(1): 1-17.
- Kiraz, E. (2019). *Sosyal Medya ve Algı Yönetimi: İngiltere'nin Brexit Sürecinde Sosyal Medya Dezenformasyonu*. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi* 15 (1): 1-18.
- Kırık, A., M. ve Yılmaz, B. T. (2018). *Türkiye’de Sosyal Medya Okuryazarlığı’nın Gerekliği Üzerine Bir Araştırma*. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 79(6): 118-142.
- Kuckartz, U. (2014). *Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods, Practice and Using Software*. SAGE.
- Kümpel, A. S. (2021). *Communication Theory, Social Media Information Environments and Their Implications for The Uses and Effects of News: The PINGS Framework*, Published by Oxford University Press.
- Lin, M. F., G, Hoffman, E. S. ve Borengasser, C. (2013). *Is Social Media too Social for Class? A Case Study Of Twitter Use*. *Techtrends* 57(2): 39-45.
- Lune, H. ve Berg, B. L. (2017). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (9th Ed.). Boston, MA: Pearson.
- Mayring, P. (2007). *Qualitative Content Analysis*. Basics and Techniques, 9th Ed. Weinheim: Beltz Verlag.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research: A guide to Design and Implementation: Revised and Expanded from Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. San Fransisco, USA: Jossey-Bass.
- NTV, (2023). Hatay’da ‘Patladı’ Denilen Yarseli Barajı'nın Son Durumu. <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/hatayda-patladi-denilen-yarseli-barajinin-son-durumu,7gizsf00t0ytnjwxbvcpq> (Erişim Tarihi: 11.02.2023).
- NTV, (2023). Kahramanmaraş Kuşkayası Dağı'nda Deprem Sonrası Volkanik Hareketlilik İddiası. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/kahramanmaras-kuskayasi-daginda-deprem-sonrasi-volkanik-hareketlilik-iddiasi,h1cfau-kc02afceWdh7Atg> (Erişim Tarihi: 11.02.2023).
- Özkan, Ö. (2019). *Hakikat Sonrası Çağda Medyada Gerçeklik: Maya Takvimi Söylentisinin Medyada Sunumu*. *Selçuk İletişim* 12 (1): 64-91.
- Park, C., H. ve Kim, Y. J. (2013). *Intensity of Social Network Use by Involvement: A Study of Young Chinese Users*. *International Journal Of Business And Management* 8(6): 22-33.
- Pflaum, A. ve Gölzer, P. (2018). *The Iot and Digital Transformation: Toward The Data-Driven Enterprise*. *IEEE Pervasive Comput* 17(1): 87-91.
- Schindler, S. (2020). *The Task f Critique i Times Of Post-Truth Politics*, *Review of International Studies*, 1-19.

- Shin, W. ve Lwin, M. O. (2022). *Parental Mediation of Children's Digital Media Use in High Digital Penetration Countries: Perspectives From Singapore and Australia*. *Asian Journal of Communication* 32(4): 309-326.
- Show Haber, (2023). Kuş kayası Dağından Korkutan Görüntüler. <https://www.youtube.com/watch?v=Ywrrmymaxju> (Erişim Tarihi: 11.02.2023).
- Shu, K. (2020). *Combating Disinformation in a Social Media Age*. *Wires Data Mining and Knowledge Discovery*, 10(6): 1-30.
- Spector, B. (2020). *Post-Truth Claims and the Wishing Away of Brute Facts*. *Leadership*, 16 (1): 9-24.
- The Nielsen Total Audience Report. (2018, August). Special Edition: Work-From-Home. <https://www.nielsen.com/insights/2020/the-nielsen-total-audience-report-august-2020/> (Erişim Tarihi: 08 Şubat 2023).
- Tucker, J., A. (2018). *Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature*. *SSRN*, 18(3): 1-95.
- Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı, (2023). Türkiye'deki Deprem Sonrası Yurt Dışından Gelen Destek ve Yardım Teklifleri. <https://www.icisleri.gov.tr/bakandan-haberler> (Erişim Tarihi: 10.02.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı, (2023). Yarseli Barajı Hakkında Basın Bülteni. <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamalari-yeni> (Erişim Tarihi: 10.02.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, (2023). Deprem Dezenformasyon Bülteni. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/deprem-dezenformasyon-bulteni-yayimlandi-11-02-2023> (Erişim Tarihi: 10.02.2023).
- Ulaş, S. (2020). *Marka İletişiminde Sosyal Medya ve Çevrimiçi Etkileşim (Online Engagement) İlişkisi: Limasol Türk Kooperatif Bankası Örneği*. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9(1): 274-285.
- Weitzman, E. ve Miles, M. B. (1995). *Computer Programs for Qualitative Data Analysis: A Software Source Book*. CA: Sage.
- Yıldırım, Y. (2017). *Post-Truth Döneminde Epikuros'ta Mutluluk ve Dostluk Kavramlarını Yeniden Düşünmek*, *Fiscaoconomia*, 1(3) 108-125.

Sokak Siyaseti ve Toplumsal Hareketlilik: Mahsa Amini Protestolarının Medyadaki Sunumu

İD Merve ÖZDEMİR*

İD Mustafa AKDAĞ**

* Dr. Öğr. Üyesi,
Yozgat Bozok Üniversitesi,
İletişim Fakültesi,
merve.ozdemir@bozok.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9169-3807

** Prof. Dr., Erciyes
Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
makdag@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1818-2960

Gönderilme/ Received

08.09.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

05.01.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Öz

Sokak, gündelik hayatta bir karşılaşma mekânı olmanın yanı sıra siyasal dinamikleri de içerisinde barındıran kavramlardan birisidir. Sokak, birbirini tanımayan birçok insanı bir araya getiren, belli toplumsal olguların fitilinin ateşlendiği kamusal alanların başında gelmektedir. Toplumsal hareketliliğin en önemli temsil mekânlarından biri olan sokak, birçok insanın bir araya gelerek, var olan baskıcı yapıya karşı sesini duyurmasını sağlamaktadır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle, medya da bu seslerin tüm dünyaya yayılmasında ve toplumsal hareketliliklerin farklı ülkelerde yankı bulmasında taşıyıcı bir araç konumundadır. Medyanın toplumsal hareketlerin yayılımındaki rolü, sanal örgütlenme kavramını da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında sokak siyaseti, toplumsal hareketlilik ve medya ilişkisinin iç içe geçtiğini görmek mümkündür. Bu çalışmada toplumsal hareketlilik ve sokak kavramı, medyayla birlikte ele alınarak dünyadaki belli toplumsal hareketlilik örnekleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Çalışmanın araştırma bölümünde ise tüm dünyada ses getiren Mahsa Amini protestolarındaki haberler nitel yöntem içerisinde yer alan içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir. Yine çalışmanın araştırma kısmında üç farklı haber kanalındaki haberler incelemeye alınarak protestolara dair haberler belli kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda haber kanallarının protestoları ele alış biçiminde farklı ve benzer noktalar olduğu tespit edilerek, protestoların sunuş biçimlerine çalışmada detaylı yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sokak Siyaseti, Toplumsal Hareketlilik, Medya, Mahsa Amini, Protesto

*Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. Benzerlik tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No similarity detected.

**Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.

***Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Authors' contribution rates in the study are equal.

****Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Kaynak gösterme / To cite this article: Özdemir, M. & Akdağ, M. (2024). Sokak Siyaseti ve Toplumsal Hareketlilik: Mahsa Amini Protestolarının Medyadaki Sunumu. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 17-40. doi: 10.59534/jcss.1357139

Street Politics and Social Mobility: Media Presentation of Mahsa Amini Protests

Merve ÖZDEMİR*

Mustafa AKDAĞ**

* Asst. Prof. Dr, Yozgat Bozok University, Faculty of Communication,
merve.ozdemir@bozok.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9169-3807

Prof. Dr., Erciyes University, Faculty of Communication,
makdag@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1818-2960

Gönderilme/ Received

08.09.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

05.01.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Abstract

The street is one of the concepts that includes political dynamics as well as being a meeting place in daily life of the human. The street is one of the public sphere that bring together many people who do not know each other and where the fuse of certain social phenomena is ignited. The street, which is one of the most important representation places of social mobility, enables many people to come together and make their voices heard against the existing oppressive structure. Especially with the development of information and communication technologies, the media is also a carrier in the spread of these voices all over the world and in the resonance of social movements in different countries. In this study, the concept of social mobility and street will be discussed together with the media and evaluated within the framework of certain examples of social mobility in the world. In the research part of the study, the actions in the Mahsa Amini protests, which made an impact all over the world, will be discussed and analyzed with the content analysis technique.

Keywords: Street Politics, Social Mobility, Media, Mahsa Amini, Protest

Giriş

Siyaset, gündelik hayatın en önemli belirleyicisi konumundadır. İnsan hayatının en derinine kadar nüfuz etme imkânına sahip olan siyaset; ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel birçok yapıya şekil vermektedir. Bu anlamda sokak, siyasetin en önemli alanlarından birini teşkil eder. Kendini çeşitli sebeplerle baskı altında hisseden bireylerin veya grupların bir araya gelmesini sağlayan sokak, çeşitli toplumsal hareketliliklere de sahne olmaktadır. Sokak kültürünün kuşatma altında olması, çağımızın bir ironi dünyası olduğuna işaret etmektedir. Polisin New York'tan Vancouver'e ve Londra'ya kadar grafiti, afiş asma, dilencilik, kaldırım boyama, çekpasçılık ve seyyar satıcılık gibi işler yapan insanlara göz açtırmaması özellikle kent hayatında kriminal vakaları artırmakta (Klein, 2002, s. 425) ve sokağı protestoların ana mekânı haline getirmektedir. Gündelik hayattaki küçük görünen ama insanların zamanla büyük tepkiler göstermesine sebep olan bu tür olaylar, çok daha büyük sokak eylemlerini beraberinde getirmektedir. Son dönemde özellikle tüm dünyada adını duyuran Arap Baharı, toplumsal hareketliliğin sokakta vücut bulmuş en önemli örneğidir. Bunun yanında “Wall Street’i İşgal Et”, “Çay Partisi Eylemleri”, “Gezi Parkı”, “Sarı Yelekliler”, “Mahsa Amini Protestoları” gibi toplumsal hareketlilik örnekleri tüm dünyada yankı bulmuş ve çeşitli ülkelerden bu hareketliliklere destek gelmiştir.

Bahsedilen toplumsal hareketliliğin tüm dünyaya yayılımını kolaylaştıran unsur ise medyadır. Küreselleşmeyle beraber bilgi ve iletişim teknolojilerinin tüm dünyaya yayılması zaman ve mekân kavramlarını ortadan kaldırarak olayların anında başka bir ülkede yankı bulmasını kolaylaştırmaktadır. Bu anlamda toplumsal hareketlilik eylemleri de anlık olarak tüm dünyaya yayılmakta ve medyanın gücüyle birçok kişinin protestolara katılımı sağlanmaktadır.

Çalışmada sokak siyaseti bağlamında toplumsal hareketlilik konusu ele alınmaktadır. Bunun yanında konuların teorik yönüne çalışmada değinilerek özellikle Türkiye’deki haber kanallarında Mahsa Amini protestolarının nasıl ele alındığı incelenmiştir. Bu bağlamda TİAK verilerine göre yayın politikaları göz önüne alındığında en çok takip edilen A Haber, Halk TV ve Haber Türk kanalları incelemeye alınmıştır. Haber içeriklerinin çeşitliliğini göz önünde bulundurmamak amacıyla sıralamada CNN Türk yerine Habertürk’ün haberleri ele alınmıştır. Çalışmanın araştırma kısmında nitel yöntem içerisinde yer alan içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

1. Kamusal Alan Olarak Sokak

Kamusal alan kavramının geçmişi Antik Yunan’a kadar uzanmaktadır. Bu dönemde en genel anlamıyla bakıldığında kamusal alan, siyasal olanın bir yansıması olarak kullanılmaktadır. Eski Yunan’da insanların toplumdaki statüleri ve cinsiyetleri göz önüne alındığında, kamusal alan ile özel alan arasında önemli bir ayrımın bulunduğu görülmektedir (Dağtaş, 1999, s. 158).

Kamusal alan kavramının geçirdiği evrimsel sürece bakıldığında kamu, özel olandan ayrı olarak herkes için ortak bir dünyayı ifade etmektedir. Bu sebeple kamusal alan, birleştirici özelliğiyle görünen her şeyin mümkün olduğu kadar alenen görülmesi ve işitilmesini sağlayan (Arendt, 1994, s. 74-77) bir yer haline gelmiştir. Geçmişten günümüze dek siyasal, toplumsal ve ekonomik alanla

özdeşleştirilen kamusal alan, 17. yüzyılın sonlarına doğru bugünkü anlamına kavuşmuştur. Bu açıdan bakıldığında geçmişte kamusal olan, toplumun ortak çıkarıyla bir tutulurken, zamanla bu kavram herkesin denetimine açık olan şekilde tanımlanmıştır.

Fransızcada *le public* sözcüğünün karşılığı olan kamu, Rönesans döneminde bir yandan ortak çıkar anlamıyla kullanılırken diğer yandan politik topluluğu ifade etmektedir. Kamusal olanın kimleri içerdiği veya kamu olarak adlandırılan yerin neresi olduğu, 18. yüzyılın başlarında hem Londra’da hem de Paris’te tartışılmaya başlanmıştır (Sennett, 2016, s. 31-32). Çünkü bu döneme kadar kamu, mal mübadelesinin ve toplumsal emeğin alanı olarak “burjuva toplumuna ait” bir alanken (Habermas, 2010, s. 59) 18. yüzyılın sonlarına doğru burjuva toplumunun yaşadığı şehirler, çeşitli grupların ilişkiye girdikleri bir alan haline gelmiştir. Bu sayede kamu, modern anlamını kazanmış, sadece aile ve arkadaş kesiminin olduğu bir alan halinden çıkmaya başlayarak birçok farklı insanı içine alan, tanıdık ve yabancı herkesin bir araya geldiği kamusal alan kavramını oluşturmuştur (Sennett, 2016, s. 32).

17. ve 18. yüzyıllarda kamusal alanın sadece burjuvaya ait bir yer olması, siyasal ve toplumsal taleplerin de yine bu gruplar tarafından belirlenmesini sağlamıştır. Fakat kamusal alan kavramının zamanla hem teorik hem de pratikte ciddi değişim ve dönüşüme uğraması, bu alanın sadece burjuvaya ait olmadığını, toplumdaki her kesimin kamusal alanın bir parçası olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla geçmişte Fransa’daki salonlar, İngiltere’deki kahveler, Almanya’daki okuma odaları bir kamusal mekânken (Çetin, 2006, s. 16) 18. yüzyıldan sonra kamusal alan sadece bu mekânlarla sınırlı kalmayıp sokakları, meydanları, parkları ve bunları çevreleyen binaları da (Erdönmez & Akı, 2005, s. 71) kapsayan geniş bir alan haline gelmiştir.

Kamusal alanın en önemli temsillerinden birisi de sokaklardır. Kamusal insanın doğduğu ve geliştiği bir mekân olarak sokak, anlamın var olduğu bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır (Çalışkan, 2006, s. 163-165). İnsanın kendini ifade etme biçiminin mekânı olan sokaklar; toplumsal, siyasal ve ekonomik konuların konuşulduğu yerlerin başında gelir. Ortaçağ döneminde manastırların ve kraliyetlerin hüküm sürdüğü sokaklar aynı zamanda saldırgan bir sahipleniciliğin de var olduğunu göstermektedir (Sennett, 2014, s. 173).

Yunan ve Roma dönemindeki sokak duvarlarının katılığına karşın Ortaçağ döneminde ekonominin sokaklarda canlandırılmak istenmesi sebebiyle duvarlar insanlar için daha geçirgen bir hale gelmeye başlamıştır. Sokaktan geçen insanların daha rahat alışveriş yapabilmesi için sokaklardaki avlular bir teşhir salonuna dönüştürülmüş ve geçenlerin içeriye görebilmesi sağlanmıştır. Bu sayede insanlar sokaklarda olduğu sürece tezgâhlar toplanmamakta, insanların sokakta bir arada kalma süresi uzamaktadır (Sennett, 2014, s. 173-174). Dolayısıyla tarihsel süreçten günümüze dek sokakların aynı zamanda bir iletişim ve paylaşım mekânı olduğu açıkça görülmektedir.

Kamusal alana ait mekânlar, bir araya getirdiği insan gruplarının büyüklüğü, yapısı ve düşünce sistemleri açısından farklılık gösterse de birtakım benzerlikleri de içinde barındırmaktadır. Bu benzerliklerden ilki, katılımcıların toplumsal ve ekonomik açıdan farklılık gösterse dahi güç ve saygınlığı yok saymalarıdır.

Dolayısıyla her türlü kamusal statü dışında bırakılabilmektedir. Diğer yandan kitlelerin yaşanan sorunlara dair edebi ve felsefi metinlere kolaylıkla ulaşması (Çetin, 2006, s. 16) yine kamusal alanın sunduğu imkânlar arasındadır.

Kamusal alanlar herkes tarafından kolaylıkla erişilebilen, toplumsal yarar göz önünde bulundurularak düzenlenmiş, ortak bir yaşam kurmak için oluşturulmuş sosyal ve kültürel mekânlardır. Bu sebeple kaldırımlar, caddeler, sokaklar, parklar (Karayılmazlar & Çelikyay, 2018, s. 84) herkes tarafından kullanılan ve sosyalleşip iletişim kurulan temel kamusal alanlar arasında yer almaktadır.

2. Sokak Siyaseti ve Toplumsal Hareketlilik

Toplumsal hareketlilik kavramı ilk olarak 1789'dan Günümüze Fransız Toplumsal Hareketlerinin Tarihi adlı eserde siyasi bir mücadeleyi tarif etmek için kullanıldı (Tilly, 2004, s. 5). Toplumsal hareketliliğin ekonomik eşitsizliklerden doğduğunu ortaya koyan Stein, sermaye sahibi olan sınıfların çıkarıyla sermayesi olmayan grupların çıkarı arasındaki çelişki ve çatışmanın bir sonucu olarak toplumsal hareketlilik kavramını öne sürer. Sınıflar arası eşitsizlik siyasi mücadelenin de fitilini ateşler. Bu siyasal hareketliliğin bir sonucu olarak doğan toplumsal hareketlilik, baskı gören kitlelerin reform veya devrimlerle kamusal düzende ve uygulamalarında değişiklik yapmasıyla ilintilenir (aktaran Yıldırım, 2012, s. 21-22).

Toplumsal hareketler, kurumsal yollar dışında toplumun bazı noktalarını değiştirme hedefi taşıyan, “sıradan insanların oluşturduğu örgütlü gruplarca yürütülen, bilinçli, ortak ve görece devamlılık gösteren çabalar.” Bu tarz örgütlenmeler, var olan sistem içindeki hoşnutsuzlukların ve öfkenin bir dışavurumudur (Jasper, 2002, s. 29).

Toplumsal hareketler 19. yüzyıldan beri var olan hareketlerdir ve basit protestolar olarak görülmemektedir. İnsanların toplumsal hareketlere neden katıldığına dair literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi rasyonel aktör kuramıdır. Bu kurama göre bireyler maliyet/fayda analizi yaparak bir hareketliliğe katılır. Bu görüş pek çok kişi tarafından reddedilmektedir. Çünkü onlara göre insanlar maliyet, fayda ve olasılık hesaplama açısından yeterli değillerdir. Diğer bir düşünce kuramı olan göreceli yoksunluk kuramı ise insanların toplu olarak eyleme geçmesinde gösterilen ikinci sebeptir. Buna göre kendi grubunun koşullarında, standartlarında eşitsizlik veya farklılık gören gruplar, hak ettikleri duruma erişebilmek için bir toplumsal hareketlilik başlatmaktadır. Diğer bir ifadeyle bireysel olarak aşağılanma, insanların aidiyet kurdukları gruplarda yaşanan adaletsiz ve eşitsiz uygulamalar, toplumsal hareketliliği beraberinde getirmektedir. Bu konuda yapılan birçok çalışma, bireysel eşitsizlikten çok grup temelli eşitsizliğin daha fazla eylem olarak ortaya çıktığını göstermektedir (Cottam vd., 2017, s. 430-434).

Toplumsal hareketlerin temelinde mücadelecilik bir kolektif davranış bulunmaktadır. Toplumsal hareketler grup psikolojisinden bağımsız bir şekilde düşünülememektedir. Dolayısıyla grup psikolojisi kolektif eylemleri beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda insanların ortak bir hareket oluşturmasında temelde üç nokta ön plana çıkmaktadır. Buna göre bir toplumsal hareketlilikte; hareketin

ortak kimliği, hareketin bir karşıtının bulunması ve toplumsal hedef taşıması, grup içinde beliren ortaklıklardır (Akpınar vd., 2018, s. 34-37). Toplumsal hareketler, isteklerini dile getiren programları sayesinde, kurdukları kimliklerle kendilerini otoriteye karşı var ederler (Yıldırım, 2012, s. 24).

Toplumsal hareketlilik hiç şüphesiz siyasetten bağımsız değildir. Gündelik hayatın tamamını belirleme gücünü elinde bulunduran siyaset mekanizmasına karşı toplumsal hareketliliğin en önemli mekânlarından birini de sokaklar oluşturmaktadır. İnsanların kendilerini açıkça ifade ettiği ve bir kamusal mekân görevi gören sokaklar, tarihten bu yana siyasetin de en önemli alanlarından biri olmuştur. Uysal'a (2017) göre sokak, hem bir kamusal mekân hem de eylem repertuarının parçasıdır. Bu doğrultuda bakıldığında sokak, çatışma ve müzakere alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sokak yine var olan hakları korumanın ve yeni hak talebinde bulunmanın mekânıdır.

Sokağın bir toplumsal hareketlilik mekânı haline gelmesi ve siyasetin bu durumun temel parçalarından biri olması, kavramların birbirleriyle ilişkisinin oldukça kuvvetli olduğuna işaret etmektedir. Bayat'a (2008) göre sokak etkinliklerini siyasallaştıran temelde kamusal alandaki aktif ve pasif katılımcılardır. Bu katılımcılar sayesinde kaldırımlar, caddeler, kavşaklar birer çatışma alanı haline gelmektedir. Bu anlamda devlet katılımcıların kurallara ve düzene uymasını isteyerek katılanların pasif bir halde kalmasını beklemektedir. Aktif katılımcılar ise otoritenin denetimini ve düzenden yararlanan kitleleri tehdit eden bir grup haline gelmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında aktif katılımcılar toplumsal hareketliliği başlatan, var olan şartlara ve eşit olmayan standartlara karşı çıkan grubu oluşturmaktadır.

Sokak siyaseti ve toplumsal hareketlilik belirli bir coğrafya ve zamanla sınırlandırılmamaktadır. Dolayısıyla tahakküm ve direnişin olduğu her mekân aynı zamanda bu kavramların var olabileceği anlamına gelmektedir. Diğer taraftan bir aradalığın daha sık yaşandığı kentler, sokak siyasetinin merkezini oluşturmaktadır. 17. yüzyıldan bu yana oluşan emek, bilgi ve meta yığını kentleri çatışmanın merkezi haline getirmektedir. Bu anlamda sokak siyasetinin kent merkezli olması (Çoban, 2015, s. 111) toplumsal hareketliliğin de yayılımını kolaylaştırmaktadır.

3. Sokak Siyaseti, Toplumsal Hareketlilik ve Medya

Toplumsal hareketlerin örgütlenip insanların bir araya gelmesinde medyanın önemli bir yeri bulunmaktadır. Geçmişten günümüze birçok eylemin gerçekleşmesinde ve kitlelere yayılmasında medya belirleyici bir rol oynamaktadır. Howard Rheingold başta olmak üzere birçok araştırmacı, toplumsal hareketlerin örgütlenmesinde kitle iletişim araçlarının önemini kabul etmemiz gerektiğini belirtir. Konuyla ilgili teknolojik gelişmelere kısaca bakıldığında:

1833: Telgrafın bulunması

1876: Telefonun bulunması

1895: Radyonun bulunması

1920'ler: Deneme aşamasındaki televizyon

- 1966: Uydu iletişiminin başlaması
- 1977: İlk mobil iletişim sistemi
- 1978: İlk bilgisayar modeli
- 1989: Dünya çapındaki ilk ağ planı (World Wide Web)
- 1995: ABD’de kamuya açık internetin kurulması
- 1996: Kablosuz uygulama protokolü (Tilly, 2008, s. 155).

Microsoft’un eski başkanı ve baş yazılım mimarı Bill Gates, internete ilk zamanlarda sadece az bir kitlenin ulaştığını belirtmiştir. O zamanlar neredeyse hiç kimsenin, internetin hayatımızda bu kadar etkili bir rol oynayacağını veya herhangi birinin kişisel bir bilgisayara sahip olabileceğini ve bu sayede düzenli olarak küresel bir ağa bağlanabileceğini düşünmediğini de ifade etmiştir. Aynı şekilde, birkaç yıl öncesine kadar insanların birbirleriyle ve tüm dünyayla iletişim kurabilecekleri hayal dahi edilemezken internet teknolojileri günümüzde bir iletişim devrimi yaratarak insanların zaman ve mekândan bağımsız olarak birbirine bağlanmasını sağlamıştır. Günümüzde birçok bilim insanı demokrasi, sosyal hareketlilik, siyasi farkındalık ve ifade özgürlüğü gibi konuları tartışırken, sosyal ağ sitelerinin bu amaçları gerçekleştirmede önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla sosyal ve politik eylemler (Echine, 2019, s. 60), geleneksel medya ve internet teknolojilerinin bir uzantısı olan yeni medya sayesinde kolaylıkla birçok kitleye ulaşabilmektedir.

Küreselleşmenin yaygınlaşmasında bilgi ve iletişim teknolojilerinin rolü oldukça fazladır. Sokaktaki seslerin toplumsal hareketlilikle beraber tüm dünyaya dalga dalga yayılmasını sağlayan temel aktörlerden biri de yeni medyadır. Yeni medyanın sahip olduğu kitlesizleştirme ve bütünleştirme özelliği, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir olayın farklı ülkelerde kolaylıkla karşılık bulmasını sağlamaktadır. İnternetin ve sosyal medyanın insan hayatında bu denli belirleyici bir alanı kaplaması, yöneten ve yönetilen kitlelerin de birçok eylemi dijital kanallar üzerinden organize etmesini ve yine bu kanallar üzerinden sesini karşıt gruplara duyurmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca çevrim içi söylemler, az tanınan kişi ve grupların kitlelere doğrudan ulaşmasını ve kamu işlerinin yeniden yapılandırılmasını da mümkün kılmaktadır (Echine, 2019, s. 62).

Yeni medya bir etkileşim ve sosyalleşme alanıdır. Durkheim’ın sosyal gerçeklik kavramına göre sosyal aracılık teknolojilerini kullanmak artık bireysel bir tercih meselesi değil, sosyal etkileşimin zorunlu bir parçasıdır. Bireyler istese de istemese de kendilerine empoze edilen zorlayıcı bir güçle karşı karşıyadır (Ling, 2015, s. 25). Bu sebeple ister zorlayıcı olsun isterse de bir tercih meselesi olsun insanların etkileşimine izin veren yeni medya teknolojileri, bilginin insanlar arasında kolaylıkla taşınmasına imkân tanımakta ve toplumsal hareketliliğin yeni mekânı olarak konumlanmaktadır. Bu da sokak eylemlerinin yeni medya üzerinden örgütlenmesini, insanlar arasında iletişim kurulmasını ve fiziksel organizasyonun planlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Yeni medyanın birçok kitleye ulaşma imkânına sahip olması, sanal örgütlenmelerle dünya basınında geniş bir yer tutmakta ve insanları kitlesel

olarak toplumsal hareketliliğe hazırlamaktadır. Bu bağlamda yeni medyanın uluslararası bir kamuoyu oluşturma gücüne sahip olduğu ifade edilebilmektedir. Dolayısıyla bir toplumsal hareketliliğin sanal olsa dahi etki oranı oldukça yüksek olabilmektedir. Sanal ortamda gerçekleştirilen toplumsal hareketliliklerin her ne kadar olumlu yönleri olsa da olumsuz yönlere de sahip olduğu bilinmektedir. Örneğin sanal ortamda sahte kimliklerle açılan birçok hesap, sanal eylemden gerçek bir sokak eylemine geçildiğinde katılımın beklenenden daha az olması sonucunu doğurmaktadır (Koç, 2017, s. 1571). Bunun yanında, sanal ortamda dezenformasyonun yoğun olarak kullanılması, gerçekdışı bilgilerin dolaşımını beraberinde getirerek asılsız haberlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu da genel olarak kitleleri yanlış veya gerçekdışı kanaatlere inanmaya sürüklemektedir.

Yeni medyanın toplumsal hareketlilikte güçlü bir etkiye sahip olduğunu gösteren birçok örnek mevcuttur. Yeni medyanın sadece Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da değil dünyanın birçok ülkesinde sokak eylemleri çerçevesinde kullanıldığı görülmektedir. 1990'lı yıllarda ABD'de küreselleşme karşıtları e-mail yoluyla örgütlenmiş, 2001'de ise Filipinler'in Başkanı Joseph Estrada yine yeni medyadaki örgütlenmeler nedeniyle görevi bırakmıştır (Telli, 2012, s. 66).

Dünyada ses getiren en önemli sokak protestolarından biri ise Tunus'ta 17 Aralık 2010 tarihinde gerçekleştirilen Arap Baharı'dır. Muhammed Buazizi adlı sokak satıcısının meyve tezgahına polis tarafından el konulması üzerine Buazizi kendini belediye binasının önünde ateşe vermiştir. Bu olayın ardından Tunus'un başkenti başta olmak üzere ülkenin birçok yerinde Buazizi'nin mağduriyetini dile getirmek üzere sokak protestoları başlatılmıştır. Protestolara hukukçular, öğretmenler, siyasiler, gençler olmak üzere toplumun her kesiminden insanlar katılmış, yapılan haksızlığa karşı seslerini çıkarmışlardır. Bu dönemde görevde olan Bin Ali, elli bine yakın iş imkânı oluşturma, parlamento seçimlerini yapma, sansüre son verme gibi önerilerle protestoları yatıştırmaya çalışmıştır. Ayrıca gençlerin bir araya gelmesini önlemek için de okulları kapatarak ayaklanmaları dindirmeyi amaçlamıştır (Cottam vd., 2017, s. 454-455). Fakat olayların sosyal medyada paylaşılması, insanların örgütlenmeye devam etmesini ve protestoların daha da yayılmasını beraberinde getirmiştir. Yine olayın internet teknolojileri sayesinde bu denli yayılması protestolara birçok ülkeden destek gelmesini de sağlamıştır. Sosyal medya sadece yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal zorlukları göstermekle kalmamış, aynı zamanda siyasetle toplumun ilişkisini yeniden dönüşüme uğratmıştır. Yine bu olayların sosyal medya sayesinde Mısır'da ve başka ülkelerde karşılık bulması *kelebek etkisi* olarak nitelenmektedir (Kırık, 2012, s. 94-95).

Diğer bir toplumsal hareketlilik ise Fransa için tarihi bir öneme sahip olan Sarı Yelekliler hareketidir. Sarı Yelekliler, Avrupa'nın kemer sıkma politikasına karşı gerçekleştirilen sokak hareketlerinin fitilini ateşlemiştir. 2018'de Fransa'da başlayan harekette, 280 binden fazla kişi sokaklara dökülerek yükselen yakıt fiyatları, yaşam kalitesinin düşmesi, ekonomik olarak dar boğaza girilmesi gibi sebeplerle hükümeti protesto etmiştir (Gürcan, 2019). Protestolar Avrupa'nın diğer ülkelerine de yayılmış ve sarı yelek, protestocuların önemli sembollerinden biri olmuştur.

Fransa'da iktidarı eleştiren protestolara sosyal medya aracılığıyla birçok kişi katılım sağlamıştır. Sosyal medya ve diğer iletişim araçları üzerinden örgütlenen protestocular, yolları kapatma, trafiği yavaşlatma, kamusal alanları işgal etme gibi eylemler gerçekleştirmiştir. Bu sayede Sarı Yelekliler, Fransa'nın dörtte üçüne yayılarak eylem alanını genişletmiştir. Bu tür eylemler kamusal alanın bir parçası olan sokakta gerçekleştirilerek görünürlüğü arttırmakta ve sosyal medya üzerinden gittikçe büyüyerek yaptırım gücünü de bu oranda genişletmektedir (Yıldırım & Öztürk, 2020, s.109-110).

4.Yöntem

Çalışma, sokak siyaseti ve toplumsal hareketlilik olaylarını hem teorik hem de pratik alandan örneklerle ele almaktadır. Bu anlamda medyanın sokak siyaseti ve toplumsal hareketliliklerdeki rolü ve önemi çalışmanın araştırma kısmında ele alınmaktadır. Bu amaçla çalışmanın yöntem kısmında, 2022 Eylül ayında İran'da ahlak polisi tarafından şiddet gören ve bunun sonucunda hayatını kaybeden Mahsa Amini için yapılan protestolara dair haber örnekleri ele alınacaktır. Çalışmanın evrenini Türkiye'deki haber kanalları oluşturmaktadır. Çalışmada örneklem olarak, farklı hedef kitlelerine ve farklı yayın politikalarına sahip *A Haber*, *Halk TV* ve *Haber Türk*'ün haberlerine yer verilecektir. Bu kanalların seçilme sebebi ise 2023'te en çok izlenen kanallar olmasıdır (Tiak, 2023). TİAK verilerine göre 1 Ocak 2023 – 31 Mart 2023 tarihleri arasında en çok izlenen kanallara çalışma içerisinde yer verilmektedir. TİAK verilerindeki sıralamalara bakıldığında daha önde olan CNN Türk yerine haber çeşitliliğini sağlamak amacıyla Habertürk'ün haberleri üçüncü kanal olarak belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada nitel yöntem içerisinde yer alan içerik analizi tekniği kullanılacağı için haberlere ulaşabilmek adına daha önde yer alan FOX TV yerine, Halk TV örneklem olarak seçilmiştir. Bu durum çalışmanın sınırlılığı olarak nitelendirilebilecek olsa da Halk TV'nin geçmiş haberlere ulaşmada kolaylık sağlaması, çalışmanın veri açısından zenginleşmesini sağlamıştır. Çalışmanın araştırma kısmında haber başlıkları belli kategorilere ayrılarak incelenmiştir. Bu anlamda A Haber'de İran'ın baskıcı rejimine karşı haber içeriği, ölü sayılarına dair durum bildirme ve idam cezalarına dair haber içerikleri mevcutken, Halk Tv'de ise genel olarak kadına destek mesajı, film ekibinden destek mesajı ve kadınların özgürleşmesi için Türkiye'nin farklı yerlerinden protestolara destek mesajı gibi çeşitli haber içeriklerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca Habertürk'ün içeriklerine bakıldığında ise İran'ın yapısal dönüşümüne değinildiği, İranlı bir gazeteci ile görüşme yapıldığı ve idam cezalarına getirilen af ile ilgili bilgi verildiği gözlemlenmektedir. Çalışmada nitel yöntem içerisinde yer alan içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

İçerik analizi, verilerin içeriklerinin incelenmesinde, yorumlanmasında ve kategorilendirilmesinde kullanılmaktadır. İçerik analizi sayesinde verilerde açıkça görünmeyen unsurlar ön plana çıkmaktadır (Güler vd., 2015, s. 332-333). İçerik analizi büyük ölçüde iletişim eylemlerinin değerlendirilmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla içerik analizi tekniği makale, dergi, haber, söylem, konuşma, metin, belge, mektup gibi birçok kaynak için kullanılabilir (Koçak & Arun, 2006, s. 24).

Bu doğrultuda protestolar 16 Eylül’de başladığı ve uzun bir süre devam ettiği için 16.09.22 - 14.03.23 tarihleri arasındaki haberler incelenecektir. Çalışmada A Haber, Halk TV ve Habertürk haberleri örneklem olarak belirlenmiştir. Bu sebeple çalışmaya dair araştırma soruları şu şekildedir:

- 1- A Haber, Halk TV ve Habertürk haberlerinin Mahsa Amini protestolarına yönelik içerikleri hangi kategoriler doğrultusunda oluşturulmuştur?
- 2- A Haber, Halk TV ve Habertürk İran rejimini nasıl değerlendirmektedir?
- 3- A Haber, Halk TV ve Habertürk iki yanlı bir sunum ile mi haber içeriklerine yer vermektedir?

Her üç kanalda da veriler birbirini tekrar etmeye başladığı için üç haber örneği ele alınmıştır. Haberlerde önemli veriler tablo içinde verilecektir. Çalışmada alfabetik sıralama ön planda tutulacağı için öncelikle A Haber’in haber içeriklerine yer verilecektir.

5.Bulgular

5.1. A Haber

A Haber’in Mahsa Amini ile ilgili yapmış olduğu haber içeriklerine bakıldığında, sokak hareketliliği sebebiyle idam cezalarının gerçekleştirildiği, hayatını kaybedenlere dair ölü sayısı bildirildiği ve protestocuların bazı ülkeler tarafından desteklendiğine dair haberlerin yapıldığı görülmektedir. Bu anlamda A Haber’in yoğun olarak yapmış olduğu haberler şu şekilde kategorilendirilmektedir:

5.1.1. İran Baskıcı Rejimine Karşı

İran’da Mahsa Amini isimli gencin polis tarafından göz altına alınması ve gördüğü şiddet sonucunda ölmesi halkın büyük bir toplumsal hareketlilik oluşturmasını beraberinde getirmiştir. Bu anlamda A Haberde eylemlerde ölü sayılarına yer verilirken aynı zamanda İran’ın baskıcı rejiminin artık sonlanması gerektiğine dair demeçlere de yer verilmiştir. Haberde şu içeriklere dikkat çekilmektedir:

Tablo 1: İran’da Mahsa isyanında ölü sayısı 17 oldu! Dünyadan destek gelirken Elon Musk harekete geçti

A Haber Linki	https://www.ahaber.com.tr/galeri/dunya/iranda-mahsa-isyaninda-olu-sayisi-17-oldu-dunyadan-destek-gelirken-elon-musk-harekete-gecti/6
“İran’da ahlak polisinin uyguladığı şiddet sonucu öldüğü öne sürülen Mahsa Amini’nin akabinde başlayan isyan devam ediyor. Rejim karşıtı protestolarda, içlerinde güvenlik güçlerinin de olduğu 17 kişi hayatını kaybetti. Ülkede zaman zaman internete erişimde de kısıtlamalar uygulandı.”	
“Tahran ve Kermanshah’taki üniversitelerde birçok öğrenci, baskı politikalarına karşı	

ayaklanmış durumda. Gösteriler, ülkede son yıllarda patlak veren en güçlü isyan dalgası olarak nitelendirilirken Tahran yönetiminin isyanı bastırmak için silahlı kuvvetler ile paramiliter güçleri devreye soktuğu öğrenildi.”

“Mahsa Amini isyanı sadece İran’la da sınırlı kalmayarak özellikle sosyal medya kanalıyla dünyada da büyük yankı buldu. Gösterilerde protestocular Hamaney ve Humeyni aleyhine sloganlar atarken, sosyal medyada dolaşan videolarda kadınların başörtülerini ateşe verdiği görüldü.”

“Bazı videolarda **"Diktatöre ölüm"** sloganları göze çarparken, gösterilerin sosyal medya kanalıyla çığ gibi büyümesi ise hükümet yetkililerini harekete geçirdi.”

“Amini’nin Kürt asıllı olduğu bilinirken, sokakların günlerdir hareketli olduğu Kürdistan eyaletinde internete erişim kesildi. Tahran’da da internet ile Instagram ve WhatsApp’a erişim zorlukları rapor edildi.”

Kaynak: (A Haber, 2022).

Yapılan haberde de gösterildiği gibi İran Halkı, baskıcı rejime karşı kamusal alan olarak nitelendirilen sokak ile bir toplumsal hareketlilik başlatmıştır. Protestolar kentin birçok önemli yerinde meydana gelirken, üniversitelerinde eylemlerde önemli bir mekân olması dikkat çekmektedir. Başlatılan sokak hareketi sosyal medya sayesinde dalga dalga büyüyerek rejimi felç edebilecek noktaya ilerlemektedir. Bu anlamda toplumsal hareketliliğin tüm dünyaya yayılmasında sosyal medyanın önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Bunun yanında internet ve sosyal medya hesaplarının kısıtlandığı İran’da protestocuların bir araya gelmesini engellemek ve hareketliliğin yurt dışına yayılmasını engellemek amacıyla büyük oranda teknoloji ve iletişim de kısıtlanma yaşanmaktadır.

Haberde sokağın önemli bir protesto mekânı olduğu görülmektedir. Protestoların dünyanın birçok yerinden destek görmesi, eylemlerin daha fazla sesini duyurması medya sayesinde gerçekleşmektedir. Haberde İran’daki rejimin desteklenmediğine dair mesajlar yer alırken, sokak hareketinin temelinde geçmiş yaşantılar, mağduriyetler ve öfke gibi bir takım duyguların yattığı söylenebilmektedir. Mahsa Amini’nin ölümü ise bu öfkenin patlamasına ve toplumsal hareketlilik oluşturulmasına sebep olmuştur. Bu durumu bastırmak isteyen rejim güçleri ise protestoları engellemek için her türlü özgürlük karşıtı hareket ile protestolara cevap vermektedir. Haberin içeriğinde rejimin yapmış olduğu uygulamalar insan hakları ve hukuksal bağlamda protestocuların gözünden değerlendirilmemekte, bu da haberin tek yanlı bir sunumla gerçekleştiğini göstermektedir. Ayrıca haber alma ve iletişim özgürlüğü kapsamında da haberde herhangi bir hukuki temele dayanan demece yer verilmediği görülmektedir. Fakat medyanın bu tür toplumsal sorunlara dair çözüm önerileri sunması etik açıdan bir gerekliliktir. Medyanın uyarı ve tespitleri yetkilileri harekete geçirebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında medyanın ahlaki paniklerin biçimlenmesinde önemli bir rol üstlendiği ifade edilebilir (Yıldız ve Sümer, 2010).

5.1.2. Ölü Sayılarına Dair Durum Bildirme

16 Eylül’de Mahsa Amini’nin ölümü ile başlayan eylemler tüm kente hızla yayılmıştır. A Haber’in yapmış olduğu habere göre en az 3 kişi hayatını

kaybetmiştir. Ölü sayısını ve yaşanan olayları bildiren haberde şu noktalara dikkat çekilmektedir:

Tablo 2: İran sokakları alev alev! Mahsa Amini protestoları giderek büyüyor! 3 kişi hayatını kaybetti

A Haber Linki:	https://www.ahaber.com.tr/dunya/2022/09/21/iran-sokaklari-alev-alev-mahsa-amini-protestolari-giderek-buyuyor-3-kisi-hayatini-kaybetti
“İran’da başörtüsü kurallarına uymadığı gerekçesiyle ahlak polisleri tarafından gözaltına alındıktan sonra hayatını kaybeden Mahsa Amini için başlayan protestolar giderek büyüyor. Son gelen bilgilere göre ülke genelinde olaylar esnasında 3 kişinin hayatını kaybetti. Zorunlu başörtüsü ve ahlak polisliği uygulamalarına karşı tepki gösteren göstericiler gece yarısı sokaklara inerek rejim karşıtı sloganlar atarak sokakları ateşe verdi.”	
“İran’ın yarı resmi Fars Haber Ajansı’nın haberine göre, Kürdistan Eyaleti Valisi İsmail Zareikuşa, eyaletin şehirlerinde düzenlenen gösterilerde 3 kişinin şüpheli şekilde öldüğünü açıkladı.”	
“Zareikuşa, 2 kişinin silahla öldürüldüğünü, bir kişinin ise ölüm nedeninin araştırıldığını belirtti. Vali Zareikuşa, silahlı kuvvetlerin, söz konusu 2 kişinin ölümüne neden olan türde bir silah kullanmadığını söyledi. Öte yandan muhalif medyaya yansıyan haberlerde ise gösterilerde 5 kişinin öldüğü, 10 kişinin yaralandığı ileri sürüldü.”	
“Başkent Tahran’ın Veliasr Caddesi, Veliasr Meydanı, Damışcu Parkı, Lale Parkı, Keşaverz Bulvarı, Hicab Caddesi, Fatımi Caddesi, İnkılap Caddesi gibi kalabalık bölgelerinde yoğunlaşan gösterilere çok sayıda İranlı katıldı.”	
“Yüzlerce kişinin katıldığı gösterilere polis, göz yaşartıcı gazla müdahale ederken göstericiler ise çöp konteynerlerini yakarak yollara barikat kurmaya çalıştı.”	

Kaynak: (A Haber, 2022).

Yapılan habere göre İran, baskıcı ve şiddet içeren tutumunu gösterilerde yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Devlet tarafından verilen resmi verilere göre protestoda 3 kişinin öldürüldüğü belirtilirken, muhalif medyada ise bu sayının 5 olduğu ve 10 kişinin de yaralandığı belirtilmiştir. Bu açıdan bakıldığında medyadan doğru verilere ulaşma anlamında bir muğlaklık olduğu görülmektedir. Bunun yanında toplumsal hareketliliğin gerçekleştiği mekânlara bakıldığında park, bulvar, cadde, sokak gibi önemli mekânların halkın toplanmasında önemli kamusal mekânlar olduğu görülmektedir. Sokakta hak talebinde bulunan protestocuların devletin en önemli güvenlik güçlerinden olan polisler tarafından engellenmeye ve dağıtılmaya çalışıldığı da haberde yer almaktadır. Bu da toplumsal hareketliliklerin genel olarak devlet tarafından istenmeyen ve oluşturduğu takdirde de orantısız güç kullanılmaktan çekinilmeyeceği mesajını doğrulamaktadır. Ayrıca objektif bir haber anlayışı çerçevesinde İran’da protesto düzenlemenin hukuki düzlemdeki karşılığına dair herhangi bir demece yer verilmemesi, protestocuların haklarının sunumu açısından da haberde eksiklik yaratmaktadır.

5.1.3. İdam Cezalarının Bildirimi

Mahsa Amini'nin ölümünün ardından protestolar devam ederken, İran rejimi tarafından bazı protestocuların idamına karar verilmiştir. Yapılan haberde ise ikinci idamın Aralık ayında gerçekleştirildiği duyurulmuştur:

Tablo 3: İran'da olaylar yatışmıyor! İkinci idam gerçekleşti

A Haber	https://www.ahaber.com.tr/dunya/2022/12/12/iranda-olaylar-yatismiyor-ikinci-i-dam-gerceklesti
Link:	dam-gerceklesti
“İran'daki protestolarda Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı milis güç 2 Besic üyesini öldürdüğü ve 4 kişiyi yaraladığı gerekçesiyle idama mahkum edilen 23 yaşındaki Mecidırza Rahnavard'in cezası bu sabah Meşhed kentinde halka açık bir şekilde infaz edildi.”	
“Meşhed Devrim Mahkemesi tarafından hazırlanan iddianameye göre Mecidırza Rahnavard, kasten adam öldürmek, devlete karşı savaş açmak ve 4 kişiyi kasten yaralamak suçlarından idama mahkum edilmişti. 18 Kasım'da tutuklanan ve 29 Kasım'da idam cezası alan Rahnavard, İran'da Mahsa Amini protestolarıyla bağlantılı idam edilen ikinci gösterici oldu. Geçtiğimiz hafta bir Besic üyesini yaraladığı gerekçesiyle Muhsin Şikari adlı gösterici idama edilmişti.”	
“İran'da Mahsa Amini'nin hayatını kaybetmesinin ardından ülke genelinde başlayan ve yaklaşık 3 aydır devam eden protestolarda tutuklanan 11 kişi idam cezası almıştı.”	

Kaynak: (A Haber, 2022).

Protestolara katılımı büyük bir suç olarak gören İran hükümeti, Şikari'nin ardından Rahnavard'ın da idamını halka açık bir şekilde meydana yapmıştır. Bu da rejimin halka vermiş olduğu bir güç mesajı olarak ifade edilebilmektedir. Tüm protestolara rağmen rejim, halka karşı psikolojik ve fiziksel gücü elinde bulundurduğunu göstermekte ve bunu bazı protestocular üzerinde de uygulamaktadır. Yine İran yargı kurumuna göre Şikari gibi 11 kişinin de idam cezasına çarptırılması eylemlerin önünü almaya yönelik yıkıcı bir eylem olarak görülmektedir. Yapılan haberde objektifliği sağlamak adına hukuksal olarak protestolar sonucunda idam edilen, ölen ve yaralanan kişilerin haklarına dair herhangi bir demecin yer almadığı görülmektedir.

5.2. Habertürk

Habertürk'ün yapmış olduğu haberlere bakıldığında İran'daki yapısal dönüşümün haber içerisinde verildiği, İranlı bir gazeteci ile röportaj yapıldığı ve protestoculara yönelik af ile ilgili haber yapıldığı görülmektedir. Bu anlamda Habertürk'ün yapmış olduğu haberler şu şekilde kategorilendirilmektedir:

5.2.1. İran'ın Yapısal Dönüşümü ve Mahsa Amini Protestoları

Habertürk'ün yapmış olduğu haberde Mahsa Amini protestolarının neden başladığı ve İran'ın yapısal dönüşümünün bu noktadaki belirleyici rolüne yer verilmiştir:

Tablo 4: Mahsa Amini gözaltına alındıktan hayatını kaybetti protestolar başladı: İran'da bu noktaya nasıl gelindi?

Habertürk Link:	https://www.haberturk.com/mahsa-amini-gozaltina-alindiktan-hayatini-ka-ybetti-protestolar-basladi-iran-da-bu-noktaya-nasil-geli-3522173?page=2
“İran'da 22 yaşındaki Mahsa Amini'nin "kıyafet kurallarına uymadığı" gerekçesiyle gözaltına alınmasının ardından hayatını kaybetmesi üzerine başlayan protestolar devam ediyor. İran İletişim Bakanı, ülkede internet erişiminde "güvenlik sebepleri" dolayısıyla sorunlar yaşanabileceğini söyledi.”	
“Son günlerde ülkenin farklı bölgelerinde gerçekleşen protestolarda en az 3 kişi hayatını kaybetti. Protestolarda, "ahlak polisine ölüm", "kadınlar, yaşam, özgürlük" sloganları duyuldu. Sokaklarda gerginlik arttıkça kadınlar başörtülerini çıkardı, bayrak yaktı. Polis protestoculara göz yaşartıcı gaz ile müdahale etti.”	
“İran'da yaz aylarından bu yana kadınlar başörtüsü yasağına karşı gelmek için eylemlerde bulunuyor. Ülkede 1979 İslam Devrimi sonrası yürürlüğe giren Şeriat kanunlarına göre tüm kadınların kamusal alanlarda başörtü takması ve uzun, bol kıyafetler giymesi zorunlu hale getirildi ve başörtü takmayan kadınlara para ve hapis cezası verilmeye başlandı.”	
“Ancak devrimden yıllar sonra hükümet yetkililerinin bu yasayı uygulamakta zorlandığı ve kadınların giyimini ülkenin tümünde eşit şekilde denetlenmediği ifade ediliyor. Kadınlar baskılara karşı gelmek için protestolara başladı, birçok erkek de kadınlara destek verdi.”	
“Görgü tanıkları, Amini'nin gözaltına götürülürken polis minibüsünde darbedildiğini gördüklerini söyledi. Polis, 22 yaşındaki Amini'nin kalp krizi sebebiyle hayatını kaybettiğini iddia ediyor. Ailesi ie Amini'nin vücudunda işkence sonucu morluklar oluştuğunu öne sürüyor.”	
“Ülkede özellikle gençler arasında siyasi ve sosyal kısıtlamalara kızgınlık artarken, Amini'nin hayatını kaybetmesi İranlıları derinden etkiledi.”	
“Protestoların çoğu, ülkenin katı muhafazakar yasalarına karşı isyanın bir işareti oldu. Kadınlar başörtülerini çıkardı, sosyal medyada saç kesme eylemi başlattı; bazı erkekler de buna destek verdi.”	

Kaynak: (Habertürk, 2022).

Yapılan habere göre İran'ın 1979 yılından sonra şeriatla yönetilmeye başlanması, halkın yaşamında ciddi değişiklikleri beraberinde getirerek baskıcı uygulamaları başlatmıştır. Uzun süren baskılamalar sonucunda Mahsa Amini'nin öldürülmesiyle bütün halkın sokaklara döküldüğü ve bir toplumsal hareketlilik örneği başlattığı görülmektedir. Şiddetin sadece kadınlar tarafından ön plana çıkmadığı, erkeklerinde yapılan bu baskıcı uygulamaları eleştirdiği görülmektedir. Özellikle genç kitlenin siyasi ve sosyal baskılara büyük tepki gösterdiği görülürken, kadınların eylemlerin sembolü olarak başörtüsünü çıkardığı, bayrak yaktığı ve saçlarını keserek eylemi sembolleştirdiği görülmektedir. Haberde görgü tanıkları ve Mahsa Amini'nin ailesinin olay hakkındaki görüşlerine yer verildiği ve olayın farklı açılardan da sunulduğu görülmektedir. Ülkede iletişimin kısıtlanması, ahlak polislerinin despot

hareketlerine yer verilmesi haberde görülürken, olayın sosyoekonomik boyutundan bahsedilmemesi dikkat çekmektedir. Stein'a göre toplumsal hareketliliklerin temelinde ekonomik eşitsizliklerin de yattığı görülmektedir. Dolayısıyla sosyoekonomik faktörler toplumsal hareketliliklerde belirleyici bir rol oynamaktadır (Yıldırım, 2012, s. 21-22). Bunun yanında toplumsal hareketlenmeler bir örgüt yapısını ve mobilize olma durumunu beraberinde getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında grubun örgütlenilmesinden bahsedilmediği ve grubun nasıl ve hangi araçlarla mobilize olduğuna da değinilmediği görülmektedir.

5.2.2. İranlı Gazeteci ile Röportaj

Habertürk'ün yapmış olduğu habere göre İranlı bir gazeteci ile röportaj yapıldığı ve İran'ın şeriat ile yönetilmesinin sonucunda oluşan baskının, insanların sokağa dökülmesine sebep olduğuna değinilmiştir:

Tablo 5: İran'da Mahsa Amini'nin ölümünün ardından İranlı gazeteci Habertürk'e anlattı

Habertürk Link:	https://www.haberturk.com/iran-da-mahsa-amini-nin-olumunun-ardindan-iranli-gazeteci-haberturke-anlatti-3523100
	“İran'da kadınların kıyafetlerine yönelik baskıların giderek artmasına yönelik tepki ve eylemler, Mahsa Amini'nin cenaze töreniyle birlikte ülke çapında geniş ve şiddetli protesto eylemlerine dönüştü. İranlı gazeteci Peyman Aref bu kez protesto eylemlerinin önemli bir farkı olduğuna dikkat çekerek "Bugüne kadar protestolarda şiddet güvenlik güçlerinden halka yönelikti, yani tek yönlüydü. Bu defa halk da şiddete şiddetle karşılık veriyor, bu çok önemli bir fark" dedi.”
	“İran'da İslamcı yönetimin gücü seçimle değil, devrimle elde ettiğini belirten Peyman Aref "40 yılı geçmiş. İran gibi bir uygarlığı nereye kadar Talibanvari bir şekilde, şeriatla yönetebilirsiniz. 2600 yıllık bir devletten, Pers uygarlığından bahsediyoruz. Halk artık istemiyor" şeklinde konuştu. Aref "Belki 80'lerde devrimin şokuyla halk yasalara uydu ama Z kuşağı uymuyor. Şu anda sokaklarda 90'ların sonu ile 2000'lerde doğanlar var" ifadelerini kullandı.”
	“Ülkede son zamanlarda zorunlu kıyafet uygulamaları nedeniyle artan tepkilere ve olaylara dikkat çeken İranlı gazeteci Peyman Aref "Mahsa Amini'nin cenazesiyle başlayan olaylar bir şekilde bastırılrsa bile, iki ay sonra başka bir yerden patlak verecek. İran belki bir devrime doğru gidiyor" değerlendirmesinde bulundu. İran'da artık halkın teokratik bir yönetim istemediğini söyleyen Aref "Bu olayların ardından yönetimin en azından zorunlu örtünme yasasını feshetmesi, ahlak polisini kaldırması, böyle reformları başlatması gerekiyor" dedi. Ülkede yönetimin rejim yanlısı eylemler için çağrı yaptığına da değinen Peyman Aref "Cuma namazında imamlar çok kışkırtıcı söylemlerde bulundular. Ama kendi tabanlarında da öyle bir erime var ki, yönetim yanlısı taban birkaç bin kişiyi geçmez" şeklinde konuştu.”

Kaynak: (Habertürk, 2022).

Yapılan habere göre İran'daki şeriat rejiminin baskıcı uygulamalarını artık halkın istemediği, özellikle Z kuşağının bu uygulamaları sokaklarda reddettiği belirtilmektedir. İran'ın tarihsel ve köklü devlet yapısına değinilen haberde, İran'ın şeriatla birlikte büyük bir yapısal değişime uğradığı ifade edilmektedir. Geçmişten bugüne dek yapılan baskıcı uygulamalardan dolayı biriken öfke, devletle halk arasındaki ikili çatışmayı toplumsal hareketlilik üzerinden göstermektedir. Bu çatışmada devlet ve halk olmak üzere iki blok bulunduğu haberde ifade edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında halkın ortak bir hareket oluşturmasında veya bu harekete katılmasında mücadeleci ve kavgacı bir kolektif davranış bulunduğu ifade edilebilmektedir (Akpınar et al., 2018). Yine yapılan haberde eylemlerin halk tarafından yapıldığının altı çizilmektedir. Fakat İşçi'ye (2012) göre insanlık tarihi, çatışmaların tarihidir ve bu çatışmalar sınıf kavramının olduğu her yerde var olmaktadır. Dolayısıyla toplumsal hareketliliklerinde bir sınıfsal mücadele alanı olduğunu belirtmek mümkündür. Fakat yapılan haberde bu toplumsal hareketliliğin rejime karşı sınıflararası bir uzlaşma oluşturduğu ve sokak hareketinin halkın bütünü tarafından yapıldığına dair bir çerçeveleme yapıldığı görülmektedir. Yine grupların örgütlendiği kitle iletişim araçlarından bahsedilmemesi de dikkat çekmektedir.

5.2.3. Protestoculara Af

Habertürk'ün yapmış olduğu habere göre Mahsa Amini protestoları ile tutuklanan kişilere af getirildiği ve bazı eylemcilerin serbest bırakıldığına dair haber içeriği oluşturulmuştur:

Tablo 6: İran'da Mahsa Amini protestolarından hükümlü 22 bin kişi aftan yararlandı

Habertürk Link:	https://www.haberturk.com/iran-da-mahsa-amini-protestolarindan-hukumlu-22-bin-kisi-aftan-yararlandi-3573473
“İran Yargı Erki Başkanı Muhsin Ejei, şubat ayı çıkarılan aftan, Mahsa Amini gösterileriyle ilişkisi olduğu gerekçesiyle mahkum olan 22 bin kişinin yararlandığını belirtti. İranlı Öğrenciler Haber Ajansına (ISNA) göre Ejei, Yargı Erki Yüksek Şurası'nda toplantısında ülke lideri Ali Hamaney'in 5 Şubat'ta imzaladığı af kararından yararlanan mahkumlar hakkında bilgi verdi.”	
“Ejei, "Şuana kadar 82 bin kişi af kapsamına girdi. Bunlardan 22 bini isyana (Mahsa Amini gösterilerine) katılanlardır." dedi. Diğer mahkumlardan yaklaşık 60 bin kişinin serbest bırakıldığına işaret eden Ejei, son af kararıyla 34 bin kişinin de cezalarının düşüldüğünü kaydetti.”	
“Amini'nin ölümü üzerine memleketi Sakkız'da 17 Eylül 2022'de başlayan gösteriler, ülke geneline yayılarak yönetim karşıtı protestolara dönüşmüştü. Aylarca süren olaylarda yaklaşık 500 gösterici öldürülmüş, yüzden fazla da emniyet görevlisi hayatını kaybetmişti. İran gösterilerde gözaltına alınanlar hakkında resmi bir açıklama yapmazken, bağımsız kaynaklar göstericilerden binlerce kişinin gözaltına alındığını öne sürüyordu.”	

Kaynak: (Habertürk, 2023).

Yapılan habere göre Mahsa Amini'nin öldürülmesinden sonra tutuklanan bazı kişilerin af çıkararak serbest bırakıldığına dair bir haber yapıldığı görülmektedir. Devlet yetkililerinin af ile ilgili vermiş olduğu demeçlere yer verilen haberde, protestocuların hukuki haklarının değerlendirilmediği ve bununla ilgili farklı görüşlerce yapılan demeçlerin haberde yer almadığı gözlemlenmektedir. İnsan hakları ve hukuki perspektiften eylem yapmanın ve yapılan eylemler sonucunda hapse giren kişilerin durumundan bahsedilmemesi haberde iki yanlı bir sunum yapılmadığını göstermektedir.

5.3.Halk Tv

Halk Tv'nin Mahsa Amini ile ilgili yapmış olduğu haber içeriklerine bakıldığında kentin belli sokak ve caddelerinde başlayan protestolara Türkiye'deki kadınlar tarafından destek verildiğine dair haberlere sıklıkla yer verilmiştir. Haberlerde şu noktalara dikkat çekilmektedir:

5.3.1. Kadına Destek Mesajı

İran'da 22 yaşında öldürülen Mahsa Amini'nin saçının bir kısmının görüldüğü gerekçesiyle polisler tarafından gözaltına alınarak şiddet görmesi sebebiyle yaşamını yitirdiği belirtilmektedir. Bu bağlamda yapılan haber içerikleri şu şekildedir:

Tablo 7: Türkiye'de de yayıldı: İranlı kadınlara destek için saçlarını kestiler

Halk Tv Link:	https://halktv.com.tr/gundem/turkiyede-de-yayildi-iranli-kadinlara-destek-icin-saclarini-kestiler-694010h
<p>“22 yaşındaki Mahsa Amini, 13 Eylül'de, zorunlu başörtüsü yasalarını uygulayan ve 'ahlak polisi' olarak adlandırılan İrşad devriyeleri tarafından saçının bir kısmı görüldüğü gerekçesiyle gözaltına alındı. Gözaltında dövülerek komaya sokulan Amini, 16 Eylül'de yaşamını yitirdi. Amini'nin ölümüyle başlayan ve ülke geneline yayılan eylemler 6 gündür sürüyor. Rejim güçlerinin sert müdahalesi sonucu şu ana kadar en az 8 kişi yaşamını yitirdi, yüzlerce kişi yaralandı ve yüzlerce kişi gözaltına alındı.”</p>	
<p>“İranlı kadınlar, Amini'nin hayatı kaybetmesinin ardından şeriat rejimini protesto etmek için saç kesme eylemi başlattı. İranlı kadınların başlattığı eyleme Türkiye'deki kadınlarda destek vermeye başladı. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Genel Sekreteri Fidan Ataselim, İranlı kadınlar gibi saçını kestiği bir videoyu sosyal medya hesabından “İran'da, ülkede, özgürlükleri için direnen kadınlar dünyada her yerde” notuyla yayınladı. Ataselim videoda “İran'da direnen kadınlar asla yalnız yürümeyecek” dedi.”</p>	

Kaynak: (Halk Tv, 2022).

Yapılan habere göre ahlak polisinin Mahsa Amini adındaki gence şiddet uygulaması sonucunda Mahsa Amini yaşamını yitirmiştir. Bu olay sonucunda başlayan protestolarda ise 8 kişi ölmüş ve yüzlerce kişi yaralanmıştır. Olaylar sırasında protestocular tepkilerini göstermek için saç kesme eylemi gerçekleştirmiştir. İran'daki protestolara destek vermek amacıyla Türkiye'deki kadınların da saçlarını keserek eyleme destek verdiğini belirten haberde, sosyal

medyanın eylemlerin yaygınlaşmasında yine kullanıldığı ifade edilmektedir. Fakat yapılan haberde olayların insan hakları ve hukuki düzlemde ele alınmaması eylemcilerin haklarının daha geniş perspektiften sunulmadığını göstermektedir.

5.3.2. Film Ekibi ve Oyunculardan Destek

İran'daki protestolara destek vermek amacıyla yönetmen Jale İncekol'un Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde düzenlediği gösterimde film ekibi ve oyuncuların saçlarını keserek protestolara destek verdiği görülmüştür. Haberin içeriğinde ise şu noktalar yer almaktadır:

Tablo 8: Film ekibi ve oyuncular, Mahsa Amini için sahnede saçlarını kesti

Halk Tv Link:	https://halktv.com.tr/kultur-sanat/film-ekibi-ve-oyuncular-mahsa-amini-icin-sah-nede-saclarini-kesti-696329h
“59'uncu Antalya Altın Portakal Film Festivali'nin 4'üncü gününde, Jale İncekol 'un pandemi döneminde Denizli'nin Bozkurt ilçesinde 20 kadının yolculuğunu anlattığı belgeseli, özel gösterim olarak izleyiciyle buluştu...”	
“Film ekibi ve oyuncular, söyleşi sonrası İran'da saçı gözüktüğü için polis tarafından gözaltına alınan ve hayatını kaybeden Mahsa Amini 'yi anmak adına sahnede saçlarını kesti. Kesik saçlar, kutuda toplandı. Filmin yönetmeni Jale İncekol, kadınların hikayesini anlatmak istediklerini ve festivalde oldukları için çok mutlu olduklarını belirterek, “ Filmin ilk festivalinin Altın Portakal olması benim için çok değerli. Bütün ekibimle beraber filmi burada izledik. Mahsa Amini'nin polis şiddetiyle katledilmesinden sonra İran'da kız kardeşlerimizin başlattığı mücadelenin bir parçası olduğumuzu göstermek istedik. Yalnızca İran'da değil, ülkemizde kadınlara uygulanan şiddetin son bulması en büyük dileğimiz. Bu mücadelenin bir parçası olmak hepimizin sorumluluğu. Biz sonuna kadar insanların özgürce yaşayabilmesi için mücadele edeceğiz ” dedi.”	
“Saçlarını kesmelerinin sembolik bir şey olduğunu belirten İncekol, “ Bu konuya bir parça daha dikkat çekmek istedik. Medyada çok fazla yer bulduğunu düşünmüyorum. Gündem çok hızla değişiyor. Yerine başka acı ve üzüntüler ekleniyor. Biz bu mücadeleyi sürdürmezsek karanlıktan kurtulamayacağız. Bunun için bütün kadınlar ve bizimle birlikte yürüyen erkeklerle beraber hep birlikte olacağız ” diye konuştu.	

Kaynak: (Halk Tv, 2022).

Mahsa Amini'nin ölümünün ardından başlayan protestolara dünyanın pek çok yerinden destek mesajları gelmeye başlamıştır. Bazı ülkeler ise sadece destek mesajı yayınlamakla kalmayıp İran'daki protesto eylemlerini farklı ülkelerde de saç kesme eylemi ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Habere göre bu eylemin bir festival sırasında basın önünde yapılması, ünlüler tarafından desteklenmesi

eylemin yankı derecesini de artırmaktadır. Fakat yapılan haberde İran'daki eylemcilerin durumundan hukuki anlamda bahsedilmemiş ve bu durumu içeren herhangi bir demece yer verilmemiştir.

5.3.3. Türkiye'nin Farklı Şehirlerindeki Kadınlardan Destek Mesajı

Mahsa Amini protestoları tüm dünyada devam ederken eylemlerin onuncu gününde Türkiye'deki kadınların da farklı şehirlerden İran'daki protestolara destek mesajı gönderdiğine dair haber yapılmıştır. Bu anlamda haber içerikleri şu şekildedir:

Tablo 9: Türkiye, Mahsa Amini için ses vermeye devam ediyor: Özgürlüğümüz için isyandayız

Halk Tv Link:	https://halktv.com.tr/gundem/turkiyede-mahsan-amini-eylemleri-devam-ediyor-694549h
“İran'da Mahsa Amini'nin katledilmesi ile başlayan eylemler 10. gününde. Türkiye'de de kadınların Amini için birçok şehirde düzenlediği protestolar devam ediyor.”	
“İran'da rejime tepkiler sürerken Türkiye'de de destek eylemleri devam ediyor. Kadınlar, Mahsa Amini için İzmir, Gaziantep, İstanbul ve Van başta olmak üzere birçok kentte bir araya geldi. Kadınlar, önceki günlerde de birçok şehirde eylem yapmıştı.”	
“İzmir Kadın Platformu, Mahsa Amini'nin katledilmesini protesto etmek için basın açıklaması düzenledi. Konak İskelesi önünde yapılan eylemde “Yaşasın İranlı kadınların haklı mücadelesi, yaşasın kadın dayanışması” pankart taşındı. İzmir'de yaşayan İranlıların da katıldığı eylemde kadınlar, molla rejimini protesto etmek için sembolik olarak saçlarını keserek, eşarplarını yaktı. İzmir Kadın Platformu adına yapılan açıklamada, “İran'dan Türkiye'ye, politik İslamcı rejimlere, bedenlerimizi ve yaşamlarımızı hedef alan ahlak dayatmalarına karşı sokaklardayız. Mahsa'nın ve İranlı kadınların mücadelesi hepimizin mücadelesidir. İran'da, Türkiye'de ve tüm dünyada Mahsa için, özgürlüğümüz için, hayatlarımız için isyandayız. Baskılara karşı hepimiz Mahsa'yız, katledilmekle bitmeyiz” ifadeleri kullanıldı.”	
“Kadın Savunması üyeleri bir grup kadın, İstanbul'da Kadıköy'de bulunan Bahariye Caddesi'nde bir araya geldi. Bankalarda siyah çarşaf tutarak eylem gerçekleştiren kadınlar daha sonra tramvay yolunda çarşaf yaktı. Kadınların eylemi sırasında tramvay hattı dururken yoldan geçen kadınlardan da alkışlarla destek verdi. Yapılan açıklamada kadınların özgürleşme mücadelesinin gericiliğe karşı mücadeleyle iç içe geçtiğine vurgu yapılarak, “İran'da da Türkiye'de de feminist laiklik bayrağını yükseltiyoruz” denildi.”	
“Gaziantep Demokratik Kadın Platformu tarafından Yeşilsu Parkı'nda düzenlenen eyleme birçok siyasi parti ve sivil toplum örgütü üyeleri katıldı. Yapılan basın açıklamasında, Türkiye ve dünyada kadın cinayetlerinin hız kesmeden devam ettiğine dikkat çekilerek, kadınların evrensel yasalar çerçevesinde korunması için yetkililere çağrısında bulunuldu.”	
“Ankara'da da Batıkentli Kadınlar, Mahsa Amini ve İranlı kadınlar için bir araya geldi.	

Batıkent Gimsa önünde toplanan kadınlar “**Batıkentli kadınlar olarak İran İslam Cumhuriyeti’nde direnen, ahlak polisine karşı siyah örtülerini yakan, saçlarını kesen kadınlara ses veriyoruz. Mahsa Amini bizim de isyanımızdır**” dedi.”

Kaynak: (Halk Tv, 2022).

Yapılan haberde Mahsa Amini protestolarına Türkiye’nin birçok farklı şehirden kadınların bir araya gelerek destek verdiği ifade edilmektedir. Bu eylemler sırasında kadınların şehrin önde gelen park, cadde ve sokaklarında toplandığı, eylemlere destek vermek için ise saçlarını kestiği, başörtüsü ve siyah çarşaf yaktığı ifade edilmektedir. Gittikçe yayılan protestolar dünyanın birçok farklı şehirden destek bulmaktadır. Bu anlamda haber içeriğinde yoğun olarak kadının kadına olan desteğinden bahsedilmekte ve kadınların mağdur konumlarına dikkat çekilmektedir. Fakat kadınların haklarının yanı sıra yine insan hakları ve hukuksal çerçeveden haberde çeşitli demeçlere yer verilmediği dikkat çekmektedir. Ayrıca haberde protestolar sırasında kadınların yanı sıra birçok erkeğin de mağdur olduğu hatta idam edildiği bilinmektedir. Haberde her iki cinsiyetin de mağduriyetinden bahsedilmediği gözlemlenmektedir.

Sonuç

Sokak, gündelik hayatta en çok kullanılan kamusal mekânların başında gelmektedir. Tarihsel dönemden bu yana birçok insanın düşünce paylaşımının önemli bir yerinde duran sokak, toplumsal hareketliliklerinde temel mekânlarından birisidir. İnsanların kendilerini ifade etme, sesini duyurma, bireysel ve grup eşitsizliğinin sonucunda eyleme geçme durumlarından doğabilen toplumsal hareketlilikler, siyasetten bağımsız düşünülemez. Bu sebeple toplumsal hareketliliğe katılan kişilerin sokaklar, kaldırımlar, caddeler, kavşaklar gibi birçok kamusal mekânda sesini duyurmaya çalıştığı görülmektedir.

Toplumsal hareketlilikler günümüzde kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile tüm dünyaya hızla yayılmaktadır. Özellikle küreselleşmenin yaygınlaşması, yeni medyanın gelişimi zaman ve mekândan bağımsız bir iletişim ortamına izin vermektedir. Bu bağlamda dünyanın bir ucundan diğer ucuna haberler anlık olarak yayılabilmekte ve daha hızlı olarak iletişim sürecine katılım sağlanabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal hareketlilikler, medya sayesinde çok daha fazla ses getirmektedir.

Yapılan çalışmada da görüldüğü üzere Orta Doğu, Amerika, Avrupa gibi birçok kıtada toplumsal hareketliliklerin yaşandığı bilinmektedir. Toplumsal hareketlilikler basit yapılanmalar değil, uzun süreli öfkenin birikmesi sonucunda sınıflar arası oluşan çatışma ve mücadelenin bir sembolü olarak konumlanmaktadır. Sınıflar arasında yapılan eşitsiz ve hukuksuz uygulamalar insanların zamanla gurur ve öfke gibi duygularla örgütlenmesini ve bunun sonucunda da mobilize olmasını beraberinde getirmektedir. Bu örgütlenmeler içinde ise grubun bir amacının olması, dayanışma temelini bulması, ortak bir kimlik oluşturulması gibi çeşitli öğelerin bulunması beklenmektedir. Bu anlamda çalışmanın araştırma kısmında son dönemde dünyada oldukça yankı uyandıran Mahsa Amini protestoları ele alınmıştır. İran’da başlayan ve uzun süre dünyanın birçok yerinden destek gören protestoları daha yakından incelemek için A Haber,

Habertürk ve Halk Tv'nin bu toplumsal hareketliliğe yönelik yapmış olduğu haberler incelemeye alınmıştır. A Haber'in yapmış olduğu kategorilere bakıldığında daha çok ölü sayısı, İran'ın Baskıcı rejimi ve idam cezalarına yönelik haber paylaşımı yaptığı görülmektedir. Habertürk'te ise İran'ın yapısal dönüşümü ve Mahsa Amini protestoları, protestolarda yakalananlara af çıkarılması ve İran'lı bir gazeteci ile röportaj yapıldığı görülmektedir. Son olarak Halk Tv'de ise kadına destek, ünlülerden destek ve protestolara yönelik idamlar gibi çeşitli haber içerikleri yapılmıştır. Bu açıdan bakıldığında her üç haber kanalında da Mahsa Amini'ye yönelik yapılan toplumsal hareketliliğe oldukça yüzeysel yaklaşıldığı, nasıl mobilize olunduğu, hangi gruplardan oluştuğu, örgüt ve ağ yapılanmaları gibi bilgilerden bahsedilmediği görülmektedir. Yapılan haber içeriklerine bakıldığında sokak eylemlerinin arka planından bahsedilmeksizin halkın bütününe bu eylemlerde yer aldığına dair "halk" ibaresinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Fakat haberlerde İran'daki sınıfsal yapılanmadan bahsedilmediği, bu eylemlere bütün bir halkın mı yoksa belli sınıfların mı katıldığına dair bir soru işareti oluşmaktadır.

İran'ın yapısal dönüşümüne sadece Habertürk'teki bir haber içeriğinde yer verildiği görülürken, Halk TV'nin ise genel olarak kadının kimliğini aktifleştiren bir haber yapısı sunduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat yapılan haberlerde de görüldüğü üzere Mahsa Amini'nin ardından başlayan protestolarda sadece kadınlar şiddet görmemiş aynı zamanda erkeklerin de bu eylemlerde rejim tarafından şiddet gördüğü ortaya konulmuştur. Bu açıdan Halk Tv'nin sadece kadın kimliğine yoğunlaşması toplumsal cinsiyet açısından eşitlikçi bir haber yapısının yansıtılmadığını göstermektedir. Yine toplumsal hareketler belli plan ve stratejiler oluşturularak gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında üç haberde de İran'daki eylemin stratejisine ve kampanyasına yönelik bilgi verilmediği görülmektedir.

Bunun yanında A Haber ve Halk Tv'de protestoların yayılmasında sosyal medyanın belirleyici rolüne dikkat çekilirken, Habertürk'te bu durumun yer almadığı görülmüştür. İncelenen haber kanallarında şiddet gören veya idam edilen kişilerin haklarının insan hakları ve hukuki çerçevede çeşitli demeçlerle ele alınmadığı görülmektedir. Bu da haberde tek yanlı sunuma sebep olmaktadır. Bu anlamda yapılacak haberlerde objektif değerlere önem vermek açısından haberin iki yanlı olarak verilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca üç haber kanalında da İran'daki yapısal durumun genel olarak medyada dar bir çerçevede ele alındığı gözlemlenmektedir. Yapılan haberler İran'daki sokak siyaseti ve toplumsal hareketliliğe yönelik olsa da haberlerde sokak siyaseti ve toplumsal hareketliliklerin niteliğine ya çok az değinildiği ya da hiç değinilmediği görülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, sokağın bir kamusal mekân, toplumsal hareketliliğin ise bu kamusal mekândan bağımsız işlemediğini ortaya koymaktadır. Yine siyasetin bu anlamdaki belirleyici rolüne çalışma içerisinde vurgu yapılmış ve medyanın bu noktadaki işlevine değinilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın konuyla ilgili yapılacak diğer çalışmalara da yol göstermesi olasıdır.

Kaynakça

- A, H. (2022, 09 21). *İran sokakları alev alev! Mahsa Amini protestoları giderek büyüyor! 3 kişi hayatını kaybetti.* A Haber: <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2022/09/21/iran-sokaklari-alev-alev-mahsa-amini-protestolari-giderek-buyuyor-3-kisi-hayatini-kaybetti> adresinden alındı
- A, H. (2022, 09 23). *İran'da Mahsa isyanında ölü sayısı 17 oldu! Dünyadan destek gelirken Elon Musk harekete geçti.* A Haber: <https://www.ahaber.com.tr/galeri/dunya/iranda-mahsa-isyaninda-olu-sayisi-17-oldu-dunyadan-destek-gelirken-elon-musk-harekete-gecti/6> adresinden alındı
- A, H. (2022, 12 12). *İran'da olaylar yatışmıyor! İkinci idam gerçekleşti.* A Haber: <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2022/12/12/iranda-olaylar-yatismiyor-ikinci-idam-gerceklesti> adresinden alındı
- Akpınar, A., Yaylacı , G., Birkalan Gedik, H., Ihlamur Öner, S., Uncu, B., Cerit Mazlum, S., . . . Yaylacı, A. (2018). Toplumsal hareketler ve kuramsal yaklaşımlar. B. Kartal, & B. Kümbetoğlu içinde, *Yeni Toplumsal Hareketler* (32-58). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık durumu.* İletişim Yayıncılık.
- Bayat, A. (2008). *Sokak siyaseti.* Phoenix Yayınevi.
- Cottam, M., Mastors, E., Preston, T., & Dietz, B. (2017). *Siyaset psikolojisine giriş.* BB101.
- Çalışkan, O. (2006). Sokağı anlamak ya da toplumsal ben'in yeniden keşfi: Kentsel sokaklar ve kentsel ritüeller. *Planlama*, 163-168.
- Çetin, A. (2006). *Kamusal alan ve kamusal mekan olarak "sokak".* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoban, F. (2015). *Sokak siyaseti.* Metis Yayınları.
- Dağtaş, E. (1999). Onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllarda kamusal alan-özel alan ikilemi ve basının tarihsel gelişimi. *Kurgu Dergisi*, 157-173.
- Echine, A. (2019). Social media and social mobility: exploring the role of social networks in the 2018 boycott campaign in morocco. *Journal of Cyberspace Studies*, 59-78.
- Erdönmez, M. E., & Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *YTÜ Mim. Fak. e-Dergisi*, 67-87.
- Güler, A., Halıcioğlu, M., & Serkan, T. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma.* Seçkin Yayıncılık.
- Gürcan, E. C. (2019). Bir "siyasal süreç" olarak Fransız sarı yelekliler hareketi'nin ortaya çıkışı. *Mülkiye Dergisi*, 435-458.
- Haber, T. (2022, 09 21). *Mahsa Amini gözaltına alındıktan hayatını kaybetti protestolar başladı: İran'da bu noktaya nasıl gelindi?* Habertürk:

- <https://www.haberturk.com/mahsa-amini-gozaltina-alindiktan-hayatini-ka-ybetti-protestolar-basladi-iran-da-bu-noktaya-nasil-geli-3522173> adresinden alındı
- Haber, T. (2023, 03 14). *İran'da Mahsa Amini protestolarından hükümlü 22 bin kişi aftar yararlandı.* Habertürk: <https://www.haberturk.com/iran-da-mahsa-amini-protestolarindan-hukumlu-22-bin-kisi-aftar-yararlandi-3573473> adresinden alındı
- Haber, T. (24, 09 2022). *İran'da Mahsa Amini'nin ölümünün ardından İranlı gazeteci Habertürk'e anlattı.* Habertürk: <https://www.haberturk.com/iran-da-mahsa-amini-nin-olumunun-ardindan-iranli-gazeteci-haberturke-anlatti-3523100> adresinden alındı
- Habermas, J. (2010). *Kamusallığın yapısal dönüşümü.* İletişim Yayınları.
- Halk, T. (2022, 10 06). *Film ekibi ve oyuncular, Mahsa Amini için sahnede saçlarını kesti.* <https://halktv.com.tr/kultur-sanat/film-ekibi-ve-oyuncular-mahsa-amini-icin-sahnedede-saclarini-kesti-696329h> adresinden alındı
- Halk, T. (2022, 09 25). *Türkiye, Mahsa Amini için ses vermeye devam ediyor: Özgürlüğümüz için isyandayız.* <https://halktv.com.tr/gundem/turkiyede-mahsan-amini-eylemleri-devam-ediyor-694549h> adresinden alındı
- Halk, T. (2022, 09 21). *Türkiye'de de yayıldı: İranlı kadınlara destek için saçlarını kestiler.* <https://halktv.com.tr/gundem/turkiyede-de-yayildi-iranli-kadinlara-destek-icin-saclarini-kestiler-694010h> adresinden alındı
- İşçi, M. (2012). *Siyasi düşünceler tarihi.* Der Yayınları.
- Jasper, J. J. (2002). *Ahlaki protesto sanatı-toplumsal hareketlerde kültür, biyografi ve yaratıcılık.* Ayrıntı Yayınları.
- Karayılmazlar, A. S., & Çelikyay, H. (2018). Kentlerde kamusal alanların tasarımı ve önemi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 83-90.
- Kırık, A. M. (2012). Arap Baharı bağlamında sosyal medya-birey etkileşimi ve toplumsal dönüşüm. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 87-98.
- Klein, N. (2021). *No logo.* Ayrıksı Kitap.
- Koç, F. (2017). Türkiye'de yeni toplumsal hareketlerin dönüşümünde sosyal medyanın rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1567-1577.
- Koçak, A., & Arun, Ö. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim Dergisi*, 21-28.
- Ling, R. (2015). Mobile phones and digital gemeinschaft. A. Silva, & M. Sheller içinde, *Mobility and locative media.* Routledge.

- Sennett, R. (2014). *Ten ve taş*. Metis Yayınları.
- Sennett, R. (2016). *Kamusal insanın çöküşü*. Ayrıntı Yayınları.
- Telli, A. (2012). Mısır devriminde sosyal medyanın rolü. *Bilge Strateji*, 65-91.
- Tiak. (2023, 01). *Tiak*. <https://tiak.com.tr/tablolalar> adresinden alındı
- Tilly, C. (2008). Toplumsal hareketler yirmibirinci yüzyıla giriyor. Y. D. Çetinkaya içinde, *Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim*. İletişim Yayınları.
- Tilly, C. (2004). *Social movements 1768-2004*, Paradigm Publishers.
- Uysal, A. (2017). *Sokakta siyaset, Türkiye'de protesto eylemleri, protestocular ve polis*. İletişim Yayınları.
- Yıldırım, Y. (2012). *Yeni toplumsal hareketlerin siyasal olanı belirlemedeki rolü: Avrupa sosyal formu ve hareketlerin avrupasını kurmak*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, Y., & Öztürk, Y. (2020). Yeni toplumsal hareketlerin değişimi bağlamında Sarı Yelekliler Hareketi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 102-114.
- Yıldız, S., & Sümer, H. (2011). Medya ve Ahlaki Panik. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1(3).

Z Kuşağının Dijital Ortamlarda Gözetim Farkındalığını İncelemeye Yönelik Bir Araştırma

Muhammet Emin
SÖZKESEN*

Yusuf ŞAHİN**

Celalettin VATANDAŞ***

* Doktora Öğrencisi,
Süleyman Demirel Üniversitesi
d1840247014@ogr.sdu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0648-9498

** Doktora Öğrencisi,
Süleyman Demirel Üniversitesi,
d1840247012@ogr.sdu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3903-3366

*** Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi,
cvatandas@nku.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1431-3553

Gönderilme/ Received

18.10.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

05.01.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Öz

Tarihsel süreçte siyasal ve ekonomik iktidarlar, varlıklarının devamını sağlamada gözetime büyük önem vermişlerdir. İktidarların büyük önem verdiği gözetim tekniklerinin, toplumları kontrol etme, disipline etme, verimliliği sağlama vb. gibi birtakım amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde ise internet teknolojilerindeki gelişmeler ile gözetim, tarihsel süreçteki türlerinden farklılaşarak, bireylerin özel alanları da dahil tüm yaşamlarına şeffaf bir görünüm kazandırmıştır. Söz konusu dijital gözetim, geçmişteki örneklerinden daha yumuşak bir şekilde gerçekleştiğinden bireylerde tamamen özgür olduğu yanlışlaması oluşturmaktadır. Bu noktada, dijital teknolojilerin kullanımı sırasında söz konusu gözetim teknolojileri karşısında farkındalığa sahip olmak, bireyin mahremiyetini koruma konusunda daha hassas olmasını sağlamak açısından önem taşımaktadır. Bu araştırma, dijital ortamlardaki süperpanoptikon gözetim karşısında Z kuşağının farkındalık düzeyini ölçmeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji (olgubilim) modeli kullanılmıştır. Araştırmada Isparta'da ikamet eden 9 Z kuşağı bireye kartopu örneklem ile ulaşılmış ve yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler yorumlayıcı fenomenolojik analiz aracılığıyla çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnternet, Süperpanoptikon Gözetim, Mahremiyet

* Bu çalışma için Süleyman Demirel Üniversitesi Etik Kurulundan E-87432956-050.99-393147 sayılı ve 16.11.2022 tarihli etik kurul onayı alınmıştır.

Ethics committee approval for this study was obtained from Süleyman Demirel University Ethics Committee with the number E-87432956-050.99-393147 and dated 16.11.2022.

*Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. Benzerlik tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No similarity detected.

**Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.

***Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Authors' contribution rates in the study are equal.

****Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Kaynak gösterme / To cite this article: Sözkesen, M., E., & Şahin, Y., Vatandaş, C., (2024). Z Kuşağının Dijital Ortamlarda Gözetim Farkındalığını İncelemeye Yönelik Bir Araştırma. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 41-66. doi: 10.59534/jcss.1378075

A Study to Examine the Surveillance Awareness of Generation Z in Digital Environments

Muhammet Emin
SÖZKESEN*

Yusuf ŞAHİN**

Celalettin VATANDAŞ***

* PhD Student,
Süleyman Demirel University
d1840247014@ogr.sdu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0648-9498

** PhD Student,
Süleyman Demirel University
d1840247012@ogr.sdu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3903-3366

*** Prof. Dr.,
Tekirdag Namık Kemal University,
cvatandas@nku.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1431-3553

Gönderilme/ Received

18.10.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

05.01.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Abstract

In the historical process, political and economic powers have given great importance to surveillance in ensuring the continuity of their existence. In the historical process, surveillance techniques, which the powers have given great importance, have been used to discipline societies, normalize, ensure efficiency, etc. seems to be used for a number of purposes. Today, with the developments in internet technologies, surveillance has differentiated from its types in the historical process and has given a transparent view to all lives of individuals, including their private areas. Since this digital surveillance takes place in a softer way than in the past, it creates the illusion that individuals are completely free. At this point, it is important to be aware of these surveillance technologies during the use of digital technologies, to ensure that the person is more sensitive about protecting their privacy. In this context, this research; it aims to measure the awareness level of Generation Z against Superpanopticon surveillance in digital environments. In this study, the phenomenology model, which is one of the qualitative research methods, was used. In the study, 9 Z generation individuals residing in Isparta were reached with snowball sampling and semi-structured interviews were conducted. The data obtained were analyzed through interpretive phenomenological analysis.

Keywords: Internet, Superpanopticon Surveillance, Privacy

Giriş

Tarihsel süreçte iktidarların “göz”lerini kitlelerin üzerine dikerek onları gözetleme, denetleme ve disipline etme eylemi her zaman bir iktidar pratiği olarak anlam kazanmıştır. Gözetim, temelde bir disiplin sağlama aracıdır. Başka bir deyişle; gözetim, gözetlenene dair bilgi elde etme ve bu yolla onların denetimini ve kontrolünü sağlama amacı taşımaktadır. Gözetim sürecinde, gözetleyen ile gözetlenen arasında iktidar ilişkisi üretilir veya var olan iktidar ilişkilerinin devamlılığı sağlanır (Göker, 2016, s. 973).

İnsanlık tarihinin tüm aşamalarında gözetleyen ile gözetlenen arasındaki iktidar ilişkisini sağlayan gözetim pratikleri ile karşılaşmak mümkündür (Alkan ve Özcan, 2019, s. 270). Bu gözetim pratikleri incelendiğinde; monarşik yönetim anlayışının benimsendiği ve yaygın olduğu dönemlerde, iktidarların bedensel şiddet aracılığı ile disiplini sağlamaya çalıştığı görülmektedir (Foucault, 1992). Aynı zamanda söz konusu dönemlerde ve hatta günümüzde dini kurumların da bireylerin davranışları üzerinde disipline edici bir güce sahip olduğu söylenebilir. Sonraki süreçte ulus devletlerin gelişimi ile gözetim pratiklerinin köklü bir dönüşüme uğradığı görülmektedir. Bu dönem ile, geçmiş dönemlerde bedensel şiddet şeklinde tezahür eden denetleme ve disiplini sağlama yöntemi, psikolojik şiddete evrilmiş; “devletin bürokratik gözetimi, kapitalizmin de teknik gözetim anlayışını benimsemesi” (Giddens, 2008), bireyi birer nesne haline getirmiştir.

Günümüzde ise toplum yapısı, bilgisayar ve internet teknolojilerindeki gelişmeler ile enformasyon toplumuna doğru evrilmiş, bu teknolojiler “gizlilik” ve “şeffaflık” kavramlarını iktidar ilişkileri özelinde tekrar düşünmeyi gerektirmiştir. Bireylerin tercihleri, düşünceleri, hareketleri, diğer bir ifade ile onlara dair her türlü bilgi, giderek “şeffaf bir hale gelirken” ağlar üzerinde yer alan iktidarların varlıkları da söz konusu teknolojiler ile tamamen “gizli” kalmaktadır (Dolgun, 2004, s.62). Dijital iletişim araçlarının gittikçe daha çok yer edindiği post-panoptikon çağda, iktidarlar tarafından söz konusu araçlar kullanılarak gizli bir şekilde gerçekleştirilen gözetim faaliyetlerinin, zaman zaman temel hak ve özgürlükleri de tehdit eder hale geldiği görülmüştür (Özdemir, 2020, s. 81).

Siyasi ve ekonomik iktidarlar tarafından gerçekleştirilen tüm dijital gözetim faaliyetlerini Mark Poster, “Süperpanoptikon” gözetim olarak tanımlamıştır. “Bu gözetim teknolojisi de tarihsel süreçteki diğer gözetim teknikleri ile aynı amaca sahiptir; denetlemek ve verimliliği sağlamak” (Schermer, 2007, s. 42). Süperpanoptikon gözetimde devletler, toplum güvenliğini tehdit eden bir durum olup-olmadığını sürekli olarak sanal devriyeler atarak denetlemektedirler (Bahar, 2020, s. 2763). Olası bir tehdit algılandığında ise IP (internet bağlantı adresi) ile bireyin adresine kolaylıkla ulaşılabilirerek gerekli müdahaleler yapılmaktadır. Bu tür haberler ile gerek geleneksel medyada gerekse sosyal medyada sıklıkla karşılaşılabilir. Bu haberler bireyin sanal mecralarda hiç de başı boş olmadığını açıkça göstermektedir. Bireyler söz konusu haberler ile gözetlendiği hissini iliklerine kadar hissetmekte ve davranışlarını kontrol etme yoluna gitmektedirler. Siyasal iktidarlar tarafından bu ve benzeri amaçlarla gerçekleştirilen dijital gözetim faaliyetleri bazı gerekçelerle meşrulaştırılabilmektedir. Ancak bu iktidarların sıradan insanların yaşamlarını

içerisine alacak şekilde dijital gözetimi genişletmesi ciddi düzeyde olmak üzere mahremiyet ihlallerini ortaya çıkarabilmektedir. Siyasal iktidarın yanı sıra süperpanoptikon gözetim gerçekleştiren iktidar güçlerinden bir diğeri ekonomik iktidarlardır. “Ekonomik iktidarlar tüketimin disipline edilmesinde Süperpanoptikon gözetimi etkili kullanmaktadırlar. Bu iktidarlar, kullanıcıların internet üzerinde kendilerine dair arkalarında bıraktıkları veri izlerinden beslenerek onlara kişiselleştirilmiş reklamlar sunmaktadırlar.” (Zhu ve Chang, 2016, s. 442; Bauman ve Lyon, 2016, s. 12). Yani bu iktidarlar, bireylerin verilerini alınıp satılabilen bir meta haline getirmektedirler (Drakopoulou, 2017, s. 2). Özetle; gözetleyen konumunda yer alan siyasal ve ekonomik iktidarların (bu çalışmada siyasal iktidarlar tarafından gerçekleştirilen dijital gözetim faaliyetleri sıradan insanların yaşamlarını da içerisine alma ihtimali bağlamında ele alınıyor) gerçekleştirdiği süperpanoptikon gözetim faaliyetleri ile bireylerin kendilerine dair özel alanlarının tamamen ortadan kalkma ihtimali belirmiş, bu faaliyetlerin onların yaşamlarını şeffaf bir hale getirme yolunda hızla ilerlediği görülmektedir. Bu noktada bireylerin süperpanoptikon gözetim teknolojilerinin varlığının farkında olmak, ağlar üzerinde daha bilinçli birer kullanıcı olmaya katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda söz konusu araştırmada; küçük yaşlardan itibaren internet teknolojileri ile tanışık olan ve dijital yerliler olarak da adlandırılan Z kuşağının, söz konusu süperpanoptikon gözetim teknolojileri karşısında ne düzeyde farkındalığa sahip olduğunu ortaya çıkarmak, araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Öte taraftan bu araştırma, Z kuşağının dijital gözetim teknolojileri karşısındaki farkındalık düzeylerini ölçmeye çalışarak onların dijital eleştirel okuryazarlık düzeylerini ortaya çıkarması açısından önem taşımaktadır.

Dijital ağlarda yer almamanın yok sayılmakla eşdeğer olduğu günümüzde, bu ağlardan uzak bir yaşam sürmenin imkânı neredeyse yoktur. Bu teknolojiler insanların yaşamına önemli kolaylıklar sağladığı elbette tartışma kabul etmez bir gerçektir. Ancak söz konusu teknolojiler, bireylerin yaşamlarına bir takım önemli kolaylıklar sağlamakla birlikte birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. “İktidar mekanizmaları dijital ağlardaki dolaşımı tamamen özgür bırakmamakta, geçmişte toplumların karşılaştığı panoptikonvari gözetim teknikleri kadar katı bir şekilde olmasa da bireylerin tüm yaşamları en ince ayrıntısına kadar şeffaflaştırılabilmekte, denetleyebilmekte ve disipline edebilmektedir” (Önal ve Bendaş, 2017, s. 112). Bu bağlamda söz konusu araştırmanın temel amacı; iktidar mekanizmalarının dijital ağlarda gerçekleştirdiği süperpanoptikon gözetim karşısında Z kuşağının farkındalık düzeyini ortaya çıkarmaktır. Diğer taraftan bu araştırmanın sınırlılıkları arasında; belirli bir zaman diliminde ve tek bir kuşak üzerinden gerçekleştirilmiş olması gösterilebilir. Öte yandan söz konusu kuşağın dijital gözetim teknolojilerine karşı farkındalıklarının incelendiği bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji (olgu) bilim modeli kullanılmıştır. Dolayısıyla güncel araştırmada örneklem gurubuna ulaşmada kartopu örneklem yöntemi kullanılmış ve Isparta’da ikamet eden Z kuşağı dokuz bireye bu şekilde ulaşılmış, yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ise yorumlayıcı fenomenolojik analiz aracılığıyla çözümlenmiştir. Söz konusu evren/örneklem grubu bütçe kısıtlaması ve ulaşma kolaylığı sağlamasından dolayı Isparta olarak seçilmiştir.

1. Gözetim Kavramı

Fransızcada “bakarak olmak” manasına sahip surveiller fiilinden türetilen “gözetim”, boş bir merakın çok ötesinde, belirli insan davranışlarının dikkatle incelendiği bir sürece işaret eder. Bu kavram ilk olarak Gray T. Marx tarafından “*Gözetim Toplumu: 1984 Tarzı Tekniklerin Tehdidi*” adlı makalesinde kullanılmıştır (Timurturkan, 2010, s. 3). Gray söz konusu makalede gözetim kavramıyla bilgi teknolojilerinin toplumsal denetim önündeki engelleri kaldırdığını ifade etmiştir. David Lyon ise gözetimi, kişisel verileri toplanan ve işlenen bireyleri etkileme veya onları yönlendirme amacıyla girişilen çabalar bütünü olarak tanımlamıştır (Lyon, 2013, s. 30).

Gözetim, tarihsel süreçte, toplumsal ilişkilerin başladığı ilk dönemlerden bu zamana farklı gözetim teknikleri ile toplumlara denetim altında tutmanın bir yolu ve egemen güç olabilmenin önemli bir aracı olarak görülmüştür (Akdağ, 2015, s. 2). Egemen güç olabilmenin önemli bir aracı olarak görülen gözetim, eski dönemlerden bu zamana kadar, devlet kurumlarının nüfus sayımları başta olmak üzere çeşitli yollarla vatandaşları sürekli olarak gözetlemeye çalışmışlardır. Roma imparatorluğu gibi çok eski toplumlarda vergilendirme yapmak ve zorunlu askerlik hizmeti için nüfus sayımları yapıldığı görülmektedir (Lyon, 2013, s. 52). Nüfus sayımı ve benzeri yöntemlerle toplumlara denetlenebilir kılmaya çalışan iktidarlar için beden, disipline edilmesi gerekli olan bir nesneden başka bir şey değildir; egemen güçlerin gözü sürekli bir şekilde bu bedeni gözetlemekte, gözetlenen bedenlerin bilinçlerinde iktidarın bakışı içselleştirilmektedir. Toplumsal yaşamın bireylere tamamen özgür bir alan sunduğu bir yanılsamadan ibarettir. Toplumsal yaşam aslında, hapisane mantığının bir yansımasından başka bir şey değildir. Herkesin belli kurallar ekseninde, davranışlarının nedenini sorgulamadan hareket ettiği bir toplumsal yaşam, bireylerin bir nesne haline getirildiği, diğer bir ifade ile yok edildiği bir duruma göndermede bulunur (Çoban, 2019, s. 119).

Bedenin iktidarın denetimi ile nesneleştirildiği süreci Foucault, tarihsel süreç üzerinden incelemiştir. Foucault’ya göre 18. yüzyıl da dahil olmak üzere bu zamana kadar ki sürede insanların bedeni işkence ve cezalarla disipline edilmeye çalışılmıştır. 19. yüzyıldan itibaren ise egemen güçlerin toplumsal bedene karşı yaklaşımı değişmiştir; Bedenin fiziksel şiddetle disipline edilmesi anlayışından uzaklaşmış, ıslah edilmesi, düzeltilmesi, yetenek kazanması, çalışabilir bir beden olma niteliğinin kazandırılması gereken bir şey olarak görülmüştür (2015, s. 249). Çünkü, sanayileşme ile ekonomik iktidarın varlığının devamlılığını sağlamak için bedeni öldürmek değil, yaşatmak gerekmektedir (Foucault, 2007, s. 102-103). Bından dolayı da bedenin gözetimi ve denetimi kapitalist sermaye sahipleri için olmazsa olmaz bir durum olarak görülmüştür (Foucault, 2014, s. 147). Bahsi geçen kapitalist sermaye sahipleri, gözetim teknikleri aracılığıyla bedenin verimliliğini maksimum düzeyde çıkarmak için Frederick Winslow Taylor’ın bilimsel yönetim ilkesi anlayışını benimsemişlerdir. Taylor’ın bilimsel yönetim ilkesine göre verimlilik için üretim süreci en basit aşamalara ayrılırken, emeğin sahiplerinin kişilikleri yok sayılıyor, sürekli gözetime maruz kalan bir üretim sürecinde, yaratıcılık tamamen ortadan kalkıyordu. Böylelikle disiplini sağlanmış mekanik bir işçi ordusu ortaya çıkarılması amaçlanmıştı (Dolgun, 2015, s. 95).

Diğer taraftan, Karl Marx ise gözetimi, kapitalist işletmelerde gerçekleşen emek ve sermaye çelişkisi üzerinden incelemiştir. Marx'a göre gözetim, fabrikada çalışan işçilerin sermaye adına idari denetimin sürdürülmesinin bir aracı olarak ele alınmalıdır (Lyon, 2012, s. 20). Öte yandan gözetimi sadece fabrikayla sınırlandırmayıp modern örgütleri de kapsayacak bir bütünsellik içerisinde ele alarak dikkatleri üzerine çeken bir diğer kuramcı Max Weber'dir. Weber, kapitalist işletmelerde gözetimin oynadığı rolü tamamen görmezden gelmemekle birlikte, yalnızca sınıf ilişkileri ile sınırlandırılmasına karşı çıkarak, onu çok daha geniş bir alan üzerinden değerlendirmiştir. Bu bağlamda toplum, modern örgütler ile devlet kurumlarındaki yöneticilerin, toplumu fişlemeye yönelik dosyalar oluşturması paralelinde, kişisel verileri saklama tekniklerini ve söz konusu bu verileri çağırma araçlarını geliştirmiş oldukları bir tekniği ifade eden bürokrasi ile çevrilidir. Marx'ın kuramının merkezi konumunda yer bulan kapitalist işletmeler ise bürokrasinin yalnızca bir alt türü olarak düşünülür (Dolgun, 2015, s. 98-99). Diğer bir ifade ile Weber gözetimi, tüm toplumsal yapı üzerinden değerlendirmiştir. Yani, ulus devletler içerisinde yer alan bürokratik örgütler, insanların gündelik yaşamlarında eskiden olduğundan daha fazla yer tutarak, onları dünyaya gözlerini açtıkları andan öldükleri ana kadar sürekli kayıt altına alırlar. Yaşamın her karesi bürokratik örgütlerin gözetimi ile devam eder: Hastanedeki doğum kayıtlarından başlanarak, okullarda davranışların ve ders notlarının kaydedildiği dosyalar, iş yaşamı içerisinde bireye dair tutulan raporlar, vergi dairelerindeki ve sosyal güvenlik kurumlarındaki kayıtlar, sahip olunan mülklerin dokümanları, elektrik-doğalgaz-telefon-su idaresi ve askerlik şubesindeki kayıtlar, iyi bir vatandaş olup olmadığının takibe alınması vs. (Dolgun, 2015, s. 101).

Görüldüğü üzere, günümüze kadar iktidarlar tarafından gerçekleştirilen gözetim faaliyetlerinin panoptikon gözetim tarzında katı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. “Günümüzde ise bilgisayar ve internet teknolojilerinin katı gözetim anlayışını akışkan bir yapıya kavuşturduğu görülmektedir” (Bauman ve Lyon, 2016). “Panoptikon gözetim tekniğinde, gözetlenende gözetleniyor olma hissini oluşturmak esas iken” (Foucault, 1992, s. 253), dijital ağlar üzerinden iktidarlar tarafından gerçekleştirilen gözetim daha yumuşak bir şekilde gerçekleştirildiğinden, birey eğer dijital gözetim teknolojileri konusunda bir farkındalığa sahip değilse gözetlendiğini hissetmemektedir. Bu ağlar, kullanıcılarına özgür bir ortam sunduğu vaadinde bulunur ancak, ekonomik ve siyasal iktidarlar, söz konusu teknolojiler ile bireylerin en özel alanlarını dahi şeffaflaştırabilmektedir. Kullanıcıların dijital ağlar üzerinde kendilerine dair bıraktıkları devasa veri kırıntıları bu ağları kullanmanın en büyük bedelidir.

Bireyler kendilerine dair arkalarında bıraktıkları devasa veri kırıntıları ile internet üzerinde kullandıkları hizmetlerin ücretini ödemektedirler. Yani bu hizmetlerin bedelini bireyler meta haline gelmiş verileri ile ödemektedirler. İnternet üzerinde gerçekleştirilen aramaların özgür bir şekilde gerçekleştiği söylenemez: her internet araması, bireye dair kişisel bilgileri de karşı tarafa aktarmaktadır (Işıklı, 2014). İnternet arama motoru aracılığı ile aranan her kavram bireye dair pek çok şeyi ifşa etmektedir. Bireyin sahip olduğu hastalıklar, satın alma niyetleri, maddi sıkıntıları, boş zaman etkinlikleri, seyahat planlamaları vb. gibi Google arama motoru bireylere dair bu bilgiler ile her yıl

devasa miktarlarda para kazanmaktadır (Aust ve Ammann, 2019, s. 191). Özetle dijital teknolojilerin insan yaşamında vazgeçilmez bir yer edindiği günümüzde özel olarak düşünülen bedenler, birer gözetleme verisi haline gelmiştir (Lyon, 2006, s. 37).

2.Dijital Çağda Gözetimin Değişen Yüzü Olarak Süperpanoptikon Gözetim

Günümüzde dijital iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmelerle birlikte, gündelik yaşamın dinamikleri de dönüşüm yaşamakta “enformasyon toplumu” olarak ifade edilen halihazırdaki toplum yapısının “gözetim toplumuna” doğru dönüşüm yaşadığı görülmektedir. Sanayi devriminde buharlı makinelerin neden olduğu sosyo-ekonomik dönüşümün benzerine, günümüzde çok daha sarsıcı bir şekilde enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmeler neden olmakta ve “bilgi parmaklarınızın ucunda” sloganı ile yeni bir dönem başlamaktadır. Bundan böyle gündelik yaşam içerisindeki her şey -ekonomi, eğitim, toplumsal ve idari hizmetler, cemaatleşme, çalışma hayatı vs. gibi- dijital ortamlara taşınmakta, bireyler internete giriş yaptıkları anda ucu bucağı olmayan bir dünyaya yelken açmaktadırlar (Dolgun, 2004, s. 55). Bireylerin ucu bucağı olmayan bir dünyaya yelken açmasını sağlayan internet teknolojileri, iktidarların geleneksel gözetim yöntemlerinin de dönüşüme uğramasına neden olmuştur (Bozkurt, 2000, s. 75-81).

Bu dönüşüm, geleneksel bir gözetim tekniği olan panoptikon gözetimin, iktidarlar tarafından siber mekânlar üzerine uyarlanması şeklinde gerçekleşmektedir. Mark Poster söz konusu bu dijital gözetim tekniğinden elektronik veri tabanları üzerine yazmış olduğu denemede bahseder. Poster denemesinde bireylerin bedenlerinin enformasyon koridorları, veri tabanları içerisine çekildiğinden bahseder ve bireye dair enformasyon depolayan bu yerler, bireye gözetlenmekten kaçabileceği veya etrafına direniş hattı çekebileceği bir sığınak sağlamamaktadır. Bireyin kredi kartı kullanımları ve satın alma eylemleri ile çoğalan devasa miktarlardaki veri, Mark Poster’a göre süperpanoptikon gözetimle sonuçlanır. Süperpanoptikon gözetimin panoptikon gözetimden tek farkı, iktidara veri sağlayan gözetim altındaki bireylerin, gözetimin gönüllüleri olmalarıdır (Bauman, 2010, s. 55). Gözetimin gönüllüleri olan bireyler şeffaf bir hapisane içerisinde olduklarının farkına varmadan özgür bir ortam yanılsaması içerisinde varlıklarını sürdürürler (Çelik, 2014, s. 123). Özgür bir ortam yanılsaması sunan ağlar üzerindeki süperpanoptikon gözetim ile iktidar, toplumsal yaşamın her alanına yayılmıştır. Bu şekilde sınırlı bir alanın gözetiminden çıkarak her yere erişebilen ve bireye dair her veriyi kullanma olanağına sahip olan bir iktidar gözü ortaya çıkmıştır (Hidroğlu, 2019, s. 1415). İktidarın gözüne heryerdelik kazandıran süperpanoptikon gözetim teknolojileri, yalnızca siyasi iktidarlar tarafından yurttaşların denetimini sağlamak için kullanılmamakta, aynı zamanda ticari gözetim amacıyla da ekonomik iktidarlar tarafından kullanılmaktadır. Bireylerin dijital ağlar üzerinde kendilerine dair arkalarında bırakmış olduğu veri kırıntıları ekonomik iktidarlar için meta değeri taşımaktadır. Kullanıcıların ağlar üzerinde bıraktığı bu veriler ekonomik iktidarlar tarafından yine bireyin aleyhine kullanılmakta kişiselleştirilmiş reklamlar ile satın alma davranışları şekillendirilmeye çalışılmaktadır. Lyon’a

göre ekonomik iktidarlar için bu veriler, rakipler ile rekabet avantajı sağlamada önemli olduğundan hırsla ele geçirilmeye çalışılmaktadır (2012, s. 69).

Bu bağlamda, bireylere ait verilerin siyasal ve ekonomik iktidarlar ve istihbarat servisleri tarafından bilgi bankalarında işlenerek gözetim pratiklerine hazır bir şekilde saklanması hız kazanırken, bireylerin özgürlükleri ile mahremiyet alanları tamamıyla ortadan kalkmaya başlamıştır (Dolgun, 2015, s. 16). Bireylerin özgürlükleri ve mahremiyetleri üzerinde önemli bir tehdit olarak görülen gözetim teknolojileri konusunda farkındalık sahibi olmak, bireyin bu konularda daha hassas olmasına katkı sağlayacaktır.

3.Dijital Çağda Süperpanoptikon Gözetim Teknolojileri Karşısında Farkındalık Kazanmanın Önemi

Günümüzde dijital iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler bireylerin yaşamlarını tamamen dönüşüme uğratmıştır. Bireyler gündelik yaşamlarının büyük bölümünü dijital ağlar üzerinde sürdürmektedir. Özellikle söz konusu dijital ağları, dijital yerlilerin yaşamlarının her alanında etkili olarak kullandığı görülmektedir. Dijital teknolojileri kullanma konusunda bilgi ve deneyim eksikliği olan dijital göçmenler ise bu teknolojilerden olabildiğinde uzak kalmaktaydı. Ancak geçmiş yıllarda bütün dünyayı etkisi altına alan Covid 19 salgını ile bu teknolojilerin toplumun tüm kesimleri için ne kadar önemli olduğu herkes tarafından anlaşılmıştır. Devletler tarafından salgının önlenmesi için tam kapanmaların yapıldığı dönemlerde bireyler dünya ile iletişimini dijital ağlar üzerinden sürdürmek durumunda kaldılar. Ağlarda yer almayanlar ise yok sayılmakla tehdit edildiler. Kısaca salgın ile tüm toplumların dijital iletişim teknolojilerine adaptasyonu sağlanmış oldu. “Ancak teknolojinin bireylerin yaşamına birtakım kolaylıklar sağladığı inkâr edilmemekle birlikte, bu teknolojilerin ardındaki iktidar mekanizmalarını da gözden kaçırmamak gerekmektedir. Tarihsel süreçte de görüldüğü üzere bütün iletişim araçları ekonomik ve siyasal iktidarların denetimi altında olmuştur. Dijital ağların bu güçlerden bağımsız, bireylere özgür bir alan sunduğu düşünceleri bir yanılısamadan başka bir şey değildir” (Marx, 1996).

Söz konusu egemen güçler “tarihsel süreçte olduğu gibi” (Foucault, 2015, s. 245-246) günümüzde de dijital ağlar üzerinden toplumlara gözetlemekte, denetlemekte ve disipline etmektedir. Ancak ağlardaki gözetim, geçmişteki örneklerinden daha yumuşak bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bireyler doğrudan iktidarın gözü ile karşı karşıya gelmemektedir. Bu da bireyin kendisini ağlar üzerinde rahat hissetmesini sağlamaktadır. Ağlar üzerinde kendini rahat hissetmesi sağlanan bireyler, arkalarında kendilerine dair devasa miktarlarda veri kırıntıları bırakırlar. Bireyin kendisine dair arkasında bıraktığı bu verileri ile dijital bir kimliği oluşturulur. Bu dijital kimlik, bireye dair birçok veriyi barındırır (Alay & Deveciyan, 2023, s. 1446). Söz konusu bu veriler bireyin potansiyel sağlık sorunları, satın alma niyetleri, suça meyletme durumu vb. gibi birtakım bilgileri içerebilir. Bu şekilde ekonomik ve siyasal iktidarlar bireylere dair birtakım profiller oluşturarak toplumlara daha denetlenebilir bir hale getirebilirler.

Elbette potansiyel suçluları tespit ederek bunlara karşı birtakım tedbirler almak, suç eyleminin gerçekleşmeden önlenmesi adına önemli bir durumdur.

Dijital ağlarda güvenliği sağlamak için egemen güçler tarafından alınan buna benzer birtakım önlemler kabul edilebilir olmakla beraber, bu gözetim faaliyetleri amacı dışında kullanıldığında bireysel mahremiyet ihlalleri ile sonuçlanabilmektedir. Bu mahremiyet ihlallerini daha çok ekonomik iktidarlar tarafından gerçekleştirilen gözetim faaliyetlerinde görmek mümkündür. Bireylerin gündelik yaşamlarında sıklıkla kullandıkları Facebook, Instagram vb. dijital platformlar, ekonomik iktidarların ticari işletmelerinden bazılarıdır. Ücretsiz bir şekilde insanlara hizmet sundukları söylemi ile ön plana çıkan bu platformlar, bireylerin verilerini süperpanoptikon gözetime tabii tutarak reklam verenlere birer veri olarak pazarlamaktadırlar (bakınız: Facebook Veri İlkesi). Bireyler bu tür platformlara üye olurken, üyelik sözleşmesinde şirketler bu tür verilerin reklam verenler ile farklı şekillerde paylaşılacağına dair birtakım maddelere yer vermektedirler. Ancak çoğu kullanıcı bu platformlara üye olurken genellikle sözleşmeyi okumadan üyeliklerini gerçekleştirmektedirler. Bireylerin “saklayacak bir şeyim yok” söylemi ile sözleşmeleri onaylayarak, verilerini bu platformlarla paylaşmasının ilerleyen zamanlarda ne tür tehditler oluşturacağını kestirmek zor değildir. Bu tehditlerin en zararsızlarından biri bireylerin karşısına kişiselleştirilmiş reklamlar olarak çıkmaktadır. Platformlar bireye dair birtakım verileri toplayarak, onlara kişiselleştirilmiş reklamlar sunarak, satın alma olasılıklarını arttırmaktadır. Facebook vb. platformlar bunu sıklıkla kullanılmaktadır. Facebook görüldüğü üzere “ücretsizdir her zaman da ücretsiz kalacak” vaadi boş bir söylemden ibarettir. Son zamanlarda şirketin adını meta olarak değiştirmesi ise kimsenin dikkatini çekmemiş gibi görünmektedir. Tüm bunlar ise bireyin mahremiyet kaybı ile sonuçlanmaktadır.

Diğer taraftan bireylerin gündelik yaşamının ayrılmaz parçası haline gelen internet bağlantılı akıllı telefonlar, bireysel mahremiyetin en büyük düşmanı olarak değerlendirilebilir. Bireylerin telefonlarına yükledikleri her uygulama risklerle doludur. Bu uygulamalara verilen izinler bireyin kendi elleri ile mahremiyetini yok etmesi ile sonuçlanabilmektedir. Bireyler için faydalı olarak görülen bazı uygulamaların içerisinde ise casus yazılımlar bulunması her zaman için mümkündür. Bu tür uygulamalar verilen izinlere bağlı kalmadan telefonun galerisi ulaşarak en mahrem fotoğraflara ya da kameraya erişerek bireyin özel yaşamını dikizleyebilmektedir. Bu tür veriler birey için bir şantaj olarak kullanılabilir (Cooper, 2015).

Öte yandan birçok işletim sistemi gibi, Android işletim sistemi de mahremiyet konusunda birtakım sorunlar ile gündeme gelmektedir. Örneğin bireyler, kullanmış oldukları Android bir telefonu satmaya kalktıklarında, galerisindeki fotoğrafları ve diğer her türlü kişisel veriyi doğal olarak silmektedir. Ancak bu telefonlardan verileri silmek, tam anlamıyla silindiği anlamına gelmemektedir. Bu veriler silinse bile, küçük byteler halinde telefon hafızasında varlıklarını sürdürmekte ve birçoğu kolaylıkla geri döndürülebilmektedirler (Karaaslan, Demir ve Fetah, 2016). Bir antivirüs yazılımı olan Avast’ın gerçekleştirdiği bir araştırmada, 20 kullanıcının verilerini sildiğini düşünerek sattığı Android telefonlarından, basit programlar ile binlerce mahrem veriye ulaşılması, bu durumu ispatlar niteliktedir (bakınız: Avast). Fotoğraf vb. verileri çağırma programlarına hâkim olan art niyetli kişiler, bireylerin bu mahrem verilerine ulaşarak şantaj vb. amaçlarla kullanabilmektedirler. Diğer taraftan,

Android telefonların risklerini ortaya koyan bir başka araştırma İskoçya'daki Edinburgh ve İrlanda'daki Dublin College Üniversitelerinin ortak çalışması ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Android işletim sistemi ile çalışan akıllı cep telefonlarının kullanıcıların izni olmadan kişisel veri paylaşımı yaptığı ortaya çıkarılmıştır (Leith, Patras ve Liu, 2021). iPhone telefonlarda kullanılan iOS yazılım bireylere bu süperpanoptikon gözetim ve mahremiyet konusunda önemli avantajlar sağlıyor görünmektedir. iPhone telefonlarda silinen fotoğraf ya da videolar hiçbir şekilde geri çağrılmadığı ifade edilmektedir (bakınız: Apple). Aynı zamanda bu telefonlarda, uygulamaların bireylerin ne tür verilerini topladığına dair ayrıca bilgilendirme bölümü vardır. Bireyler bu bölümde hangi uygulamanın ne tür verileri kullanabileceğine kendisi izin vermektedir. Bu bağlamda iPhone telefonlar diğer telefonlara göre bireyin süperpanoptikon gözetimi ve mahremiyeti konusunda daha hassas bir tutuma sahip olduğu izlenimi oluşturmaktadır. Ancak, az önce de bahsedildiği üzere dijital ağlar ve bu ağları kullanmaya olanak sağlayan akıllı cihazların süperpanoptikon gözetim ve mahremiyet kaybı noktasında güvenilirliği sorgulanmalıdır. Bu noktada, dijital ağlardaki süperpanoptikon gözetim teknolojileri konusunda yeterli bilgi donanımına sahip olmak, bireyin mahremiyetini koruma konusunda daha hassas olmasını ve gerekli önlemleri almalarını sağlayacaktır.

4.Yöntem

4.1.Araştırma Modeli

Araştırmada bireylerin Süperpanoptikon gözetim teknolojileri karşısındaki farkındalık düzeylerini ortaya çıkarmak için nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji (olgubilim) modeli kullanılacaktır. Fenomenoloji, bireylerin belirli bir fenomen ile ilgili bakış açılarını, algılarını ve duygularını ifade etmelerine yardımcı olan ve bu fenomeni ne şekilde deneyimlediklerini anlamak için kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden biridir (Rose, Beeby ve Parker, 1995).

4.2.Çalışma Grubu

Katılımcılar belirlenirken kartopu örneklem tekniğinden faydalanılmıştır. Kartopu örneklem tekniğinde araştırmanın konusu ile ilgili bir kişi belirlenmekte ve bu kişi vasıtası ile diğer kişilere ulaşılmaktadır (Biernacki ve Waldorf, 1981). Bu tekniğe uygun bir şekilde Isparta'da ikamet eden ve interneti aktif olarak kullanan Z kuşağı mensubu bir bireye ulaşılmıştır. Katılımcı araştırma konusunda bilgilendirilmiş ve çevresinde aynı kuşağa mensup olan ve interneti aktif olarak kullanan kişileri davet etmesi ricasında bulunulmuştur. Bu şekilde dokuz kişiye ulaşılmıştır. Çalışmaya katılanların 4'ü erkek 5'i kadındır. Katılımcılar ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler 28-30 Mayıs 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

4.3.Veritoplama Aracı ve Süreci

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formundaki sorular katılımcıların süperpanoptikon gözetim teknolojileri konusunda farkındalık düzeylerini ortaya çıkarmaya yönelik olarak oluşturulmuştur. Soruların oluşturulması sürecinde konuya dair literatürden ve uzman görüşlerinden faydalanılmıştır. Katılımcılar ile görüşmeler yüzyüze gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara araştırmanın amacına

uygun olarak 13 soru yöneltmiştir. Her bir katılımcı ile görüşmeler ortalama 30 dakika sürmüştür. Araştırmanın bulgular bölümünde, katılımcıların sorulara verdikleri yanıtların doğrudan sunumları gerçekleştirilirken, katılımcıların adları kodlanarak verilmiştir.

Bu çalışma için Süleyman Demirel Üniversitesi Etik Kurulundan E-87432956-050.99-393147 sayılı ve 16.11.2022 tarihli etik kurul onayı alınmıştır.

4.4.Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizi yorumlayıcı fenomenolojik analiz yöntemi aracılığı ile çözümlenmiştir. Yorumlayıcı fenomenolojik analiz, bireylerin bir olguyu nasıl algıladıklarına odaklanır (Smith ve Osborn, 2004). Yorumlayıcı fenomenolojik analiz, dil ile insanların düşünce ve duyguları arasında sıkı bir bağlantının olduğu düşüncesinden hareketle onların söylediklerine odaklanır ve yorumlamaya çalışır. Verilerin analizi sürecinde, veriler belirli gruplandırmalar altında temalara ayrılır, daha sonra ise bu veriler, temalar altında tartışılıp yorumlanır (Smith ve Eatough, 2007). Bu bağlamda araştırmanın amacına uygun olarak veriler belirli gruplandırmalar altında temalara ayrılmıştır. Aynı soruya verilen yanıtlar oluşturulan temalar dikkate alınarak tek bir Word dosyasında bir araya getirilmiş ve kapsayıcı, bütünsel bir değerlendirmede bulunulmaya çalışılmıştır. Araştırmada katılımcıların doğrudan ifadelerine yer verilirken kişisel verileri gizli tutulmuş ve K1, K2, K3 şeklinde kodlanmıştır.

5.Bulgular ve Yorum

5.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet ve Yaş Bilgileri

Katılımcıların Kod Adları	Cinsiyet	Yaş
K1	Erkek	22
K2	Erkek	23
K3	Kadın	19
K4	Kadın	19
K5	Kadın	22
K6	Erkek	23
K7	Kadın	23
K8	Erkek	21
K9	Kadın	23

Araştırmaya katılan bireylerin yaş ve cinsiyete dair bilgileri Tablo 1. üzerinden incelendiğinde, katılımcıların 4'ü erkek 5'i kadındır. Katılımcıların yaşlarının ise 19-23 yaş aralığında değiştiği görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Eğitim Düzeyleri

Katılımcıların	Eğitim
----------------	--------

Kod Adları	Düzeyi
K1	Lisans
K2	Lisans
K3	Lise
K4	Lise
K5	Lisans
K6	Lisans
K7	Ön Lisans
K8	Lisans
K9	Lisans

Araştırmaya katılan bireylerin eğitim düzeyleri Tablo 2. üzerinden incelendiğinde, katılımcıların 6'sının Lisans, 1'inin Ön Lisans ve 2'sinin Lise eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

5.2. Katılımcıların İnternet Kullanım Sıklığı ve Kullanım Amaçları

Tablo 3. Katılımcıların İnternet Kullanım Sıklıkları

Katılımcıların Kod Adları	İnternet Kullanım Sıklığı
K1	7-8 saat
K2	5-6 saat
K3	5-6 saat
K4	5-6 saat
K5	6-7 saat
K6	4-5 saat
K7	3-4 saat
K8	5-6 saat
K9	7-8 saat

Katılımcıların internet kullanım sıklığı Tablo 3. üzerinden incelendiğinde, katılımcıların büyük bir bölümünün interneti 5 saat üzerinde kullandıkları görülmektedir. Bu verilerden hareketle katılımcıların interneti gündelik yaşamlarında aktif olarak kullandıkları değerlendirilebilir.

Tablo 4. Katılımcıların İnternet Kullanım Amaçları

Katılımcıların Kod Adları	İnternet Kullanım Amaçları
K1	Okul içerisinde genellikle işime odaklı kullanırken yaz ve tatillerde sosyal medya ağırlıklı kullanıyorum

K2	Sosyal medya hesaplarımı kullanmak için ve haberleri takip etmek için
K3	Genellikle sosyal medyaya bakmak, dizi izlemek için kullanırım fakat bir konuda araştırma yapmak, bilgi edinmek için de sık sık kullanırım.
K4	İnterneti genellikle ders çalışmak, dizi film izlemek ve müzik dinlemek için kullanırım. Hayatımın büyük çoğunluğunda internet var.
K5	Bilgi edinme, haberleşme, gelişmeleri takip etme, eğitim, sosyal medya, alışveriş yapmak.
K6	İnterneti bilgi aramak, araştırma yapmak, sosyal medya hesaplarımı takip etmek ve arkadaşlarım ile iletişime geçmek için kullanırım.
K7	Zamanımı verimli geçirmek için, araştırma yapmak için ve bazen eğlenmek için internet kullanıyorum.
K8	Haber ve bilgi almak için.
K9	Araştırma ve iletişim için.

Katılımcıların interneti hangi amaçla kullandığına dair bulgular Tablo 4. üzerinden incelendiğinde, katılımcıların büyük bir bölümünün interneti bilgi aramak ve eğlenmek için kullandığı anlaşılmaktadır.

5.3. Katılımcıların İnternet Üzerinde Kişisel Veri Olarak Gördüğü Bilgileri

Tablo 5. Katılımcıların Kişisel Veri Olarak Gördüğü Bilgiler

Katılımcıların Kod Adları	Katılımcıların Kişisel Veri Olarak Gördüğü Bilgiler
K1	Söylenen tüm bilgileri kişisel veri olarak görüyorum. Bu nedenle gerekmedikçe istenmemesi gerektiğini düşünüyorum. Bazılarının ise hiç istenmemesi gerektiğini düşünüyorum. Bunların başında banka bilgileri ve telefon rehberi fotoğraf kimlik bilgileri vb. geliyor.
K2	Cep telefonu rehberi, banka kartı bilgileri, açık adres, konum, telefon numarası.
K3	Telefon rehberim, banka kartı bilgilerim, açık adres, anlık konum bilgileri, fotoğraflar.
K4	Benim için bu sorunun cevabı kesinlikle telefon numarası, banka kartı bilgileri, açık adres, anlık konum bilgileri, fotoğraflardır. Çünkü bu bilgiler herkese verilebilecek bilgiler değildir. Özel tutulması gerekir ya da çok güvenilir sitelere, kişilere verilebilir.
K5	Kişisel verilerin güvenliği konusunda endişelerim bulunmakla birlikte çok uzun yıllardır internet

	kullanmama rağmen bir sorunla, şüphemi artıracak bir durumla karşılaşmadığımı belirtmek isterim.
K6	Telefon numarası, cep telefonu rehberi, banka kartı bilgileri, açık adres, fotoğraflar, ziyaret edilen siteler, mesajlaşmalar, sosyal medya arkadaş listesi, medeni durum gibi daha birçok şey sayılabilir.
K7	Konum bilgisi ve fotoğraf.
K8	Yaş, telefon numarası, anlık konum bilgileri.
K9	Cep telefonu numarası, banka kart bilgileri, fotoğraflar, açık adres, anlık konum bilgileri.

Katılımcıların internet üzerinde kişisel veri olarak gördüğü bilgiler Tablo 5. üzerinden incelendiğinde katılımcılar için banka kartı bilgileri (6 katılımcı), cep telefonu rehberi (4 katılımcı), telefon numarası (5 katılımcı), anlık konum bilgileri (6 katılımcı), fotoğraflar (6 katılımcı), açık adres (5 katılımcı), gezilen internet siteleri (2 katılımcı), kimlik bilgileri (1 katılımcı), her tür veri (1 katılımcı) vb. bilgiler kişisel veri olarak değerlendirilmektedir.

5.4. Dijital Ortamlarda Gözetim Farkındalığı ve Kullanıcıların Dijital Gözetime Yönelik Olarak Aldığı Tedbirler

5.4.1. Dijital Ağlarda Gözetim Farkındalığı

Gözetim günümüzde tarihteki uygulamalarından çok farklı bir şekilde işlemektedir. İktidarlar geçmişteki doğrudan gözetim uygulamalarını bırakmış, daha yumuşak bir gözetim tekniğine geçiş yapmışlardır. İktidarların bu yeni gözetim tekniği bireyleri eskisi gibi rahatsız etmemektedir. Bireyler bu şekilde internet üzerinde özgür bir ortam yanılması içerisinde varlıklarını sürdürmektedirler. Bireyler bu özgürlük yanılması içerisinde iktidarlar tarafından denetlenmekte ve disipline edilmektedir. Örneğin siyasal iktidarlar bireylerin internet üzerindeki eylemlerini denetime tabii tutarak toplumsal düzeni sağlamaya çalışabilmektedir. Toplumsal düzeni sağlama sürecinde internet üzerinde suç sayılacak eylemlerin kontrol edilip gerekli cezalandırılmaların sağlanması elbette önemlidir. Bu denetim eylemi baskıcı bir tutumda ve sıradan suçsuz insanların mahremiyet alanını ihlâl edecek düzeye gelmediği sürece kabul edilebilir. Diğer taraftan internet üzerinde dev şirketler haline gelmiş olan Facebook (yeni adı ile Meta), Google gibi şirketler yalnızca kamusal yarar ilkesini temel alarak ortaya çıkmış kuruluşlar değildir. Bu şirketleri ayakta tutan şey bireyin metalaştırılmış verileridir. Bireyin verileri bireye yönelik olarak kullanılarak onların satın alma eylemleri disipline edilmeye çalışılmaktadır. Öte yandan birey bir de internet üzerinde verilerini hacklere karşı korumak zorundadır. Bireyin internet üzerinde bu ve buna benzer gözetim teknolojilerine karşı farkındalık kazanması mahremiyetini koruması adına önem taşımaktadır. Bu bağlamda araştırma kapsamında Z kuşağı mensubu bireylerin dijital gözetim farkındalık düzeylerini ortaya çıkarmak için yarı yapılandırılmış form eşliğinde olmak üzere görüşme sırasında şu sorular yöneltilmiştir:

1-İnternet üzerinde kişisel verilerinizin güvenliği konusundaki düşünceleriniz nelerdir?

2-İnternet üzerinde bir siteye üye olurken ad, soyad, doğum tarihi, doğum yeri, kredi kartı gibi bilgileri paylaşıırken endişe duyuyor musunuz? Bu endişenizin nedeni nedir?

3-İnternet üzerinde satın almayı düşündüğünüz birşeyin karşınıza reklam olarak çıktığı oluyor mu? Oluyorsa bu durum sizde nasıl bir his oluşturuyor?

4-Sizde bireylerin internet üzerindeki davranışları devletler ve reklam verenler tarafından denetleniyor mu?

İnternet herkes tarafından bilindiği üzere, sıklıkla yapılan bir benzetmeye göre, ucu bucağı olmayan bir deniz gibidir. Birey bu dijital ağlar üzerinde kendine dair paylaştığı kişisel veriler ile birçok tehdit ile karşı karşıya kalabilir. Bu bağlamda katılımcıların süperpanoptikon gözetim teknolojileri karşısında kişisel verilerinin güvenlik düzeyi hakkında farkındalık düzeylerini ortaya çıkarmak için “*İnternet üzerinde kişisel verilerinizin güvenliği konusundaki düşünceleriniz nelerdir?*” şeklinde bir soru yöneltildi. Bu soruya katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

K1: “Her ne kadar korunduğunun söylenmesine rağmen yeterince korunduğunu düşünmüyorum ve gereksiz bir çok bilginin istendiğini düşünüyorum. Onları da koruyabildikleri gerçeği şüpheli.”

K2: “Kişisel verilerimi korumak için basit yöntemler kullanıyorum fakat bunların ne kadar işe yaradığı konusunda bilgim yoktur.”

K3: “Kişisel verilerimi elimden geldikçe paylaşmamaya özen gösteriyorum. Bu bilgilerle ne yapılacağını bilmediğim için paylaşmıyorum.”

K4: “Kullandığımız sosyal medyaların hiçbiri güvenli değil bana göre. Çünkü bugün sosyal medya hesaplarına ister istemez bilgilerimizi veriyoruz. Bu durum doğru değil ama bunun karşısında yapacak bir şey olmadığını görüyorum. Mecburen kullanıyoruz. Bütün sosyal medya kuruluşlarının güvenilir olmasını isterdim.”

K5: “Kişisel verilerin güvenliği konusunda endişelerim bulunmakla birlikte çok uzun yıllardır internet kullanmama rağmen bir sorunla, şüphemi artıracak bir durumla karşılaşmadığımı belirtmek isterim.”

K6: “Kişisel verilerimin korunmadığını düşünüyorum. Sadece korunmuş adı altında bilgilerin istenilen kişiler ile paylaşıldığını düşünüyorum. Ashnda bilgilerimiz kişisel bilgi olmaktan çıkıp kamuya açık bilgi haline gelmektedir.”

K7: “Güvende olduğunu düşünmüyorum. Hangi kişisel bilgilerimizin ele geçirildiğini bilmediğim için bu konuda endişe duyuyorum. Telefon no ya da konum bilgisi de olsa başkasının eline geçen veriler beni kaygılandırıyor.”

K8: “Tam anlamıyla bu verilerin korunduğunu düşünmüyorum örneğin alışveriş yapmadığımız markalardan gelen kampanya mesajları gibi.”

K9: “Kişisel verilerimin iznim dışında kullanılmasından çok endişeli değilim, güvenlik haklarımın olduğunu düşünüyorum.”

Araştırmaya dahil olan katılımcılardan biri hariç diğerleri internet üzerinde kişisel verilerinin güvende olmadığını düşünmektedir. Bu bulgulardan hareketle katılımcıların dijital ağlarda verilerinin güvenliği konusunda endişe duyduğu

anlaşılmaktadır. Bu soruya verilen yanıtlardan hareketle katılımcıların dijital ağların riskleri konusunda farkındalık sahibi olduğu değerlendirilebilir.

Diğer taraftan katılımcıların internet üzerinde gözetim teknolojileri karşısında kişisel verilerinin güvenliği konusunda endişe duyup duymadıklarını ortaya çıkararak farkındalık düzeylerini tespit etmek için “*İnternet üzerinde bir siteye üye olurken ad, soyad, doğum tarihi, doğum yeri, kredi kartı gibi bilgileri paylaşırken endişe duyuyor musunuz? Böyle bir endişeniz varsa bu endişenizin nedeni nedir?*” sorusu yöneltildi. Katılımcıların ilgili soruya verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

K1: “Evet duyuyorum. Güvenilir olma konusunda şüphelerim olduğundan verilerin korunmasını iyi yapamadıklarından dolayı istenilen kişisel bilgilerden birçok siteye üye olmaktan vazgeçtiğim oldu. Gerek olmayan kişisel verilen istenmesi de ekstra şüphe uyandırıyor.”

K2: “Özellikle alışveriş sitelerinde bu bilgileri yazınca tedirgin oluyorum. Bazen kredi kartından alışveriş yapınca telefonuma şifre gelmeden alışverişin tamamlanması beni çok şaşırtıyor. Kart bilgilerinin bir sonraki alışveriş için kaydedilmesinden dolayı oluyor ama bu durum çok sağlıklı değil.”

K3: “Gerekmedikçe sitelere üye olmam ve kişisel bilgilerimi paylaşırken endişe duyarım.”

K4: “Endişe duyduğumu söyleyemem. Çünkü üye olmadan önce sitede araştırmalar yaparım, ondan sonra üye olurum. Örneğin Trendyol sitesine 3 yıldır üyeyim ve bu siteden alışveriş yapıyorum. Kişisel verilerim ile ilgili bir sorun yaşamadım. Burada sitenin güvenilirliği ve bilinirliği benim için önemli kriterdir.”

K5: “Endişe duyuyorum bundan dolayı da bilmediğim ya da güvenmediğim bir siteye üye olmuyorum. Üye olacaksam eğer kısa bir araştırma sonrası üye olmalıyım. Endişemin nedeni bana ait bilgilerle benim adıma birtakım işlemlerin yapılabilir olması.”

K6: “Benim için önemli olan yani kaydolmam gereken yerlere isim soyisim doğum yeri bilgilerimi veriyorum. Kredi kartı bilgilerimi kesinlikle hiçbir site ile paylaşmıyorum. Eğer internet üzerinden alışveriş yapıyorsam kart bilgilerimi kaydetmeden alışveriş yaparım. Bu bilgilerin hepsini vermek beni tedirgin ediyor.”

K7: “Sosyal medya hesaplarımda yer alan bilgiler ile örneğin fotoğrafım ile sahte bir hesabın açılmasından endişe duyuyorum. Ya da vermiş olduğum bilgiler ile adıma bir işlemin yapılması da beni zor durumda bırakır.”

K8: “Evet duyuyorum. Günümüzde siber anlamda her türlü şeyin mümkün olduğu bir çağda yaşadığımızı düşünürsek bu bilgiler ne kadar güvende olsa da sistemin bir açığı olmaktadır.”

K9: “Hayır, endişe duymuyorum, şahsi bilgilerimin iznim dışında kullanılması durumunda hukuksal haklarımı kullanırım.”

Katılımcıların dijital ortamda kişisel verilerinin güvenliği konusundaki endişelerine dair ifadeleri incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun, genellikle dijital gözetim teknolojilerinin tehditlerine yönelik birtakım önlemler almaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Söz konusu durum, katılımcıların büyük bölümünün (8 katılımcı) dijital ortamın risklerinin farkında olduğunu

göstermektedir. Öte yandan dijital ağlarda ekonomik iktidarların bireylerin kişisel verilerini önemli bir meta olarak gördüğü önceki bölümlerde sıklıkla vurgulanmıştı. Bireylerin verileri internet üzerinde çeşitli şekillerde toplanarak reklam verenlere satılmaktadır. Bu şekilde bireylerin karşısına kişiselleştirilmiş reklamlar çıkmaktadır. Bireylerin bu konuda farkındalık düzeylerini ölçmek için *“İnternet üzerinde bazen satın almayı düşündüğünüz birşeyin karşınıza reklam olarak çıktığı oluyor mu? Oluyorsa bu durum sizde nasıl bir his oluşturuyor?”* sorusu yöneltildi. İlgili soruya alınan yanıtlar şöyledir:

K1: “Evet oluyor. Gün içerisinde dinlenme algoritmasından dolayı günümüzde bilindik bir şey artık. Herhangi bir ürünü arattığımda veya konuştuğumda sürekli karşıma artık o üründen çıkmaya başlıyor ve bu da bir hayli ürkütüyor. Ne kadar alışmış olsakta özeline dinlenilmesi ve karşısına onların çıkması özel hayatı ciddi tehdit ediyor.”

K2: “Bu durumu sıklıkla yaşıyorum. Sosyal medya hesaplarından aradığım bir ürünü girdiğim sitelerde reklam olarak görebiliyorum. Arama geçmişini sürekli temizlesem dahi bu durum ile sıklıkla karşılaşıyorum. Bu durum izlendiğimi, heran takip edildiğimi hissettiriyor.”

K3: “Oluyor fakat artık normal buluyorum. Bunu etrafımdaki insanlar da söylüyorlar. Buna artık şaşırıyorum”

K4: “Çoğu zaman daha önceden beğendiğim gönderilerde yer alan ürünler karşıma reklam olarak çıkmaktadır. Çok şaşırtıcı.”

K5: “Evet çok sık oluyor. İnternet üzerinden yaptığımız aramaların ya da sohbet programlarında geçen konuşmaların karşıma çıkması aslında bize ait şeylerin bize ait olmadığını düşündürüyor.”

K6: “Telefonlar aracılığıyla hepimizin dinlenebildiği bir dönemde yaşıyoruz. İlk kez bu durum ile karşılaşınca şaşırmıştım ama şu an çok şaşırıyorum. Yine de bu durum pek olumlu şeyler hissettirmiyor.”

K7: “Ben bu durumu sıklıkla yaşamaya başladım. Telefonların dinlendiğini düşünmeye başladım, çünkü bazen arkadaşlarım ile konuştuğum bazı şeyler hemen sonraki gün karşıma çıkıyor. Bunları görünce tedirginliğim daha çok artıyor.”

K8: “Evet oluyor. Telefonlar aracılığıyla izleme, dinleme gibi şeyler var ki bizim o an konuştuğumuz şeyin reklamı karşımıza çıkıyor ve endişe verici bir duruma dönüşüyor.”

K9: “Evet, Instagram arayüzünde zihnimde geçirdiğim şeylerin akışa düştüğüne çok defa şahit oldum. İnternet aracılığıyla yaptığım aramalarda buna şahit oldum.”

Bu bulgulardan hareketle, katılımcıların kişiselleştirilmiş reklamlar için gözetletlendiği konusunda tüm katılımcıların farkındalık düzeyine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Özetle katılımcılar, kendilerine dair verilerin yine kendilerine yönelik olarak kullanıldığının farkındadırlar.

Tarihsel süreçte devletlerin varlıklarının devamını sağlamak için vatandaşlarını gözetime tabi tuttukları bilinmektedir. Toplumsal düzeni bozan ve devletin varlığını riske atan insan eylemlerinin gözetlenerek disipline edilmesi devletler için her zaman önemli olmuştur. Ancak bu gözetim tekniklerinin sıradan insanları da içine alarak baskı unsuruna dönüşmesi ise istenmeyen bir durumdur. Günümüzde ise internetin anonimliği devletleri de birtakım önlemler

almaya itmiştir. Bu önlemler ile devletin güvenliğini tehdit edecek unsurların denetlenebilirliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak daha önceki satırlarda da ifade edildiği üzere bu dijital gözetim faaliyetlerinin sıradan insanların eylemlerini de içine alacak şekilde genişletilmesi bireysel mahremiyet ihlalleri ile sonuçlanabilir. Öte yandan daha önce de birçok kez vurgulandığı üzere dijital ağların gözetim kulesinde yer alan ve mahremiyet ihlallerine sebep olan bir diğer iktidar sahibi ekonomik iktidarlardır. Çoğu kişisel verinin bu iktidarlar tarafından bireyin kendisine bir silah olarak kullanıldığı artık herkes tarafından derinden hissedilmektedir. Tüm bunlar ise dijital ağlarda bireylerin mahremiyetine vurulan önemli darbelerdir. Bu bağlamda katılımcıların devletlerin ve reklamverenlerin dijital gözetim faaliyetlerden haberdar olup olmadığını öğrenmek için “*Sizce bireylerin internet üzerindeki davranışları devletler ve reklam verenler tarafından denetleniyor mu?*” sorusu yöneltildi. İlgili soruya alınan yanıtlar şu şekildedir:

K1: “Hayır asla düşünmüyorum çok nadir ses getiren davranışlar kontrol altına alınıyor diğer türlü ses duyulmamış davranış ve reklamlar rahatlıkla yapılıyor.”

K2: “Devlet tarafından denetlendiğini düşünüyorum ve bunun gerekli olduğunu düşünüyorum. Çünkü herkes sosyal medyayı farklı amaçlar ile kullanmaktadır. Zararlı içerikler ve yanlış bilgileri empoze eden hesapların control edilmesi gerekmektedir.”

K3: “Denetleniyordur bence. Mail adresine gelen reklamlar başka şekilde ulaştırılmaz. Bizim verilerin para karşılığında reklam şirketlerine satıldığını biliyorum ama nasıl yapıldığını anlamıyorum.”

K4: “Bu konuda malesef bilgim yok.”

K5: “Evet denetlendiği için bütün bilgilerimi vermeyi tercih etmiyorum.”

K6: “Devlet tarafından denetlendiğini düşünüyorum. Ama devlet bunu bazı sebeplerden dolayı yapmaktadır. Reklam verenler reklamlarını ulaştıracakları kitleyi daha iyi tanımak için denetliyor olabilirler.”

K7: “Öncelikle internet ve sosyal medya uygulamalarının denetlenmesi gerektiğini düşünüyorum ama sıkı bir denetim olmadığını düşünüyorum.”

K8: “Hayır denetlenmiyor bence. Denetlenseydi kişisel verilerimiz satılmaz ve bu bilgilere devlet dışındaki kurumlar sahip olmazdı.”

K9: “Evet, devlet değil ama reklam veren şirketler tarafından denetlendiğini ve ona göre algoritma oluşturulduğunu düşünüyorum. Satın alma davranışlarının altyapısında bu bilgilerin kullanıldığını düşünüyorum.”

Katılımcıların bir kısmı (2 katılımcı) yalnızca devletlerin dijital gözetim faaliyetlerine ifadelerinde yer verirken, katılımcıların bir diğer kısmı (3 katılımcı) ise yalnızca reklam verenlerin gözetim faaliyetlerine ifadelerinde yer vermektedir. Öte yandan katılımcıların bir kısmı (2 katılımcı) ise hem devletlerin hem de reklam verenlerin dijital gözetim faaliyetlerine ifadelerinde yer vermişlerdir. Bununla birlikte 2 katılımcının ise ifadelerinden söz konusu denetim faaliyetlerinden haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. Özetle katılımcıların büyük bir bölümü internetin tamamen denetimden uzak bir ortam olmadığının farkındadırlar.

5.4.2. Dijital Ağlarda Katılımcıların Gözetime Karşı Aldıkları Tedbirler

İnternetin bireylerin yaşamlarına büyük kolaylıklar getirdiği kimse tarafından inkâr edilemez. Ancak internetin olumlu yanlarının yanı sıra, olumsuz taraflarını da gözden kaçırmamak gerekir. Özellikle konuya “dijital gözetim bağlamında bakıldığında birey bu ağlarda geçmiş dönemlere kıyasla ciddi mahremiyet ihlalleri ile karşılaşabilir. “Bu ihlaller bazen, sosyal ağlar gibi platformlar vasıtası ile bireyin gönüllü olarak gerçekleştirdiği ifşaatların sonucunda gerçekleşebilirken” (Tiryaki, Balcı ve Karakuş, 2021, s. 61-62), bazen de bireylerin dijital ağları kullanırken, farkına bile varmadan arkalarında bıraktıkları kişisel veri kırıntıları ile yaşanabilir. Bu noktada eleştirel bir bilince sahip olmak, internetin ardındaki iktidar mekanizmalarına karşı birtakım tedbirler alınmasını sağlayacağı için önem taşımaktadır. Bu bağlamda araştırmaya dahil olan Z kuşağına mensubu katılımcıların, dijital gözetim teknolojileri karşısında eleştirel bir bilince sahip olup olmadığını tespit etmek ve bu konuda birtakım tedbirler alıp almadıklarını değerlendirmek için, katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme sırasında şu sorular sorulmuştur:

- 1-Bir siteye üye olurken üyelik sözleşmesini okuyor musunuz?
- 2-İnternet üzerinde aramaktan sakındığınız şeyler oluyor mu?
- 3-Sosyal ağların konum, fotoğraf galerisi vb. gibi verilerinize erişim iznini sınırlandırıyor musunuz?
- 4-Mailinize gelen herhangi bir linke tıklamadan önce, linkin güvenilir bir kişiden gelip gelmediğine bakıyor musunuz?

İnternet üzerinde bütün siteler üye olacak abonelerine bir üyelik sözleşmesi sunarlar. Bu sözleşmeler genellikle çok uzun olduğundan bireyler tarafından okunmazlar. Ancak sonraki süreçte bu sözleşmelerin bireylere ne getireceği belirsizdir. Üye olurken verilen ad, soyad, iletişim bilgileri vb. üçüncü taraf işletmeler ile farklı amaçlarla paylaşılabilir. Bundan dolayı bu tür sözleşmelerin detaylıca okunması, bireyin farkında olmadan kendi eli ile mahremiyetini yıkmaması adına önem teşkil etmektedir. Bu noktadan hareketle araştırmaya dahil olan katılımcılara “*Bir siteye üye olurken üyelik sözleşmesini okuyor musunuz?*” sorusu yöneltildi. Katılımcıların ilgili soruya verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

- K1: “Çok önemli sitelerde okurum ama önemsiz gördüğüm yerlerde pek dikkate almıyorum.”
- K2: “Genellikle okumuyorum. Bunun sebebi üyelik sözleşmesinin çok uzun olması. Orada yazan haklar ve hukuki terimleri anlamadığım için okumuyorum.”
- K3: “Okuyorum ama genellikle bu sözleşmeyi kabul ediyorum. Bazı haklarım olduğunu bu sözleşmelerde görüyorum.”
- K4: “Ben sitelere üye olmadan önce mutlaka bunları okuytorum. Sitelerin güvenilirliği konusunda endişelerim olduğu için bu sözleşmeleri mutlaka okuyup, incelerim.”
- K5: “Endişe duyduğum bir site ise bakıyorum ancak bir şüphem yoksa okuma gereği duymuyorum.”

K6: “Üyelik sözleşmelerinde üyeliği sonlandırma kısımlarını okuyorum. Her bölümü okumak çok güç olduğu için en önemli olan alanları okumaya çalışıyorum.”

K7: “Evet genellikle okumaya çalışıyorum.”

K8: “Hayır okumuyorum. Bu sözleşmeleri okumam gerekiyor ama sözleşmeler o kadar uzun ve karmaşık ki neredeyse okunmasın diye yazılmış metinler gibi geliyor bana. Herhangi bir sorun ile karşılaşıncaya mecburen okuyorum.”

K9: “Evet, okuyorum ama detaylı bir şekilde incelemiyorum.”

Katılımcıların ilgili soruya verdikleri yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların küçük bir kısmı (2 katılımcı) üyelik sözleşmesini uzun olduğu gerekçesi ile okumadığını ifade etmiştir. Katılımcıların önemli kısmı (7 katılımcı) ise bu sözleşmeleri okumanın gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Özetle katılımcıların büyük bir bölümü üye olacakları sitenin kendilerine oluşturabileceği tehditleri önceden öngörebilmek için üyelik sözleşmelerini okumanın önemini kavramış durumdadırlar. Katılımcıların küçük bir kısmı ise uzun olması gerekçesi ile okumadıkları sözleşmelerin ilerleyen zamanlarda kendilerine neler getireceği konusunda belirsiz içindedir.

Bireyler internetin anonim bir ortam olmadığını, internet üzerinde arama yaptıktan sonra karşısına çıkan kişiselleştirilmiş reklamlar ile anlayabilir. Bireyin arama geçmişi Google tarafından analiz edilerek kullanıcılara kişiselleştirilmiş reklamlar sunulabilir. Bu yalnızca ekonomik gözetimin bir boyutudur. Aynı şekilde söz konusu bu dijital ağlar siyasal iktidarların da gözetim altındadır. Bu bağlamda eleştirel dijital medya okuryazarlığına sahip olmak, bireyin internet üzerinde hem mahremiyet kaybını ortadan kaldıracaktır, hem de suç oluşturacak eylemlerde bulunmasına karşı tedbirli olmasına katkı sağlayacaktır. Bu noktada katılımcıların bu tür dijital gözetim teknolojileri karşısında ne tür savunma mekanizmaları geliştirdiğini değerlendirmek için katılımcılara “*İnternet üzerinde aramaktan sakındığınız şeyler oluyor mu?*” sorusu yöneltildi. İlgili soruya alınan yanıtlar ise şu şekildedir:

K1: “Evet oluyor. Bu durumlarda aramaları kendi hesabımdan yapmıyorum yedek hesaplarım olunca aramaları oradan yapıyorum.”

K2: “Bazen sakındığım için gizli sekmeden aramalar yapıyorum ya da aramayı yaptıktan sonra geçmişi temizliyorum.”

K3: “Bazen bazı şeyleri aramaktan çekiniyorum ama bu çok olmuyor.”

K4: “Hayır, genellikle olmuyor.”

K5: “Hayır. Çünkü internet üzerinde aradığım şeyler genellikle herkesin aradığı şeyler oluyor. Bundan dolayı endişe duymuyorum.”

K6: “Sadece aramak değil bazen konuşmaktan da çekindiğim şeyler oluyor. Herşeyi WhatsApp üzerinden konuşmayı uygun görmüyorum. Bunun gibi aklıma gelen her şeyi aramak da pek uygun değil.”

K7: “Hayır, genellikle aradığım şeyler sakınca gerektirmeyen şeyler oluyor.”

K8: “Evet oluyor. İzlediğimi düşündüğüm zaman neredeyse çoğu şeyi aramaktan korkar hale geliyorum. Tabi arama yapınca birşey olmaz ama bir işe başvuru yaparken bile bu aramalar, beğeniler karşımıza çıkacak diye düşünüyorum.”

K9: “Hayır, şimdiye kadar olmadı.”

Katılımcıların ilgili soruya verdikleri yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların tamamına yakını (8 katılımcı) internet üzerinde zaman zaman aramaktan sakındığı şeyler olduğunu ifade etmişlerdir. Yani dijital gözetim teknolojilerine karşı kendilerine göre bir savunma mekanizması geliştirmişlerdir. 1 katılımcı ise internet üzerinde aramaktan sakındığı birşey olmadığını ifade etmiş, bu ortamın ona özgür bir ortam sağladığını belirtmiştir.

Herkes tarafından dile getirildiği üzere internet bağlantılı akıllı telefonlar bireylerin yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası durumundadır. Bireyler bu akıllı cihazlarına sohbet, eğlence vb. içeriklere sahip olan birçok uygulama yükleyebilmektedirler. Bireyler bu uygulamaları cihazlarına yükledikten sonra, söz konusu uygulamalar kullanıcılarından birçok erişim izni (fotoğraf galerisine erişim, konum izni vb.) istemektedir. Bu izinler aracılığı ile bireyler dijital gözetimin birer nesnesi haline gelebilmektedir. Bu bağlamda katılımcıların söz konusu uygulamaları kullanırken hangi kişisel verilerini uygulama ile paylaşımını sınırlandırdıklarını değerlendirmek için “*Sosyal ağların konum, fotoğraf galerisi vb. gibi verilerinize erişim iznini sınırlandırıyor musunuz?*” sorusu yöneltildi. İlgili soruya alınan yanıtlar şu şekildedir:

K1: “Evet bu tarz erişimin gerek olmadığını düşündüğümden izin vermediğim için çok fazla kullanmaktan kaçınıyorum öyle yerleri.”

K2: “Bazı sosyal medya hesaplarında sınırlandırmak malesef mümkün olmamaktadır. Sınırlandırma yetkimin olduğu sosyal medya uygulamalarında sınırlandırıyorum. Günümüzde konum için Google ve WhatsApp kullandığım için sürekli konum açık kalmaktadır.”

K3: “Evet kişisel verilerimize ulaşmalarını istemiyorum.”

K4: “Bazı sosyal medya hesaplarında sınırlandırma yapıyorum. Örneğin snapchat. Bu uygulama benden sürekli konum istemekte ama ben konumumu paylaşmak istemiyorum.”

K5: “Evet. Telefon galerisinde bulunan fotoğraflar ve diğer şeylerin hepsi bana ait, özel olduğu için izin vermiyorum.”

K6: “Erişim izinlerini sınırlandırabildiğim kadar sınırlandırıyorum. Özellikle konum izni isteyen uygulamalarda tedirgin oluyorum.”

K7: “Bazı sınırlandırmalar yapmaya çalışıyorum fakat bu sınırlamaları getirdikten sonra sitelerin ya da uygulamaların bazı özelliklerini kullanamıyorum. Bundan dolayı tekrar sınırlamaları kaldırmak zorunda kalıyorum.”

K8: “Evet sınırlandırıyorum. Bu sınırlandırmaların devlet tarafından zorunlu hale getirilmesi gerekiyor. Çünkü özel bilgilerimi verme karşılığında uygulamayı kullanmama izin vermesini etik görmüyorum.”

K9: “Evet, sınırlandırıyorum çünkü bu bilgilerin nasıl kullanılacağı konusunda endişelerim var.”

Katılımcıların tamamının yükledikleri uygulamaların erişebilecekleri kişisel verileri sınırlandırma konusunda bir çabaya sahip olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile katılımcılar dijital gözetimin farkındalar ve bu konuda birtakım önlemler almaya çalışmaktadırlar. Akıllı telefonların bireye dair birçok mahrem bilgiyi içerdiği düşünüldüğünde, yüklenen her uygulamanın bireyin mahrem bilgilerini dijital gözetime tabi tutarak yıkıma uğratacağı unutulmamalıdır.

Dijitalleşme, bireylerin yaşamına büyük kolaylıklar sağlamakla birlikte, bir taraftan da yine aynı teknoloji vasıtası ile büyük tehditlerle kolay bir şekilde karşı karşıya kalabilmesine de sebep olabilmektedir. Örneğin, teknolojinin bu kadar gelişkin olmadığı zamanlarda bir mektubun alıcısına ulaşması belki ayları bulabilirken, günümüzde saniyeler içerisinde dünyanın bir ucundan diğer ucuna kolaylıkla mail gönderilebilmektedir. Ancak bazen bilinmeyen kaynaklardan gelerek mail kutusunu dolduran tehlikeli yönlendirici mailler, kullanıcının akıllı cihazının kötü niyetli insanlar tarafından kolaylıkla ele geçilmesini sağlayabilir. Bu konuda farkındalık sahibi olmak önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda, araştırmada, katılımcıların söz konusu bilinmeyen kaynaklardan gelen maillere yönelik aldıkları önlemleri değerlendirmek ve bu konudaki farkındalık düzeyini ölçmek için “*Mailinize gelen herhangi bir linke tıklamadan önce, linkin güvenilir bir kişiden gelip gelmediğine bakıyor musunuz?*” sorusu yöneltildi. İlgili soruya alınan yanıtlar şu şekildedir:

K1: “Evet tanımadığım kişilerden gelen link veya mesajları dikkate almıyor ve bakmıyorum.”

K2: “Ben hiçbir linke tıklamak istemiyorum çünkü gerçekten güvenim kalmadı. Sahte linkler ve siteler üretmek kolay olduğu için herkes tarafından bilinen siteler dışında sitelere girmemeye çalışıyorum.”

K3: “Evet, gelen maillerin çoğunluğu reklam mailleri oluyor. Bir tane linke tıklayınca ardından başka linkler geliyor bu durum hiç bitmiyor.”

K4: “Mutlaka bakarım. Bu zamanda güvenilir çok az kişi ve kurum var. Gelen mail güvenilir ve tanınır bir yerden gelmiyorsa bu mailleri açmadan silmeyi tercih ediyorum.”

K5: “Evet bakıyorum. Çünkü bir tane linke tıklamak bile her şeye izin vermek anlamına gelmektedir. Bundan dolayı dikkat etmeye çalışırım.”

K6: “Spam kutusuna düşen maillerde bu durumu göz önüne alıyorum. Bu mailleri açmadan siliyorum. Çünkü çoğu mail reklam verenler tarafından gönderiliyor.”

K7: “Tanımadığım ya da bilmediğim yerlerden gelen mailleri siliyorum. Bu mailer ya reklam mailleri oluyor ya da spam mailer oluyor. Bilgisayara zarar vereceğini düşündüğüm için bu linklere tıklamıyorum.”

K8: “Tabiki bakıyorum.”

K9: “Evet, link konusunda dikkat ediyorum. Linklerin içerikleri çoğu zaman reklam olabiliyor ya da zararlı bazı içerikler sunulabiliyor.”

Görüşme yapılan katılımcıların tamamı (9 katılımcı) bilinmeyen kaynaklı maillere karşı dikkatli davrandıklarını ifade etmişlerdir. Diğer bir ifade ile katılımcılar, dijital ortamın riskleri konusunda farkındalığa sahiptirler.

Sonuç

Tarihsel süreçte gözetim aracılığıyla disiplini sağlama iktidarlar tarafından tercih edilen bir yöntem olmuştur. Günümüzde de aynı şekilde gözetim aracılığı ile disiplini sağlama iktidarlar için önemli bir yöntemdir. Ancak günümüzde iktidarların kullanmış olduğu gözetim teknikleri ve uygulama şekilleri geçmişteki tekniklerden çok büyük farklılıklara sahiptir. Günümüzdeki gözetim teknikleri, internet teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile daha yumuşak bir şekilde gerçekleştirilme imkanına sahip olmuştur. Bireyler, internet ortamında özgür bir ortam yanılması içerisinde varlıklarını sürdürürken, iktidarların

gözetimine tabi tutulmakta, farklı şekillerde gözetimin nesnesi haline getirilmektedirler. Bu noktada, bireylerin internet üzerinde, söz konusu dijital gözetim teknolojileri karşısında farkındalığa sahip olması, mahremiyetini koruması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda söz konusu araştırmada; küçük yaşlardan itibaren internet teknolojileri ile tanışık olan ve dijital yerliler olarak da adlandırılan Z kuşağının, söz konusu süperpanoptikon gözetim teknolojileri karşısında ne düzeyde farkındalığa sahip olduğunu ortaya çıkarmak, araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Öte yandan bu araştırma, Z kuşağının dijital gözetim teknolojileri karşısındaki farkındalık düzeylerini ölçmeye çalışarak, onların dijital eleştirel okuryazarlık düzeylerini ortaya çıkarması açısından önem taşımaktadır. Diğer taraftan söz konusu araştırmanın temel amacı, iktidar mekanizmalarının dijital ağlarda gerçekleştirdiği süperpanoptikon gözetim karşısında, Z kuşağının farkındalık düzeyini ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın bulgularına göre, katılımcıların internet kullanım süresi 5 saat üzerinde değişkenlik göstermektedir. Diğer taraftan katılımcıların interneti kullanma amaçlarına bakıldığında, katılımcıların büyük bir bölümünün interneti bilgi aramak ve eğlenmek için kullandığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar banka kartı bilgileri (6 katılımcı), cep telefonu rehberi (4 katılımcı), telefon numarası (5 katılımcı), anlık konum bilgileri (6 katılımcı), fotoğraflar (6 katılımcı), açık adres (5 katılımcı), gezilen internet siteleri (2 katılımcı), kimlik bilgileri (1 katılımcı), her tür veri (1 katılımcı) vb. bilgileri kişisel veri olarak değerlendirmektedir.

Diğer taraftan araştırmanın amacına uygun olarak Z kuşağının dijital gözetim farkındalığını ve dijital gözetime yönelik aldıkları tedbirlere yönelik katılımcılara bir takım sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların dijital gözetim farkındalığını ölçmek için yöneltilen sorular ve alınan cevaplar şöyledir: **1-** İnternet üzerinde kişisel verilerinizin güvenliği konusundaki düşünceleriniz nelerdir? (güvende olduğunu düşünmüyorum (8 katılımcı), güvende olduğunu düşünüyorum (1 katılımcı)), **2-** İnternet üzerinde bir siteye üye olurken ad, soyad, doğum tarihi, doğum yeri, kredi kartı gibi bilgileri paylaşırken endişe duyuyor musunuz? Bu endişenizin nedeni nedir? (8 katılımcı evet, 1 katılımcı hayır), **3-** İnternet üzerinde satın almayı düşündüğünüz birşeyin karşınıza reklam olarak çıktığı oluyor mu? Oluyorsa bu durum sizde birileri tarafından gözetlendiğiniz hissini oluşturuyor mu? (9 katılımcı evet), **4-** Sizce bireylerin internet üzerindeki davranışları devletler ve reklamverenler tarafından denetleniyor mu? (2 katılımcı evet ama yalnızca devletler tarafından değerlendiriliyor, 3 katılımcı evet ama yalnızca reklam verenler tarafından denetleniyor, 2 katılımcı hem devletler hem de reklamverenler tarafından denetleniyor, 2 katılımcı böyle bir denetim faaliyetinden haberim yok) soruları yöneltildi. Bu sorulara alınan yanıtlar değerlendirildiğinde katılımcıların büyük oranda dijital gözetim teknolojilerine karşı farkındalığa sahip olduğu değerlendirilebilir.

Öte yandan katılımcıların dijital gözetim teknolojilerine karşı ne tür tedbirler aldığını öğrenmek için yöneltilen sorular ve alınan cevaplar şöyledir: **1-** Bir siteye üye olurken üyelik sözleşmesini okuyor musunuz? (7 katılımcı evet okuyorum, 2 katılımcı hayır okumuyorum), **2-** İnternet üzerinde aramaktan sakındığınız şeyler oluyor mu? (8 katılımcı evet aramaktan sakındığım şeyler oluyor, 1 katılımcı hayır olmuyor), **3-** Sosyal ağların konum, fotoğraf galerisi vb. gibi

verilerinize erişim iznini sınırlandırıyor musunuz? (9 katılımcı evet verilerime erişimi sınırlandırıyorum), 4- Mailinize gelen herhangi bir linke tıklamadan önce, linkin güvenilir bir kişiden gelip gelmediğine bakıyor musunuz? (9 katılımcı evet linkin güvenilirliğini sorguluyorum) gibi sorular yöneltildi. Genel olarak katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar incelendiğinde katılımcıların dijital gözetim teknolojileri karşısında birtakım önlemler almaya çalıştığı görülmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulguların genel bir değerlendirmesi yapıldığında, Z kuşağı mensubu katılımcıların büyük bir bölümü dijital gözetim teknolojilerinin varlığından haberdar durumda ve bu gözetim teknikleri karşısında birtakım önlemler almaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Dijital ağları kullanmanın bireysel mahremiyet ihlalleri ile sonuçlandığı günümüzde, bu kaybı en aza indirmek için dijital gözetim teknolojilerinin varlığına dair farkındalık kazanmak önem taşımaktadır. Eleştirel bir bilince sahip olmak, bu teknolojilerin ardındaki iktidar mekanizmalarını görmeyi sağlayacak, bireyi mahremiyetini korumaya yönelik önlemler alması yönünde adımlar atması için harekete geçirecektir.

Kaynakça

- Akdağ, G. (2015). "*Gözetim toplumu*" teorilerinin tarihsel ve teorik bir incelemesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Alay, H.K. ve Deveciyan, M.T. (2023). *Digital footprint management: Digital burial- dijital ayak izi yönetimi: Dijital defin. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(3), 1446-1456.
- Alkan, F. ve Özcan, A. (2019). Üniversite öğrencilerinin gözetime, güvenlik ve mahremiyet bağlamında yaklaşımı üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(1), 270-292.
- Apple. (2023). <https://support.apple.com/tr-tr/guide/icloud/mmae56ea1ca5/icloud#:~:text=Ancak%20kal%C4%B1c%C4%B1%20olarak%20sildi%C4%9Finiz%20dosyalar%C4%B1%20kurtaramaz%20ve%20geri%20y%C3%BCkleyemezsiniz.> (Erişim Tarihi: 01.10.2023).
- Aust, S. ve Ammann, T. (2019). *Dijital diktatörlük*. (E. Yücel ve H. Yılmaz, Çev.) (3. bs.). Ankara: Hece Yayınları.
- Avast. (2023). <https://blog.avast.com/2014/07/08/tens-of-thousands-of-americans-sell-themselves-online-every-day/>. (Erişim Tarihi: 01.10.2023).
- Bahar, A. (2020). Polislik perspektifinden dijital misenformasyon ve dezenformasyon: Covid-19 örnek olayı bağlamında bir analiz. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(30), 2760-2794.
- Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme: toplumsal sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.) (3. bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bauman, Z. ve Lyon, D. (2016). *Akışkan gözetim*. (E. Yılmaz, Çev.) (2. bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Biernacki, P. ve Waldorf, D. (1981). Snowball sampling: Problems and techniques of chain referral sampling. *Sociological Methods & Research*, 10(2), 141-163.
- Bozkurt, V. (2000). Gözetim ve internet: özel yaşamın sonu mu?, *Birikim Dergisi*, 75-81.
- Cooper, C. (2015). *You've been googled: What employers don't want to see in your online profile*. <https://www.theguardian.com/careers/careers-blog/google-online-searches>. (Erişim Tarihi: 01.10.2023).
- Çelik, R. (2014). *Gözetim toplumu ve internet: Yeni iletişim ortamlarında gözetimin dönüşümü*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çoban, B. (2019). *Panoptikon: Gözün İktidarı Üzerine*. B. Çoban ve Z. Özarslan (Ed.), *Panoptikon: Gözün İktidarı içinde* (s. 111-138). İstanbul: Su Yayınları.
- Dolgun, U. (2004). Gözetim toplumunun yükselişi: enformasyon toplumundan gözetim toplumuna. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 55-74.
- Dolgun, U. (2015). *Şeffaf hapisane yahut gözetim toplumu*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Drakopoulou, S. (2017). “We can remember it for you”: Location, memory, and commodification in social networking sites. *Sage Open*, 7(3), 1-13.
- Facebook, (2023). <https://www.facebook.com/privacy/policy>. (Erişim Tarihi: 01.10.2023).
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) (5. bs.). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*. (H.U. Tanrıöver, Çev.) (2.bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*. (I. Ergüden ve O. Akınhay, Çev.) (4. bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Büyük Kapatılma*. (I. Ergüden ve F. Keskin, Çev.) (4. bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2008). *Ulus-Devlet ve Şiddet*. (C. Atay, Çev.) (2. bs.). Kalkedon Yayınları.
- Göker, G. (2016). Bir gözetim aracı olarak Periscope. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 969-992.
- Hıdıroğlu, İ. (2019). Ana-akım filmlerde gözetim olgusunun temsili. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 1407-1426.
- Işıklı, Ş. (2014). Büyük veri, epistemoloji ve etik tartışmalar. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 5(17), 89-122.
- Karaarslan, E., Demir, M. ve Fetah, V. (2016). *Akıllı telefonlarda gizlilik ve mahremiyet: durum saptaması ve öneriler*. 18. Akademik Bilişim Konferansı. Aydın.

- Leith, D., Patras, P. ve Liu, H. (2021). *Android Destekli Cep Telefonları Kullanıcıların Onayı Olmadan Veri Paylaşımı Yapıyor*. <https://tr.euronews.com/2021/10/15/android-destekli-cep-telefonlar-kullan-c-lar-n-onay-olmadan-veri-paylas-m-yap-yor-arast-rm>. (Erişim Tarihi: 15.09.2022).
- Lyon, D. (2006). *Gözetlenen Toplum*. (G. Soykan, Çev.). (1. bs.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Lyon, D. (2012). *Vesikalı Yurttaş: Gözetim Aracı Olarak Kimlik Kartları*. (B. Baysal, Çev.). (1. bs.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Lyon, D. (2013). *Gözetim Çalışmaları*. (A. Toprak, Çev.). (1. bs.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Marx, Gray T. (1996). *Privacy and technology*, telektronik, <http://web.mit.edu/gtmarx/www/privantt.htm>. (Erişim Tarihi: 25.09.2023).
- Önal, İ. ve Bendaş, K. (2017). Sinoptik Çağda Gözetimin Morfolojisi: Takip Edilmek ve İnternet Reklamcılığı. *Anasay 3 Aylık Ulusal Hakemli Dergi*, (2), 109-117.
- Özdemir, Ş. (2020). Post-panoptikon Çağı: Gözetimin Dijitalleşmesi ve Çevrimiçi Kimliğin Gizliliği Üzerine Bir Analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 81- 108.
- Rose, P., Beeby, J. ve Parker, D. (1995). Academic rigour in the lived experience of researchers using phenomenological methods in nursing. *Journal of Advanced Nursing*. 21(6), 1123-1129. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1995.21061123.x>
- Schermer, B. W. (2007). *Software agents, surveillance, and the right to privacy: a legislative framework for agent-enabled surveillance*. (Doctoral Thesis). Leiden University Press, Leiden
- Smith, J. A. ve Eatough, V. (2007). Interpretative Phenomenological Analysis. In E. Lyons ve A. Coyle (Ed.). *Analysing Qualitative Data in Psychology*. (s. 35-50). Los Angeles: SAGE Publications.
- Smith, J. A. ve Osborn, M. (2004). Interpretative Phenomenological Analysis. In G. M. Breakwell (Ed.), *Doing Social Psychology Research* (s. 229–254). Leicester, England: British Psychological Society. <https://doi.org/10.1002/9780470776278.ch10>
- Timurturkan, M. (2010). Gündelik hayatın gözetimi: “Panoptikon toplumu”. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi*, 3(2), 1-19.
- Tiryaki, S., Balcı, E.V. ve Karakuş, M. (2021). Gözetim, Mahremiyet ve Sosyal Medya. İletişimde Güncel Çalışmalar II. içinde (s.61-84). (Ed. S. Tiryaki ve E.V. Balcı). Konya: Palet Yayınları.
- Zhu, Y. Q. ve Chang, J. H. (2016). The key role of relevance in personalized advertisement: examining its impact on perceptions of privacy invasion, self-awareness, and continuous use intentions. *Computers in Human Behavior*, 65, 442-447.

Ürdün’de Dergicilik: Kurulması ve Gelişimi

 Yasmin ALDAMEN*

* Dr. Öğr. Üyesi,
Ürdün Üniversitesi,
Gazetecilik, Medya ve Dijital
İletişim Bölümü,
y_aldamen@ju.edu.jo
ORCID: 0000-0002-0808-5235

Gönderilme/ Received

15.12.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

19.03.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Öz

Bu çalışma, Türkçe literatürde Ürdün'deki dergilerin gelişimini kapsayan çalışmaların çok az olması ve bu konuda çalışmalara ihtiyaç duyulması nedeniyle, Ürdün'deki dergilerin tarihçesi ve gelişimi hakkında Türkçe literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra bu çalışma, Arap dünyası ve Ürdün'deki dergiler alanında araştırmacılar için bir referans olarak Ürdün'deki dergilerin durumuna odaklanmayı amaçlamaktadır. Çalışma, Ürdün Emirliği döneminden başlayarak İngiliz Mandasının sona ermesi ve Ürdün'ün bağımsız bir krallık olarak bağımsızlığının ilanına kadar dergilerin ortaya çıkışını irdelemektedir. Çalışmada, Ürdün Kültür Bakanlığı ve Amman Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü gibi devlet kurumları tarafından çıkarılan dergi türleri, bağımsızlık ilanından günümüze kadar Ürdün'de var olan dergi türleri ele alınmıştır. Betimsel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışma, araştırmacıların Ürdün'deki dergilerin durumu hakkında kapsamlı bir bilgi edinmesini, zorlukları belirlemesini ve dergi endüstrisinin gelişimi ve iyileştirilmesi için öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular politika yapıcıları, endüstri paydaşlarını, araştırmacı ve gazetecileri dergilerin mevcut durumu hakkında bilgilendirebilir, kanıta dayalı karar vermeye olanak sunar, Ürdün'deki dergi sektörü durumunun büyümesini ve sürdürülebilirliğini teşvik etmeye yönelik stratejileri kolaylaştırabilir. Çalışma, Ürdün'deki çocuk dergileri, kültür dergileri, kadın dergileri ve diğer dergiler gibi dergilerin destek eksikliği nedeniyle yayınlarında kesinti ve dalgalanma yaşadığı sonucuna varmıştır. Ürdün'deki dergiler şu anda ister devlet desteği olsun ister yayın kurumları veya özel sektör desteği olsun, daha fazla desteğe ihtiyaç duyulmaktadır. Dergilerin, ekonomik krizle mücadele etmek için dijital abonelikler ve hedefli reklamcılık gibi yenilikçi gelir modellerini kullanma olanağı söz konusudur. İçerik tekliflerini çeşitlendirmek ve dijital platformları benimsemek, dergilerin erişimlerini artırabilir ve daha geniş kitlelerin ilgisini çekebilir. Diğer medya kuruluşlarıyla iş birlikleri, yerel ve uluslararası kuruluşlarla ortaklıklar da mali sürdürülebilirliği ve kapasite geliştirmeyi kolaylaştırabilir

Anahtar Kelimeler: Dergicilik, Ürdün, Basın, Gazetecilik, Arap Dünyası.

*Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. Benzerlik tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No similarity detected.

**Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.

*** Çalışma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

The study was conducted by a single author.

****Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Kaynak gösterme / To cite this article: Aldamen, Y. (2024). Ürdün’de Dergicilik: Kurulması ve Gelişimi. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 67-92. doi: 10.59534/jcss.1405592

Magazines in Jordan: Emergence and Development

Yasmin ALDAMEN*

* Asst. Prof. Dr.,
The University of Jordan,
Department of Journalism,
Media, and Digital
Communication,
y_aldamen@ju.edu.jo
ORCID: 0000-0002-0808-5235

Gönderilme/ Received

15.12.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

19.03.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Abstract

This study focuses on the history and development of magazines in Jordan, aiming to contribute to Turkish literature on the topic and serve as a reference for researchers in the Arab world and Jordan. In addition, this study aims to focus on the state of journals in Jordan as a reference for researchers in the field of journals in the Arab world and The study examines the types of magazines issued by state institutions, such as the Jordanian Ministry of Culture and the Amman Metropolitan Municipality Cultural Directorate, and the types of magazines that exist in Jordan from the Declaration of Independence to the present. The descriptive research method is used to help researchers gain a comprehensive understanding of the state of magazines in Jordan, identify challenges, and offer recommendations for their development and improvement. The findings can give a clear image to policymakers, industry stakeholders, researchers, and journalists about the current status of magazines, enable evidence-based decision-making, and facilitate strategies to promote growth and sustainability in the magazine situation in Jordan. The study found that magazines in Jordan experienced interruptions and fluctuations due to a lack of support. Magazines in Jordan need more government, publications, or private sector support. Innovative revenue models, such as digital subscriptions and targeted advertising, can combat the economic crisis. Diversifying content offerings and adopting digital platforms can increase the reach of magazines and engage a wider audience. Collaborations with other media outlets and partnerships with local and international organizations can facilitate financial sustainability and capacity building.

Keywords: Magazines, Jordan, Press, Journalism, Arab World.

Giriş

Bu çalışma, Ürdün'deki dergilerin durumunu ortaya koymak için betimsel araştırma yöntemini kullanmaktadır. Araştırmacılar Ürdün'deki dergilerin durumu hakkında kapsamlı bir fikir edinebilir, zorlukları belirleyebilir ve dergi endüstrisinin gelişimi ve iyileştirilmesi için önerilerde bulunabilirler. Bunun yanı sıra çalışmada elde edilen bulgular, politika yapıcıları, endüstri paydaşlarını ve gazetecileri dergilerin mevcut durumu hakkında bilgilendirebilir, Ürdün'deki dergi sektörünün büyümesi ve sürdürülebilirliğini teşvik etmek için kanıta dayalı karar vermeyi ve stratejileri kolaylaştırabilir. Çalışma, genel olarak Arap ülkelerinde dergilerin ortaya çıkışını anlattıktan sonra dergilerin Ürdün'de gelişimini açıklamaya, dergilerin mevcut görünümünü, okuyucu kalıplarını analiz etmeye, içerik çeşitliliğini değerlendirmeye ve dergilerin finansal sürdürülebilirliğini değerlendirmeye odaklanmaktadır.

Çalışma, temelde çeşitli türdeki dergileri ele almaktadır. Özellikle Ürdün'deki dergileri konu alan bilimsel bir yayın olmadığı için bu çalışma, mevcut kaynaklardan, çevrimiçi kaynaklardan, Kültür Bakanlığı'nın web sitelerinden, Ürdün Basın Yayın Dairesi'nden, Amman Büyükşehir Belediyesi'nden veri toplayarak bu konuya kaynak sağlamaya çalışmaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular, okuyucu eğilimleri, dolaşım, dağıtım kanalları, gelir kaynakları ve karşılaşılan zorluklar da dâhil olmak üzere Ürdün'deki dergilerin durumuna ilişkin kapsamlı bir bakış açısı ve açıklama sağlamaktadır. Çalışma; politika yapıcıları, endüstri paydaşlarını, araştırmacıları ve gazetecileri dergilerin mevcut durumu hakkında bilgilendirerek dergilerin güçlü ve zayıf yönlerini, fırsatlarını ve tehditlerini vurgulamaktadır. Çalışma, Ürdün'deki dergi durumunun geliştirilmesi ve iyileştirilmesi için kanıta dayalı karar vermeye ve stratejilere katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmada, kapasite ve kapsamlılık ile karakterize edildiği için betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Ürdün'de kurulan, kapatılan ve halen varlığını sürdüren tüm dergiler ele alınmıştır. Dergilerin durumu, haklarında mevcut olan bilgilere göre incelenmiştir. Ürdün'deki dergilerin durumu hakkında analiz yapmak ve genel sonuca ulaşmak için dergiler konu türlerine göre toplanmış ve sınıflandırılmıştır.

Bilinen en eski dergi, 1663'te Hamburg'da yayımlanan edebiyat ve felsefe dergisi *Erbauliche Monaths Unterredungen*'dir (Britannica, 2014). 1731'de Londra'da yayımlanan *'The Gentleman'*, ilk genel kültür dergisiydi. İngiliz matbaacı, yayıncı ve editör Edward Cave bu derginin ilk editörü ve derginin (magazin) adını ilk kullanan kişidir. Cave, Sylvanus Urban müstear adıyla dergiye sık sık yazılar yazmıştır. Çeşitli içeriklere sahip, gazete biçimindeki bir yayını tanımlamak için kullanmıştır; çünkü bir gazete özellikle hızlı ve yerel haberlere ayrılırken, dergiler hikâyeleri, yazıları, ciddi çalışmaları ve diğer eğlence materyallerini sunmaktadır. 1842'de İngiliz gazete bayii Herbert Ingram ilk resimli dergiyi çıkarmıştır. Ingram, renkli eskizlerin ve illüstrasyonların dergi satışlarına katkıda bulunduğunu fark ettikten sonra *The Illustrated London News*'i yayınlamaya başlamıştır (Bailey, 2004). Osmanlı basınının ilk Türkçe dergisi, 1849 yılında çıkan ve 26 sayı şeklinde yayımlanan meslek dergisi *Vekayi-i Tıbbiye'dir* (Yılmaz & Kafa, 2018). Daha sonra kelime, yazılı yazılardan oluşan

bir koleksiyona atıfta bulunmak için kullanılır hale gelmiştir (Merriam-Webster, 2019). Başka bir deyişle, düzenli bir programla, genellikle haftalık veya aylık, yayınlanan ve çeşitli içerikler içeren süreli bir yayındır. Genellikle reklam, satın alma fiyatı, ön ödemeli abonelikler veya bunların bir kombinasyonu ile finanse edilirler. Diğer taraftan, Arap ülkelerinde çeşitli ihtiyaçlardan doğan sebeplerle dergi basılmaya başlanmış ve zamanla baskısı geliştirilmiştir. Dergi çıkarılmasında en etkili faktör Arap ülkelerindeki günlük gazetelerin artık sanatçıların, gazetecilerin ihtiyaç ve arzularını karşılayamıyor olmasıdır. Her zaman düzenli olarak yayınlanan dergiler adını duyurmaya başlamıştır. Gerektiğinde haber ve bazı konular dâhil olmak üzere dergi haftalık, yarı aylık, aylık ve üç aylık olarak basılmaya başlanmıştır. Her derginin yayınlanmasında bir hedef ve amaç vardır. Geçmişte siyasi partilere ait dergiler, sendikalara ait dergiler ve bazı dernek veya kuruluşların çalışmalarını tanıtmak için çıkan dergiler bulunmuştur.

Türk Dil Kurumuna göre dergi kelimesi Türkçe'de derlemekten gelmektedir. Derlemek işi, tedvin veya seçilip toplanmış anlamına gelmektedir. "Dergi" kelimesinin kökeni, "depo, ambar, depolama yeri" anlamına gelen makhzan'ın çoğulu olan Arapça makhazin'den gelmektedir; Orta Fransızca magazin ve İtalyan magazzino sözcükleri aracılığıyla İngilizceye geçmiştir (Etymonline, 2019).

1884 yılında İbrahim b. Nâsîf el-Yâzicî "*El-Tayyib*" dergisini Bişarah Zelzal ve Halil Sadeh ile işbirliği içinde yayınlayıp mecelle kelimesini kullanmış ve bu isim bütün dergilerin genel adı olmuştur (Tarrâzî F. , 1913, 1914, 1933).

Mecelle kelimesi Arapçada dergi anlamında da kullanılmaktadır. Ayrıca, İngilizce dilinde dergiler (Magazines), haftalık, aylık veya üç aylık gibi sabit aralıklarla (periyodik olarak) yayımlandıkları için genellikle süreli yayınlar olarak adlandırılmaktadır. Dergi (Journal) bu tür yayınlar için başka bir terimdir, ancak normalde uzmanlaşmış veya bilimsel yayınlarla sınırlıdır. Bilimsel dergiler akademik araştırmalar için uygunken, popüler dergiler (Magazines) genel halk için bilgi sağlamaktadır. Latince kelime anlamı 'Organum' terimi o, dergilerin türü için kullanılmıştır. Dergiler "Araçlar" gibi resmi haber yayınlamak için onların sahipleri tarafından kullanılmaktadır.

Dergi bazen özel bir yayın kuruluşuna ait olabilir. Üniversitelerde, kurumlarda, bakanlıklarda, birliklerde ve kuruluşlarda çıkan dergiler bazen o kurumların amaçlarına aracılık edebilir.

Dergilerin hedefi faaliyetlerini, işlerini ve başarılarını halka göstermektir. Dergilerin yayımlanma hedefi kâr etmek, reklam ve tanıtım, kurumun kendisini göstermek, farkındalık veya kültürün yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. Her kurumun dergisi diğerlerinden amaçları ve hedef kitleleriyle ayrılmaktadır. Bu nedenle farklı dergi türleri vardır. Örneğin: bilimsel, kültür, edebiyat, çocuk, tüketici, siyaset, moda, ekonomi, tıp ve sağlık veya diğerleri. Okuyucular dergileri sayı bazında veya abonelikle satın alabilirler. Uçak içerisinde kullanılan havayolu dergileri gibi bazı dergiler ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Birçok modern dergi, dijitalleşme ile çevrimiçi bir nitelik kazanmıştır.

1. Arap Dünyasında Dergilerin Başlangıcı

Arap dünyasında beş yüzden fazla genel ve özel dergi farklı yayın tarihlerinde yayınlanmıştır. Bazı dergiler Arap dünyası içinde yayımlanırken bazıları da dışarda yayımlanmıştır. Arap ülkelerinde öncü sayılabilecek Arapça dergiler şunlardır: *El-Arabi*, *El-Hilal*, *El-Faisel*, *El-Adab*, *El-Haras El-Vvatai*, *İbdaa*, *El-Saqafeh*, *El-Cadida*, *Macid*, *Havva*, *El-Yamamah*, *El-Vasat*. Ancak bazı dergiler artık yayımlanmamaktadır, örneğin: *El-Risala*, *Abolo*, *El-Fikr*, *El-Muasir*, *El-Mecelle*, *Aklam*, *Afak Arabiya ve Doha*'dır (Saad, 2015).

Arap dünyasında ilk dergi Mısır'da Kahire şehrinde yayınlanmıştır. Tıbbi yazılar yayınlayan dergi *Yasoub El-Tıp (Tıp Yusufçuğu)*, 1865 yılında Mısır'ın Kahire şehrinde yayınlanan Arap dünyasındaki ilk dergi olmuştur. Derginin masrafları Mısır hükümeti pahasına Bulaq matbaasında basılmıştır. Beyrut'ta 1868'de Suriye İlim Cemiyeti'nin eserlerinin yanı sıra tarım, ticaret, bilim ve tarih araştırmalarının yayımlandığı *İlimler Cemiyeti* dergisi çıkmıştır (Tarrâzî F. , 1914).

Nisan 1870'te Tüm Okullar Dairesi (şimdi Milli Eğitim Bakanlığı) tarafından yayınlanan dergi *Ravdat El-Madaris El-Masria (Mısırlı Okulların Bahçesi)* olmuştur. Bu dergi, iki haftada bir yayınlanmış ve ardından 1877'de yayını durdurulmuştur (Kasım, 2014).

1892 yılı, Arap Devrimi'nin vaizi olarak tanınan Abdullah El-Nadim'in *El-Üstad* ve Jurhi Zeidan'ın *El-Hilal* dergileri yayınlanmıştır. İkincisi Kahire'de şimdiye kadar yayınlanmaya devam ederken, birçok Arap kültür dergisi gibi birincisi de durmuştur. İlk sayısı 23 Ağustos 1892'de yayınlanan *El-Üstad* dergisi, El-Nadim dergisinin “edebiyat ve düşünce platformu” olmasını istiyordu. Bu degikimsenin beklemediği bir başarıya ulaşmıştır. Ancak, El-Nadim'in İngiliz işgaline karşı çıkması nedeniyle sürgüne gönderilmesi derginin yayınlanmasını geciktirmiştir. *El-Hilal* dergisinin ilk sayısı Eylül 1892'de çıkarken, Zeydan (1861-1914) "ilmî, tarihî, sağlıklı, edebî" bir dergi olmayı hedeflemiştir. Dergide siyasi kaygılar dile getirilmemiştir. Dergi o zamandan beri seçkin entelektüeller ve yazarlar için çekici bir platform haline gelmiştir (Kasım, 2014). *El-Maraa Fialeslam (İslam'da Kadın)* dergisi 1901 yılında İbrahim Remzi tarafından yayımlanmıştır. *El-Kible* adlı dergi 1907 yılında Mecdi Muheb Elddin Elkhatib tarafından yayımlanmıştır.

İlk sayısı 1876'da tiyatro ve hiciv gazeteciliğinin öncüsü Yaquub Sanu (1839-1912) tarafından Kahire'de yayınlanan dergi *Ebu Nazzara'dir (Gözlüğün Sahibi)*. İlk sayısı yayınlanan dergi *El-Tankit ve'l-Tabkit (Şaka ve Kınama)* 6 Haziran 1891'de El-Nadim tarafından yayınlanan mizah dergileri arasındadır (Kasım, 2014).

Arap dünyasında 1893 yılında Mısır'da yayımlanan *El-Medrese* ilk çocuk dergisidir. Kahire, dergi çeşitliliği ile kültürel katkı kaynağı olmaya devam etmiştir. Dergiler Mısır'dan sonra Kuveyt'te de yayımlanmaya başlamıştır. *El-Arabi* dergisi, Arap okuyucu için Kuveyt'te aylık, kültürel ve resimli bir dergiydi. Ulusal Kültür, Sanat ve Edebiyat Konseyi tarafından yayınlanmıştır. 1958 yılında kurulmuş ve Arap dünyasının ilk aylık erkek ve kız dergisi olan *El-Arabii El-Sagir (Küçük Arap Oğul)* yayımlanmaktadır. *El-Arabi*-dergisi'nin internet

sitesine göre 1986'da tek başına bir sürüm olarak dağıtılmış ve konuları değişiklik göstermiştir.

Aylık *El-Aklam (Kalemler)* dergisinin Eylül 1964'te yayınlandığı ve üç ayda bir yayımlanmaya devam ettiği Irak da dâhil olmak üzere diğer Arap ülkelerinde de dergiler yayımlanmıştır. *Alif Baa (A B)* dergisi Haziran 1968'de yayımlanmıştır (Kasım, 2014).

Irak'taki dergiler, 1975'te Bağdat'ta yayınlanan *Afak Arabiya (Arap Ufukları)* dergisi de dâhil olmak üzere birçok zorlukla karşı karşıya kalmış ve "Irak'a uygulanan ekonomik ambargodan sonra yayıncılıkta zorluklarla karşılaşmıştır." *Afak Arabiya* 2003'ten beri askıya alınmış, ardından onun yerine *Afak Edebiye (Edebi Ufuklar)* dergisi çıkmıştır. Son sayı 9 Nisan 2003'te basılarak dağıtımına hazır hale getirilmiş, o gün Bağdat'ın Amerikan güçleri tarafından işgali nedeniyle dağıtılmamıştır (Kasım, 2014).

1969 sonunda *Doha* dergisi gibi dergiler de Katar'da yayımlanmıştır. Dergi kültürel alanda hızla yükseldi ve yazarlar ve şairler de dahil olmak üzere yaratıcı devletlerden oluşan mükemmel bir grubu içermesi nedeniyle şöhreti Arap ufkuna yayılmıştır (Dohamagazine, 2023).

Libya'da 1973 yılında otantik Arap kültürü ve açık insan düşüncesi sloganıyla *El-Saqafeh El-Arabiyeh (Arap Kültürü)* dergisi yayımlanmıştır. Tunus'ta *El-hayat El-Saqafiyeh (Kültürel Hayat)* dergisi 1976'da Bahreyn'de üç ayda bir yayınlanan *Bahreyn* dergisi ise 1994'te yayımlanmıştır. 2002'de *Saqafat (Kültürler)* dergisi ve 2003'te Bahreyn Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nden *Awan (Zaman)* dergisi yayın hayatına başlamıştır. Umman Sultanlığı'nda 1944'ten beri üç ayda bir *Nizwa (Nizwa)* adlı dergi yayımlanmaktadır. BAE'de *Dubai'de El-Saqafiyeh (Dubai Kültürel)* dergisi çıkarılmıştır (Kasım, 2014). Bu dergiler yayımlandıkları ülkelerdeki kültür hareketini etkilemiştir.

2. Ürdün'da Dergilerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Ürdün Orta Doğu'da bulunan bir Arap ülkesi, başkenti Amman, resmî dili Arapça, ve resmî dini İslam'dır. Dergiler, ülkenin çeşitli mirasına, geleneklerine ve çağdaş sanatsal ifadelerine ilişkin içgörüler sunarak, kültürel ifade için hayati platformlar olarak hizmet etmektedir (Armstrong, 2000). Dergiler büyük ölçüde Ürdün kültürünün korunmasına ve tanıtımına katkıda bulunmaktadır.

Ekonomik alanda, Ürdün'deki dergiler reklam, yerel işletmeleri teşvik etme ve girişimciliği teşvik etme fırsatları sunmaktadır. Dergiler yerel yetenekleri sergileyerek ve yeniliği teşvik ederek yaratıcı endüstrinin büyümesine katkıda bulunmaktadır (Dumour & Abu-Hammad, 2014).

2.1 Ürdün'deki İngiliz Mandasının Sona Ermesinden ve Bağımsızlık İlanından Önce Dergiler

Ürdün'de basın ve gazeteciliğe ilk olarak 1920 yılında başlanmıştır. Basın ve gazetecilik 1950'li yıllara doğru kültürel olarak gelişim göstermiştir (Aldamen, 2017). Bu dönemde şiirsel hareket aktif olmuştur. Gazetelerin çoğalmasından önce başta Bedevi olmak üzere şiirler gelişmiştir ve daha sonra şiirsel karşılaştırmalar

ve çelişkiler tanınır hale gelmiştir. Ayrıca, yaratıcılık, nesir ve edebi eleştiri o dönemde Ürdün basınında artış göstermiştir. Roman, kısa ve uzun hikâye türleri de gelişmiştir. Ürdün gazetelerinde Arap ve küresel edebiyat sayfalarında Taha Hüseyin, Abbas Mahmûd El-Akkād, Shakespeare ve Rometer ve diğer yazarların edebi üretimleri hakkında çeşitli makaleler yayımlanmıştır. Ayrıca dergicilik de giderek gelişmiştir.

Ürdün'de yayınlanan ilk dergi 1932'de *El-Hekmeh (Hikmet)* dergisidir. Bu dergi kültür ve edebiyat alanı için büyük bir bölüm ayırmıştır. Ayrıca *El-Hekmeh* İslami, sosyal, edebi, bilimsel aylık bir dergi olarak yayın yapmıştır. Şeyh Nadim El-malah'ın sahibi olduğu bu dergi on sayı şeklinde yayınlanmıştır. Başarı ve süreklilik bu dergi ve *El-Misaq*, *El-Vefa*, *El-Cezire* ve *El-Arabiyeh* gibi dergiler için geçerli olmamıştır (El-Musa İ. , 1998; El-Musa S. , 1996). 11 Nisan 1921'de Şerif Hüseyin'in oğlu Prens Abdullah'ın hükümdarlığında başlayan Ürdün Emirliği döneminde, Milletler Cemiyeti'nin Ürdün Emirliği'ni bir devlet olarak tanımasıyla dergiler çıkmaya başlamıştır. Ülke, 1946 yılına kadar İngiliz Mandası'nın kontrolünde kalmıştır. Ürdün gazete ve dergilerinin çoğu edebi ve kültürel meselelere odaklanmıştır.

1923 yılında Almanya'da *El-Hamamah (Güvercin)* ulusal muhalefet dergisi olarak Subhi Ebuganimeh tarafından sadece iki sayısı şeklinde yayınlanmıştır. Önde gelen bir muhalefet figürü olan Ebuganimeh, Şam'a büyükelçi olarak atanmıştır ve 1970'te ölmüştür (Obaidat, 1983).

11 Nisan 1921'de Şerif Hüseyin'in oğlu Prens Abdullah'ın hükümdarlığında başlayan Ürdün Emirliği döneminde, Milletler Cemiyeti'nin Ürdün Emirliği'ni bir devlet olarak tanımasıyla dergiler çıkmaya başlamıştır. Ülke 1946'ya kadar İngiliz gözetiminde kalmıştır. İngiliz Mandası sona erdikten ve Birleşmiş Milletler Ürdün'ü bağımsız ve egemen bir krallık olarak tanımayı kabul ettikten sonra, Ürdün parlamentosu I. Abdullah'ı kral ilan etmiştir.

Kasım 1935'te Ürdün'de Adalet Bakanlığı tarafından ikinci dergi olan *El-Mecelle El-Qadayiyeh (Yargı)* dergisi çıkmıştır. Tavfik Sinno, Temyiz Mahkemesi Başkanı ve bir grup hukuk ve yargı insanı sıfatıyla bu derginin yayın sürecine dahil olmuştur. Mahkeme kararlarını, kamuya açık iletişimi ve yasal bilimsel konuları yayınlamıştır. Dergi 13 sayı yayımlandıktan sonra Ocak 1936'da durdurulmuştur. Bu nedenle o dönemde Ürdün'de yayınlanan ilk ihtisas dergisi olarak kabul edilmektedir (El-Musa S. , 1996).

Okul dergilerinden *El-Tilmiz (Öğrenci)* dergisi 1927'de Amman Lisesi tarafından, *El-Macmuah El-Saniye (İkinci Grup)* dergisi ise 1937-1938'de ve El-Salt Ortaokulu tarafından yayınlanmıştır. 1938-1939'da *Sanawiat Amman (Amman Lisesi)* dergisi, 1940-1950'de *Elmutran (Bishop)* dergisi ve 1944-1946'da *El-Rabita (Dernek)* dergisi ise Amman Lisesi tarafından yayınlanmıştır (El-Musa İ. , 2021). Bunun yanı sıra Emirlik döneminde Ordu Komutanlığı tarafından çıkarılan *El-Jayş El-Earabi (Arap Ordusu)* dergisi başta olmak üzere kamu ve özel kuruluşları tarafından çok sayıda dergi çıkarılmış ve 1949 yılına kadar yayımlanmaya devam edilmiştir.

2.2 Ürdün'deki İngiliz Mandasının Sona Ermesinden ve Bağımsızlık İlanından Sonra Dergiler

25 Mayıs 1946'da Ürdün Haşimi Krallığı'nın bağımsızlığını kazanması ve 1948'de Filistin'in işgalinden sonra, Haziran 1945'te Ürdün Halk Partisi adına konuşan Emin Ebu el-Şaer tarafından yayınlanan Emin Ebu El-Shaer'in *El-Raed (Öncü)* dergisi de dâhil olmak üzere birçok dergi yayınlanmıştır (El-Musa İ. , 1998). *El-Raed* ilk dönemin önde gelen dergilerinden biriydi. Haftalık yayınlanan bir siyaset, edebiyat ve sosyoloji dergisiydi. İlk sayısının başyazısında bu derginin sloganının 'halkına karşı dürüst' olduğu belirtilmiştir. Dergi, sosyal, eleştirel ve politik konularda yazarlardan oluşan bir seçki yayınlamış ve kadın hareketine odaklanmıştır. Bu nedenle Ürdünlü kadın yazarların yazılarını yayınlamıştır. Dergi bağımsızlığından vazgeçmiş ve Abdul Mehdi Şamayleh'i başkan ve Emin Ebu El-Şaer'i genel sekreter olarak seçen Ürdün Halk Partisi'nin yanında yer almıştır. 31. sayı 28 Haziran 1947'de çıkmış ve şu açıklamayı yapmıştır: *Ürdün Halk Partisi'nin Sözcüsü Al-Raed'dir*. İçinde parti programı ve destek telgrafları yayınlanmıştır. Dergi, hükümetin 1947'de partiyi kapatma kararının arifesinde askıya alınmıştır. Yayın Dairesinin kararında belirtilen gerekçeler arasında, dergi konularının asayiş ve güvenliğin bozulmasına ve dolayısıyla bölünmeye yol açan aşırılık yanlısı konular olması yer almaktadır (El-Musa İ. , 2021). Ürdün'ün gelişimine katkıda bulunan en ünlü gazetelerden biri *Sawt El-Cil'dir (Nesilin Sesi)*. *Sawt El-Cil* üç ayda bir yayınlanan bir dergi olup 1949 yılında Erbid Ortaokulu tarafından çıkarılmıştır. Seçkin öğretmenlerin yazılarına yer verildiği dergi Şam'da basılmıştır. Sonra "Kültür, Enformasyon, Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı" tarafından yayınlanmıştır. Amman'da 1950 yılında yayınlanan *El-Vvai El-Cadid (Yeni Bilinç)* İslami edebi ve bilimsel aylık bir dergidir. *El-Rabiteh El-Fikriya (Entelektüel Derneği)* aylık, bilimsel, edebi, sosyal bir dergidir. Kültür işleriyle uğraşmıştır ve bir dernek tarafından yayınlamıştır ve onun takipçileri Ürdün'ün düşünce insanlarıdır. İlk kadın dergisi *Fatat El-Gad (Yarının Kızı)* edebi, kültürel bir dergi olarak Haziran 1950'de Ramallah şehrinde yayınlanmıştır.

Ürdün'de 1952 anayasası ifade ve medya özgürlüğünü beyan etmiştir. Ürdün Anayasası, Ürdün Haşimi Krallığı'nın ikinci kralı Kral Talal bin Abdullah bin El-Hüseyin döneminde 8 Ocak 1952'de çıkarılan anayasadır.

1952 yılında haftalık *El-Kalem El-Cadid (Yeni Kalem)* dergisi çıkarılmıştır. Derginin amacı Arap edebiyatında rönesans yaratmaktır. Aylık *El-Kalem El-Cadid* İssa Naouri tarafından yayınlanan ilk edebiyat dergisi olmuştur. Ürdün'ün içinde ve dışarıda Arap ülkelerinde ortak yayınlanmıştır. Ancak bu dergi de kapatmak zorunda kalmıştır. Çünkü 1953 yılında dergiler nitelikli editörlere ihtiyaç duymaya başlamıştır. Basın Yayın Kanununa göre eğitilmiş editörlerin zorunlu hale gelmesiyle, bu derginin iyi ve tanınmış bir yazar olan Naouri tarafından çıkarılması yayına devam edebilmesi için yeterli olmamıştır.

El-Manar (Fener) gazetesi tarafından *El-Ufuk El-Cadid (Yeni Ufuk)* dergisi edebiyat, kültür ve düşünce dergisi olarak 1961 yılında yayınlanmıştır. Altmışlı yıllarda genç yazarlar bu dergiye geçmiştir ve prestijli sitelerde yer işgal etmiştir. Ürdün'de yaratıcı ve entelektüel süreç içinde adını duyurmuştur. Ancak, aynı zamanda bu derginin yayını durmuştur.

1964 yılında “Kültür, Enformasyon, Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı” çeşitli kültürel ve medya işlerine bakmak için kurulmuştur. Altmışlı yıllar geçen yüzyılda Ürdün basınındaki edebiyat ve kültür denetiminin başlangıcı olmuştur. Kültürel gazeteler ve dergiler kısıtlanmıştır yani sınırlı sayıda basılmıştır. 1963 yılında ***El-Rakib (Gözcü)*** yayın hayatına başlayan haftalık, kültürel bir dergi olmuştur.

Basın ve Yayın Kanunu Ürdün basınında radikal değişimler yaratmıştır. 1967 yılında askeri yenilgiden sonra günlük, haftalık ve aylık gazeteler ve dergiler ülkenin siyasi işleriyle alakalı yayınlar yapmaya başlamıştır. Böylece kültürel ve edebi dergilerin sayısında azalma görülmüştür. Ancak, bazı kültürel dergiler o dönemde çıkmaya devam etmiştir. 1974’te ***El-Funun El-Şaabiyeh (Halk Sanatları)*** dergisi yayınlanmıştır. Dergi gençlerin entegrasyonunu sağlamayı, kendi mirasını anlamasını ve gençlerin bilinçli olmasını amaçlamıştır. Bu nedenle dergide uzmanlar tarafından araştırma, gençlik ve kuşaklararası miras üzerine makaleler yer almıştır. Arap Dünyası’nda miras genç araştırmacıların problemleri hakkında inancın çağrışımlarını, atasözlerindeki folklorik ya da sadece özel bir belgenin incelenmesi gibi konularla ilgilenmektedir. Gayri maddi kültürel mirasın korunmasına ilişkin kültürel konuları, örneğin Sözleşmeye Taraf Devletlerin UNESCO Beşinci Genel Kurulu toplantılarını ele almak için önem sarf etmiştir.

Ayn Kārim üç aylık dergi olarak Nisan 1974’de Filistinli Arap Köyü, Ayn Kārim’in “Kültür Komitesi” tarafından yayınlanmıştır. 1976-1984 yılına kadar “Kültür ve Sanat departmanı” “Kültür ve Gençlik Bakanlığının” kuruluşundan sonra ona ait bir departman şeklinde görev yapmıştır.

Ürdün Üniversitesi’nin Mezunları Kulübü Kültür Komitesi tarafından yayınlanan ***Abaad (Boyutlar)*** periyodik bir dergi değildir. ***El-Mada El-Sakafi (Kültürel Alan)*** dergisi 1983 yılında Erbed şehrinde yayınlanmıştır. Ancak bu dergi finansal yetersizlik sebebi ile bir kez yayımlanabilmiştir. 1983 yılında Ürdün Üniversitesi tarafından ***El-Mecelle El-Saqafiyeh (Kültürel)*** dergisi yayınlanmıştır. Üç ayda bir yayımlanan derginin kuruluşunda Dr. Khalid Karaki baş editör olmuştur. ***El-Katib El-Ürdüni (Ürdünlü Yazar)*** dergisi aylık kültürel bir dergi olup 1989 yılında “Ürdünlü Yazarlar Birliği” tarafından yayınlanmıştır.

Dergiler birçok nedenden dolayı belirli bir kültürel çevre için yayınlanmıştır. Belirli bir kategori ile bireylerin özel, sınırlı kategori de genel okuyucuların ihtiyaçlarını karşılamaktadır. ***El-Adab (Edebiyat)*** dergisi buna örnek verilebilir. Bilimsel, kültürel bir dergi olarak 1986 yılında Amman’da Ürdün Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır. Bunun yanı sıra 1987’de ***El-Funun (Sanatlar)*** dergisi de yayımlanmıştır.

2.3. Devlet Kurumlarının Dergileri

Devlet kurumları tarafından yayınlanan dergiler, Amman Büyükşehir Belediyesi’ne ve Kültür Bakanlığı’na her ay yüksek meblağlara mal olmakta ancak bir kamu hizmeti olarak gerçek maliyetinin altında satılmaktadır. Maliyetinin altında satılan dergilerin yanı sıra dergilerin çoğu kısmı da ücretsiz dağıtılmaktadır. Ayrıca, özel şahıslar tarafından çıkarılan dergilerde olduğu gibi bu dergilerin aboneliği yoktur ve ticari reklamlara yer verilmemektedir (Qusus, 2010).

2.3.1. Amman Büyükşehir Belediyesinin Dergileri

Amman Büyükşehir Belediyesindeki Kültür Müdürlüğü, kültürel dergiler ve yayınlarla ilgilenmektedir. Kültür Müdürlüğü bünyesinde kültür programları, kültür merkezleri ve kütüphaneler olmak üzere üç bölüm bulunmaktadır. Kültür Müdürlüğü tarafından üç tane dergi yayımlanmaktadır:

İlki *Amman El-Saqafiyeh (Amman Kültür)* dergisidir. Dergi 1994 yılından bu yana Amman Büyükşehir Belediyesi tarafından çıkarılan kapsamlı bir kültür dergisidir. Dergide Ürdünlü bir grup kitap yazarı yazılar kaleme almaktadır. Amman Büyükşehir Belediyesi tarafından çıkarılan *Amman Kültür* dergisi, Amman şehir meydanı ve Ürdün ile sınırlı kalmayıp Arap kültürüne olan ilgisiyle karakterize edilmektedir. Ancak bu dergiyi eleştirenlerin bir kısmı, derginin kapsamlı Arap kültürüne ilgi duymasını Ürdünlü aydınların bir ihmalkârlığı olarak değerlendirmiştir.

İkincisi, *Baraem Amman (Amman'ın Tomurcukları)* dergisi olan çocuk dergisidir. Derginin amacı keyifli ve yararlı okumalar yapmaktır. İlk sayısı 1998 yılında 7-16 yaş grubu çocuklara yönelik resimli kültür dergisi sloganıyla yayımlanmıştır. İçinde çizgi roman, şiir, spor ve diğerleri dâhil olmak üzere birçok bölüm yer almaktadır (Arabcc, 2019). Şiir, hikâye ve okuyucuların eserlerini yayınlamaları için özel bir sayısı vardır.

Kitap tanıtımı yapan ender dergilerden biri olan *Baraem Amman* dergisinde, “Merhaba” adıyla başyazar tarafından yazılan ve çocukları akranları için yazmaya davet eden bir giriş yer almaktadır. Dergide sabit karakterler yoktur, Sabit karakterlerin yer almadığı dergide karikatür sayfası 5. sayfada yer almaktadır.

Üçüncüsü, En popüler kadın dergisi olan *Taiki* dergisidir. Taiki dergisi 1998 yılında Amman Büyükşehir Belediyesi tarafından çıkarılan feminist, edebiyat ve yaratıcı kadınlar ile ilgili bir dergidir. Amman Büyükşehir Belediyesi tarafından üç aylık olarak yayımlanmıştır, daha sonra 2001 yılında iki aylık olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Altı adet yayımlanan dergi kesintisiz bir yıl yayımlanmıştır.

Kadınlarla ilgili olarak iki ayda bir yayımlanan kültür dergisidir. Dergi Ürdünlü Arap kadınlar hakkında makaleler, yapılan yenilikçi araştırmalar ve diğer sanatları içine almaktadır. Taiki'nin adı (Zeus'un Kızı) bir Romalı efsaneye aittir. Dergide sık sık seminerler, feminist konularda yayın tartışmaları yapılmıştır. Derginin merkezi değişmiştir. Belediye içinden başka bir yere transfer edilmiştir. Amman tepelerinde özel bir ev olan Bayt Taiki'ye (Taiki'nin Evi) taşınmıştır. Taiki Evi tarihi bir anıttır. Elli yılı aşkın bir geçmişe sahiptir. Belediye onu satın almıştır, 2003 yılında eseri korumak için almıştır. Arap ve Ürdünlü fikir kadınlar misafirperver olarak her yönden edebiyat, şiir ve çeşitli sanatlar ile tiyatro, müzik ve güzel sanatlarla ilgilenmişlerdir.

Taiki dergisinin başarısının ve sürekliliğinin sebepleri şu şekilde sıralanmaktadır: 1) Belediye projesi olması ve istikrarlı fon varlığı, 2) Yaratıcı ve farklı kuşakların yazarlarının yer alması, 3) Kadınların yaratıcılığının, sadece Ürdün değil tüm Arap ülkeleri tarafından bilinmesini sağlaması, 4) Üretken kadınların dünyaya farklı bakışları hakkında eleştiri, şiir, nesir, literatür çalışmaları yapmasıdır.

2.3.1.1 Önceki Kadın Dergilerinin Ürdün Kadın Dergileri Üzerindeki Etkisi

Ürdün'deki kadın dergileri özellikle Amerika'daki kadın dergilerinin popülerliğinden etkilenmiştir. Arap dünyasında kadınların yapmış olduğu basımlar 1892 yılında ortaya çıkmıştır. Kadınların ihtiyaçlarını karşılamak için kadın dergileri o dönemde çıkmıştır. Bu basın bir plato oluşturmuştur. Kadın hareketinin öncüleri ve feministler, kadın haklarını ve sorunlarını, kadınların taleplerini ele almışlardır. Ayrıca kadınlar umutlarını gerçekleştirmek için çaba ve gayret göstermişlerdir. Kadın dergilerinin hedefi kadın haklarının korunması ve bilinçlendirilmesidir. Bu dergiler, yasa ve yönetmeliklerin yürürlüğe girmesini talep etmek, kadınlara yardımcı olmak ve kadını toplumda etkili bir bileşen haline getirmeyi amaçlamaktadır.

Arap dünyasında, basının ortaya çıktığı bir dönemden sonra ortaya çıkan kadın basını, ortaya çıkışının başlangıcı, kadınların bazı toplumsal gelenekler tarafından sindirilen haklarını arama umutlarının ve çabalarının bir ifadesiydi.

Kadın basını, başlangıcında kadınların sorunlarını dile getirmiştir. Dolayısıyla bu dergiler ulaşılması gereken bir amaç ve mesajla hareket etmiştir. Dergiler kadınları, katı gelenekler ve Batı sömürgeciliğinin yarattığı, o dönemin bozulan gerçekliğinden kurtarmayı amaçlamıştır. Bu nedenle, o dönemde kadın basını, Doğulu kadınların ilerlemesi ve terfisi için bir proje yürütmüştür. Ancak bu proje hakkında farklı vizyonlar söz konusu olmuştur. Bir bakış açısı kadınları ve haklarını yeniden ilerletebilmek için İslam'ın öğretilerine dönüş olması gerektiğini savunurken diğer bakış açısı Doğulu kadınların Batılı kadınlara öykünmesinin gerekliliğini gören Batılılaşma projesini savunmuştur.

Projenin doğası ne olursa olsun, basında kadın rönesansının ilk öncülerinin kadınları ilerletme ve davalarını savunma kaygıları olduğunu söylemek mümkündür. Ancak kadın basınının bir süre yayın hayatına başlamasından sonra, özellikle Arap ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasından sonra, kadın basınının çıkarları doğrultusunda bir tür değişim meydana gelmiştir. Artık çoğunlukla kadın konusuna odaklanmadığı, kadınların endişelerinin ağırlıklı olarak moda, makyaj, çocuklar vb. konulara kaydığı gözlenmektedir. Kadın basınının ilk öncüleri tarafından savunulan hakların çoğu elde edilmiştir. Örneğin, kadınların eğitimi, oy verme ve işe gitme hakları gibi haklar elde edilmiş, bu da basının kadınların sorunlarına odaklanmasını sağlamıştır. Ardından kadın hareketinin gelişmesiyle birlikte kadın basınının erkek basınına benzemeye başladığı da kaydedilmiştir. Yani artık sadece kadın meseleleriyle sınırlı kalmayıp, her iki cinsi de ilgilendiren toplumdaki çeşitli meseleler ele alınmaya başlanmıştır.

Arap dünyasında 1892 yılında çıkarılan *El-Fatah (Kız)* dergisi İskenderiye'de Lübnanlı gazeteci Hind Navvfal tarafından yayımlanan ilk kadın dergisi olmuştur. Dergi 1894 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Bu dergi Arap dünyasında geniş bir itibar kazanmıştır. Bu nedenle Hind, "Kadın Gazetecilerin Annesi" olarak anılmıştır. Ardından, sahibiyile birlikte Arap çevrelerinde büyük üne kavuşan önemli bir kadın dergisi çıkmıştır. 31 Ocak 1898 yılında çıkarılan bu dergi İskenderiye'de Levanten "Alexandra Verniouh" tarafından çıkarılan *Anis El-Calis (Teselli Eden Bakıcı)* dergisidir. Dönemin diğer kadın dergileri ve bu dergi Doğu'daki şehzadelerin, padişahların ve ileri gelenlerin saraylarına girmeyi

başarmıştır. İran Şahı'nın takdiriyle sahibi ona "Muzaffareddin Şah" unvanını vermiştir. "Doğu Gezegeni" ve Osmanlı Padişahı "Abdülhamid" tarafından kendisine kadınlara özel bir madalya takılmıştır. İkincisi ise birinci dereceden değerli taşlarla bezenmiş Şefkat Madalyasıdır.

Fatat El-Gad (Yarının Kızı) dergisi Ürdün'de ilk kadın dergisi olarak 1950 yılında yayınlanmıştır. Ürdün'de beş yıl kadar devam etmiştir ve 48 adet olarak yayınlanmıştır. 1961'de **El-Üsra (Aile)** dergisi kültürel ve sosyal kadın dergisi olarak yayınlanmıştır.

Ardından Kültür Birliği tarafında 1967 yılında aylık **Asmaa (İsimler)** dergisi de dahil olmak üzere birkaç dergi daha yayınlanmıştır. Fransa'da 1988'de yayınlanan **Farah (Mutluluk)** dergisi, ilk sayısında misyonunun her aileyi neşelendirmek olduğunu belirtmiştir.

1977 yılında **Perspective** İngilizce dilinde bir kadın dergisi olarak yayınlanmıştır. Bir yıl sonra 1978'de **El-Mecelle El-Arabiye (Arap Dergisi)** ve **El-Şürta El-Nisayyah (Kadın Polisler)** yayınlanmıştır. Ayrıca, 1980 yılında **El-Bayt El-Arabi (Arap Evi)** dergisi yayınlanmıştır.

2.3.2 Ürdün Kültür Bakanlığı Dergileri

Bakanlığın önemli müdürlüklerinden biri olan Araştırmalar ve Yayın Müdürlüğü yazar, araştırmacı ve kültür kurumlarıyla doğrudan iletişim kurarak onların yazma eserlerini ister yayım yoluyla isterse para yoluyla destelemek için iletişim halindedir.

Efkâr dergisi ilk kültür dergisi olarak "Kültür, Enformasyon, Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı" tarafından yayınlanmıştır. **Efkâr** aylık bir dergi şeklinde yayınlanmıştır. Dergide kültür, düşünce, edebiyat ve yaratıcılık gibi konulara yer verilmektedir. Bunun yanı sıra sanat çevirileri ve kültürel makaleler, hikâye, roman ve şiir konularında yapılan kültür ve edebiyat araştırmaları ve son yayınlar hakkında makaleler yer verilmektedir. Derginin eski sayılarında Genel Arap Yazarlar Birliği, devletin takdir ve teşvik ödülleri toplantıları hakkında yazılar yazmıştır. Bakanlık 1966 yılında kültür ve sanat departmanı oluşturmaya başlamıştır. Bu departman Ürdün'de kültürel etkinlik çerçevesi oluşturmuş ve kültür düzeyindeki boşluğu dolduran kültürel ve sanatsal işlerle ilgilenmeye başlamıştır. Yazarlar, aydınlar ve sanatçılar ile iş birliği yapmak ve onların faaliyetlerini desteklemek için bu departman kurulmuştur. 1966'da **Efkâr**, "Sanat ve Kültür Bakanlığının" yayınlarında basılmaya devam etmiştir. **Efkâr**'da Ürdünlü ve Arap yazarlar arasında yer alan Nasir al-Din al-Asad ve şair Fadva Tukan'ın makaleleri ve şiirleri yayımlanmıştır. Entelektüel ve kültürel bir dergi olan **Efkâr**, Ürdün edebi ve entelektüel hareketinin canlandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda kültürel mevsimler "Kültür ve Enformasyon Bakanlığı" tarafından yapılmıştır. Edebiyat basınında en önemli dergiler Ürdün'de basılmıştır. Bu dergiler içte ve dışta popüler hale gelerek, Ürdünlü ve Arap yazarları ve düşünürlerin dikkatini çekmiştir.

Kültür Bakanlığı, ulusal bir plan kapsamında, kültürel yayıncılık politikalarının geliştirilmesine, 1990'ların başında yayınlanan ve yaklaşık 20 yıl önce yayını durdurulan **Sawt El-Cil** dergisinin ve birkaç yıl öncesine kadar yayınlanması bırakılan **El-Funun El-Şaabiyeh (Halk Sanatları)** dergisinin

yeniden çıkarılmasına karar vermiştir. Üç ayda bir olan *El-Funun El-Şaabiyeh (Halk Sanatları)* dergisi ilk olarak 1987'de yayınlanmış ve 2020'de eleştirel yazılar ve eleştirel diyaloglar için bir sanat platformu oluşturmuştur. Dergi Ürdün tarihini sanatsal etki yoluyla anlatan estetik ve yaratıcı bir arşiv belleği olarak yeniden yayınlanmaya başlamıştır. 2020 yılında yeniden yayımlanmasının ardından konuları genişlemiş; tiyatro, sinema, plastik sanatlar, müzik, şan ve drama alanlarındaki konulara da dergide yer verilmeye başlanmıştır. *El-Funun El-Şaabiyeh (Halk Sanatları)* dergisi, moda ve mimari stillerle ve bunların sosyal kültür ve çeşitliliğiyle ilgilenmiştir. Arap ve Ürdün müzik mirası, drama sanatları, tiyatro, sinema gibi sanatsal akımlar ve eleştirel eğilimler ile ilişkisini ele alan çalışmaları ele alan bir dergi olarak yayınlanmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi, *Sawt El-Cil (Neslin Sesi)* dergisi, 1949 yılında El-Arbid Ortaokulu tarafında üç ayda bir yayınlanan bir dergidir. Seçkin öğretmenlerin yazılarıyla katkı sağladığı dergi Şam'da basılmıştır. Sonra “Kültür, Enformasyon, Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı” tarafından yayınlanmıştır

Daha önce de belirtildiği gibi, 1974'te yayınlanan *El-Funun El-Şaabiyeh* üç aylık olarak yayınlanan maddi olmayan kültürel mirasla ilgili bir dergidir. Bu dergi bakanlığa bağlı çalışan “Miras Müdürlüğü” bünyesinde çıkarılmıştır. Miras Müdürlüğü, Kültür Bakanlığı'nın Ürdün Haşimi Krallığı'ndaki maddi olmayan kültür mirasına sahip çıkması ve korunması amacıyla 2010 yılı sonunda kurduğu bir birimdir. Maddi olmayan kültür mirası, kültürel mirasın bir parçası olan grup ve bireylerle ilgili kültürel uygulamaları, algıları, ifadeleri, bilgileri, becerileri, araçları, gereçleri, eserleri ve alanları ifade etmektedir. *El-Funun El-Şaabiyeh* dergisinin ilgilendiği konular şunlardır: miras hakkında araştırmalar yapmak, gençlik ve kültürel miras, geçmiş tarih ve miras hatırlama, eski atasözleri ve diyaloglar, yerel, Arap ve uluslararası miras üzerine haberler, popüler şiirler, otantik gelenekler hakkında konular, geleneksel el sanatları, söylem sanatı, eski masallar hakkında uzman görüşleri, Ürdün'ün düğünleri hakkında yazılar çıkmaktadır.

2.3.3 Ürdün'deki Devlet, Özel ve Sivil Toplum Kuruluşları Tarafından Yayınlanan ve Desteklenen Çocuk Dergileri

Yürürlükteki yönetmelik ve talimatlara göre, Müdürlük *Efkar (Fikirler) ve Wissam* adlı iki çocuk dergisinin yayım sürecini denetlemektedir. Kitapların elektronik ortamda yayımlanması, kitap ve dergilerin şahıslara ve çeşitli kurumlara hediye edilmesi konularında çalışmaktadır. Süreli Yayınlar Bölümü, yıl içerisinde aşağıdaki süreli yayınların çıkarılmasını denetlemektedir:

Aylık olan *Wissam* çocuk dergisi 1984 yılında Ürdün Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmaya başlanmıştır. Bölümler de dâhil olmak üzere edebiyat, şiir ve kulüp, sanat madalyası, kültür, bilimsel sağlık ve gıda, din ve dünya konuları içermektedir. Çocukların yazma becerilerini geliştirmeye yönelik katkılarını yayımlayan aylık resimli dergidir (Elivvat, 2007). Yazma becerilerini geliştirmek için çocukların katılımı ve yayınlanması amaçlanmaktadır. Ayrıca, her sayıda belli alanlardan birinde öne çıkan bir çocuğu seçip ona bir sayfa ayrılan *Fares El-Eadad (Derginin Sayısının Knighti)* adlı yeni bir bölüm oluşturulmuştur. Çocukları daha yaratıcı olmaya teşvik edip onları hobilerini ve ilgi alanlarını keşfetmek amaçlanmaktadır. Mevcut yayım politikası, her sayıda

çocuklarla ilgili yayınlar yapan bir yazardan söz ederek çocukları çocuk kitapları ve yazarlarıyla tanıştırmaktır (Mustafa, 2011). Sadece daha önce bahsedilen resmi makamlar tarafından çıkarılanlar değil, gazeteler ve bireyler tarafından yayınlanan çok sayıda çocuk dergisi olduğunu belirtmekte fayda vardır. Ürdün'de ilk çıkarılan çocuk dergisi **Fares** dergisidir. 1971 yılında eğitici ve öğretici tarzda yayınlar yapmıştır. Çocuk hikâyeleri, yarışmalar, sağlık, din, bilim ve çocuk resimleri gibi farklı konuları içermektedir. Zaman içerisinde **Fares** dergisinin konuları değiştirilmiştir, çeşitli hikâyeler, senaryolar ve çizim yarışmaları, sağlık, din, bilim ve resimleri yayımlanmıştır. **Fares** dergisinden sonra Ürdün'de çocukları hedef alan pek çok dergi yayınlanmış ancak çocuk dergileri pahalı ve kârsız olduğu için devam etmemiştir.

1998 yılında **El-Rai (Görüş)** gazetesi tarafından aylık Hatem çocuk dergisi yayımlanmış, bu dergi Ürdün'ün bütün şehirlerinde dağıtılmıştır. **El-Rai** gazetesi millet meclisindeki gizli bir oturumda yapılan yolsuzluk faaliyetlerini ortaya çıkarmış ve bunları yayımlamıştır. 2009 yılı Mayıs ayında sermaye ve diğer valilikler tarafından reklam için dağıtılan ve haftalık gazete olarak yayınlanan, **El-Rai, Minber El-Rai (Görüş Platformu)** e-dergi olarak yayınlanmaya başlamıştır. Ürdün Basın Kurumu ayrıca İngilizce olarak yayınlanan **The Jordan Times** gazetesi ve **Hatem** dergisi aylık dergi olarak yayımlanmaktadır.

Hatem dergisi binden fazla okulda dağıtılmıştır ve okullara yapılan ziyaretlerle yazma konusunda yetenekli ve yaratıcı yazıları yayınlanabilecek öğrencileri seçmeye başlamıştır. 2008 yılında dağıtılan dergi 25 binden fazla kişi tarafından tercih edilerek bir ayda, kâr oranı %103'ü aşmıştır. Yıllık rapora göre tarihinde ilk defa maddi olmayan kâr elde ettiği belirlenmiştir. Etkinliklere katılım açısından Ürdün Krallığı Eğitim Müdürlükleri ile iyi ilişkiler kurmuştur. Kültürel etkinlikler ve ulusal olaylarla ilişkili olan dergi, okul yarışmaları teşvik ödülleri vermeye başlamıştır.

Dergi, Eğitim Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) arasındaki mükemmel ilişkiler sayesinde çocuk edebiyatını ve çeşitli alanlarda iş birliğini teşvik edebilmektedir. **Hatem** dergisi çeşitli Arap ülkelerinde kültürel etkinliklere katılmıştır. Ürdün'ün okullarına bir dizi periyodik ziyaretler düzenlenmiştir ve nominal fiyatlarla önceki yıllarda derginin binlerce kopyası ücretsiz dağıtılmıştır. 2013 yılında **El-Rai** gazetesinin Yönetim Kurulu bir sonraki duyuruya kadar **Hatem** dergisini yayımlamamayı durdurmuştur.

Bazen **Hatem** dergisi **El-Rai** gazetesinin sayısı ile birlikte dağıtılmaktadır. Bölgenin ekonomik, politik ve kültürel koşulları ile okuyucuların beklentileri dikkate alınmalıdır. Basının kapsamını basının genel durumundan sınırlamak mümkün değildir. Çünkü bir dergi, gazete ile dağıtıldığında dergi olmanın sınırlarını kaybetmekte ve gazete eki gibi olmaktadır (Gönenç, 2007).

Ürdün'de basılı gazetecilik, tehdit altındaki varlığını korumak için savaş vermektedir. Dijital medya ve sosyal ağ sitelerinin işgal ettiği alanların genişlemesiyle bağlantılı olarak, okuyucu kitlesi, yazılı medyanın izleyici kitlesini eşi görülmemiş bir derecede küçültmüştür.

COVID-19 salgınının şiddetlendirdiği ekonomik kriz, Ürdün'de dergi ve basın için önemli zorluklar oluşturmaktadır. Pandemi işletmelerin kapanmasına,

reklam gelirlerinin düşmesine ve finansal kısıtlamalara yol açmıştır. İşletmelerin kapanması, tüketici harcamalarını azaltmış ve düşen reklam gelirleri, dergilerin finansal uygulanabilirliğini zorlamıştır (Badarin, 2022). Bu ekonomik zorluklar, dergilerin faaliyetlerini sürdürmelerini ve kaliteli içerik oluşturmaya yatırım yapmalarını zorlaştırmıştır.

Kriz, 2013 yılında kapatılan *El-Arab El-Youm (Araplar Bugün)* gazetesi tarafından zorlandı ve 26 yıllık kesintisiz yayın, mali zorluklar ve *El-Sebil* için tek gelir kaynağı olan reklam eksikliğinden sonra, 2019 yılında yayını durdurmuştur. Yüzlerce Ürdünlü gazeteci günlük ve haftalık gazete aboneliklerinin iptali nedeniyle satış hacminin düşmesi sonucunda maaşlarının değerinden düşük veya gecikmeli ödenmesi nedeniyle mağduriyet yaşamaktadır.

COVID-19 salgını, medya kuruluşlarının üzerindeki mali yükü ağırlaştırmış, gazetecilerin, internet sitelerinin ve kalan haftalık yayınların durumunun daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Bu durum birçok gazetecinin işsiz kalmasına neden olmuştur. Bu ekonomik gerçeklik göz önüne alındığında, birçok gazeteci mesleğini veya başka bir mesleği icra edebilmek için ülkeden göç etmeyi düşünmektedir (Elziyadat, 2021).

Dayanabilen gazeteler ise, hükümete bağlı iki günlük gazeteler olan *Ed-Dustour (Anayasa)* ve *El-Rai*'dir. Bu gazeteler de ciddi kemer sıkma önlemlerine başvurmuş ve çalışan sayısında azalmaya gitmiştir.

Öte yandan *Ed-Dustour* gazetesinin çalışanları, yaklaşık on yıldır mali sıkıntılarında ve düzensiz maaşlardan ötürü mağduriyet yaşamaktadır. *El-Rai*'yi de etkileyen boğucu bir mali kriz, kurumun tüm girişimlerine rağmen iki gazetenin devamlılığını tehdit etmektedir. Devlet ilanlarının fiyatı yükseltilmiştir. Ancak bu durum yayınların her yıl yaşadığı kapanma ve tasfiye sorunlarını durduramamıştır. Buna rağmen, iki gazete bugüne kadar yüzde 30'a varan satış ve dağıtım oranlarında önemli bir düşüş yaşamıştır (Dilavani, 2022).

Gazeteciler Sendikası Başkanı, yazılı basını ilerletmek için krizi hafifletebilecek çözümleri sunmuştur. Bunlardan ilki medyayı desteklemek için bir fon kurulması, devlet reklam fiyatlarının artırılması ve doğrudan finansman sağlanmasıdır. Gazete genel yayın yönetmenleri, işçilerin maaşlarının ödenememesi ve büyük mali dengesizliklerin varlığından bahseden başkan gazetelerin yönetimleri ve çalışanları için sorun haline gelen basın krizinden bahsetmiştir (Elziyadat, 2021).

Hükümet; reklamlarının değerinin artırılmasını, bakanlıkların ve resmî kurumların basılı gazetelerin aboneliklerinin artırılmasına yönelik önceki hükümet kararının uygulanmasını ve gazetelerde yayınlanan reklamlardan sıfır vergi alınmasını talep etmiştir.

El-Sahafi El-Sagir (Küçük Gazeteci) dergisi çocuk edebiyatı konusunda uzmanlaşmış aylık bir dergidir. 2007 nisan ayında çıkarmaya başlanmıştır. Khalil Al-Saleh Company ve ortağı tarafından çıkarılmaktadır. Hazır giyim perakende ticareti, Novote Khattha gibi birçok hizmet sunmaktadır. Hussam Abdel Hafeez Quttina tarafından kurulan dergi ayda yaklaşık 5.000-10.000 tane olarak dağıtılmıştır. Ürdün bankaları ve büyük şirketlerden destek görmüştür. McDonald, Newboy ve Fella (Dir Balak Kampanyası) ve Lafarge Ürdün Çimento

(Kamu Güvenliği Kampanyası) gibi büyük firmalarla kampanyalara girmiş, derginin son sayısına Ürdün Telekom Şirketi (Orange) sponsor olmuştur. Dergi Ticaret ve Finans Konut Bankası ve Kahire Amman Bankası'nın desteğini almıştır. Arab Potash Company gibi dergiye finansal hibe sağlayan şirketlere ek olarak, Kuveyt Devleti'nden Taşkeel Medya Grubu ile reklam kampanyaları ve stratejik ortaklık desteği alınmıştır. 120 adet özel okulla ve bazı sosyal kurumlarla iş birliği yapmıştır. Kanserli çocuklara "Kral Hüseyin Kanser Kurumunda" ücretsiz olarak dağıtılmış ve yetimhanelere Sosyal İşler Bakanlığı aracılığıyla 20.000 adet ücretsiz dergi gönderilmiştir. Akıl hastalığı, nörolojik hastalıklar ve Down Sendromlu çocukların oluşturduğu özel bir bölüm **Ed-Dustour** gazetesinin abonelerine ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Dergi, onu geliştirmek ve çocuğun düşünce yapısına yakın tutmak için çocuklardan bir yayın kurulu oluşturmuş, çalışmanın ve üretmenin değerini hissetmeleri için onlara aylık maaş ödemiştir. Ayrıca hazırlıkta olan yazılara katkı sağlayan çocuklara hediye dağıtmak için iki parti düzenlenmiştir. Ama 2009 yılı Ekim ayında mali kriz nedeniyle dergi yayını durdurulmuştur.

El-Şürti El-Sagir (Genç Polis) dergisi ücretsiz bir dergidir. Ürdün'de Asayiş Müdürlüğü, Halkla İlişkiler Departmanı tarafından yayınlanan aylık bir Ürdün dergisidir. Derginin sloganı "*Her Yerde Arap Çocuk Dergisi*" şeklindedir. İlk sayısı 1996 yılında yayınlanan dergi hâlâ yayımlanmaya devam etmektedir. Dergi, okula dönüş ve yaya yollarından karşıdan karşıya geçme zorunluluğuyla ilgili karikatürler, yönergeler ve trafik ışıklarına dair kuralları yayınlamaktadır. Trafik bilinçlendirme içeriklerinin yanı sıra "Ev Okul Arasında" bölümünde şiir, düz yazı ve edebiyata yer verilmektedir.

Ayrıca, dergi yer verdiği sayı oyunuyla trafik işaretlerini öğretmeyi hedeflemektedir. Ürdün'de kamu güvenliği için önemli olan her şeye dair farkındalık vardır. Spora özel bir ilgi vardır ve çeşitli alanlarda yetenekli gençleri takdir etmek için sayı şövalyesi sayfasına yer verilmektedir. Dergi, çizimler, hikayeler ve eğlenceyle okuyucuların katkıları üzerine oluşturulmuştur. Dergi, gıda gibi çocuklara yönelik reklamlara yer vermektedir. Ayrıca, Ürdün ve Arap bankalarının yanı sıra araba reklamlarına da yer verilmektedir.

Fares dergisi tek yayını durdurulan çocuk dergisi değildir. Bunun yanı sıra Ürdün'de durdurulan diğer dergiler şöyledir: **Luna** dergisi El-Ferid Yayıncılık ve Dağıtım tarafından, **Arvva** dergisi El-Başir'in Kurumu tarafından, **El-Kartun El-Arabi (Arap Karikatür)** dergisi Ghasan Kurumu tarafından yayımlanmıştır.

Fares El-Gad (Yarının Şövalyesi) dergisi, 8 ila 14 yaş arası gençlere yönelik aylık süreli bir dergidir. Derginin ilk sayısı Ekim 2006'da **Fares El-Gad** Medya Prodüksiyon Vakfı tarafından yayımlanmıştır. **Fikra** dergisi, Londra'da "Ideas Home International" tarafından yayınlanan aylık Ürdün dergisidir. İlk sayısı 2003 yılında yayımlanmıştır. Derginin sloganı "Tüm Çocukların Dergisi" şeklindedir. Her sayıda Fikir adıyla imzalanmış "Dostlarımız" başlıklı bir giriş ve üçüncü sayfada bazı sayı türlerinden oluşan bir dizin yer almaktadır. Derginin 52 sayfasının 29 sayfası karikatürlere ayrılmıştır. Dergi, eğlence adına eğitici eğlence sağlamaktadır. Ürdün'de Yayın Departmanı'nın yıllık raporuna göre, Ürdün'de 15 çocuk dergisi yer almaktaydı, ancak bunların büyük bir kısmı yayını durdurulmuştur. Bu yüzden net rakamlara ulaşamamıştır. Yayının durdurulma

nedenleri arasında mali yetersizlik, estetiksizlik, dağıtım ve yayıncı sorunları yer almaktadır. Çocuk dergileri basılmıştır ama Doğu Amman'a ulaşmamış ve bayilerde dağıtılamamıştır. Bunun nedenleri olarak matbaa pahalılığı ve kazanç sağlayamama gösterilebilir.

2.3.4. Sivil Toplum Kuruluşları Tarafından Yayınlanan Diğer Dergi Türleri

Dergiler sadece devlet kurumları tarafından çıkarılan dergilerle sınırlı olmayıp, çeşitli yerel yönetimler tarafından çıkarılan çok sayıda dergi de bulunmaktadır.

2.3.4.1 Bilimle İlgili ve Kültürel Dergiler

Bilimle ilgili farklı konularda yazılar yayınlayan bir tür kastedilmektedir. Öğretim üyeleri ve araştırmacıların bilimsel tanıtım ve akademik nedenlerle hakemli makaleleri yayınladığı bilimsel dergileri kastetmemektedir. Bu dergilerin ana hedefi bilgiyi zenginleştirmek, eğitmek ve bizim için yeni olan her şeyi sunmaktır. Eskiden ünlü olan *Afaq Elmiyeh (Bilimsel Ufuklar)* dergisi Ravvafid, Arapça Araştırmalar Kurumu tarafından yayınlanmıştır. Bilgi, fen, buluşlar, keşifler bilimsel gelişmelerin yer aldığı bir dergidir. Bu derginin yayınlanması bilimi yükselten bir durum olmuştur. Ancak bir süre sonra derginin basımı ve yayını durdurulmuştur.

Komşu ülkelerde onun fikrine benzer dergilerden biri de *El-Sifr (Sıfır)* dergisidir. Arap Uluslararası Çalışmalar Merkezi tarafından Fransa'nın başkenti Paris'te yayınlanmıştır ve sorumlularının çoğu Lübnanlıdır. Bu dergi, aylık bir bilim dergisi olmasının yanı sıra tasarımı, resimleri, dili ve okuyucuya sunduğu her şeyle bir şaheser olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca, *El-Muhtar* dergisi *American Reader's Digest* dergisinin Arapça çevirisidir ve Beyrut'ta Uluslararası Yayınlar Merkezi tarafından yayınlanmıştır. Bu dergide çeşitli bilimsel, tıbbi, kültürel ve teknik makaleler yer almıştır. Arap Dünyasında ilk Reader's Digest yayını Eylül 1943'te Mısır'da basılmıştır. *El-Muhtar*'ın yayını Nisan 1993'te Reader's Digest tarafından sonlandırılmıştır. Bahsi geçen *El-Arabi* dergisi gibi 1958'de Kuveyt'te yayınlanmıştır ve uzun süre türünün tek dergisi olmuştur.

Bu dergiler 1980'lerde gelişmiş ve geniş çapta okunmuştur. İlerleyen süreçte bu dergiler durulmuş ve ortadan kaybolmuştur. Bireysel araştırmayı, şüphesiz ve gerçeği bilmede kendine güvenmeyi hedeflemişlerdir. Hiçbir din ve inanca bağlı kalmadan sosyo-kültürel öğretilerin geçerliliğini kanıtlamaya çalışmadan okuyucuya yumuşak bilgiler aktarmak amaçlanmıştır.

2.3.4.2. Uzmanlaşmış Edebiyat Dergileri

Uzmanlaşmış edebiyat dergilerinde çeşitli formlar (hikâyeler, romanlar, şiirler, edebiyat eleştirisi) edebi makaleler bulunmaktadır. *ElŞeyh-Arşivi*'ne göre Yazarlar Birliği ve Dernekleri, yazarların yeni nesir ve şiirlerini sundukları özel edebiyat dergileri çıkarmaya odaklanmaktadır. Çıkarılan dergilerin bazıları devam ederken bazılarının yayını durdurulmuştur. Ürdün'de bu tür birkaç dergi mevcuttur. Bunların en önemlileri Ürdün Üniversitesi tarafından yayınlanan iki dergidir. Birincisi, *El-Mecelle El-Saqafiyeh (Kültür Dergisi)* Ürdün Üniversitesi tarafından 2000'de yayınlanmaya başlamış, Arap ve Batılı ülkelerde

dağıtılan bir dergidir. Bu dergi evrensel üniversitelerin abone olduğu bir dergi özelliği taşımaktadır. Edebi konular işlenmekte, eleştirel çözümlemelere yer verilmekte ve uluslararası nesir edebi tercümesi yapılmaktadır. Bilinen küresel ünlü yazarlardan Noam Chomsky bu dergi için yazı kaleme almıştır. Dergilerden ikincisi ise 2007 yılında yayın hayatına başlayan **Aklam Cadida (Yeni Kalemler)** dergisidir. Uzmanları değil, genç öğrencileri ve yazarları hedef alan bir dergidir. 1978'den 2011'e kadar yayınlanan Arapça dil kurumu dergisidir. Bir diğer dergi de Arap Düşünce Forumu tarafından 1981 yılından beri yayınlanan **El-Muntada (Forum)** dergisidir.

Evrak (Evraklar) dergisi Ürdün Yazarlar Birliği tarafından yayınlanmıştır. Dergide metinler araştırmalar ve şiirler bulunmaktadır. 1981'de Lübnan'da çıkan **Rasif (Kaldırım)** dergisi, Beyrut'ta yayını durdurulduktan 21 yıl sonra Ürdün'de de yayımlanmıştır.

2.3.4.3. Asker ve Siyaset Dergileri

Ürdün'de askerlikle ilgili beş tane dergi bulunmaktadır. Dergiler Ürdün Silahlı Kuvvetleri Genel Komutanlığı tarafından yayınlanmaktadır. Dört dergi **Fursan Mutah (Mutah'nın Şövalyeleri)**, **El-Aksa**, **El-Ameliyat El-Hasa (Özel Operasyonlar)**, **El-Dirasat va El-Durus El-Mustafadeh (Çalışmalar ve Öğrenilen Dersler)** ordu, silâhlı kuvvetler, asker, emniyet ve polis haberleri ile ilenmektedir. Beşinci **Tazkirah (Hatırlama)** dergisinde dini konulara yer verilmektedir. Savaş ve askeri konularda din de bir şekilde yer almaktadır.

2009'a kadar Ürdün'de neredeyse hiçbir siyasi dergi yoktur. **El-Cezire** haftalık bir dergidir. El-Cezire Basın ve Medya Şirketi yayınlanan ilk siyaset dergisidir. Çeşitli Ürdünlü siyasal, sosyal, ekonomik ve yerel spor haberleri, tabu konuları içermektedir. Birçok siyasi, sosyal diyaloglar ve cinayet haberleri ve suçlar hakkında bilgi vermektedir.

2.3.4.4. Ekonomi Dergileri

Ürdün'de çok sayıda ekonomi dergisi bulunmaktadır ve bunlardan en önemlisi Ürdün Bankalar Birliği tarafından 1983 yılında yayınlanmaya başlayan **El-Bunuk (Bankalar)** dergisidir. İçerisinde güncel ekonomi haberleri, seminerler, faaliyetler, ekonomi ve bankacılık araştırmaları ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Özellikle Ürdün ve Arap dünyasının ekonomisini konu almaktadır. Buna ek olarak bir diğer dergi ise, Arap dünyasının ekonomisi ve küresel düzeylerde tüm bankacılık gelişmeleri ile ilgili bilgileri içermektedir. Diğer taraftan **Rijal El'aemal (İş Adamları)** dergisi ücretsiz bir dergidir. 1998 yılından bu yana yayınlanmıştır. Finansal gelirleri reklamlara dayanmaktadır. Ekonomik faaliyetler, yatırım, ekonomik deney haberleri ve ekonomik yatırım ile karşılaştığı sorunları içermektedir. **Ruvvad El-İsment Lafarge (Çimento Öncüleri Lafarge)** dergisi 2002'de Lafarge Çimento Grubu tarafından kurulmuştur. Grubunun haberleri ve yeni projeleri hakkında yayınlamaktadır. Lafarge Grubu 1998 yılından beri Ürdün'de çalışmaya başlamış ve Ürdün Haşimi Krallığı Hükümetinden Çimento Fabrikaları Şirket hisselerinin %36'sını satın almıştır. Lafarge, Ürdün'de halen çimento üretiminde birinci, beton üretiminde ise üçüncü sırada yer almaktadır.

El-Aemal (İşler) dergisi 1998 yılında Ürdün'ün İş Adamları Birliği tarafından yayınlanan ve yürütülen dergisidir. Bu dergi tüm faaliyetler hakkında haberleri ve Ürdün'ün ekonomik yatırımlarını ele almaktadır.

Gayrimenkul ve yatırım işlerinde uzmanlaşmış **Jordan Land** dergisi, Jordan Land, Danışma ve Geliştirme için Jordan Land ekibi tarafından yayınlanan kapsamlı bir Ürdün ekonomi dergisidir. Derginin ilk sayısı Ağustos 2005'te 10 yıl boyunca iki ayda bir şekilde yayımlanmıştır. Yılda 3-4 sayıya dönüştürülen dergi, çeşitli sektörlerdeki en önemli ekonomik haberlerin yanı sıra etkinlikler, şirketler ve çeşitli ürünler hakkında özel raporlar sunmaktadır. Dergi, iş adamlarına, karar vericilere ve çeşitli ekonomik sektörlerle ilgilenenlere, doğrudan ilgili şirket ve kişilere veya tüm sektörlerdeki konferans, sergi, forum ve ekonomik etkinlik katılımcılarına dağıtılmak suretiyle hazırlanmaktadır. **Zeka' Elaemal (İş Zekası)** dergisi iş zekası, iş için gerekli kredilerin bankalardan temin edilmesi, Amman'da aylık basın yayın, yatırıma özel yayınlar, pazarlama gibi birçok konuda hizmet sunmaktadır.

2.3.4.5. Tüketici ve Halka İlişkiler Dergileri

Bazı dergiler, özel sektör kuruluşlarının halkla ilişkiler departmanları tarafından, havacılık, sağlık ve diğer çeşitli sektörlerde sundukları hizmetler hakkında müşterileri bilgilendirmek amacıyla kurumun haberlerini ücretsiz yayınlanmak için çıkarılmaktadır. Halkla ilişkiler departmanları ulusal ve yerel kurumlarda, mesleki dernekler, örgüt kuruluşları, devlet daireleri tarafından düzenlenmektedir.

Ürdün'de havacılık dergileri çok azdır. Bunların en ünlüsü **Royal Wings** dergisidir. **Royal Wings** dergisi 15 Aralık 1963 tarihinde kurulan Ürdün Kraliyet Havayolları Şirketi tarafından yayınlanmaktadır.

Kraliyet Havayolları Ürdün'de en büyük havacılık şirkettir. 17.000 kopya olarak dağıtılmaktadır. **“Royal Wings”** tüm sınıfların koltuk ceplerinde bulunmaktadır: birincisi, işletme ve ekonomi; ayrıca dünya çapında RJ salonlarında bulunmaktadır. Dergiyi okuyabilecek toplam yolcu sayısı her sayı için 450.000 ve üzerindedir. Uçuşlar boyunca ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Seyahat okuyucularına yerel ve uluslararası konularda eğlenceli haberler sunmaktadır. Çeşitliliği Ürdün halkı ve topluluğun karakter modelleri hakkında yazılan makalelere ek olarak turistik yerler hakkında makaleler de bulunmaktadır. Kraliyet Havayolları ve tesislerin yolları hakkında kapsamlı bir rehber sağlamaktadır.

Her özel ya da hükümet hastanesinin kendi dergisi vardır. Hastanelerin yaptığı başarıları ve resmi haberleri görüntülemek için yayınlanmaktadır. Bazı medikal ve sağlık dergileri medikal turizmin geliştirilmesi amacıyla yerel tıbbi şirketler tarafından yayımlanmaktadır. **Medical Pages** bir tıp şirketi tarafından çıkarılmaktadır. Halk sağlığı ile ilgilidir ve iki ayda bir yayımlanmaktadır. Tıbbi makaleler özenle seçilmiş ve deneyimli doktorlar makaleler yazmaya başlamıştır. **Joheart (Ürdün Kalbi)** dergisi 2007 yılında yayınlanmıştır. Medikal turizm, tıp dünyasında yeni keşifler, makaleler, röportajlar, deney araştırmaları hakkında yazılar yazılmıştır. Bu dergi her iki ayda bir yayımlanmaktadır. Ayrıca, **Jordan Health** dergisi uzman tıp dergisidir. 2014 yılından bu yana altı sayı yayımlamıştır. Makaleler ve araştırmalar röportajlar aracılığıyla tıp dünyasında yaşanan son

gelişmeleri; teknoloji, sağlık ve güzellik ile ilgili konuları içermektedir. Derginin web sitesinde bir kılavuz vardır bütün doktorların isimleri, adresleri ve makaleleri buraya kayıtlıdır. Servis kitabı patolojik bir durum için doğru doktora randevu almayı kolaylaştırmaktadır.

Tüketici dergileri genel halkı hedef almaktadır. Bu dergiler geniş bir izleyici kitlesine ve geniş bir bakış açısına sahiptir. Uzman bir dergi yerine ünlüler ve politikacılar hakkında çok çeşitli haberlere odaklandığı için *El-Naas (İnsanlar)* dergisi daha geniş ilgi görmektedir.

Bu dergilerin yayınlanıp yayınlanmayacağını belirleyen en önemli kaynaklar reklamlardır. Dergi okuyucuları, reklamlara büyük ilgi göstermektedir. Okurlarının sosyo-ekonomik özellikleri, reklamlara ilgi duymaları nedeniyle bu dergiyi okumalarına neden olmaktadır ve reklamcılar da bu gerçeğin farkındadır, bu nedenle reklamcılar bu dergilerde yayın yaptıklarında amaçlarına ulaştıklarını düşünmektedir.

Tüketici dergileri, genellikle parlak kâğıda basıldıkları için, özellikle yayıncılık dünyasındakiler tarafından genellikle "parlak" olarak adlandırılır. Bunun nedeni kısmen, reklam verenlerin ürünlerini sergilemek için yüksek bir ücret ödemeleri ve "sayfadan atlamalarını" istemeleridir (Tapia, 2018). Ürdün'de birkaç tane tüketici dergisi bulunmaktadır. Örneğin, *El-Veibde*² dergisi siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve sportif konular hakkında bilgilere yer vermektedir. *Layali Amman (Amman Geceleri)* 2013 yılında yayınlamaya başlayan aylık bir dergidir. İçerisinde sağlık, beslenme, güzellik, sanat üzerine çeşitli konular hakkında çok sayıda makale bulunmaktadır. *Hayat Şabeb El-Ürdün (Ürdün'ün Gençlerin Hayatı)* gençlik dergisi olduğu için bu dergide makaleleri gençler yazmaktadır. Ayrıca, Ürdün'den ve dünyadan haberler ve spor etkinlikleri sunan *Serap* dergisi gibi spor dergileri de mevcuttur.

2.3.4.6. Ürdün'de Yabancı Dilde Yayınlanan Dergiler

Ürdün'deki dergilerin dili sadece Arapça ile sınırlı değildir. Kültür, eğlence, sosyal ve ekonomik konular hakkında İngilizce olarak yayınlanan çok sayıda dergi vardır. "*Jordan Business*" İngilizce olarak yayınlanan bir dergidir. 12000 adet dergi aylık olarak Ürdün, Lübnan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde yayınlanmaktadır. Ürdün'ün dergileri yüksek gelir grupları, üst düzey hükümet yetkilileri, üst düzey yönetime hitap etmektedir. Ürdün'de ve komşu ülkelerde önemli iş bilgilerini ve ekonomi, siyaset, şirket stratejilerini ve teknolojik haberleri kapsayan bilgiler; ilerlemeleri ve son güncel haberleri yayımlamaktadır. Ürdün Krallığı'nın iş dünyasındaki önemli olaylarını ele alan bu dergiler, Ürdün'deki tüm şehirlerdeki ekonomik faaliyetlerle ilgili bilgilere erişim sağlamaktadır. Aylık olan *Jordan Property* dergisi 2006 yılında yayınlanmıştır. Gayrimenkul geliştirme, yatırım, bankacılık, oteller, sigortalar, mühendislik, seyahat, reklam ajansları ile ilgili önemli gelişmeler içermektedir. Derginin 1500 abonesi vardır. 1500 adet ücretsiz olmak üzere 5.000 adet basılmakta ve aylık olarak dağıtılmaktadır. Ayrıca, *Luxury* dergisi 2005 yılında yayınlanmıştır. Kültür ilişkileri, eğlence, kadın sağlığı, moda, güzellik ve hayatın her yönü üzerine macera serüvenlerini

² Jabal Al-Veibdeh, Ürdün'ün başkenti Amman'ın merkezinde bulunan bir dağdır. Güneyden Jabal Amman'a, kuzeyden Jabal Al-Hüseyn'e, doğudan Wast Al-Balad'a (eski popüler pazar alanı) ve batıdan Shmeisani bölgesine bakmaktadır. Ülkenin zengin ve entelektüellerinin yaşadığı antik bir sitedir. Jabal Al-Veibdeh, yirminci yüzyılın başlarına kadar uzanan çok sayıda eski ev ve bina ile karakterizedir.

okuyucularına sunmaktadır. Ürünlerde yerel fikir ve dünyanın en seçkin markaları hakkında bilgiler verilmektedir. **U** dergisi 2007’de aylık bir dergi olarak yayınlanmıştır. Kadınlarla ilgili konular, en yeni ve zarif moda, takı, sağlık ve güzellik ile ilgili bilgilendirici konuları içermektedir. **U** dergisinde okuyucular son trendler hakkında raporlar, röportajlar, tavsiyeler, görüşler ve çözümler bulabilmektedir. Sofistike modacılar modada önemli kişilerle röportajları göstermektedir ve görüşme yapmaktadır.

U Men dergisi 2009 yılında tek erkek dergisi olarak yayınlanmıştır. **U Men** dergisi bütün erkeklerin kullandığı eşyalar hakkında bilgi ve makaleler içermektedir. Özellikle finans, erkek modası, aksesuarı, stili, güzel saatler, spor, müzik, sinema, otomobil ve teknoloji ile ilgili konular bu dergide yer almaktadır.

1998 yılında yayınlanan **Living Well** aylık bir dergidir. 15,000 sayısı Ürdün, Lübnan, Mısır, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri’nde dağıtılmaktadır. Kültür, sanat, stil, moda, aksesuarlar, mutfak ve eşyaları ile ilgili bilgiler sağlamaktadır. **“Living Well”** dergisi üstün lezzet ve yüksek harcanabilir geliri olan kozmopolit farklı okuyucu kitlesine sahiptir ve son küresel modayı vurgulamaktadır. Uluslararası ve bölgesel yerler hakkında bilgi vermektedir. Ürdün’deki sosyal ve kültürel konuların etkisi hakkında haberler yazmaktadır. 2007 yılında Uluslararası Kalite Zirvesi Altın Ödülü New York kentinde Marriott Marquis de bir gala yemeğinde verilmiştir.

Living Well Weddings 15,000 sayısı yıllık olarak Ürdün’de yayınlanmaktadır. Bu dergi düğünler hakkında her şeye kaynaklık etmektedir. Gelin adaylarının en şık gelinliklerden düğün mekânlarına, davetiyelerden çiçeklere, düğün pastasından menüye, fotoğraflardan müziklere ve daha fazlasına kadar düğünle ilgili her şeyi bulabilecekleri bir kaynak sunmaktadır.

JO dergisi Ağustos 2003’te yayınlanmıştır. Ulusal sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal konular haber ve araştırmacı gazetecilik ile ilgili konuları işlemektedir. 9.000 adet basılan dergi aylık olarak yayınlanmaktadır. Ayrıca, **JO** “Euromed Miras Gazeteciliği” ödülünü ve iki kez “The Inquirer” ödülünü en iyi araştırmacı gazetecilik alanında kazanmıştır. Yıllık olarak Ürdün’de 12,000 adet yayınlanmıştır. Yerel uluslararası spor ve egzersizler için tavsiyeler sunmaktadır. Okuyuculardan gelen; spor değerlendirmeleriyle spor müdavimleri ile yerel röportajlar ve sağlıklı beslenme hakkında bilgiler içermektedir.

Home Ürdün’ün birincil ve lider iç tasarım ve dekor dergisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ürdün’deki evlerin mimarisi ve iç tasarımı hakkında bilgi veren bir dergidir. 2004’te aylık bir dergi olarak yayınlanmıştır. Ürdün’de 10.000’den fazla sayıda dağıtılmaktadır. **Home** dergisi, trend tasarım fikirlerini, Ürdün’ün en seçkin konut ve bahçelerini, sınırsız erişim gibi konuları okuyucularına sunmaktadır. Dergi eşsiz evler ve bahçeler hakkında bilgi vermektedir. Bu dergi seçkin dekorasyon fikirleri hakkında bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, güncel tasarım teknikleri ve uluslararası tasarım teknikleri Ürdün’de mevcuttur. Önde gelen mimarlar, iç mimarlar ve diğer endüstri liderleri ile görüşmeler yapmıştır. Güçlü, şık ve zarif bir şekilde sunulmaktadır. Dergide çarpıcı fotoğraflar ve dikkat çekici içerikler sunulmaktadır. Ev mobilyaları ve dekorasyonları ile ilgili her türlü hususu ele alan dergi en yeni ev ürünlerini ve aksesuarlarını okuyucularına sunmaktadır. Bu dergi evin iç tasarımı hakkında neyin nasıl yapılabileceği

konusunda fikirler sunmaktadır. Ayrıca, “*Venture*” aylık İngilizce yayınlanan bir dergidir.

Ürdün'ün önde gelen iş ve ekonomi dergisi, okuyucularına kariyerlerini geliştirmelerine, gelirlerini artırmalarına, değişimi yönetmelerine ve daha karlı yatırımlar yapmalarına yardımcı olacak bilgiler sunmaktadır.

2.3.4.7. Ürdün'de Yayınlanan Arap Dergileri

Ürdün'de Ürdün merkezli olmayan, diğer Arap ülkelerinin temsilciliklerinin yayınladığı Arapça dergiler bulunmaktadır. Örneğin *Eida'at Saqafiyeh (Kültürel Aydınlatmalar)* dergisi Ürdün'de “Kültür Ateşesi Suudi Arabistan Elçiliği” tarafından 2014 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Çeşitli bilimsel ve kültürel araştırmalar ve makalelerin yer aldığı bir dergidir.

Layalina (Gecelerimiz) dergisi ayda bir çıkarılan bir dergidir. Kadının sosyal hayatı üzerine yardımcı olacak bilgiler vermektedir. İlk sayısı 2001 yılında Beyrut'ta yayınlanmıştır. En önemli konular ve çeşitli etkinliklerle zengin-fakir, küçük-büyük olmak üzere her çeşit insanın katıldığı etkinliklere yer vermektedir. Sanat, sinema, ünlüler, yemek pişirme ve benzeri konuların yanı sıra proje haberlerini bir bütün olarak kapsamaktadır.

Dubai, Abu Dabi, Cidde, Riyad, Amman, Kuveyt, Doha, Bahreyn, Lübnan, Suriye: Bu büyük şehirler için dokuz adet özel sayı yayımlanmıştır. Abu Dabi'deki yayınlanan dergi Ürdün'de yayınlanan dergiden farklıdır. Arap şehirlerinde çıkan dergi farklıdır. Yayımlandığı şehrin hikâyeleri ve olayları hakkında bilgi vermektedir. Diğer şehirlerde yayınlanan Arap üniversiteleri ve konserler gibi diğer sayılardan farklılık göstermektedir. Her şehir hakkında bilgi sunmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Ürdün'de dergiciliğin doğuşu ve gelişimi izlendiğinde, dergiciliğin Ürdün Emirliği'nin ilanı döneminden itibaren başladığı anlaşılmaktadır. Dergilerin sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik, askeri, sağlık ve tüketici konularındaki ilgi alanlarında da çeşitlilik bulunmaktadır. İngilizce dergiler ve tüketici dergileri toplumda belli gruplara yöneliktir, bu nedenle belirli yerlerde satılmaktadır. İngilizce dergilere ilgi çok fazla değildir. Bu dergilerin görüntü ve tasarımı fotoğrafçılığa odaklanmıştır. Ürdün, topraklarındaki kurumlar ve diğer ülkeler tarafından çıkarılan dergilerin yanı sıra yabancı dillerdeki dergilerin de önünü açmıştır.

Dergiler günlük gazetelerle büyük bir rekabet içindedir. Dergilerin özellikle İstiklal Günü veya Milli Bayramlar gibi bazı özel günlerde ücretsiz ya da hediye olarak dağıtılması dergilerin önemini artırmaktadır. Bazen dergiler başka ürünlerle birlikte hediye olarak verilmektedir. Bu dergiler özellikle tüketici ve çocuk dergileridir. Çocuk dergileri kırtasiye ya da diğer oyuncaklarla birlikte vermektedir. Böylece, insanlar ürünü alıp ve dergiyi ücretsiz almaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, bölgenin ekonomik, siyasi ve kültürel koşulları ile okuyucuların beklentileri, okuyucuların dergi satın alma davranışlarını etkilemektedir. Gazetecilik alanı, gazeteciliğin genel durumundan ayrılamaz. Derginin dağıtımını gazete ile birçok kez etkilenmiş ve dergi olma niteliğini yitirerek bir ek haline gelmiştir.

Bazı çocuk dergileri bugüne kadar varlığını sürdürürken, bazıları birçok nedenden dolayı süreklilik ihtiyacını karşılayamamıştır ve en önemlisi ressamların, yazarların ve profesyonel tasarımcıların yüksek maaş taleplerini karşılayamamasıdır. İlk çocuk dergisi olan *Fares*'in yayınlanmasının üzerinden otuz dört yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen, çocuğa yönelik medya bugüne kadar tam anlamıyla olgunlaşamamıştır. Bunun nedeni, çocuk basınının hala çocuğun ilgisinden uzak olması ve üretilme biçimi ve hatta konuların sunulmuş yöntemlerinde modern çağın araçlarını benimsememiş olmasından kaynaklanabilmektedir. Geçmişin çocukları şimdiki zamanın çocukları gibi değildir. Yetişen nesil istenilen bilgi ve duyarlılıktan uzaktır. Onlar uygun teknolojik olanaklardan yararlanma fırsatı bulurken yönetmelik olmadığı için, televizyon ekranlarındaki her türlü programa erişimde kolaylık, baştan çıkarıcı programlar ve bilgisayarların eğlenceli dünyasına uyum sağlayarak elektronik çağının çocukları olmuşlardır. Ürdün'deki dergiler ve basın, gelişmelerini ve ilerlemelerini engelleyen bir dizi problemle karşı karşıyadır. Ekonomik zorluklar, dijital bozulma, sosyal ve kültürel faktörlerin tümü, dergilerin ve genel olarak basının karşılaştığı zorluklara katkıda bulunmaktadır. Bu engellerin üstesinden gelmek, yasal reformları, çeşitlendirilmiş gelir akışlarını ve teknolojik uyarlamayı kapsayan kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir.

Kültür dergileri geniş bir krize tanık olmaktadır. Ürdün'de bu krizin bazı özelliklerini daha önce yayınlanan kültür dergilerinin çoğunun durdurulmasıyla fark etmek mümkün olmuştur. Bu dergiler Ürdünlü yazarların edebi ürünlerini halka ulaştırmaktadır. Bununla birlikte, bazı çocuk dergileri de dâhil olmak üzere, başarılarına rağmen durdurulan ve devam edemeyen bazı dergiler olduğunu da görüyoruz. Özellikle bazı çocuk dergileri mali destek eksikliğinden dolayı yayın hayatına devam edememektedir. Dağıtım maliyetleri, gelir maliyetlerinden daha fazladır. Bu nedenle bu dergiler ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Dergilerden elde edilen kazanç maliyeti bile karşılamamaktadır. Çoğu derginin yayımlanması durdurulmuş ya da geleneksellikten kurtulamamış, Ürdün içinde ve dışında dağıtım eksikliği yaşanmıştır.

Gazetecilerin yaşadığı kriz, Koronavirüs pandemisi ve ardından ülkede uygulanan yasaklarla birlikte daha da artmıştır. Ürdün'deki dergi ve basın, ekonomik zorluklar, sınırlı basın özgürlüğü ve siyasi istikrarsızlık gibi çeşitli engellerle karşı karşıya kalmıştır. COVID-19 salgınının etkisiyle şiddetlenen ekonomik kriz, birçok derginin kaynaklarını zorlamıştır. Pandemi, bağımsız medyaya yönelik kısıtlayıcı önlemler ve gazetecilerin tutuklanması da dahil olmak üzere medya ortamını etkileyen önlemlerin uygulanmasına yol açmıştır.

Dergicilik, Ürdün'de kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda önemli bir rol oynamaktadır. Kültürel açıdan bakıldığında, dergiler, Ürdün'ün zengin tarihini ve kültürel mirasını tanıtmakta ve korumakta önemli bir işlev görmektedir. Ürdün'ün çeşitli dergicileri, sanat, edebiyat, tarih, turizm ve diğer kültürel konuları ele almaktadır. Bu dergiler, Ürdün'ün kültürel zenginliklerini tanıtmak ve halk arasında kültürel bilinci artırmak için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Ürdün'deki dergilerin destek eksikliği nedeniyle kesintiler ve dalgalanmalar yaşamıştır. Ürdün'deki dergilerin daha fazla hükümet, yayın veya özel sektör

desteğine ihtiyacı vardır. Dijital abonelikler ve hedefli reklamcılık gibi yenilikçi gelir modelleri ekonomik krizle mücadele edebilir. İçerik tekliflerini çeşitlendirmek ve dijital platformları benimsemek, dergilerin erişimini artırabilir ve daha geniş bir izleyici kitlesinin ilgisini çekebilir. Diğer medya kuruluşlarıyla işbirlikleri ve yerel ve uluslararası kuruluşlarla ortaklıklar, finansal sürdürülebilirliği ve kapasite geliştirmeyi kolaylaştırabilir.

Kaynakça

- Aldamen, Y. (2017). The role of print and electronic media in the defense of human rights: A Jordanian perspective. *Jordan Journal of Social Sciences*, 10(1), 119-131. doi:10.12816/0040694
- Arabccd. (2019, Aralık 6). Arap dünyasındaki çocukların ansiklopedisi (Mavsueat Al'atfal Fielalam Elarabii). *Arabccd.com*. Aralık 5, 2022 tarihinde www.arabccd.org/page/1812 adresinden alındı
- Armstrong, S. (2000). "Magazines, cultural policy and globalization: the forced retreat of the state?". *Canadian Public Policy / Analyse de Politiques*, 26(3), 369-385. doi:10.2307/3552407
- Badarin, E. (2022). Jordan's economic, security and political challenges under Covid-19. *Mediterranean politics*, 27(5), 665-673. doi:10.1080/13629395.2020.1850624
- Bailey, I. (2004, Eylül 23). "Ingram, Herbert (1811–1860)". *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford University Press. doi:10.1093/ref:odnb/14416
- Britannica. (2014, Ocak 2). History of Magazine Publishing. *britannica.com*. Kasım 20, 2022 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/Erbauliche-Monaths-Unterredungen> adresinden alındı
- Dilavani, T. (2022, Ağustos 19). Ürdün Gazeteleri... Kan Kaybından Ölmek Üzere. <https://rb.gy/sm4nh> adresinden alındı
- Dohamagazine. (2023, Nisan 07). Dergiler unutulmaya yüz tuttu.. En sonuncusu Doha dergisi. *Dohamagazine*. Aralık 10, 2023 tarihinde www.dohamagazine.qa adresinden alındı
- Dumour, D., & Abu-Hammad, N. (2014). Cultural, Economic and Political Reasons Controlling the Informalities Spreading: Jordan as a Model. *Innovative Systems Design and Engineering*, 5(12).
- El-Arabi-dergisi. (tarih yok). (*El-Arabi dergisi*) *Majalet Alearabii*. Kasım 29, 2022 tarihinde <https://alarabi.nccal.gov.kw/Home/About> adresinden alındı
- Elivvat, M. (2007). *Çocuk Gazeteciliğine Giriş (Madkhal 'iilaa Sahafet Al'atfal)*. Amman: Al-Yazuri.
- El-Musa, İ. (1998). *Ürdün Basınının Gelişimi 1920-1997 (Tatawur Elsihafah El'ürdüniyah 1920-1997)*. Amman: Ürdün Tarih Komitesi Yayınları.

- El-Musa, İ. (2021). *Yüz yılda Ürdün Basını*. (1). Amman: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- El-Musa, S. (1996). *Yirminci Yüzyılda Ürdün Tarihi, Bölüm 2*. Amman: El-Muhtasib Kütüphanesi.
- ElŞeyh-Arşivi. (tarih yok). (Arap Edebiyat ve Kültür Dergileri Arşivi) Arashif Elmajalaat El'adabiah Ve ElSaqafiyeh Alearabia. Aralık 7, 2022 tarihinde <https://archive.alsharekh.org/magazines/27> adresinden alındı
- Elziyadat, E. (2021, Kasım 28). Pandemi Ürdünlü Gazetecilerin Özlemlerini Bastırıyor. Mart 5, 2023 tarihinde <https://rb.gy/n962u> adresinden alındı
- Etymonline. (2019, Ağustos 13). Origin and meaning of magazine. *Etymonline*. Online Etymology Dictionary. Aralık 22 , 2022 tarihinde www.etymonline.com adresinden alındı
- Gönenç, A. (2007). Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* |, 29.
- Kasım, M. (2014). (Arap Dünyasında Kültürel Dergiler) El-Majalet El-Saqafiyeh fi El-Ealam El-Arabi.
- Merriam-Webster. (2019, Nisan 27). Definition of Magazine. Aralık 11, 2022 tarihinde <https://www.merriam-webster.com/dictionary/magazine> adresinden alındı
- Mustafa, M. (2011). *(Ürdün'de Çocuk Edebiyatının Gerçekliği (Rahın 'Adab Altıfl Fi Al'ürdün)* (1 b.). Amman: Dar Ghaida.
- Obaidat, Ş. (1983). Doğu Ürdün'deki Basın. Beyrut: Saint Joseph Üniversitesi.
- Qusus, N. (2010, Ekim 26). (Hükümet Kültür Dergileri) El-Majalet EL-Saqafiyeh El-Hukumiyeh. *Ammannet*. Kasım 19, 2022 tarihinde <https://tinyurl.com/y5a4dszn> adresinden alındı
- Saad, A. (2015, Temmuz 8). Arap dünyasındaki kültürel dergiler... Yayınlamayı durdurmanın ve ısrar etmenin dramı. *Reuters*. Aralık 25, 2023 tarihinde <https://www.reuters.com/article/idUSKCN0PI0U6/> adresinden alındı
- Tapia, A. (2018, Aralık 16). Tüketici ve Ticaret Dergileri Arasındaki Fark. Liveabout. Ekim 10, 2022 tarihinde <https://www.liveabout.com/consumer-magazine-or-trade-magazine-1360435> adresinden alındı
- Tarrâzî, F. (1913, 1914, 1933). *Arap Basınının Tarihi (Târîhu's-şîhâfeti'l-'Arabiyye)* (Cilt I, III, IV). Beyrut.
- Tarrâzî, F. (1914). *Arap Basınının Tarihi (Târîhu's-şîhâfeti'l-'Arabiyye)* (Cilt III). Beyrut.
- Yılmaz, S., & Kafa, S. E. (2018). Kuruluşundan günümüze Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi dergisi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 44(3), 185-190.

Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Tarihsel Bilgiye Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi

İD Emre YILDIRIM *

İD Ülkü YANCI**

* Yüksek Lisans Öğrencisi,
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,
yilemre1990@gmail.com
ORCID: 0009-0002-0489-3312

** Dr. Öğr. Üyesi,
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
u.yancii@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5822-1813

Gönderilme/ Received

18.12.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

13.02.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Öz

Bu araştırmanın amacı ortaokul 5, 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde Sosyal Bilgiler dersi kapsamında tarihsel bilgiye yönelik tutumların ortaya konulmasıdır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılı ikinci yarısında Sivas ilinin Zara ilçesindeki 8 farklı devlet ortaokulunda öğrenim gören 492 öğrenci (233 kız, 259 erkek) oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ile Özbaş ve Aslan (2012) tarafından geliştirilen “İlköğretim Öğrencilerinin Tarihsel Bilgiye Yönelik Görüşlerini Belirleme Ölçeği” kullanılmıştır. Veriler analiz edilirken, öğrencilerin tarihsel bilgiye yönelik tutumlarının cinsiyete göre non-parametrik T-Testi, sınıf değişkeninde ANOVA Post- Hoc Gabriel testi, kardeş sayısı, anne-baba eğitim düzeyi ve geçen sene Sosyal Bilgiler ders karne notu değişkeninde Kruskal Wallis- H testi, Mann Whitney- U testi kullanılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi için SPSS 22 paket programı kullanılırken doğrulayıcı faktör analizi için AMOS programından yararlanılmıştır. Ulaşılan sonuçlardan ölçek alt faktörlerinden tarihsel bilginin gelişimi, tarihsel bilginin aktarımı ve tarihsel bilginin kaynağı alt faktörlerinin birden çok değişkende anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarında cinsiyet değişkeni incelendiğinde öğrenci grubu içerisinde erkeklerin kızlara göre tutumlarında anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmış ve çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Öğrenci tutumlarına bakıldığında değişkenler ele alındığında ölçek alt faktörlerinin tümünün anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarih Öğretimi, Tarihsel Bilgi, Tutum, Sosyal Bilgiler.

*Bu çalışma Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Araştırma Önerisi Etik Değerlendirme Kurulu'nun 30.03.2023 tarihli ve E-50704946-100-280606 sayılı kararı çerçevesinde çalışma etik açıdan uygun bulunmuştur. This study was found ethically appropriate within the framework of the decision of Sivas Cumhuriyet University Educational Sciences Research Proposal Ethics Evaluation Board dated 30.03.2023 and numbered E-50704946-100-280606.

**Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. Benzerlik tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No similarity detected.

***Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.

****Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Authors' contribution rates in the study are equal.

*****Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Kaynak gösterme / To cite this article: Yıldırım, E., & Yancı, Ü. (2024). Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Tarihsel Bilgiye Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 93-120. doi: 10.59534/jcss.1405736

Examination of Secondary Students' Opinions on Historical Knowledge Within The Scope of Social Studies Course

Emre YILDIRIM *

Ülkü YANCI**

* MA Student,
Sivas Cumhuriyet University,
yilemre1990@gmail.com
ORCID: 0009-0002-0489-3312

** Asst. Prof. Dr,
Sivas Cumhuriyet University,
u.yancii@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5822-1813

Gönderilme/ Received

18.12.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

13.02.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Abstract

The aim of this research is to reveal the attitudes towards historical knowledge within the scope of Social Studies course in secondary school 5th, 6th and 7th grade students. A descriptive survey model, one of the quantitative research methods, was used in the research. The study group of the research consists of 492 students (233 girls, 259 boys) studying in 8 different public secondary schools in Zara district of Sivas province in the second semester of the 2022-2023 academic year. To obtain the study data, a personal information form prepared by the researcher and the "Scale for Determining Primary School Students' Opinions on Historical Information", developed as a result of the joint work of Özbaş and Aslan (2012), were used. While analyzing the data, non-parametric T-Test was applied to students' attitudes towards historical knowledge according to gender, and ANOVA Post-Hoc Gabriel test was applied to the class variable. Kruskal Wallis-H test and Mann Whitney-U test were used for the variables of number of siblings, parents' education level and last year's social studies course report card grade. SPSS 22 package program was used for exploratory factor analysis and AMOS program was used for confirmatory factor analysis. From the results obtained, meaningful results were obtained in more than one variable of the scale sub-factors: development of historical knowledge, transfer of historical knowledge and source of historical knowledge sub-factors. When the gender variable was examined in the analysis results, it was concluded that there was a significant difference in the attitudes of boys compared to girls within the student group and various suggestions were made. Considering the variables when looking at student attitudes, it was concluded that all of the scale sub-factors were not significant.

Keywords: History Teaching, Historical Knowledge, Attitude, Social Studies.

Giriş

Eğitim faaliyetleri, öğretim programları, öğretim yöntemleri, yeni eğitim anlayışları her dönemde ön planda olan ve araştırmacıların merakla incelediği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Son dönemlerde eğitim öğretim faaliyetlerinde devlet otoritesi tarafından vatandaşların beklentilerini karşılamak adına önemli yenilikler hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Öte yandan eğitim öğretim faaliyetlerini tamamlamış ebeveynlerin önemli bir kısmında günümüz eğitim anlayışını eleştiren, şimdiki eğitim faaliyetlerini doğru bulmayan ciddi eleştirilerle de karşılaşmaktadır. Günümüzde öğrencilerimizin eğitim öğretim faaliyetlerinden yararlanma düzeyine bakıldığında ve başarı durumları değerlendirildiğinde günümüz eğitim anlayışını eleştiren ebeveynlerin belirli ölçüde doğruluk payına sahip oldukları söylenebilir. Bu çalışma bu düşünce temelinde bir ihtiyaca cevap vermek adına gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanı, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi kapsamında tarih öğrenme alanlarına yönelik belirgin düzeyde isteksizliği ve tarih konularına yönelik ön yargılarının sebeplerini ortaya koymak amacıyla oluşturulmuştur. Öğrencilerin tarih konularına karşı olumsuz tutumlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

1.Tarih ve Yurttaşlık Eğitimi

Tarih, genel olarak insanoğlunun günümüze kadar yaşadığı, toplumsal hayatı kapsayan her yaşantıyı; toplumsal, siyasal, ekonomik vb. günümüze ulaştıran ve günümüz ile kıyaslayarak hatalarımızı görmemize etki eden ve bu sayede ilerleyen dönemlerle ilgili daha doğru ve yerinde çıkarımlara ulaşmamızı sağlayan, her ulus veya devlet yönetimi açısından gereklilik arz eden bir bilim dalıdır (Doğan, 2016, s. 21). Tarih alanının bilim olarak ortaya çıkışı, insanoğlunun geçmiş dönemlere olan merakı, yaşanmışlıklardan elde ettikleri tecrübelerden yararlanma isteği gibi sebeplerle ilgilidir. Tarihin ülkeler açısından önemli bir bilim dalı olarak ortaya çıkması ise bir kimlik oluşumuna yardımcı olması, kültürel mirasın aktarılmasına vesile olması ve istedik şekilde vatandaş yetiştirme gibi rolünün bulunması gibi nedenlerle ilgilidir. Tarih biliminin elde ettiği bulguların tarih dersi içerisinde bir toplumun kültürel varlığının sonraki nesillere bırakılmasında rolünün olması, tarih eğitiminde ve tarih öğretiminde mevcut akademik çalışmaların önem kazanmasında etkilidir (Dönmez ve Yeşilbursa, 2015, s. 416).

Tarih, canlı bir bilincin açık ifadesidir ve tarihçiden ayrı düşünülemez. Toynbee' nin tarihçiyi anlatırken ifade ettiği "bir ayağı bugünde bir ayağı geçmişte; gözlerini geleceğe diken adam" benzetmesi tarih ve tarih araştırmacısı hakkında tarih biliminin geçmişi, bugünü ve geleceği bağlamında bir bütünlük olduğu sonucunu ortaya koymaktadır (Şahin, 2019, s. 2442).

Bu bütünlüğün oluşması ve bağlantının kurulması direkt kanıtlara dayansa da tarihçinin görüşü ve anlayış düzeyine göre de değişiklik gösterebilir. Geçmişte yaşanmış bütün olaylar küçük parçalar halinde tarih araştırmacısının önünde durmaktadır. Tarihçi bu küçük parçaları görerek incelikte bir araya getirip beklenmedik, ön görülemeyen bir geçmiş-bugün ve gelecek tablosu oluşturabilir (Şahin, 2019, s. 2444). Tarih bilimi içerik olarak bu çerçevede değerlendirilse de tarih eğitimi kendi içerisinde başka bir anlam ifade etmektedir. Tarih eğitimi

devletler için her dönem önem arz etmiştir. Özellikle gelecek nesillerin milli duygular kazanmasında, istendik vatandaş yetiştirme hedeflerinde ve vatansever bireylerin yetiştirilmesinde tarih eğitime her dönem ihtiyaç duyulmuştur.

Tarih dersi bir toplumu tanımak ve vatanseverlik değerini gelecek nesillere aktarmak gibi önemli bir misyona sahiptir. İnsanlar tarih dersi aracılığıyla kültürünü ve değerlerini öğrenir (Gündüz, vd., 2019, s. 593). Tarih öğretimi öğrenciler için milli bilinç, vatan sevgisi ve yurttaşlık duygusu kazandırılmasında önemli bir öğrenme alanıdır. Tarih geçmiş dönemleri öğrenmede, geçmişten çıkarımda bulunmada ve gelecek ile ilgili hedef belirleme yol gösterici niteliktedir. Bu çerçevede tarih öğretimi bireyler ve uluslar açısından önemi yüksek bir öğrenme alanıdır (Sığnaktekin, 2022, s. 11).

Tarih boyunca toplumların temel amaçları arasında mevcut siyasal düzeni ve toplumun beklentilerini içselleştirmiş iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmek hedefi her dönem önemli bir amaç olmuştur. Bu nedenle hükümetler, vatandaşlardan kaynaklı problemleri en aza indirmek ve istenilen vatandaş modelini oluşturmak amacıyla eğitim sisteminde düzenlemeye gider ve bu çalışmaların en somut örneği okullardır (Kuş ve Aksu, 2017, s. 19). Tarih eğitimi incelendiği takdirde, tarih biliminin vatandaşlık eğitimi destekleyebileceği görülmektedir. Tarih dersi ile hem kültürel hem de toplumsal değerlerin öğretilmesi, bu değerlerin ne şekilde ortaya çıktığı ve gelişim aşamalarını öğrencilere verebilme imkânı vardır. Ayrıca iyi kötü ayrımı ile süreç içerisinde iyi ve kötünün ifadesinde oluşacak belirsiz durum ve farklı görüşler de bu dersler sayesinde öğretilir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008, s. 70). Bu yönüyle tarih eğitimi incelemek ve tarih eğitiminin gelişim sürecine değinmekte yerinde olacaktır.

Tarih eğitiminde vatanseverlik duygusunun kazandırılması hedefi, milliyetçilik fikrinin ortaya çıkması, millî devletlerin kurulması ve millî eğitimlerin gelişmesiyle kendini göstermeye başlar. Siyasal milliyetçiliğin ortaya çıkmasıyla tarih bilimsel disiplin olarak ön plana çıkar ve öğretim programı şeklinde okul programlarında gereken yerini edinir. Millî eğitimin önemli bir amaçlarından biri de yeni yetişen neslin iradesini millet iradesiyle birleştirme arzusudur. Bu iradelerin kesişmesinde okul, ordu ve polis önemli kontrol mekanizmaları olarak kendini göstermektedir. Tabi bu araçlar içerisinde aile ve okullar diğerlerinden doğal olarak daha da etkilidir (Elban, 2015, s. 1306). Tarih öğretiminde geçmişten gelen bu anlayış doğal olarak milletimiz de kendini gösterir ve geçmişten gelen tarih öğretimi anlayışımız günümüzdeki şeklini almış olur.

2. Geçmişten Günümüze Tarih Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamına Girme Süreci

Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'nda sonra yıkılınca yeni ulus devlet kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Atatürk öncülüğünde başlatılan Milli mücadele sonucunda 1923 'te resmen kurulur. Atatürk'ün Osmanlı devletinden kalan eski toplum düzeni yerine modern bir düzen ve laik bir ulus devleti kurmak hedefi eğitim aracılığıyla hayata geçmeye başlamıştır. Eğitim alanı genç cumhuriyetin son derece önem verdiği bir konu olarak başı çekmiştir ve Atatürk modernleşmenin öncelikle insanların zihinlerinde yapılacak değişikliklerle hayata geçeceğine inanır. Osmanlı'dan kalan eğitim sistemi yeni ulus devletinin

ihtiyaçlarına cevap veremediği için Osmanlı'dan kalan eğitim kurumları, ders müfredatları ve mevcut kadro düzeni yeni Cumhuriyetin modern ve laik bir ulus devleti inŒa etme hedefine uygun hale getirilmesi için alıŒmalar yapılır. Atatürk döneminde eğitim alanında 3 Mart 1924 tarihli Tevhidi Tedrisat Kanunu ile eğitimde birlik sağlanır. Dini eğitim veren okullar kapatılarak devlet eliyle verilen eğitimde dini eğitime son verilir (Aktekin, 2009, s. 27).

Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla beraber Türkiye'de verilen eğitimin amacı ulusal bilinci vermek, vatandaşlık kavramını ve yurtseverliği özendirme olarak karŒımıza çıkmaktadır. Tarih dersleri bu dŒunceden en çok etkilenmiŒ dersler arasında yer almıŒtır. Tarih dersleri "ulus inŒa etme" aŒamasında talebelere Türk olma gururunu aŒılamak amacıyla karŒımıza ıkmıŒtır (Aktekin, 2009, s. 28).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde uluslaŒma fikri doğrultusunda tarih dersleri siyasi ve askeri tarih anlayıŒında yeniden ele alınır. 1970'li yıllar siyasi kutuplaŒmaların yaŒanması, 1980'de askeri darbenin yaŒanması, 1990'larda ülkemizde özellikle Doğu bölgelerde terör olaylarının yaŒanması da tarih dersleri içerisinde siyasi/askeri tarih anlayıŒının devam etmesine sebep olmuŒtur. 2004 yılında ilköğretim ders programları belirli lde deđiŒim geirmiŒ ve bu doğrultuda ders kitapları içerisinde yenilikler ortaya ıkmıŒtır. Yeni Sosyal Bilgiler ğretim Programları ile çağın toplumsal, siyasi, kültürel, ekonomik ve teknolojik geliŒmelerine bağlı olarak bu yenilikler eğitim sistemimize ve programımıza zorunlu olarak yansımıŒtır. Hayat Bilgisi Programında 1, 2 ve 3. sınıf düzeylerinin "Dn, Bugün, Yarın" nitelerinde; Sosyal Bilgiler 4. sınıf ğretim programında "GemiŒimi ğreniyorum" nitesinde; 5. sınıf ğretim programında "Adım Adım Türkiye" nitesinin "Yerel Tarih alıŒması" etkinliğinde; 2004 yılı 7. sınıf "lkemizde Nüfus" ğrenme alanının "Doğuğumuz Yerden Doyduğumuz Yere" isimli etkinliğinde ve 2004 yılı 8. sınıf inkılap tarihi dersinde öğrencileri yerel ve sözlü tarih araŒtırmalarına yönlendirmeleri bu yenilikleri ifade eder. Bu Œekilde Sosyal Bilgiler ders kitabında siyasi tarihin yanı sıra yerel ve sözlü tarih konuları artık kısmen yer edinmiŒtir. Ancak ders kitaplarında kısmen yenilik hareketleri yaŒanmıŒ olsa bile siyasi/askeri tarih günümüzde de ders kitaplarında egemen gücü net bir Œekilde yansıtılmaktadır. (Arslan, 2022, s. 3).

1968 yılından beri ülkemizde eğitim kurumlarımızda öğrencilere verilen Sosyal Bilgiler dersi ABD'de ilk dönemlerde tarih, coğrafya, vatandaşlık gibi disiplinlerin bir arada sunulduğu bir ders olarak karŒımıza ıkmıŒtır. 1968 yılına gelindiğinde ülkemizde mfredatımızda yer bulan Sosyal Bilgiler dersi 1985 yılında ortaokul programında kendine yer bulamaz, 1997 – 1998 eğitim-ğretim yılında uygulanan 8 yıllık kesintisiz eğitim ile birlikte ortaokulları da içine alarak tekrar güncellenir. Sosyal Bilgiler programına 1968'den itibaren 1972, 1976, 1997, 2005 ve 2018 yılında yenilikler gelmiŒ ve son halini böylece elde etmiŒtir (Turan, 2019, s. 169).

Bu geliŒim çerçevesinde değerlendirildiğinde günümüze kadar kısaca bu geliŒim aŒamasında bir tarih ğretimi anlayıŒının geldiğini ifade etmek yerinde bir tespit olacaktır. Ancak deđerŒen dünya koŒulları, teknolojik ilerlemeler, öğrencilerin toplumsal ve ahlaki yönden deđerŒimlerden etkilenmeleri doğal olarak tarih derslerine olan ilginin deđerŒmesinde önemli bir etkidir. Bu açıdan

araştırma ele alındığında modern tarih öğretimi anlayışını incelemek de yerinde olacaktır. Ebeveynlerin çocukların eğitim hayatı üzerinden kuşkusuz önemli düzeyde etkileri vardır. Özellikle aile büyüklerinin düşünceleri, dünya görüşleri, doğruları ve hayat görüşleri öğrencilerinde hayata bakış açısını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu sebeple alt problemlerde belirtildiği gibi baba eğitim seviyesi ile öğrencilerde tarihsel konulara yönelik tutumlar arasında bir ilişkinin varlığı merak konusu olmuş ve incelenmesi gereken bir değişken olarak belirlenmiştir.

Eğitim sistemi içerisinde sosyal bilgiler dersi ve tarih derslerine verilen en önemli sorumluluk kültür varlığının nesilden nesile geçirilmesi ve öğrencilere vatandaşlık yeterliklerinin kazandırılmasıdır (Öztürk ve Mutlu, 2017, s. 554). Dünyada ve ülkemizde tarih eğitimi genel itibariyle Sosyal Bilgiler konusu içerisinde yer alır ve Sosyal Bilgiler dersi vatandaş yetiştirme görevini gerçekleştirmeye çalışır (Yeşil, 2010, s. 121).

Eğitim kurumlarındaki tarih eğitimi ele alındığında, bilgi ve değer aktarımı temelli görüşün yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Ders kitaplarının çoğunda, yoruma kapalı bilgilerin ağırlığı belirgindir. Bu durum öğrencilerin hayal kurabilme gücü, yorumlama yapabilme ve sorgulama kabiliyeti gibi becerilerini engellemektedir. Ezberci anlayışla verilen tarih eğitimi öğrencileri bu derslerinden uzaklaştırmış ve birincil kaynaklardan faydalanma, öğrenmeyi öğrenme, aktif öğrenme gibi durumlardan öğrenci ve öğretmenlerin faydalanmalarına engel olmuştur (Yeşil, 2010, s. 122).

Yeni tarih yaklaşımı ve buna uygun eğitim yaklaşımları ile ilişkili bir tarih eğitiminin verilebilme hem öğretmen hem de öğrencilerin, tarih bilgileri ve bulguları sorgulayabilme ve bu sayede anlamlandırma çabasıyla güçlü bir bağ içerisinde (Yeşil, 2010, s. 122).

3.Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihin Önemi

Sosyal bilgiler yapısı gereği farklı disiplinlerin birleştirilmesi sonucu meydana gelmiş bir ilköğretim müfredat dersi olarak tanımlanabilir. Esasen amacı vatandaşlık eğitimi alanında şekillenen öğrencilerin içinde yaşadığı topluma uyum sürecini sağlıklı bir şekilde hayata geçirmesini hedefleyen bir derstir (Turan, 2019, s. 169).

Sosyal bilgiler dersinin amacı itibariyle öğrencilerin etkin birer yurttaş olabilmesi için gerekli bilgi, beceri ve donanıma sahip olması açısından geleceğin inşası yönüyle önemli bir ders olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sosyal bilgiler dersi kapsamında tarih konularının öğretilmesine yer verilmesi öğrencilere geçmiş sorgulayabilme ve günümüzdeki olayları doğru yorumlayabilme becerileri kazandırır. Sosyal Bilgiler dersini oluşturan bilim alanları içerisinde tarih konuları önemli paya sahiptir. Tarih sosyal bilimlerin temel disiplini konumundadır ve ulusların yaşamında tarih öğretimi yadsınamaz bir yere sahiptir (Er ve Bayındır, 2015, s. 359). Öğrencilerin milli kimlik bilincine sahip olması tarih bilimi aracılığıyla olabilmektedir. “Kültür ve Miras” öğrenme alanında tarih disiplini bu öğrenme alanının odağını oluşturmaktadır (Demir ve Haçat, 2018, s. 31). Tarih öğretimiyle sadece geçmiş olayların aktarımının verilmez. Aynı zamanda insani değerlere saygılı, sorumluluklarını bilen, geçmiş ve gelecek kavramları arasında ilişki kuran, araştırma yapmayı öğrenmiş, bilinçli, demokratik değerlere saygılı ve milli kültürünü özümseyerek yaşatan yeni

nesillerin yetişmesi amaçlanmıştır. Ayrıca öğrencilere üst düzey düşünme becerileri vermek ve çağdaş problemleri çözme konusunda yardımcı olmak da diğer kazanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeplerden tarih sosyal bilimlerin temel disiplinini oluşturmaktadır (Göksu,2020, s. 1948).

Tarih öğretiminde mevcut sorunlara ait alan yazında daha önce ortaya konulan çalışmalara bakıldığında Sadık Yılmaz (2017) tarafından yapılan çalışmada tarih öğretiminde görülen problemleri, ders kitaplarında bilgi yanlışlıklarından ve sade bir dilin tercih edilmesinden kaynaklı, ders kitaplarının öğrenci seviyelerine göre tercih edilmemesinden kaynaklı, müfredatın yoğunluğundan kaynaklı, tarih öğretmenlerinin teknolojik olanakları kullanma eksikliğinden kaynaklı, öğretim yöntem ve tekniklerindeki eksikliklerden ve öğrenci merkezli yaklaşımların uygulanmamasından kaynaklı, tarih öğretimi bilincinin eksikliğinden kaynaklı sorunlar ele alınmıştır ve bu sorunların tespit yapılmıştır. Yıldız (2003) çalışmasında tarih öğretiminin sorunlarını, teknolojik araçların kullanımının eksikliğinden kaynaklı, tarih eğitiminin amaç ve kapsamından kaynaklı problemleri, tarih ders kitaplarının nitelik açısından yetersiz olmasından kaynaklı sorunları ve öğretim yöntemlerinden kaynaklı problemler olarak ele almıştır. Topçu (2016) çalışmasında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre ortaokulda tarih öğretimine derin anlamlar yüklemenin yanlışlığı, müfredatın yoğunluğuna göre ders saatinin azlığı ve tarihe özgü amaçların azlığı ve tarih biliminin ayrı bir ders olarak verilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Bal (2011) tarafından ortaya konan çalışmada ise tarih öğretiminde oluşan sorunların başında müfredattan kaynaklı sorunların geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca kullanılan yöntem ve tekniklerin eksikliği ve tarih biliminin doğası gereği sorunlar yaşandığını mevcut eğitim sisteminden kaynaklı sorunlar vurgusu yapılmıştır ve gerekli öneriler sunulmuştur. Tekdal (2021) tarafından yapılan çalışmada ise tarih konuları aktarılırken öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerinin yetersizliği, öğrencilerin tarih konularına olan ilgisiz tutumları, öğretmen merkezli yaklaşımla öğretim yöntemlerinin kullanılması, tarih konularının aktarımında mevcut ders sürelerinin yetersizliği ve ders kitaplarının tarih konularını aktarmada yetersiz kalması gibi sorunlar üzerinde durulmuştur.

Ülkemizde mevcut tarih anlayışı incelendiğinde günümüzde bu anlayışın ne şekilde var olduğu ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kendine yer edinen tarih konularının hangi anlayışla öğrencilere verilmek istendiği, bu anlayışın ne düzeyde okullarda uygulandığı merak konusu olarak karşımıza çıkar. Alan yazın incelendiğinde 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında programın tarih konularını verme biçimini ölçmesi yönünde alanda çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma kapsamında elde edilecek verilerle öğrencilerin belirlenen değişkenlere göre tarih konularına karşı tutumlarının yönünü belirlemek ve bu sayede 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim programında tarih kazanımlarının verilmesindeki mevcut başarının ortaya konması ve ilköğretim öğrencilerinin tarih konularına ilişkin tutumlarının yönünü belirleyerek mevcut ilgilerinin incelenmesi amaç edinmiştir. Alan yazın incelendiğinde Sosyal Bilgiler eğitimi alanında tarihi konularına karşı tutumların incelendiği görülmüş ancak 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı uygulandıktan sonra bu tür çalışmalara rastlanılmamıştır. Bu alanda daha sonraki dönemlerde çalışma yapmak isteyen araştırmacılara elde edilen verilerin yol göstereceği düşünülmektedir. Ayrıca

ilköğretim öğrencilerinin tarih konularına karşı mevcut ilgilerin ortaya konulması adına sağlayacağı diğer bir kazanım olarak görülmektedir. Bu çalışma ile aşağıdaki araştırma sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır:

- 1) Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ortaokul kademesi öğrencilerinin tarih konularına yönelik tutumları ne düzeydedir?
- 2) Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ortaokul kademesi öğrencilerinin tarih konularına yönelik tutumları cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyal bilgiler karne başarısı, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, anne- babanın eğitim seviyesi gibi faktörler bakımından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- 3) Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ortaokul kademesi öğrencilerinin tarih konularına yönelik tutumları tarih algısı, tarih konularına bakış açısı ve tarihçilerin çalışma prensiplerini bilmeleri yönünden başarı algısı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

4. Yöntem

4.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Betimsel araştırma yöntemi, herhangi mevcut bir durum, olay veya sorunu detaylı bir biçimde adlandırmak, yorumlamak ve incelemek için tercih edilir ve belirlenen ölçütler dahilinde ele alınan olaylar ve değişkenler arasında ilişki durumunun olup olmaması ve bu değişkenler arasında ilişki varsa derecesi sorgulanır (Aydoğdu vd., 2017, s. 559).

Araştırma deseni olarak ilişki tarama modeli kullanılmıştır. Bu modelde değişkenler tek bir ölçüm aracılığıyla betimlenir. Tarama modeli, önceden olan ya da devam eden bir durumu olduğu şekilde betimlemeyi hedefle edinen bir yaklaşımdır (Bulut, 2020, s. 596).

4. 2. Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında çalışma grubunu Sivas ilinin Zara ilçesinde eğitim gören ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf kademesi öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem yöntemi olarak amaçsal örneklem yöntemi belirlenmiştir. Örneklemin evreni temsil edebilecek nitelikte olduğu ve öğrencilerin bilgi toplama aracını (Tutum Ölçeği) doğru ve herhangi bir etkiye maruz kalmadan dolduracağı varsayılmıştır. Veri toplama süreci Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden araştırma izni alınarak Mayıs ayı içerisinde tutum ölçeği aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

4. 3.Verilerin Toplanması

Bu araştırmada Özbaş ve Aslan (2012) tarafından geliştirilen “İlköğretim Öğrencilerinin Tarihsel Bilgiye Yönelik Görüşlerini Belirleme Ölçeği” veri toplama aracı olarak tercih edilmiştir. Kullanılan tutum ölçeği 22 maddeden oluşan beşli likert tipli bir tutum ölçeğidir. Ölçek ile öğrencilerde tarihsel bilgiye yönelik görüşlerin belirlenen değişkenler yönünden (sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, öğrenme yaklaşımları, güdü vb.) incelenmesi amaç edildiği için çalışmamızda kullanılmıştır. Ayrıca araştırmacı tarafından geliştirilen katılımcıların cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyal bilgiler dersi geçme notu, kardeş sayısı,

anne eğitim seviyesi ve baba eğitim seviyesi olmak üzere 6 değişkenden oluşan ilk defa bu araştırmada kullanılmak üzere 'Kişisel Bilgi Formu' geliştirilmiştir.

"İlköğretim Öğrencilerinin Tarihsel Bilgiye Yönelik Görüşlerini Belirleme Ölçeği"nin tutarlılığını belirlemek için Cronbach Alfa iç tutarlılık hesaplamasına gidilmiştir. Yapılan iç tutarlılık katsayısı 0.701 olarak hesaplanmıştır. Kartal ve Dirlik (2016) çalışmalarında belirttiği üzere elde edilen sonuca göre kullanılan ölçeğin oldukça güvenilir bir ölçüm aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Veri toplama aracı olarak kullanılan Özbaş ve Aslan (2012) tarafından geliştirilen ölçeğin güvenilirlik sonuçlarına bakıldığında Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.83 bulunmuştur. Ölçeğin test- tekrar test değerlerine bakıldığında beş faktörlü bir ölçek olduğu görülmektedir. Birinci faktör için 0.81, ikinci faktör için 0.83, üçüncü faktör için 0.79, dördüncü faktör için 0.86, beşinci faktör için 0.82 ve ölçeğin tamamı için 0.83 değerlerinde olduğu görülmektedir. Mevcut sonuçlar ele alındığında test- tekrar test güvenilirliğine göre ölçeğin farklı zaman dilimlerinde kararlı bir yapıya sahip olduğu belirtilmiştir (Özbaş ve Aslan, 2012, s. 271). Ayrıca ölçeğin varyans yüzdelik toplamları alt faktörlere göre incelendiğinde; birinci faktör, ölçeğe ait toplam varyansın % 19'unu, ikinci faktör % 11'ini, üçüncü faktör yaklaşık olarak % 16'sını, dördüncü faktör % 5'ini, beşinci faktör % 4'ünü kapsamaktadır. Beş faktörün birleşiminde açıkladıkları toplam varyans % 46,871 olarak görülmüştür. Beş faktörün maddelerde açıklamış olduğu ortak varyans yaklaşık % 11 ile %38 aralığında değişim gösterdiği ifade edilmiştir (Özbaş ve Aslan, 2012, s. 266).

4.4.Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Yapılan bu çalışmada toplamda 512 öğrenciye ulaşılmış ve belirlenen tutum ölçeği uygulanmıştır. Ancak 20 öğrenciden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde ölçeğin iç güvenilirliği ve güvenilirlik katsayısı etkilendiği için değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

Özbaş ve Aslan (2012) tarafından geliştirilen ölçeğin uygulanan örneklem grubunda yapı geçerliliğini ve faktör yapısını belirlemek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi, aynı yapıyı veya vasfı ölçen değişkenleri birleştirerek, ölçme sürecini düşük miktarda faktör ile belirtmeyi hedefleyen istatistik tekniğidir. Faktör analizi, ortak faktör şeklinde ifade edilen yeni kavramları meydana çıkarma ya da maddelerin faktör yük ölçümlerinden yararlanarak kavramların kullanışlılık tanımlarına ulaşma işlemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Akbaş vd., 2019, s. 1096).

Veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeğin yapı geçerliliği ve kapsam geçerliliğini denetlemek amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör yükü ölçme aracındaki bir madde ile faktör arasındaki korelasyon katsayısını ifade etmektedir. Elde edilen yük değerinin yüksek çıkması beklenen bir durum olarak karşımıza çıkarken faktör yük değerinin .50 değerinde olması, en düşük .40 olması ya da .32 olma zorunluluğu şeklinde tavsiyeler mevcuttur (Akbaş vd.,2019, s. 1099). Büyüköztürk (2021) ise faktör yük değerini .45 veya daha üst bir değerde olmasını bir ölçüt olarak belirler. Ancak uygulama sürecinde az miktarda madde için bu ölçütün .30'a kadar düşebileceğine değinmiştir.

Faktör analizi tüm veri yapılarında uygun sonuçlardan uzak olabildiği durumlarda verilerin, faktör analizi için kabul edilebilirliği Kaiser- MEYER- Olkin katsayısı ve Barlett küresellik (sphericity) testi ile değerlendirilmektedir. KMO katsayısı, veri matrisinin faktör analizi içerisinde uygunluk derecesini ve veri yapısının faktör çıkarmak için ne düzeyde uygun olduğu hakkında bilgi vermektedir. Faktörleşebilirlik için KMO'nun .60 değerinden daha yüksek çıkması beklenmektedir. Barlett testi ise değişkenler arası ilişkinin varlığını kısmi korelasyonlar çerçevesinde ele almaktadır. Hesaplama sonucu Ki-Kare istatistiğinin anlamlı çıkması, veri matrisinin uygunluğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2021, s. 136). Bu temelde kullanılan ölçme aracının yapı geçerliliği denetlendiğinde KMO değerinin 0.743 ve Barlett testinin ise anlamlı (Ki-Kare)= 1656. 767, $df= 153= sig.= .000$ olması sebebiyle kullanılan ölçeğin yapı geçerliliğini sağlamıştır.

Ölçeğin geçerlilik değerlerini ortaya koymak için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) (Confirmatory Factor Analysis: CFA), ölçme modellerinin geliştirilmesi aşamasında yaygın olarak tercih edilen ve belirgin düzeyde fayda sunan bir analiz yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntem, önceden belirlenen bir model vasıtasıyla gözlenebilen değişkenlerden hareketle gizil değişken (faktör) ortaya çıkarmaya dönük bir işlem ifadesidir. Genel anlamda ölçek geliştirme sürecinde ve geçerlilik analizleri aşamasında tercih edilmekte ya da önceden belirlenmiş bir yapının sağlanmasını hedeflemektedir (Yaşlıoğlu, 2017, s. 78). Yapılan analiz sonucunda ölçeğimizin 7 alt boyuttan oluştuğu görülmüştür. 7. alt boyutu tek başına oluşturan 17. Madde yapı geçerliliğini düşürdüğü için ölçekten çıkarılarak ölçek tekrar analiz edilerek 6 alt faktörden meydana gelmiştir. Desen matris değerine bakıldığında madde 13'ün iki farklı maddeleriyle ilişkili olmasından ve madde yükünün düşük boyutlu olması sebebiyle (0.40) madde 13 ölçekten çıkartılmıştır. Daha sonra yapılan açımlayıcı faktör analizinde madde 22 ve madde 10 ölçekten çıkarılarak son şekliyle toplamda 19 madde ile ve beş alt boyutla ölçeğimiz yapı geçerliliğini gerçekleştirmiştir.

KMO ve Barlett sonuçlarına bakıldığında verilerin faktör analizi için uygun olduğu görülmektedir. Kullanılan ölçeğin yapı geçerliliğinin %56.678 değerinde olduğu görülmüştür. Ölçeğin desen matrisine bakıldığında yedi alt boyut faktörden meydana geldiği görülmüştür. Kullanılan ölçeğin örneklem grubumuz içerisinde alt faktörlerin varyans analizine bakıldığında tarihsel bilginin kesinliğine yönelik birinci alt faktörün beş maddeden oluştuğu güvenilirlik değerinin (cronbach $\alpha = 0.588$) olduğu, ikinci altı faktör olan tarihsel bilginin kaynağının dört maddeden oluştuğu ve güvenilirlik değerinin (cronbach $\alpha = 0.748$) olduğu, üçüncü alt faktör olan tarihsel bilginin gelişiminin dört maddeden oluştuğu ve güvenilirlik değerinin (cronbach $\alpha = 0.702$) olduğu, dördüncü alt faktör olan tarihsel bilginin dayanağının dört maddeden oluştuğu ve güvenilirlik değerinin (cronbach $\alpha = 0.380$) olduğu, beşinci alt faktör olan tarihsel bilginin aktarımının beş maddeden oluştuğu ve güvenilirlik değerinin (cronbach $\alpha = 0.538$) olduğu görülmüştür. Ölçeğin genel güvenilirlik Cronbach Alfa değerinin ise .701 olduğu görülmüştür.

Ölçek yapı geçerliliği uygunluğu açısından değerlendirildiğinde ilk çıkan sonuçlara göre madde faktör iyilik değerlerinin düşük olmasından dolayı faktör

ile alt faktör hata madde değerleri arasında faktör 1'e ait olan e1 ile e4 arasında ve faktör 3'e ait olan e8 ile e11 arasında kovaryans bağlantısı kurulmuştur. Son iyileştirilmiş haliyle yapı geçerliliğinin ölçek alt faktörlerindeki maddelerin uyum iyiliği değerlerinin istenilen düzeyde olduğu görülmüştür.

Yapı geçerliliği açısından doğrulayıcı faktör analizinin beş alt faktör boyutunun değerlendirilmesinde çıkan sonuçlara göre faktör 1 ile faktör 3'te madde iyiliği değerlerinin düşük olduğu görülmüştür. Faktör 1'deki madde 1 ile madde 4 arasında ve faktör 3'teki madde 18 ile madde 21 arasında kovaryans çekilerek tekrar uyum iyiliğine bakılmıştır. Çıkan sonuç itibarıyla elde edilen sonuç değerleri şu şekildedir: CMIN/DF= 1.960, AGFI= .931, GFI= .950, NFI= .857, CFI= .923, IFI= .924, TLI= .904, RMSEA= .044'tür. Açımlayıcı Faktör Analizi ve Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonucunda Özbaş ve Aslan (2012) tarafından geliştirilen ölçeğin örneklem grubumuz içerisinde verilerinin iç tutarlılığının, güvenilirliğinin ve yapı geçerliliğini sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek alt faktörler boyutundan ve madde yükleri bakımından iyi, iyi-güzel boyutundadır.

Elde edilen veriler analiz edilerek verilerin parametrik olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek alt faktörlerine göre sınıf düzeyi değişkeni dışında diğer değişkenlerde Kruskal Wallis- H parametrik olmayan sıralamalı tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Grup değişkenleri arasında hangi ikili değişkenin birbiriyle ilişkili olduğunu belirlemek amacıyla Mann Whitney- U testi yapılmış ve baba değişkeninin gruplar arası birbirine yakınlık olmasından dolayı tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır.

Alt problemlere göre cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılığın olduğunu belirlemek için T-Testi sonuçlarına bakılmıştır. Ayrıca betimsel istatistikler için ise grup değişkenleri arasında medyan, mod, standart hata, serbestlik derecesi, aritmetik ortalama ve nicel betimsel özelliklere bakılmıştır. Çalışmada herhangi bir kayıp veri bulgusuna ulaşılmamıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeğin hiçbir maddesi değerlendirmeden çıkarılmamıştır.

Kullanılan ölçeğin normallik değerleri dört farklı aşama üzerinden incelenmiştir. 1. aşamada basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmış basıklık= 3.5, Çarpıklık= 1.59 göstermiş, 2. aşamada ise veri setinin 492 kişiden oluşmasından dolayı kolmogrov-simironov anlamlılık değerine bakılmış P= 0.00 olarak bulunmuş, 3. aşamada grafik eğrilerinden yola çıkarak normal Q-Q ortalama grafik eğrisine bakılmıştır. İncelenen normallik eğrisinin birden fazla verinin normallik eğrisinin dışında olduğu saptanmış, son aşamada ise Detrended normal Q-Q ortalama grafiğinde bazı verilerin grafikteki normallik eğrisinin dışında olduğu görülmüştür. Yapılan dört aşama sonucunda non-parametrik gruplar arası dağılımı ve verilerimizin normal değerlerde olmadığı kabul edilmiş ve yapılan karşılaştırma testleri non- parametrik analizler olarak ele alınmıştır.

Kullanılan veri toplama aracının outliers (aykırı değerler) maddeleri bakımından 10 tane uç değere rastlanmıştır. Kullanılan ölçeğin ortalaması 2.99, medyanı 2.95, varyansı 0.22, minimum madde ortalaması 1.36, maksimum madde ortalaması 4.77, ranj değeri ise 3.41 olarak bulunmuştur.

Çalışma ortaokul öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde tarihsel bilgiye yönelik görüşlerinin belirlenmesinde veri toplama aracı olarak kullanılan ölçek

ile, öğrencilerin tarihsel bilgiye yönelik görüşlerinin belirlenmesinde sadece Sosyal Bilgiler dersinde öğrendikleri bilgilerin incelenmesi ile ve ortaokul öğrencileri içerisinde sadece Sivas ili Zara ilçesi sınırları içerisindeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ortaokullarda eğitim gören öğrencilerin araştırma kapsamına dâhil edilmesi ile çalışmamız sınırlandırılmıştır.

5.Bulgular

Araştırmanın amacı kapsamında ulaşılan bulgular analiz edilerek oluşturulan tablolar şeklinde sunulmuş ve yorumlamaları tabloların altında açıklanmıştır.

Tablo 1. Örnekleme Oluşturan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Değişkenler	N	%
Cinsiyet		
Kadın	233	47,4
Erkek	259	52,6
Sınıf		
5.sınıf	151	30,7
6.sınıf	173	35,2
7.sınıf	168	34,1
Karne Notu		
44vealtı	6	1,2
45-54arası	17	3,5
55-69arası	74	15,0
70-84arası	174	35,4
85veüstü	221	44,9
Kardeş Sayısı		
Tek kardeş	27	5,5
İki kardeş	141	28,7
Üç kardeş	212	43,1
Dört kardeş	75	15,2
Beş ve üzeri kardeş	37	7,5
Anne Eğitim Durumu		
Okula Gitmemiş	21	4,3
İlkokul Mezunu	153	31,1
Ortaokul Mezunu	153	31,1
Lise Mezunu	119	24,2
Üniversite Mezunu	46	9,3
Baba Eğitim Durumu		
Okula Gitmemiş	11	2,2
İlkokul Mezunu	113	23,0
Ortaokul Mezunu	123	25,0
Lise Mezunu	180	36,6
Üniversite Mezunu	65	13,2
Toplam	492	100,0

Tablo 1’ de görüldüğü üzere; Kız ve erkek öğrenci frekanslarının homojen bir yapı gösterdiği görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrenci grubunun cinsiyetine göre dağılımı incelendiğinde toplam 492 öğrencinin %47.4’ünün (N=233) kız, 259 öğrencinin %52.6’sının (N=259) erkek olduğu görülmektedir. Örneklem grubunun betimsel özellikleri değerlendirildiğinde sınıf düzeyine göre en çok 6. sınıf öğrencisi %35.2 (N=173) olduğu saptanmıştır. Ayrıca 5. Sınıf düzeyinde %30.7 (N=151), 7. Sınıf düzeyinde %34.1 (N=168) olduğu görülmektedir. Öğrencilerin geçen sene Sosyal Bilgiler dersi karne notu değerine bakıldığında en çok 85 puan ve üzeri not alan öğrenciye ulaşıldığı %44.9 (N=221) görülmüştür. Ayrıca örneklem grubu içerisinde 44 ve altı puan alan öğrencilerin %1.2’ lik dilema sahip olduğu (N=6), 45-54 arası puan alan öğrencilerin %3.5 (N=17) olduğu, 55-69 arası not alan öğrencilerin %15.0 (N=74) olduğu, 70-84 arası not alan öğrenci grubunun da %35.4’lük dilime (N=174) olduğu görülmektedir.

Örneklem grubundaki öğrencilerin kardeş sayısı değişkeni incelendiğinde en çok 3 kardeşi olan öğrenci grubunun %43.1 (N=212) olduğu görülmüştür. Örneklem grubu içerisinde tek kardeşi olan öğrencilerin %5.5 (N=27), İki kardeş olan öğrencilerin %28.7 (N=143), dört kardeşi olan öğrencilerin %15.2 (N=75), beş ve üzeri kardeşe sahip olan öğrencilerin ise %7.5’lik (N=37) dilime sahip oldukları görülmüştür.

Örnekleme oluşturan öğrencilerden anne eğitim durumu incelendiğinde ilkököl kademesi ve ortaokul kademesi mezunu annelerin en yüksek dilime sahip oldukları %31.1 (N=153), anne eğitim seviyesinde okula gitmemiş grubun %4.3 (N=21), anne eğitim seviyesinde lise mezunu grubun %24.2 (N=119), anne eğitim seviyesinde üniversite mezunu grubun ise %19.3 (N=95) olduğu görülmüştür. Örnekleme oluşturan öğrencilerden baba eğitim durumu değişkeni incelendiğinde ise öğrenim durumu lise mezunu baba grubunun en yüksek frekans değerinde olduğu %36.6 (N=180), okula gitmemiş baba seviyesinin %2.2 (N=11) olduğu, ilkököl mezunu babaların %23.0 (N=113) olduğu, ortaokul mezunu baba seviyesinin %25.0 (N=123) olduğu, üniversite mezunu baba seviyesinin ise %13.2 (N=65) olduğu görülmektedir.

5.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Tarihsel Bilgiye Yönelik Tutumların Karşılaştırılması

Araştırma kapsamına giren öğrenci grubunun cinsiyet dağılımına göre tutum düzeyleri ele alınmıştır. Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin 233’ü kız öğrenci, 259’ u da erkek öğrencilerden oluşturmuştur. Cinsiyet değişkenine göre tarihsel bilgiye yönelik tutumların değerlendirilmesinde t testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. *Cinsiyet Değişkenine Göre Tarihsel Bilgiye Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T-Testi Sonuçları*

Cinsiyet	N	\bar{x}	SS	Sh	T	Df	P
Kız	233	2,9030	,41795	,02738	-3,99	490	,000
Erkek	259	3,0700	,49970	,03105			

Tablo 2’de; cinsiyet değişkeni ile öğrencilerin tarihsel bilgiye yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının belirlenmesi amacı ile yapılan t testi sonucunda çıkan $p = .000$, $t = -3.996$ ve serbestlik derecesi ($df=490$) olmasından dolayı tarihsel bilgiye yönelik tutumlarının pozitif yönde anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Farklılığın yönü incelendiğinde erkek öğrencilerin $\bar{x}_{erkek} = 3.070$ kız öğrencilere $\bar{x}_{kız} = 2.903$ göre tarihsel bilgiye yönelik tutumlarının daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Yapılan T- testi sonucunun etki büyüklüğünün negatif yönde olduğu ve bu yönün -3.996 ’dan -4.034 ’e doğru arttığı gözlemlenmiştir. Etki büyüklük değeri (EBD) = 487.464 olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda elde edilen sonuçlardan erkek öğrencilerin tarihsel bilgiye yönelik ortalamalarının kız öğrencilerden daha yüksek olması tarihsel bilginin erkek öğrencilerin daha düzeyde olduğunu göstermiştir. Cinsiyet faktörü açısından standart sapma değerleri bakımından da erkek öğrencilerin tarihsel bilgi tutumunun pozitif yönde olduğu görülmektedir.

5.2.Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Tarihsel Bilgiye Yönelik Tutumların Karşılaştırılması

Araştırma kapsamına giren öğrenci grubu içerisinde 5. Sınıf öğrencileri $N=151$, 6. Sınıf $N=173$ ve 7.sınıf $N=168$ ’den kişiden oluşmaktadır. Sınıf seviyesi değişkeninin gruplar arasındaki farklılıktan dolayı tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır, bu farklılığın hangi ikili gruplar arasında olduğunu belirlemek için Post-Hoc Gabriel testi yapılmıştır ve elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. *İlköğretim Öğrencilerinin Tarihsel Bilgiye Yönelik Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Anova Testi Sonuçları*

Alt Faktörlere Anlamlılık Sonuçları		Kareler Toplamı	df	\bar{x}	F	Sig.
Tarihsel Bilginin Kaynağı	İç	6,622	2	3,311	4,279	,014
	Dış	378,398	489	,774		
	Toplam	385,020	491			
Tarihsel Bilginin Gelişimi	İç	5,428	2	2,714	3,552	,029
	Dış	373,613	489	,764		
	Toplam	379,041	491			
Tarihsel Bilginin Aktarımı	İç	4,476	2	2,238	3,702	,025

Dış	295,632	489	,605
Toplam	300,108	491	

Post-Hoc Gabriel Testi Sonuçları

Değişkenler	(I) Sınıf	(J) Sınıf	Ortalama	Sh	Sig.
Tarihsel Bilginin Kaynağı	5.sınıf	6.sınıf	,28580*	,09797	,011
		7.sınıf	,17074	,09864	,231
	6.sınıf	5.sınıf	-,28580*	,09797	,011
		7.sınıf	-,11507	,09528	,539
	7.sınıf	5.sınıf	-,17074	,09864	,231
		6.sınıf	,11507	,09528	,539
Tarihsel Bilginin Gelişimi	5.sınıf	6.sınıf	-,15517	,09735	,298
		7.sınıf	-,26038*	,09802	,024
	6.sınıf	5.sınıf	,15517	,09735	,298
		7.sınıf	-,10521	,09468	,606
	7.sınıf	5.sınıf	,26038*	,09802	,024
		6.sınıf	,10521	,09468	,606
Tarihsel Bilginin Aktarımı	5.sınıf	6.sınıf	,20373	,08659	,056
		7.sınıf	,20984*	,08719	,048
	6.sınıf	5.sınıf	-,20373	,08659	,056
		7.sınıf	,00611	,08422	1,000
	7.sınıf	5.sınıf	-,20984*	,08719	,048

*. Yeni Anlamlılık Düzeyi 0.05 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3 incelendiğinde; ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi kapsamında tarihsel bilgiye yönelik görüşlerinde sınıf düzeyi değişkeni açısından tarihsel bilginin alt faktörü incelendiğinde yapılan ANOVA testi p değerinin anlamlılık düzeylerine göre tarihsel bilginin aktarımı $p=.025$, tarihsel bilginin gelişimi $p=.029$ ve tarihsel bilginin kaynağı $p=.014$ alt faktörlerinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra Post- Hoc Gabriel testi sonuçları yukarıda tablo 3'te belirtilen düzeylerde ölçülmüştür. Sınıf düzeyleri bakıldığında tarihsel bilginin kaynağı ile ilgili 5. sınıf ile 6. sınıf arasında pozitif yönde anlamlılık olduğu, 6. sınıf ile 5. sınıf arasında negatif yönde yüksek düzeyde ilişki olduğu görülmektedir. Böylece 5. sınıf seviyesinin 6. sınıf seviyesine göre tarihsel bilginin kaynağı alt faktörü açısından daha yüksek düzeyde tutuma sahip olduğu görülmektedir. Tarihsel bilginin gelişimi alt faktörü tutumu sınıf düzeyi değişkeni yönünden incelendiğinde 5. sınıf ile 7. sınıf arasında yüksek düzeyde negatif yönde ilişki ve 7. sınıf ile 5. sınıf arasında pozitif yönde tutum ilişkisi olduğu görülmektedir. Böylece 7. sınıf seviyesinin tarihsel bilginin gelişimi alt faktörü tutumunun 5. Sınıflardan daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Tarihsel bilginin aktarımı alt faktörü tutumu sınıf düzeyi değişkeni açısından

incelendiğinde ise 5. Sınıf ile 7. sınıf arasında pozitif yönde, 7. sınıf ile 5. sınıf arasında negatif yönde yüksek düzeyde tutum ilişkisi olduğu görülmektedir. Sonuç olarak alt faktörler bakımından 5. sınıf seviyesinin 7. sınıf seviyesine göre tarihsel bilgiye yönelik görüşlerin daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

5.3.Baba Eğitim Seviyesi Değişkenine Göre Tarihsel Bilgiye Yönelik Tutumların Karşılaştırılması

İlköğretim öğrencilerinin tarihsel bilgiye yönelik görüşlerini belirleme ölçeği beş alt faktörü (tarihsel bilginin kaynağı, tarihsel bilginin gelişimi, tarihsel bilginin aktarımı, tarihsel bilginin kesinliği ve tarihsel bilginin dayanağı) anlamlılık düzeyinde baba eğitim seviyesi değişkeni açısından incelenmiştir. Baba eğitim seviyesi değişkeni incelendiğinde gruplar arası normal dağılım olmadığı için Kruskal- Wallis- H testi ve gruplar arasındaki alt gurupların anlamlılık düzeyine bakmak için de Mann Withney- U testi uygulanmıştır.

Tablo 4. İlköğretim Öğrencilerinin Tarihsel Bilgiye Yönelik Görüşlerinin Baba Değişkenine Göre Anlamlılık Testi Sonuçları

<i>Kruskall Wallis- H Testi Sonuçları</i>					
Tarihse	Değişkenler	N	Sıraların	Ki-Kare	Sig
I Bilginin Aktarı	Okula Gitmemiş	11	304,55	15,875	,003
	İlkokul Mezunu	113	282,49		
	Ortaokul Mezunu	123	238,87		
	Lise Mezunu	180	241,31		
	Üniversite Mezunu	65	202,93		
	Toplam	492			
<i>Mann Whitney-U Testi Sonuçları</i>					Anlamlılık
Babaeğitimduru	N	Sıraların	Sıralar	Değişkenleri	
mu		Ortalama	Topla		
İlkokul Mezunu	113	129,01	14578,5	1-5,2-3,2-4,2-5,3-2,4-2,4-5,5-1,5-2	
Ortaokul Mezunu	123	108,84	13387,5	,5-4	
Toplam	236				
Mann-Whitney U	5761,500				
Wilcoxon W	13387,50				
Z	-2,275				
Sig	,023				

Tablo 4 incelediğinde baba eğitim seviyesi değişkenine göre anlamlılık düzeyine bakıldığında ölçeğin alt faktörlerinden olan tarihsel bilginin aktarımının tarihsel bilgiye yönelik öğrenci görüşleri üzerinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anlamlılık düzeyine bakıldığında alt faktörlerin değişkenleri tablo 4 de gösterildiği gibi ortalamalarının sıralaması ve anlamlılık değeri $P=.003$ verilmiştir. Ortalamaların sıralamasına bakıldığında okula gitmemiş babaların en yüksek düzeyde, ilkokul düzeyinde eğitim alan babaların ise okula gitmemiş babalara yakın olduğu ve üniversite mezunu babaların ise en düşük düzeyde ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Gruplar arasındaki fark değerlerine bakmak için Mann Withney- U testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ilkokul mezunu babalar ile ortaokul mezunu babalar arasında anlamlılık ilişki saptanmıştır. İlkokul mezunu babaların ortaokul mezunu babalara göre tarihsel bilginin aktarımı alt faktör boyutunda daha yüksek ortalamaya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.4. Kardeş Sayısı Değişkeni Bakımında Tarihsel Bilgiye Yönelik Tutumların Karşılaştırılması

Örneklem grubuna giren öğrenciler arasında kardeş sayıları değişkenleri arasındaki farklılık incelenmiştir. Bu doğrultuda iki farklı anlamlılığın grup alt değişkenleri arasında olduğunu ortaya çıkarmak için Kruskal Wallis- H testi, bu anlamlılıkların hangi iki grup alt faktörü değişkeni arasında olduğunu belirlemek için ise Mann Whitney- U ikili karşılaştırma testi yapılmıştır.

Tablo 5. Kardeş Sayısı Değişkeni İle Öğrencilerin Tarihsel Bilgiye Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Anlamlılık Sonuçları

<i>Kruskall Wallis- H Testi</i>		<i>Sonuçları</i>		
		Kardeş sayısı	N	Sıralama
Tarihsel Aktarımı	Bilginin	Tek kardeş	27	162,13
		İki kardeş	141	244,93
		Üç kardeş	212	261,06
		Dört kardeş	75	235,85
		Beş veya daha fazla	37	252,20
		Toplam		492

<i>Mann Whitney- U Testi Sonuçları</i>		Anlamlılık Değişkenleri
		1-2,1-3,1-
		4,1-5,2-1,3-1,4-1,5-1
Mann-Whitney U	1271,000	
Wilcoxon W	1649,000	
Z	-2,741	
Asymp. Sig. (2-tailed)	,006	

Yapılan Kruskal Wallis- H testi sonucunda tarihsel bilginin aktarımı alt faktörü anlamlılık gösterip bu alt faktör arasında en yüksek ortalamaya üç

kardeşi olan öğrenciler ile iki kardeşi olan öğrenciler sahiptir. En düşük ortalamaya ise tek kardeşi olan öğrenciler sahiptir. Tarihsel bilginin aktarımı grup alt faktörleri arasındaki manidar anlamlılık düzeylerine bakıldığında ise yapılan Mann Whitney- U ikili karşılaştırma testi sonucuna göre tek kardeş olan öğrencilerin diğer grup alı değişkenleri ile daha çok ilişkide olduğu görülmüştür.

5.5.Geçen Sene Sosyal Bilgiler Dersi Karne Notu Değişkenine Göre Tarihsel Bilgiye Yönelik Tutumların Karşılaştırılması

Geçen senen sosyal bilgiler kare notu değişkeninin tarihsel bilginin tutumu açısından anlamlılık ifade edip etmediğine bakılmak için parametrik olmayan Kruskal Wallis- H testi yapılmıştır. Daha sonra değişkenler arasındaki alt faktörler arasındaki anlamlılığın hangi grup değişkenleri arasında olup olmadığını belirlemek için Man Whitney- U ikili karşılaştırma testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6. Ortaokul Öğrencilerinin Tarihsel Bilginin Alt Boyutlarına Yönelik Bir Yıl Önceki Sosyal Bilgiler Dersi Karne Notu Değişkenine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Kruskall Wallis- H Testi Sonuçları						Mann Whitney- U Testi Sonuçları
Tarihsel Yönelik Faktörleri	Bilgiye Alt	Karne Notları	N	Sıralama Ortalaması	Ki-Kare	Sig.
Tarihsel Kesinliği	44vealtı		6	323,58	32,322	,000
	45-54arası		17	311,24		
	55-69arası		74	278,07		1-5,2-5,3-5,4-5,5-1,5-2,5-3,5-4
	70-84arası		174	273,84		
	85veüstü		221	207,33		
	Topla		492			
Tarihsel Gelişimi	44vealtı		6	287,92	19,641	,001
	45-54arası		17	188,71		
	55-69arası		74	220,00		2-5,3-5,4-5,5-2,5-3,5-4
	70-84arası		174	224,59		
	85veüstü		221	275,95		
	Toplam		492			
Tarihsel Aktarımı	44vealtı		6	265,17	32,477	,000
	45-54arası		17	287,26		
	55-69arası		74	268,76		2-5,3-5,4-5,5-2,5-3,5-4

70-84arası	174	283,11
85veüstü	221	206,58
Toplam	492	

Tablo 6 incelendiğinde; tarihsel bilginin kesinliği alt faktörünün grup değişkenleri açısından yüksek ortalama gösteren 44 ve altı not alan öğrenciler ile 85 ve üstü not alan öğrencilerin düşük ortalamaya sahip olan öğrenciler olduğu ve tarihsel bilginin kesinliği alt faktörünün anlamlı sonuç gösterdiği sig (P)= .0003 görülmüştür. Grup değişkenleri arasında hangi ikili değişkenin birbiriyle anlamlı ilişkide olduğu Mann Whitney- U testinde gösterilmiştir. 44 ve altı not alan grup alt değişkeni öğrenciler ile(1), 85 ve üstü not alan grup alt değişkeni öğrencileri arasında birden çok birbirleriyle ilişkili durumları görülmüştür. 44 ve altı not alan öğrencilerin tarihsel bilginin kesinliği tutumunun yüksek düzeyde olduğu 85 ve üstü not alan öğrenciler için tarihsel bilginin kesinliği tutumunun düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Tarihsel bilginin gelişimi alt faktörü açısından ise anlamlılık düzeylerine bakıldığı zaman değişkenler arasında 44 ve altı not alan öğrencilerin yüksek düzeyde ortalamaya sahip olduğu, 45 ve 54 arasındaki not alan öğrencilerin ise tarihsel bilginin kesinliği açısından düşük tutuma sahip olduğu görülmüştür. Daha sonra tarihsel bilginin gelişimi alt faktörünün tutum açısından hangi grupların birbiriyle ilişkili olduğuna bakmak için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. İkili gruplar arası ilişki değişken sonucuna göre 85 ve üstü not alan grup değişkeninin birden çok grupla anlamlı ilişkisi olduğu görülmüştür.

Tarihsel bilginin katarımı alt faktörünün tarihsel bilgiye yönelik tutumunun anlamlılık durumuna bakmak amacıyla yapılan not değişkeni açısından P= .000 anlamlılık olduğu görülmüştür. Daha sonra tarihsel bilginin aktarımı alt faktörünün değişkenleri arasında 45 ve 54 arası not alanların en yüksek ortalamaya (287.26), 85 ve üstü not alan öğrencilerin en düşük ortalamaya (206.58) sahip olduğu görülmüştür. Tarihsel bilginin aktarımının tutum yönünden grup değişkenlerine bakılmak için Mann Whitney- U ikili karşılaştırma testi sonuçları bakımından yukarıdaki tabloda belirtildiği gibi 85 ve üstü not alan birden çok grup değişkeni ile ilişkili olduğu (2-5,3-5,4-5) görülmüştür.

İlköğretim öğrencilerinin tarihsel bilgiye yönelik görüşleri not ortalaması bakımından alt faktör anlamlılık düzeylerine ve grup değişkenleri arasındaki ilişkiye bakılarak 44 ve altı not alan öğrenciler ile 85 ve üstü not alan öğrencilerin tutum düzeylerinin farklılaştığı görülmüştür.

5.6. Anne Eğitim Seviyesi Değişkenine Göre Tarihsel Bilgiye Yönelik Tutumların Karşılaştırılması

Anne eğitim seviyesi değişkenine göre öğrencilerde tarihsel bilgiye yönelik tutumların anlamlılığına bakmak amacıyla gruplar arasında dengesiz dağılım olduğu için parametrik olmayan bağımsız değişkenli Kruskal Wallis- H testi yapılmıştır. Anne eğitim seviyesi alt değişkenleri 1 Okula gitmemiş, 2 İlkokul mezunu, 3 Ortaokul Mezununu, 4 Lise Mezununu ve 5 Üniversite mezunu olarak belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7. İlköğretim Öğrencilerinin Tarihsel Bilgiye Yönelik Görüşlerinin Anne Değişkenine Göre Anlamlılık Testi Sonuçları

			Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları		Mann Whitney-U Testi Sonuçları		
	Değişkenler	N	Sıralamaların Ortalaması	Ki-Kare	Sig.	Gruplar Arası değişkenlikler	
Tarihsel Bilginin Kesinliği	Okula gitmemiş	21	256,48	14.1	0.07		
	İlkokul Mezunu	153	262,16				
	Ortaokul Mezunu	153	265,81			2-4,2,5,3-4,3-5,4,2,4-3,5-2,5-3	
	Lise Mezunu	119	212,32				
	Üniversite Mezunu	46	214,05				
	Toplam	492					
	Tarihsel Bilginin Kesinliği	Okula gitmemiş	21	326,50	17.2	0.02	
		İlkokul Mezunu	153	231,74			
Ortaokul Mezunu		153	224,95			1-2,1-3,2-1,2-5,3-1,3-4,3-5,4-3,5-2,5-3	
Lise Mezunu		119	264,13				
Üniversite Mezunu		46	285,15				
Toplam		492					
Tarihsel Bilginin Kesinliği		Okula gitmemiş	21	283,62	12.2	0.15	
		İlkokul Mezunu	153	265,70			
	Toplam	174					

Ortaokul Mezunu	153	253,27	1-2,1-3,2-1,2-5,3-1,3-4,3-5,4-3,5-2,5-3
Lise Mezunu	119	224,09	
Üniversite Mezunu	46	201,15	
Toplam	492		

Tablo 7 incelendiğinde yapılan Kruskall Wallis- H testi sonuçlarına göre tarihsel bilginin kesinliği, tarihsel bilginin aktarımı ve tarihsel bilginin dayanağı alt faktörlerinin anlamlı düzeyde sonuç verdiği görülmüştür. Okula gitmemiş anneler için tarihsel bilginin kesinliği alt faktörünün Kruskall Wallis- H ve Mann Whitney- U ikili karşılaştırma testi sonuçlarına bakıldığında anlamlı sonuca sahip değildir. Tarihsel bilginin kesinliğinin grup alt faktörünün Kruskall Wallis- H testi sonucu ortalama sıralamasına bakıldığında ortaokul mezunu annelerin öğrencilerinde yüksek düzeyde anlamlılık (265.81), lise mezunu annelerin öğrencilerinde ise en düşük düzeyde anlamlılığa sahip olduğu görülmüştür.

Tarihsel bilginin dayanağı grup alt değişkenleri Kruskall Wallis- H testi ortalama sıralamalarına bakıldığında en yüksek ortalama sıralamasının okula gitmemiş annelerin öğrencilerinde (326.50), en düşük ortalama sıralamasının ortaokul mezunu annelerin öğrencilerinde (224.95) anlamlılık ilişkisi olduğu görülmüştür. Mann Whitney- U ikili karşılaştırma testi gruplar arasında elde edilen ortalamalardan da yola çıkarak anne değişkeni incelendiğinde tarihsel bilginin dayanağı alt faktörünün ortaokul mezunu annelerin öğrencilerinde daha düşük anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tarihsel bilginin aktarımı alt faktörü Kruskall Wallis- H testi sonuçlarına göre grup alt değişkenleri anlamlılığına bakıldığında en yüksek ortalamanın okula gitmemiş annelerin öğrencilerinde olduğu (283.62), en düşük ortalamanın ise üniversite mezunu annelerin öğrencilerinde olduğu (201.15) görülmüştür. Mann Whitney- U ikili karşılaştırma testine göre ise ortaokul mezunu annelerin öğrencilerinin okula gitmemiş anneler ile üniversite mezunu annelerin öğrencilerinin tarihsel bilginin aktarımı alt faktöründe birbirleri arasında daha çok ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. İki alt grup arasında birbirine en yakın anlamlılık ifade eden alt gruplar ise okula gitmemiş anneler ile ilkokul mezunu anneler arasında olduğu görülmüştür.

Tarihsel bilgiye yönelik alt faktör tutumlarına bakıldığında tarihsel bilginin anlamlılık ilişkisi bakımından okula gitmemiş annelerin en yüksek, üniversite mezunu annelerin ise en düşük anlamlılığa sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 8. Maddelere Verilen Cevapların Yüzde, Frekans ve Ortalama Değerleri

II. BÖLÜM: Veri seti toplamında 492 kişiden very alınmıştır. Yapılan veri seti analizinde toplam değişkenlerin hangi alanı tercih ettiği N derğer ile ifade edilmiştir.

Maddeler	1. Hiç Katılmıyorum		2. Çok az katılıyorum		3. Orta derecede katılmıyorum		4. Çok katılıyorum		5. Tamamen katılıyorum		Madde ortalaması
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
1.Ders kitabında tarih hakkında anlatılan herşey doğrudur.	21	4,3	50	10,2	244	49,6	84	17,1	93	18,9	3,361
2.Tarih dersinde bazı konuları anlayamazsam öğretmen ne söylüyorsa onu kabul etmek en doğrusudur.	60	12,2	95	19,3	124	25,2	103	20,9	110	22,4	3,219
3.Sosyal bilgiler öğretmenin tarih hakkında derste söylediği herşey doğrudur.	19	3,9	95	19,3	152	30,9	113	23	113	23	3,418
4.Eğer bir şeyi tarih kitabından okursam bu onun doğru olduğunu gösterir.	46	9,3	87	17,7	173	35,2	108	22	78	15,9	3,172
5.Sadece tarihçiler tarihte gerçekten neler olduğunu bilebilir.	204	41,5	103	20,9	88	17,9	50	10,2	47	9,6	2,254
6.Tarihte birşeyi iyi öğrenmenin en etkili yolu onu ezberlemektir.	82	16,7	84	17,1	113	23	107	21,7	106	21,5	3,144
7. Tarih araştırması yapmanın tek amacı doğru cevaplara ulaşmaktır.	97	19,7	85	17,3	98	19,9	94	19,1	118	24	3,103
8.Tarih hakkında merak edilen her sorunun cevabı bugüne kadar bulunmuştur.	166	33,7	110	22,4	119	24,2	60	12,2	37	7,5	2,374
9.Bir tarihçinin tarih araştırması sonucunda elde ettiği bilgiler tek doğru cevaplardır.	141	28,7	114	23,2	125	25,4	75	15,2	37	7,5	2,498
10.Tarihçiler tarihte neyin doğru olduğu konusunda her zaman aynı fikirdedir.	182	37	120	24,4	104	21,1	56	11,4	30	6,1	2,252
11.Tarihçilerin tarihsel olayları tekrar tekrar araştırmaları zaman kaybıdır.	277	56,3	82	16,7	55	11,2	47	9,6	31	6,3	1,928
12.Tarih kitaplarındaki bilgiler kimi zaman değişebilir.	46	9,3	88	17,9	188	38,2	88	17,9	82	16,7	3,146
13.Tarihçilerin cevabını bulamadıkları bazı tarih soruları da vardır.	22	4,5	40	8,1	85	17,3	117	23,8	228	46,3	3,993
14 Tarih araştırmalarıyla elde edilen yeni bilgiler o güne kadar tarihçilerin doğru olduğuna inandıkları düşüncelerin değişmesine sebep olabilir.	45	9,1	88	17,9	140	28,5	125	25,4	94	19,1	3,274

15.Tarihçiler tarihsel olaylarla ilgili yeni kanıtlara ulaşıtklarında tarihsel bilgiler değışebilir.	48	9,8	84	17,1	161	32,7	81	16,5	118	24	3,278
16.Tarihçiler tarihi tarih kitaplarında yazan bilgileri ezberleyerek öğrenir.	100	20,3	97	19,7	155	31,5	72	14,6	68	13,8	2,819
17.Bir tarihsel olayla ilgili birden fazla açıklama olması sadece yorum farkıdır.	79	16,1	91	18,5	137	27,8	95	19,3	90	18,3	3,052
18.Tarihte doğru cevaba ulaşabilmek için tarihçilerin kullandıkları yöntemler farklıdır.	35	7,1	54	11	107	21,7	136	27,6	160	32,5	3,674
19.Aynı tarihsel olayla ilgili farklı tarihçilerin yazdıklarını okumak zaman kaybıdır.	257	52,2	88	17,9	64	13	40	8,1	43	8,7	2,032
20.Tarihçiler tarih hakkında söylediklerinin kanıtlara dayandırmak zorunda değildir.	131	26,6	134	27,2	112	22,8	55	11,2	60	12,2	2,550
21.Tarihçiler farklı tarihsel kanıtları karşılaştırarak tarihsel bilgiye ulaşırlar.	35	7,1	55	11,2	104	21,1	143	29,1	155	31,5	3,666
22.Tarihçilerin açıklamalarını tarihsel kanıtlarla ispatlamaları gerekir.	56	11,4	54	11	109	22,2	93	18,6	180	36,6	3,583

Tablo 10 incelendiğinde; ortaokul öğrencilerinin tarihsel bilgiye yönelik tutum madde ortalamaları görülmektedir. Elde edilen bulgular sonucunda maddeler arasında en yüksek ortalamaya sahip olan 13. Madde “Tarihçilerin cevabını bulamadıkları bazı tarih soruları da vardır.” ifadesinin ortalama değeri 3. 993 olarak hesaplanmıştır. Öğrenciler bu maddeye %46.3 ile Tamamen Katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Verilen cevap incelendiğinde öğrencilerin tarih araştırmacılarının bazı tarih sorunlarını çözemedikleri bilincine sahip olduklarını görülmektedir. Bu yönüyle bazı tarih sorunlarının çözülemediği ifadesinin öğrencilerde tarih sorunlarına karşı doğru bilince sahip oldukları göstermektedir.

11. Madde de ‘Tarihçilerin tarihsel olayları tekrar tekrar araştırmaları zaman kaybıdır.’ ifadesinin ortalama değeri en düşük madde ortalaması değerine sahiptir. (1.928) Katılımcı öğrenciler %56.3 ile ‘Hiç Katılmıyorum’ (n = 277) düşüncesini belirtmişlerdir. Bu sonuca göre öğrencilerin tarih araştırmalarının gerekliliğini doğru bir şekilde anladıkları sonucuna ulaşılabilir.

10.Madde de ‘Tarihçiler tarihte neyin doğru olduğu konusunda her zaman aynı fikirdedir.’ ifadesine öğrencilerden 30 katılımcı (%6.1) ‘Tamamen Katılıyorum’ düşüncesini belirtmişlerdir. Bu yönüyle öğrencilerin tarihçiler arasında farklı fikirlerin olabileceği düşüncesinin hakim olduğu söylenebilir.

21.Madde de ‘Tarihçiler farklı tarihsel kanıtları karşılaştırarak tarihsel bilgiye ulaşırlar.’ ifadesine öğrencilerin %29.1 ‘i (n= 143) ‘Çok Katılıyorum’ düşüncesine sahip olduklarını belirtmişler ve bu yönüyle öğrencilerin tarihi bilgilerde kanıtları kullanmanın önemi hakkında doğru bir algıya sahip oldukları düşüncesine ulaşılabilir.

Madde 1 de “Ders kitabında tarih hakkında anlatılan her şey doğrudur.” ifadesine katılımcı öğrencilerden %49.6’sının (n=246) ‘Orta Derecede Katılıyorum’ düşüncesinde oldukları görülmektedir. Bu seçimden dolayı öğrencilerde ders kitaplarında tarih konularına karşı yeteri kadar güven düşüncesinin hakim

olmadığı görülmektedir. Bu yönüyle ders kitabında tarih konularına karşı öğrencilerde olumsuz yönde bir düşüncenin varlığından söz edilebilir.

Madde 5, 11 ve 19 da öğrenciler ‘Hiç Katılmıyorum’ ifadesini belirgin olarak seçmişlerdir. Madde 5’ te % 41.5 (n= 204) , madde 11 de %56.3 (n=277), madde 19 da %52.2 (n=257) oranı ile katılımcı öğrenciler öğrenci ‘Hiç Katılmıyorum’ ifadesini belirgin olarak seçmişlerdir. Bu durum öğrencilerde tarih bilgileri anlama ve yorumlama düzeyine yönelik tutumlarında bilişsel farkındalıklarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Madde 7 de ‘Tarih araştırması yapmanın tek amacı doğru cevaplara ulaşmaktır.’ ifadesine öğrenciler birbirine en yakın düzeyde cevap vermişlerdir. Bu konuda öğrencilerin genel olarak tarih araştırmalarının asıl amacı tam anlamıyla bilemedikleri bu konuda tam bir fikir birliğinin olmadığı veya tarih araştırmalarının amacına yönelik bir tutum geliştiremedikleri sonucuna ulaşılabilir.

Sonuç ve Öneriler

Sosyal Bilgiler dersi içerisinde tarih biliminin önemli ölçüde yeri vardır. Bu algı önceki Sosyal Bilgiler öğretim programlarında tarih konularının önemli ölçüde yer edinmesinden kaynaklıdır. Dolmaz ve Metin (2021) Sosyal bilgilerin vatandaş yetiştirmedeki rolünden dolayı tarih biliminin önemine vurgu yaparak tarih biliminin sosyal bilgiler içerisindeki öneminden bahsetmiştir. Araştırma kapsamında sosyal bilgiler dersi içerisinde tarih biliminin önemi bu düzeyde belirgin iken günümüzde ortaokul kademesinde bu önemin öğrenciler tarafından anlaşılma düzeyini belirleme amacıyla yapılan araştırmada öğrencilerde mevcut tarihi bilgiye yönelik tutumların incelenmesi amaç edinmiştir. Yapılan alan yazın taraması sonucunda ortaokul öğrencilerinin mevcut tarih algılarının incelendiği, öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersine karşı görüşlerinin tespit edilmesinin hedeflendiği, tarih okuryazarlığı ile ilgili görüşlerin incelendiği, tarih bilinci oluşturmada öğretmene görüşlerinin incelendiği ve tarih konularının öğretiminde farklı öğretim modellerinin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Ancak öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi içerisinde tarih konularına karşı tutumlarının belirlenen değişkenler üzerinden incelendiği bir çalışmaya rastlanılmamış olması çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında Sivas ilinin Zara ilçesi örneklem olarak seçilmiştir. Bu yönüyle çalışma sosyo-ekonomik düzeyi düşük bir bölgeden elde edilen verilerden oluşmuştur. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bir bölgede yapılabilecek başka bir çalışmada veriler daha farklı düzeyde elde edilebilir. Ayrıca çalışma kapsamına giren örneklem grubu devlet okulları ile sınırlı tutulmuştur. Tarihi bilgiye yönelik mevcut tutumların cinsiyet, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, geçen sene sosyal bilgiler dersi not ortalaması, anne- baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre değişiklik gösterip göstermediği incelemesi üzerinde durulmuştur.

Tarihsel bilgiye yönelik mevcut tutumun incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada kullanılan ölçeğin beş alt faktörüne göre öğrencilerin tarihsel bilgiye yönelik tutum değerleri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlarda tarihsel bilgiye

yönelik tutumlarda cinsiyet değişkenine göre erkek öğrencilerin tarihsel bilgiye yönelik tutumlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sınıf düzeyi değişkeninin tarihsel bilgiye yönelik tutumlarda 5. sınıf seviyesinin 6. ve 7. sınıf seviyelerine göre ölçek üç alt faktöründe yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tarihsel bilgiye yönelik tutumlarda baba eğitim seviyesi değişkenine göre tarihsel bilginin aktarımı ölçek alt faktöründe okula gitmemiş babaların üniversite mezunu babalara göre daha manidar sonuçlar gösterdiği ortaya çıkmıştır. Anne eğitim seviyesi değişkeni incelendiğinde ise üç ölçek alt faktörü bakımından ortaokul mezunu annelerin tarihsel bilgiye yönelik tutumlarının diğer eğitim seviyelerine göre daha anlamlı düzeyde olduğu daha çok boyutlu ilişkide olduğu ortaya çıkmıştır. Kardeş sayısı değişkeni bakımından mevcut tutumlar değerlendirildiğinde tarihsel bilginin aktarımı alt faktöründe tek kardeş olan öğrencilerde daha yüksek düzeyde anlamlılık sonucuna ulaşılmıştır. Geçen sene sosyal bilgiler dersi karne notu değişkenine göre tarihsel bilgiye yönelik tutumlarda 44 ve altı not alan öğrencilerin 85 ve üstü not alan öğrencilere göre üç alt faktör boyutunda anlamlılık değerleri gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan madde analizi istatistiklerinde öğrencilerin belirli ölçüde tarihi bilgiye yönelik olumlu yönde düşünce yapısına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal bilgiler ders kitabında tarih konularına karşı ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin verdiği bilgilerin doğruluğuna karşı öğrenciler içerisinde önemli bir çoğunlukta sorgulayıcı tutum içerisinde girdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen sonuçlardan hareketle, tarihsel bilgiye yönelik tutumun cinsiyet değişkeni bakımından değerlendirilmesinde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre tutumlarının daha anlamlı çıkmasından dolayı kız öğrencilere yönelik tarihsel tutumlarının arttırılmasına etki edecek çalışmaların yapılması önerilmektedir. Çalışmanın sonuçları çalışma grubu ile sınırlı tutulduğundan cinsiyet, kardeş sayısı, anne baba eğitim durumu gibi farklı değişkenlerin belirlendiği benzer araştırmaların Sosyal Bilgiler dersi içerisindeki tarih konularına karşı tutumu incelenebilir. Ayrıca 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içerisinde öğrencilerin tarih konularına karşı tutumlarını inceleyen benzer çalışmaların alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Arslan, Y. (2022). Tarih, Pandemi, Ortaöğretim Tarih Ders Kitapları. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 1-14.
- Aydoğdu, Ü. R. ve Karamustafaoğlu, O. ve Bülbül, M. Ş. (2017). Akademik Araştırmalarda Araştırma Yöntemleri ile Örneklem İlişkisi: Doğrulayıcı Doküman Analizi Örneği. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 556-565.
- Akbaş, U., Karabay, E., Yıldırım Seheryeli, M., Ayaz A., Demir, Ö. O. (2019). Türkiye Ölçme Araçları Dizininde Yer Alan Açıklayıcı Faktör Analizi Çalışmalarının Paralel Analiz Sonuçları ile Karşılaştırılması. *Journal of Theoretical Educational Science*, 12(3), 1095-1123.

- Aktekin, S. (2009). Türkiye’de Tarih Eğitimi. Çok Kültürlü Bir Avrupa İçin Tarih ve Sosyal Bilgiler Eğitimi, (1. Baskı). Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.
- Bal, M. S. (2011). Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunları ve Çözüm Yolları Konusunda Öğretmen Adayı ve Öğretmen Görüşlerinin Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 371-387.
- Bulut, A. (2020). Sınıf Yönetimi Becerisinin Ölçümü: Okul Öncesi Öğretmenleri Üzerine Kesitsel Bir Tarama. *Journal of Computer and Education Research*, 8 (16) , 590-607 .
- Büyüköztürk, Ş. (2021). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum* (29. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), 69-88.
- Doğan, T. (2016). Ortaokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih Konularının Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi (Ağrı ili örneği). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Ağrı.
- Dolmaz, M. ve Metin, Ö. (2021). The Place Of History Subjects İn The Social Studies Textbooks. *Turkish History Education Journal*, 10 (1), 88-114.
- Dönmez, C. ve Yeşilbursa, C. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Tarih Algısı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (3) , 415-436.
- Elban, M. (2015). Tarih Eğitimi ve Vatanseverlik Üzerine Bazı Düşünceler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4 (3) , 1302-1319.
- Er, A. R. ve Bayındır, N. (2015). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretmenlerinin Tarih Konularının Öğretimine İlişkin Değer Kazanımı İle Öğretim Programı Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (4), 357-379.
- Göksu, M. M. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarih Konularının Öğretimine Yönelik Görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28 (5), 1946-1955.
- Gündüz, D.D. ve Gündüz, M. ve Mertol, H. ve Çelikkol, Ö. (2019). Tarih Öğretmenlerinin Ortaöğretim Öğrencilerine ‘Vatanseverlik’ Değerini Öğretirken Kullandıkları Değer Yaklaşımlarının Tespit Edilmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7 (16), 591-606.

- Kula Kartal, S. ve Mor Dirlik, E. (2016). Geçerlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Güvenirlikte En Çok Tercih Edilen Yöntem: Cronbach Alfa Katsayısı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (4), 1865-1879.
- Kuş, Z. ve Aksu, A.(2017). Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İnançları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2017 (8), 18-41.
- Oğuz Haçat, S. ve Demir, F. B. (2018). Sosyal Bilim Disiplinlerine Göre 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2 (2), 27-56.
- Öztürk, M ve Mutlu, N. (2017). Sosyal Bilgiler ve Tarih Derslerinde Beceri ve Değerleri Ne Kadar Öğretiyoruz? *Sakarya University Journal of Education*, 7(3).552-563.
- Özbaş, B. Ç. ve Aslan, E. (2012). *İlköğretim Öğrencilerinin Tarihsel Bilgiye Yönelik Görüşlerini Değerlendirme Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması*. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 45(2), 255–274.
- Sadık Yılmaz, H. (2017). Ortaöğretim Tarih Öğretiminde Öğretmenlerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Siirt Örneği) (Yayınlamamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Şahin, H. H. (2019). Tarih ve Tekerrür. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6 (4) , 2438-2451.
- Sıgnaktekin, C. (2022). Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Tarih Öğretiminde Yapılan Makaleler Üzerine Bir Araştırma: Meta Sentez Çalışması. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Ordu.
- Tekdal, D. (2021). Sosyal Bilgiler Derslerinde Yer Alan Tarih Konularının Aktarımına İlişkin Öğretmen Algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26 (46), 25-36.
- Turan, S. (2019). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Disiplinlerarası Yapısının İncelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 2 (2), 166-190.
- Topçu, E. (2016). Ortaokulda Tarih Eğitimi Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 22-35.
- Yaşoğlu, M. M. (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulamalı Faktör Analizlerinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 74-85.
- Yeşil, R. (2010). Tarih Eğitiminde Soru Sorma Temelli Öğrenme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 (2) , 119-137.

Yıldız, Ö. (2003). Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunları ve Çağdaş Çözüm Önerileri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 181-190.

Sinemada Neoformalist Yaklaşım Doğrultusunda “Hayat” Filminin Anlatı Yapısı ve Biçim Analizi

 Serdar GEZER*

 Eda EVLİOĞLU GEZER**

* Öğr. Gör.,
Süleyman Demirel Üniversitesi,
serdar.gezer@outlook.com
ORCID: 0000-0002-8639-3831

** Dr.
eevlioglu@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0926-964X

Gönderilme/ Received

25.12.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

04.03.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Öz

Neoformalist yaklaşım David Bordwell ve eşi Kristin Thompson tarafından 1980'lerin başında geliştirilmiş; form ve anlatıya, olay örgüsü ve hikâye arasındaki ilişki ve ayrıma, filmi oluşturan sinematografik öğelere ve bunların filmin anlatısını inşa etmek üzere ne tür işlevler üstlendiğine, sinematografik araçların nasıl kullanıldığına ve ne tür motifler oluşturduğuna odaklanan bir film çözümleme yöntemidir. Filmin anlatısı ile filmin biçimi arasında birbirini destekleyen bir ilişki sistemi mevcuttur. Filmde biçim ilkeleri işlev, benzerlik ve yinleme, farklılık ve çeşitleme, gelişme ve uyum/uyumsuzluk olarak sıralanabilir. Neoformalist yaklaşıma göre filmde yaratılan anlamlar açık anlamlar ve örtük anlamlar olmak üzere iki genel kategoriye ayrılabilir. Dahası filmlerde üretilen anlamlar göndergesel anlam, açık anlam, örtük anlam ve semptomatik anlam olmak üzere daha detaylıca sıralanabilir. Diğer yandan filmlerde dört farklı tipte motivasyondan bahsedilebilir. Bunlar kompozisyon motivasyonu, realistik motivasyon, metinlerarası motivasyon ve sanatsal motivasyondur. Geleneksel film çözümleme yöntemleri anlatıyı ve iletilen anlamı öncelerken, neoformalist yaklaşım anlatı ve biçim arasındaki bütünlüklü ilişkiye odaklanır. Bu makalede öncelikli olarak neoformalist yaklaşımın ne olduğu, film anlatısı ve film biçimi ilkeleri, anlam ve motivasyon tipleri tartışılmış; daha sonra Zeki Demirkubuz'un Aralık 2023'te gösterime giren, 'Hayat' filmi neoformalist yaklaşım bağlamında analiz edilmiştir. Bu doğrultuda filmin anlatı yapısı, film biçimini oluşturan ilkelere uygunluğu, filmde farklı katmanlarda üretilen anlam türleri ve motivasyonlar ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zeki Demirkubuz Sineması, Hayat Filmi, Neoformalizm, Anlatı Yapısı, Film Biçimi

*Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. Benzerlik tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No similarity detected.

**Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.

***Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Authors' contribution rates in the study are equal.

****Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Kaynak gösterme / To cite this article: Gezer, S., & Evlioğlu Gezer, E. (2024). Sinemada Neoformalist Yaklaşım Doğrultusunda “Hayat” Filminin Anlatı Yapısı ve Biçim Analizi. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 121-136. doi: 10.59534/jcss.1409936

Narrative Structure and Form Analysis of The Movie “Life” In the Context of Neoformalist Approach in Cinema

Serdar GEZER*

Eda EVLİOĞLU GEZER**

* Lect.

Süleyman Demirel University
serdar.gezer@outlook.com
ORCID: 0000-0002-8639-3831

** Dr.

eevlioglu@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0926-964X

Gönderilme/ Received

25.12.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

04.03.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Abstract

The neoformalist approach was developed by David Bordwell and his wife Kristin Thompson in the early 1980s; the relationship and distinction between form and narrative, plot and story; the cinematographic elements that make up the film and what kind of functions they undertake to build the narrative of the film; It is a film analysis method that focuses on how cinematographic tools are used and what kind of motifs they create. There is a relationship system that supports each other between the narrative of the film and the form of the film. The principles of form in the film can be listed as function, similarity and repetition, difference and variation, development, and harmony/dissonance. According to the neoformalist approach, the meanings created in the film can be divided into two general categories: explicit meanings and implicit meanings. Moreover, the meanings produced in films can be listed in more detail as referential meaning, explicit meaning, implicit meaning, and symptomatic meaning. On the other hand, four different types of motivation can be mentioned in movies. These are compositional motivation, realistic motivation, intertextual motivation, and artistic motivation. While traditional film analysis methods prioritize narrative and conveyed meaning, the neoformalist approach focuses on the integral relationship between narrative and form. This article primarily discusses what the neoformalist approach is, film narrative and film form principles, meaning and motivation types; then, Zeki Demirkubuz's movie 'Hayat', which was released in December 2023, was analyzed in the context of neoformalist approach. In this regard, the narrative structure of the film, its compliance with the principles that form the film form, the types of meanings and motivations produced at different layers in the film are revealed.

Keywords: The Cinema of Zeki Demirkubuz, The Movie ‘Life’, Neoformalism, Narrative Structure, Film Form

Giriş

Neoformalist yaklaşım, edebiyat veya sinemaya ait herhangi bir sanat eserini, söz konusu eserin meydana getirilme sürecini, ilkelerini inceleyerek konuyla ilgili araştırmaları kapsamaktadır. Neoformalist yaklaşım, herhangi bir sanat eserinin oluşturulduğu sürede ilkelerinin neler olduğuna ve söz konusu sanat eserinin hangi şartlarda, nasıl, neden ortaya çıktığına yanıt arar (Söğüt, 2020, s. 590). Sinemada genellikle klasik anlatı yapısı benimsenirken, zaman içinde bu anlayış değişim göstererek modernist anlatı kullanılagelmiştir. Klasik anlatı yapısını ters yüz eden bu biçimde, artık yönetmen kuralları belli bir işi icra eden zanaatkar değil de kendi özgür fikirlerini açığa vuran sanatçı olarak değerlendirilir ve yönetmenin filme kişiliğini yansıttığı vurgulanır. Zaman içinde sinema anlatı yapısındaki biçimsel farklılaşmalar, filmleri analiz etmek için birçok farklı bilimsel ve metodolojik yaklaşımın geliştirilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu bilimsel ve metodolojik yaklaşımlardan birisi de Amerikalı sinema araştırmacısı David Bordwell'in kavramsallaştırdığı neoformalizmdir. Filmlerdeki anlatı-biçim ilişkisine ağırlık veren bu yaklaşımın özü Rus biçimciliğine dayanır (Söğüt, 2020, s. 591). Anlatı, uzam ve zaman arasında gelişen sebep-sonuç ilişkisi ekseninde olay örgüsünün hikâye bilgisini sunma şekliyle; biçim, filmin parçaları arasındaki ilişkiler sistemidir. Bu bağlamda neoformalizm, filmlerin tarzını, anlatı ve biçim ilişkisini analiz ederek, anlatı açısından bitirilmiş bir eserin yaratım sürecini ve prensiplerini değerlendirir. Bir film, neoformalist yöntem ile analiz edilirken, filmdeki biçimsel unsurların sistematik olarak nasıl inşa edildiği; filmlerde egemen olan biçimsel yönelimin ne olduğu; biçimin anlatı unsuruna nasıl yön verdiği; film inşa edilirken hangi ilkelerin etkili olduğu ve söz konusu ilkelerin nasıl, neden ortaya çıktığı (İşler, 2023, s. 450) başlıca araştırma sorularıdır. Bu anlamda, neoformalist yöntem anlatı ve biçim arasında kurulmuş ilişkileri ortaya çıkartmayı amaçlar.

1. Neoformalist Yaklaşımında Biçim ve İçerik

Neoformalist yaklaşım David Bordwell ve eşi Kristin Thompson tarafından 1980'lerin başında geliştirilmiş; form ve anlatıya, olay örgüsü ve hikâye arasındaki ilişki ve ayrım; filmi oluşturan sinematografik öğelere ve bunların filmin anlatısını inşa etmek üzere ne tür işlevler üstlendiğine; sinematografik araçların nasıl kullanıldığına ve ne tür motifler oluşturduğuna odaklanan bir film çözümleme yöntemidir. Yazarlar bu yöntemden ilk olarak 1979 yılında yayımladıkları "Film Sanatı" (Film Art: An Introduction) kitabında bahsetmektedirler. Bordwell ve Thompson'a göre biçim ve anlatı birbirini tamamlayan ama birbirinden ayrı olarak düşünülmesi gereken iki kavramdır. Biçim filmin tamamına yayılan sinematografik öğelerin birbiriyle ilişkili çalışarak bir sistem oluşturması iken, anlatı olay örgüsünün izleyicide birtakım deneyimler yaratmak amacıyla filmin hikayesinin ve bilgisinin iletilmesi için organize edilmiş bir tasarımdır. Olay örgüsü filmde görülen ve duyulan her şeyi kapsarken, filmde açıkça gösterilen ve aynı zamanda olay örgüsü tarafından ima edilen her şey hikâyeyi meydana getirir. Bu anlamda olay örgüsü ve hikâye kavramları arasındaki farklılık, izleyicinin zihninde oluşan bütün ile salt görüp duydukları arasındaki farklılığa işaret etmektedir. Neoformalist yaklaşım sinemada anlatı, form; estetik prensipler, biçim ve içerik arasındaki ilişkilere ve

bütün bu öğelerin bir araya gelerek filmi sistematik bir bütün olarak nasıl oluşturduğuna odaklanan bir yaklaşımdır (Bordwell & Thompson, 2008). Bir yapının nasıl kurulduğunu, kuruluş sürecini, aşamalarını ve kurallarını inceleyen neoformalist yaklaşım iki temel sorudan yola çıkar. Bu soruların birincisi, herhangi bir sanat yapının hangi ilkelere göre kurulduğu ve söz konusu ilkelerin hangi yollar kullanılarak filmin biçimine etki ettiği. Diğer soru ise söz konusu ilkelerin nasıl, neden ve hangi koşulda gündeme geldiğidir (İşler, 2023, s. 455). Dolayısıyla bir film neoformalist yaklaşım ekseninde analiz edilirken anlam ve biçim temel alınmalı ve bu çerçevede film değerlendirilmelidir.

Neoformalist yaklaşım, Rus formalizminin kavram ve yöntemlerinden faydalanmıştır. Örneğin Rus formalistlerin “yabancılaşma/yabancılaştırma” (alienation) kavramının neoformalist yaklaşım tarafından ödünç alındığı görülmektedir. Yabancılaşma kavramı, Brecht’in tiyatro yönteminin bel kemiğini oluşturmaktadır. Rus formalist Shklovsky’ye göre sanatın işlevi yabancılaşma kavramında aranmalıdır (Thompson, 1988). Sanat insanların gündelik yaşamlarında onlara normal ve sıradan geleni yabancılaştırmalıdır. Örneğin norm halini almış şiddet, sıradanlaşmış haksızlıklar sanat yoluyla sarsılmalı ve bunların normal ve sıradan olmadığı izleyiciye hatırlatılmalıdır. Bunu yapmak için ise her sanat dalı izleyicinin sanat eserinin içerisinde kendini kaybederek duygular arasında savrularak sonunda katharsis yaşadığı Aristotelyen anlatıyı kırarak, kendisini oluşturan teknikleri görünür kılmalı ve izlediği şeyin bir tiyatro, bir sinema olduğunu hatırlatmalıdır.

Rus formalizminden alınarak tartışılan diğer bir odak ise sanatın doğasının ne olduğu üzerinedir. Neoformalizm sanatın bir iletişim biçimi olduğu kabulünü reddeder. Geleneksel iletişim modelinde gönderen, mesaj ve alıcıdan oluşan modelde mesaj ya konuşmadır ya metindir ya da televizyon görüntüleridir. Geleneksel film analiz yaklaşımları sanat eserine bir iletişim modeli olarak bakmaktadır. Sanatçı anlam veya temaları barındıran bir mesaj gönderir; okuyucu, dinleyici veya izleyiciden oluşan alıcı ise mesajı alır ve anlamlandırır. Burada önemli olan sanat eserinin önemli meseleleri ve felsefi temaları iletilmediğidir. Eğlendirici eserler toplum ve insan için işe yarar faydalar iletilmediğinden değersiz kabul edilmektedir. Bu anlamda geleneksel sanat analizlerinin sanat eserini ikiye ayırdığı görülmektedir: Yüksek sanat ve bayağı sanat. Neoformalist yaklaşım Aristotelyen anlatıyla inşa edilmiş ana akım sinemanın ciddi ve zor temaları da konu edindiğini ve insan zihnini meşgul edip izleyiciyi düşündürebildiğini ileri sürerek yüksek ve bayağı sinema anlayışını reddeder (Thompson, 1988, s. 7-9).

Sontag’a (1998, s. 41) göre biçim, herhangi bir sanat eserindeki karar ilkesi ve sanatçının imzasıdır Yani sanat eseri, sanatçının duygu ve düşüncelerini yansıtan bir araç ise biçimde bu sanat eserini yaratırken sanatçının kullandığı kurallar dizisini oluşturur. Söz konusu kurallar dizisi sinema temelinde düşünüldüğünde en önemli araç kameradır. Sinemayı edebiyat, heykel, resim gibi diğer sanat dallarından ayıran kamera sayesinde obje ve nesnelere yer değiştirebilirken, farklı bir açıda da sunulabilir. Kameranın hareketiyle oluşan plan sekansların birleşimi sonucu bir bütün olarak sunulan filmde hareket durağan değildir. Sanat eserini yaratan yönetmen ise bu birleşik plan sekanslar ile istediği gibi sahneyi tasarlayabilir ve sahnenin süresini, temposunu

ayarlayabilir. Kameranın yanı sıra yönetmenin eserinde tercih ettiği aydınlatma, müzik, ses ve mekân seçimi gibi öğeler anlatımına yardımcı olduğu gibi izleyiciyi duygusal ve düşünsel olarak da etkilemesine katkı sağlar. Çünkü tüm sanatlarda olduğu gibi sinema da duygu ve düşünceleri etkilemek ister. İşler'in "Sinemada Neoformalist Yaklaşım" adlı makalesinde yer verdiği Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan atom bombasının bir filmde aşk hikayesi, başka bir filmde karakterlerin psikolojisine odaklanan bir aile dramı üzerinden ele alınması örnek olarak verilebilir. Söz konusu iki film farklı biçimsel sistemlere göre inşa edilir ve bunun üzerinden izleyicinin filmleri anlamlandırması beklenir (2023, s. 465). Böylece aynı konuyu ele alan iki filmdeki biçimsel sistemler farklı işlevler üstlenecek ve iki farklı film yaratılmış olacaktır.

Bordwell'e (1996, s. 4) göre kurallara sıkıca bağlı olan klasik biçim, değişmesi zor olan temel araç ve tekniklerle hikâyeyi anlatan bir tarzdır. Günümüzde sinema endüstrisinin geneline hâkim olan klasik biçimde, öykü ve karakterler çok önemliken; görsel, işitsel öğeler öykü ile karakterleri destekleyen işlevsel bir amaca sahiptir ve ikinci plandadır (Güçhan, 1999, s. 17). Diğer yandan Thompson bir sanat eserinde en önemli ögenin anlam olmadığını, anlamın sanat eserinin bileşenlerinden yalnız biri olduğunu ileri sürer. Diğer bir bileşen ise biçimdir, formdur (Thompson, 1988, s. 24). Form ya da biçim bir sanat eserinin farklı parçalarını birbiriyle ilişkilendiren içsel bir sistemdir. Öyle ki birbirinden bağımsız zaman parçalarını, görüntü ve ses elemanlarını birleştirerek bir bütün oluşturur. Bu birbirine bağlama süreci belli ilkeleri de gerektirmektedir. Fakat bu bütün sanat disiplinlerinde her sanatçının bağlı kalmak zorunda olduğu ilkeler değildir. Sanatçı eserini icra etmekte kendi disiplininin gerektirdiği ilkelere uyabildiği gibi bu ilkeleri esnetmekte veya reddetmekte de özgürdür. Sanat eserleri kültürden beslendiği için sanatsal ifade biçimleri ve anlamlandırma sistemleri uyulaşmalarla ilişkilidir. Toplumsal uyulaşmalar söz konusu olduğu için her sanat eseri kendi biçimsel ilkelerini de oluşturabilir ve bunu yapmakta özgürdür. Bununla birlikte bir filmi biçimsel açıdan analiz etmek istediğimizde temel anlamda beş ayrı ilkedен söz etmek mümkündür. Bunlar: İşlev, benzerlik ve yineleme, farklılık ve çeşitleme, gelişme ve uyum/uyumsuzluktur (Bordwell ve Thompson, 2008, s. 65).

- **İşlev:** Sinemada biçim birbirinden farklı öğelerin bir araya geldiği bir sistem ise bir filmi oluşturan her bir ögenin bir işleve sahip olduğu varsayılmaktadır. Yani her ögenin filmin içerisindeki bütün sistemde yerine getirdiği bir görev vardır denilebilir. Bir filmin içerisindeki bir karakterin, bir aydınlatma tekniğinin, bir kamera hareketinin veya bir diyalogun filmin tamamı düşünüldüğünde işlevi nedir sorusu sorulabilir.

- **Benzerlik ve Yineleme:** Yineleme bir filmin anlaşılması için temel bir gerekliliktir. Benzerlik ve yineleme müzikte tempo gibidir, şarkıda nakarat gibidir. Örneğin filmde gördüğümüz karakterleri tekrar görmek, gördüğümüz mekanları tekrar görmek yinelemedir. Filmin başında kullanılan bir kamera açısının veya kamera hareketinin filmin ilerleyen bölümlerinde tekrar etmesi benzerlik ve yinelemedir. Tekrar eden sinematografik öğelere ayrıca 'motif' de denmektedir. Bir filmde yinelenen herhangi bir öğeye, sinematografik tercihe verilen isim motiftir.

- **Farklılık ve Çeşitleme:** Bir filmin tamamını oluşturan sistem içerisinde sadece benzerlik ve yinelemeler olsaydı film monoton ve sıkıcı olurdu. Bu sıkıcılığı engelleyen öğeler ise farklılıklar ve çeşitlemelerdir. Karakterler, mekanlar, kamera açıları, kamera hareketleri gibi öğelerdeki farklılıklar ve çeşitlemeler film sistemi içerisindeki biçimle ilişkili diğer bir ilkedir. Film içerisindeki farklılıkları, değişimleri, zıtlıkları, kontrastları izleyici hemen fark edecektir. Karakterlerdeki farklılık, zamandaki farklılık, mekanlardaki farklılıklar film sistemini oluşturmaktadır.

- **Gelişme:** Filmin biçimsel olarak gelişmesi aslında en temel anlamda filmin başlaması, filmin ilerlemesi ve filmin sonlanması olarak düşünülebilir. Film sistemi içerisinde benzer ve farklı öğelerin bir araya gelerek filmi ileri taşıması ve sona ulaşması gelişmedir. Filmin gelişme modelini ortaya çıkartmak için genellikle film sistemi içerisindeki öğeleri bölümlere ayırmak en kullanışlı tekniktir.

- **Uyum/Uyumsuzluk:** Bir filmi oluşturan bütün öğeler bütünlüklü bir yapı oluşturacak şekilde hareket ediyor ise filmin bütün öğeleri arasında uyum var demektir. Diğer yandan filmde işlev bakımından filmin geneline tezat hareket eden bir ögenin varlığı filmdeki uyumu bozabilmektedir. Örneğin filmin tamamının statik kamera hareketi ile çekilmiş ise bir sahnede kullanılan herhangi bir dolly kamera hareketi eğer özellikle bir işlevi yok ise uyumsuzluk yaratır. Bu durumda o kamera hareketinin uyumsuz öğe olduğu söylenebilir (Bordwell & Thompson, 2008, s. 65-71).

2. Filmde Farklı Anlam Tipleri

Neoformalist yaklaşıma göre filmde yaratılan anlamlar, açıkça gösterilen ve atıfta bulunan anlamlar açık anlamlar; ima edilen ve işaret edilen anlamlar ise örtülü anlamlar olmak üzere iki genel kategoriye ayrılmaktadır.

- **Göndergesel Anlam:** Filmde gösterilen olaylar gerçek dünyanın bir boyutunu referans alır ve izleyici gerçek dünyanın bir yeri, bir zaman dilimi, bir çağ, bir olay hakkında izlediği filmde çıkarım yapar. Örneğin, İstanbul'un Fethi konulu filmler tarihin belli bir döneminde yaşanan gerçek bir olaya atıfta bulunur.

- **Açık Anlam:** Filmdeki sorunsal yaklaşımı veya açıkça iddia edilen anlamdır. Örneğin, uzun yolculuklar ve zorlu maceralar sonucunda evine dönen bir karakterin hikâyesi anlatılıyorsa, burada 'ev gibisi yok', 'insanın kendisini en güvende hissettiği yer yuvasıdır' gibi anlamlar çıkarılabilir. Bunlar filmin açıkça söyledikleridir.

- **Örtük Anlam:** Örtük anlam göndergesel ve açık anlamdan daha soyut anlamlar olarak düşünülebilir. Filmde açıkça ifade edilen anlamın ötesine geçerek, doğrudan ifade edilmeyen anlamları aramak gerekir. Bu arayış genellikle filmin yorumlanması olarak da düşünülebilir. Örtük anlam çözümleme yapan analizciyi filmin temalarına götürebilir.

- **Semptomatik Anlam:** Örtük anlamda olduğu gibi semptomatik anlam da soyuttur. Bir filmdeki açıktan ifade edilen ve örtük olarak ima ettiği anlamlar esasında bir toplumun normlarının ve değer yargılarının izlerini taşımaktadır. Bu bağlamda, semptomatik anlamın filmdeki toplumsal bir ideolojiye işaret ettiği

söylenbilir. Filmlerin anlamlarının filmlerin yapıldığı toplumun ve kültürün normativitesini ve ideolojisini barındırdığını söylemek mümkündür (Bordwell ve Thompson, 2008, s. 60-63). Sembolik anlam bu bakımdan filmin hangi ideolojiyi olumladığı, neleri dışarıda bıraktığıyla ilişkilidir. Bunu anlamak için de filmin sonunda hangi karakter ve düşüncenin olumlandığına bakmak yerinde olacaktır.

3. Filmde Araçlar, Fonksiyonlar ve Motivasyonlar

Araçlar, sinematografik öğelerin kullanımı, yönetmenin spesifik bir film için kullandığı üslup, sinematografik öğelerin belli bir biçimde kullanılması, belli bir kamera açısı, belli bir kamera hareketi veya tekrarlanan öğeler anlamına gelmektedir. Neoformalist yaklaşıma göre tüm araçlar, üslup bileşenleri, üretilen anlam ve biçim öğeleri eşit derecede önem taşımaktadır. Hiçbirinin diğerine göre üstünlüğü yoktur. Bir filmde kullanılan sinematografik öğelerin ve anlam üretmek için işe koşulan her bir öğenin bir işlevi vardır. Diğer taraftan aynı öğenin işlevi film boyunca gösterildiği her yerde aynı olmak zorunda değildir. Örneğin demir parmaklıklar arkasında gösterilen bir karakter görselinde, her zaman karakterin birileri tarafından tutsak edilmiş olduğu anlamını çıkarmak gerekmemektedir. Bazen aynı görüntü, karakterin mekânın dışında olduğu anlamına da işaret edebilir (Thompson, 1998, s. 29).

Fonksiyon her bir öğenin birbiriyle ve filmin bütünüyle olan ilişkisidir. Motivasyon ise sinematografik araçların varlığını açıklamaktadır. Motivasyon filmde belli bir sinematografik öğenin veya anlatım ögesinin işlevine işaret etmektedir. Belli bir öğenin filmin spesifik bölümünde neden var olduğunun ortaya çıkarılmasıdır. Thompson'a göre filmlerde dört farklı tipte motivasyondan bahsedilebilir.

- **Kompozisyon Motivasyonu:** Filmde anlatısal nedenselliğin, mekân ve zamanın, kısaca anlatının kurulması için gerekli olan her tür sinematografik öğenin kompozisyon içerisine dahil edilmesi anlamına gelmektedir. Bazı durumlarda kompozisyon motivasyonu filmin ilerleyen sahnelerinde izleyiciye iletilecek bilginin erkenden iletmesini, eklenmesini de gerektirir.
- **Realistik Motivasyon:** İzleyiciyi ikna etmeye yarar. Filmde izleyicinin aklını bulandırmaktan kaçınmak için belli olayların gösterilmesi gerekmektedir. Örneğin Jules Verne'in "Seksen Günde Devriâlem" inde Phileas Fogg karakterinin dünya turunu 80 günde tamamlaması için gereken her şeye sahip olduğu bilgisi onun zengin bir aristokrat olduğu bilgisinin iletmesiyle izleyicide anlam kazanır. Eğer Fogg beş parasız bir karakter olarak gösterilirse bu geziyi tamamlayamayacağı aşıkardır.
- **Metinlerarası Motivasyon:** Metinlerarasılık bir sanat eserinin diğer eserlere atıfta bulunması anlamında düşünülebilir. Bu anlamda filmde metinlerarası motivasyon kavramı çoğunlukla belli türlere gönderme yapma, o türün uyuşmalarını kullanma, belli karakterlere gönderme yapma anlamlarına işaret etmektedir. Örneğin Ceylan filmlerinde bazı kamera açıları ve hareketlerinin Tarkovski filmlerine gönderme yapması; korku gerilim türü filmlerin genellikle metruk ve terk edilmiş binalarda çekilmesi gibi.

• **Sanatsal Motivasyon:** Her sanat eserinde kullanılan sanatsal ögenin spesifik ve kasıtlı bir sanatsal işlevi, motivasyonu vardır. Aynı şekilde her filmde de kullanılan spesifik sinematografik ögenin sanatsal bir motivasyonu, işlevi, sanatsal bir açıklaması vardır. Örneğin ‘Bisiklet Hırsızları” filminin toplumsal oyuncuları kullanması, sıradan insanın hayatındaki sorunları anlatması, bu anlamdaki sanatsal motivasyonu gerçekçi sinema akımlarından olan İtalyan Yeni Gerçekçiliği akımının gerçekçi estetiğiyle açıklanabilir (Thompson, 1998, s. 14-20).

4. Sinemada Anlatı

Geçmiş çok eskiye dayanan ve insanların ortaklaşa ürünü olan anlatılar zaman içinde yaşanan kültürel, sosyal ve tarihsel olaylarla farklılaşıp, insanlar tarafından tekrar yapılandırılabilir. Nitekim içinde yaşadığımız gündelik hayat kurmaca anlatılarla kuşatılmıştır (Punday, 2003, s. 20). Örneğin, gün içinde yaşadığımız bir olayı veya durumu başkasına anlatırken bir anlatı pratiği gündeme gelir. Dolayısıyla bir anlatma eylemi varsa mutlaka bir anlatı türü de söz konusudur. Kendini ifade etmenin bir aracı olan tüm anlatı yapıları ve özellikle sinema belirli bir hikâye ve biçime has özellikleri bünyesinde taşır. Belli bir mekân ve zaman içinde eylemde bulunan karakterler aracılığıyla hikâye anlatma sanatı olarak tanımlanan anlatı, Branigan’a göre, belirli bir olayı anlatmak ve söz konusu olay hakkında izleyicide oluşacak yargıyı şekillendirmek için mekânsal ve zamansal bilgilerin neden-sonuç ilişkisi içerisinde serim, düğüm, çözüm biçiminde düzenlenmesidir (1992, s. 3). Yaren’e göre “anlatı, öykünün nasıl anlatıldığı ve öyküdeki anlamın, izleyicinin anlamlandırmasına sunulmak üzere nasıl oluşturulduğudur” (2013, s. 167). Bu bağlamda ortaya çıkan önemli nokta, olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisi ve bu ilişkiden doğan mantıksal bağ ile olayların oluş sırasındaki düzendir. Sinemadaki anlatı ise edebiyattaki anlatıdan farklıdır. Filmlerde yer alan karakter, olay, olay örgüsü gibi terimler edebiyattaki ile benzerlik gösterirken, film yaratım sürecinde kullanılan görüntü, müzik, diyalog, ses, dramatik aydınlatma gibi unsurlar filmin sunum biçiminde ve anlatımında farklılık yaratır. Dolayısıyla sinemada anlatı, izleyicinin beyaz perdede gördüklerini uzam-zaman ile ilişkilendirip anlamlandırması ve gördükleri arasında nedensellik ilişkisi kurarak hikâyedeki boşlukları tahmin etme sürecinin bir neticedir. Sinema anlatısı izleyiciyi sürekli uyararak bir sonraki aşamada ne olacağı ne zaman ve nasıl biteceğine yönelik sorular sormasını sağlar.

Farklı anlatı türlerinin karşımıza çıktığı sinemada en sık tercih edilen ve bilinen yöntem geleneksel anlatıdır. Bu anlatı türü, literatürde klasik anlatı veya Hollywood anlatısı olarak da adlandırılır. Bu anlatı yapısında bir denge durumu söz konusuysen, dengeyi bozan bir güç, bir olay ortaya çıkar. Bu bozucu güç, filmde doğal afet gibi doğal bir güç olabileceği gibi filmdeki karakterlerden biri yani karşıt karakter (antagonist) de olabilir. Ana karakterin önüne sürekli engeller çıkaran, dengeyi bozan bu güç ile verilen mücadele sonucu farklı zamanda ve mekânda yeni bir denge kurulur. Dolayısıyla geleneksel anlatıda esas nokta, bozucu güç ile çatışma halinde olan ana karakterin mücadeleyi kazanarak baştaki denge durumuna benzer bir dengeyi yeniden kurmasıdır (Gezer, 2018, s. 16). Sinemada tercih edilen yaygın anlatı türünden bir diğeryise modern anlatıdır. Bu anlatı türüne sanat sineması veya yönetmen sineması da

denir. İdeolojik olarak kapitalist düzene karşı olan ve eleştirel düşünce yapısına sahip olan modern anlatı, Sarup tarafından auteur kuram ile ilişkilendirilir. Auteur kuramda esas olan yönetmenin benzersiz kişiliği ve onun bireysel dünyasıdır (Sarup, 1993, s. 1754). Klasik anlatının tam tersi olarak ifade edilen modern anlatı, neden-sonuç ilişkisini dışlamaktadır. Modern anlatı konu bütünlüğü içermek zorunda değildir (Ecevit, 2014, s. 29). Olaylar sebep-sonuç ilişkisine göre ilerlemek zorunda da değildir. Klasik anlatıdaki serim, düğüm, çözüm yapısı modern anlatıda bozulup, anlatı yapısı yönetmenin istediği şekilde sıraya koyulabilir. Bu sebeple modern ya da sanat sinemasının en temel niteliği belirsiz olmasıdır. Hikâye ve biçime özgü kodlar modern anlatıda kesin ve değişmez değilken; karakterlerin, zamanın ve mekânın her türlü yapısal özelliği de değişime açıktır.

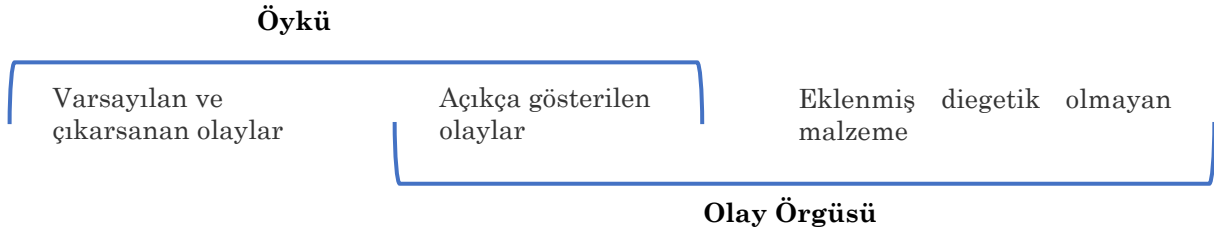
5. Hikâye, Olay Örgüsü, Fabula, Syuzhet Kavramları

Belli bir zaman ve uzam içinde olan neden-sonuç ilişkisi içerisindeki olaylar zinciri olarak düşünebileceğimiz anlatı, bir durum ile başlar. Daha sonra neden-sonuç ilişkisine uygun olarak bir dizi değişim gerçekleşir. Son olarak ise, anlatıyı sonlandıran yeni ve farklı bir durum meydana çıkar. Bu süreçte zaman ve nedensellik merkezi bir önem taşır. Çünkü gelişigüzel dizilen olaylar zincirini izleyicinin anlamlandırması zordur. Örneğin, “bir adam yatakta döner durur, uyuyamaz. Bir ayna kırılır. Telefon çalar.” Bu durumu bir anlatı olarak anlamakta zorlanırız. Çünkü olaylar arasındaki nedensellik ve zaman ilişkisini tespit edemeyiz. Şimdi aynı olayların yeni bir tanımlamasını düşünelim: “Bir adam patronuyla kavga etmiştir. Gece boyu yatakta döner durur. Sabah öyle kızgındır ki tıraş olurken aynayı kırar. Daha sonra telefonu çalar. Patronu özür dilemek için aramıştır”. Bu haliyle olaylar dizisi bir anlatıya dönüşmüştür. Yani olaylar mekânsal, zamansal olarak birbirine bağlanır ve olayların arasında neden-sonuç ilişkisi izleyici tarafından kurulabilir. İkinci anlatıda kişinin patronu ile tartışması uykusuzluğa ve aynanın kırılmasına sebep olur. Patrondan gelen telefon ile anlaşmazlık çözülür, anlatı sonlanır. Dolayısıyla bu anlatı örneğinde zaman da önemlidir. Çünkü uykusuzluk, aynanın kırılması ve telefon görüşmesinden önce olur. Eylemin tamamı bir günden ertesi sabaha doğru akar. Çalışan ile patron arasındaki çatışmadan ortaya çıkan anlatı çatışmanın çözümlenmesi ile biter (Bordwell & Thompson, 2008, s. 75). Bu da anlatı biçimi için nedensellik, mekân ve zamanın ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Bir anlatıda öykü ve olay örgüsü birbirinden farklı iki kavramdır. Olay örgüsü klasik anlatı yapısında olayların neden-sonuç ilkesine bağlı kalarak ilerlemesidir. Olay örgüsü film anlatısında açıkça gösterilen olayları ve eklenmiş diegetik² öğeleri kapsamaktadır. Herhangi bir anlatı içerisinde yer alan bütün olaylar dizisi, açıkça gösterilenler ve izleyicinin anladıkları, anlatının öyküsünü meydana getirir. Olay örgüsü “doğrudan tanımlanan bütün öykü olaylarını” kapsar. Örneğin, North by Northwest filminde, olay örgüsü açısından açıkça sunulan iki durum söz konusudur. Biri yoğun trafik, diğeri ana karakterin sekreterine verdiği direktiflerdir. Fakat filmde dikkat edilmesi gereken nokta olay örgüsünün öyküsünün filmin öyküsüne yabancı olan malzemeleri bünyesine dâhil etmesidir.

² Hikâye dünyasına ait öğeler diegetik öğelerdir. Bunlar hikâyenin içinde olan, karakterlerin duyup görebildikleri öğelerdir.

Nitekim şehirdeki yoğun trafik tanımlanırken, izleyici olarak bizler film müziğini duyar ve jeneriği görürüz. Bu unsurların hepsi diegetik olmayan (non-diegetik) malzemelerdir. Kısaca, öykü ve olay örgüsü bir yandan ayrılırken diğer yandan da örtüşür. Anlatı içerisindeki belirli öykü olaylarını açıkça gösteren olay örgüsü, eylemi anlamamızı etkileyebilecek non-diegetik görüntü ve sesleri de izleyiciye sunup öykü dünyasının ilerisine uzanır (Bordwell ve Thompson, 2008, s. 76-77). Bu durumun diyagramı aşağıda gösterilmiştir.

Öykü-olay örgüsü arasındaki farkı gösteren diyagram (Bordwell ve Thompson, 2008, s. 77).

Hikâye/öykü ve olay örgüsü olmak üzere anlatıyı iki açıdan ele alan yapısalcılara karşın Rus Biçimciler ‘fabula’ ve ‘syuzhet’ terimlerini kullanır. Bordwell’in belirttiği üzere fabula kavramı, herhangi bir sanat eserinde anlatı tarafından verilen ipuçlarından hareketle izleyicinin yarattığı imgesel bir yapıdır. İzleyicinin bu imgesel yapıyı yaratmasında, anlatıdaki eylemleri takip etmesi ve geçmiş olaylarla ilgili varsayımlar oluşturarak onları test etmesi şarttır (1985, s. 50). Diğer bir kavram olan syuzhet ise izleyicinin anlatılan hikâyeyi anlamasını sağlayan biçimsel araçların tamamıdır. Syuzhet olay örgüsüne benzer fakat ondan daha kapsamlı bir olgudur. Larsen’e göre bu kavram, hikâyedeki olayların ne zaman, neden, nasıl, nerede ve kimler arasında oluştuğunu, söz konusu olayların anlatılma sırasının nasıl olması gerektiğini ve hikâye içindeki bilgilerin ne kadarının ne zaman verileceğini belirlerken; aynı zamanda anlatıcının bakış açısı ve onun bakış açısından bilgileri iletme biçimi gibi öğeleri de içermektedir (2002, s. 126). Bu kapsamda izleyici anlatı ile ilgili zihninde bir şema oluştururken uzam, zaman ve mantıksal bütünlük algısı için syuzhetten gelen bilgilerden faydalanır. Bu aşamada biçim, syuzhetin amacına hizmet eder. Nitekim izleyicinin filmde fark edebileceği bazı biçimsel ilkeler³ söz konusu olabilir. Dolayısıyla anlatı ve biçim birbirinden ayrı düşünülmemeyen iki olgudur. Çünkü yönetmen eserini anlatı ve biçim unsurlarını kullanarak yaratır ve bir eseri biricik, özgün, orijinal yapan sanatçının ele aldığı konuyu hangi açıdan değerlendirdiği, nasıl kavrayıp yorumladığıdır. Eserin biricikliği de bu kavrayış ve yorumun özgünlüğü ile doğrudan ilgilidir. Nitekim anlatı ve biçim önceden var olan bir form, kalıp değildir. Sadece söz konusu eser ile varlık kazanarak onu yaratana özgü olan anlamı taşır (Söğüt, 2020, s. 599).

³ Bu biçimsel ilkeler yukarıda detaylıca açıklanmış olan işlev, benzerlik ve yineleme, farklılık ve çeşitleme, gelişme, uyum/uyumsuzluk ilkeleridir.

6. ‘Hayat’ Filmi Çözümlemesi

Zeki Demirkubuz’un 2016 yılında gösterime giren ‘Kor’ filminden 7 yıl sonra yaptığı ‘Hayat’ filminin, yönetmenin filmografisinde yer alan 1997 yılında yaptığı ‘Masumiyet’ ve 2006 yılında yaptığı ‘Kader’ filmlerinin temaları olan ‘kaderine mahkûm insanlar’, ‘takıntılı sevgiler’, ‘saplantılı aşklar’, ‘kötü yola düşme’ gibi temaları takip ettiği görülmektedir. Hayat filmi, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Rıza karakterinin hikâyesi; ikinci bölümde ise Hicran karakterinin hikâyesi anlatılır. Bu anlamda filmin iki ana karakteri (protagonisti) vardır.

6. 1. Filmdeki Biçimsel İlkeler

Filmin biçimine bakıldığında, bütün karakterlerin ve bütün planların spesifik işleve sahip olduğunu söylemek hatalı olacaktır. Örneğin filmde Hicran’ın kız kardeşinin, Rıza’nın arkadaşları ile birlikte hayat kadınına gittiği sahnenin, aynı sahnelerde gösterilen karakterlerin, Rıza’nın amcası olan karakterin, amcanın konuşmalarının, fırında ekmek yapma sahnelerinin, Rıza’nın İstanbul’da kaldığı öğrenci evindeki arkadaşı olan karakterin ve onunla arasında geçen diyalogların filmin hikâyesi, Rıza ve Hicran’ın temel motivasyonları düşünüldüğünde işlevsiz oldukları görülmektedir. Diğer yandan, filmde benzerlik ve yineleme ilkesine kimi bölümlerde uyulduğu kimi bölümlerde ilkenin unutulduğu tespit edilmiştir. Filmde, Hicran’ın annesinin bayram vesilesi ile babasının elini öptüğü sahnenin aynısı filmin sonunda Hicran ve Rıza arasında yinelenir. Filmin başındaki ekmek yapma sahneleri birkaç kez tekrar edilir. Yılmaz karakteri ile Rıza’nın ilk karşılaşması vapurda gerçekleşir ve o sahnede Yılmaz burnuna yumruk yer. Yılmaz karakteri ile Rıza’nın ikinci karşılaşması karakolda gerçekleşir. Dolayısıyla yumruk yeme ve karşılaşma sahneleri defaten yinelenmiştir. Öte taraftan, Rıza’nın amcasını filmin başlarında birkaç sahnede gördükten sonra Rıza İstanbul’a gitmesiyle birlikte amca karakterini bir daha hiç görmeyiz. Aynı şekilde Rıza’nın Kastamonu’daki arkadaşlarını, İstanbul’da öğrenci evinde kaldığı karakterleri de filmin ilerleyen bölümlerinde yeniden görmeyiz. Dolayısıyla filmde bu karakterler ekseninde benzerlik ve yineleme ilkesine uyulmadığı gözlenmiştir. Diğer yandan filmde farklılık ve çeşitlik ilkesine uyulmuştur. Filmin hikâyesi ilerlerken farklı karakterlere, çeşitli konulara ve yan hikâyeciklere yer verilmiştir. Emekli öğretmen Orhan’ın hikâyesi, Rıza’nın İstanbul’daki arkadaşının hikâyesi farklılık ve çeşitleme yaratan yan hikâyeciklerdir. Filmin hikâyesi, film başlamadan önce gerçekleşmiş bir olayın etkileri üzerine kurulmuştur. Film başlamadan önce Rıza ve Hicran arasında bir nişan gerçekleşmiş ve Hicran bu nişanı atarak İstanbul’a kaçmıştır. Filmin hikâyesinin izleyiciye aktarılmasında gelişme çizgisi önemli bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Film hem Rıza’nın hem Hicran’ın hikâyelerini farklı iki bölümde anlattığı için Rıza’nın hikâyesi Kastamonu’da başlamış, İstanbul’daki cinayete duraklamıştır. Hicran’ın hikâyesi İstanbul’da Rıza’nın cinayetiyle başlamış Kastamonu’daki baba evine geri dönüşü ve Rıza’yla evlenmesi ile neticelenmiştir. Film Hicran’ın eskortluk yaptığı zamanda Hicran’ın hikâyesini anlatmak yerine Rıza’nın hikâyesini anlatırken; Rıza cinayet işleyip hapse düştüğünde ise Rıza’nın hikâyesini bitirip Hicran’ın hikâyesini anlatır. Yani iki ana karakterin tutsaklık ve kapana kısılmışlık anlarında hikâyelerini durdurarak diğerinin hikâyesini anlatmaya başlar. Filmin karakterleri ve sinematografisi düşünüldüğünde genel anlamda filmde uyum söz konusu iken,

bazı karakter ve sahnelerde uyumsuzluklar olduğu tespit edilmiştir. Örneğin filmde Hicran'ın evden kaçıp İstanbul'a gitmesi ve daha sonra eve geri dönmesi karakter çizgisine uymayan bir eylem gibi görülmektedir. Çünkü filmin ilk bölümünde Hicran baskıya direnebilen özgür bir karakter olarak gösterilmektedir. Ayrıca Kastamonu'da ölen büyük anne-babasının evinde yaşamak istemesi, küçük bir kasaba için kültürel uylaşımlarla çelişkili görünmektedir. Aile tutucu ve baskıcı bir aile gibi görünmemesine rağmen Hicran'ın ailesinden kaçması da yine uyumsuzluğa örnek olarak gösterilebilir. Diğer yandan, Hicran'ın babasının tarlada toprakla uğraşırken ve Hicran'ın doğada ağlarken yakın plan çekimleri sinematografik dilin kullanılması anlamında uyuma örnektir.

6. 2. Filmdeki Anlam Tipleri

Filmde ortaya çıkan anlam tiplerine bakıldığında yukarıda sayılan dört farklı anlam tipinin filmde kullanıldığı tespit edilmiştir. Gerçek hayatta insanların yaşadığı ilk görüşte aşk, karşılıksız aşk, saplantılı aşk, metropolde tutunabilmek için her yolun mubah olduğu gibi temalara ve konulara filmde yer verilmiştir. Bu konu ve temalar filmde göndergesel anlamlardır. Film semptomatik anlamda toplumsal normları ters yüz eder. Anadolu'da uzun yıllardır var olan kötü yola düşmüş ya da evden kaçmış kadının, namusun temizlenmesi adına öldürüldüğü, filmde babanın da olumladığı toplumsal normativite ters yüz edilir. Rıza kötü yola düşen Hicran'ı değil onu kötü yola düşüren adamı öldürür. Hicran'a olan aşkı zedelenmemiştir ve filmin sonunda Hicran ile evlenir. Diğer yandan film bazı açılardan da toplumsal inanışları olumlar. Örneğin bu inanışlar, hayatta verilen bir karar ya da yapılan bir hata kişinin bütün hayatını etkiler; kişi kaderini değiştiremez; kaderinden kaçmak kişinin elinde değildir; tercihler kişinin kaderini belirlerken yanlış yolu tercih etmek bazı durumlarda kaçınılmazdır ve insan ona biçilen kaderi yaşar gibidir. Bunun gibi toplumda yer etmiş inanışların filmde yeniden inşa edildiği görülmektedir. Filmde bu yeniden inşaların yapıldığı olaylar şunlardır: (1) Rıza'nın nişan bozulduktan sonra bir müddet kendi hayatını yaşamasına rağmen âşık olduğunu anladığında Hicran'ı bulmak için İstanbul'a gitmesi olayı. (2) Rıza'nın İstanbul'da Hicran'a eskortluk yaptıran adamı vurarak hapse girmesi ve hapisten çıktıktan sonra Hicran ile evlenmesi olayı. (3) Hicran'ın nişanı atıp evden kaçarak İstanbul'da kötü yola düşmesi ve bir anlık yaptığı hatanın onun kaçamadığı kaderi olması olayı. Bunlarla birlikte filmde, şehir ve metropol insan ruhunun kirlenmesi ile; doğa ise pişmanlık ve arınma ile ilişkilendirilmiştir. Hicran'ın bütün yaşadığı badirelerden sonra Kastamonu'ya dönmesi ve pişmanlık duyup ağladığı sahnenin doğada gerçekleşmesi, babanın her bunaldığında doğaya ve toprağa sığınması; diğer taraftan metropolün ve İstanbul'un kötülük ve suçla ilişkilendirilmesine örnek olarak gösterilebilir. Bütün bu sayılanlar ise filmin örtük anlamlarını oluşturmaktadır.

6. 3. Filmdeki Araçlar, Fonksiyonlar ve Motivasyonlar

Filmde dikkat çeken sinematografik araçlardan bir tanesi filminin doruk noktasını (climax) oluşturan Hicran'ın ağlama sahnesidir. Burada Hicran'ın yüzüne yakın plan çekim yapılmıştır. Hicran'ın bütün hikâye boyunca duygularını içine atması, tutması ve ağlama sahnesinde duygusal katharsis yaşaması yakın plan çekim kullanılarak başarılı bir şekilde izleyiciye aktarılmıştır. Diğer bir araç ise İstanbul'da öğrenci evi mutfağında Rıza ve

dedesinin konuşma sahnesidir. Bu sahnede dede, Rıza'nın annesi-babası ve onların aşkı hakkında konuşurken geniş plan kullanılmıştır. Yönetmen bu sahnede özellikle izleyicinin duygusal yoğunluk yaşamasını ve karakterlerle özdeşleşmesini kırmak için geniş plan tercih etmiştir. Diğer dikkat çekici araçlar ise Hicran'ın babasının arazide toprakla uğraştığı sahne ve Rıza'nın İstanbul'da Beşiktaş'ta kayıp ilanı astığı sahnelerdir. Bu iki sahnede de düşük diyafram kullanılarak karakterler arka plandan (background) yatılmıştır. Babanın sahnesinde arka planın bulanık bırakılması bu yükü omuzlarında taşıyan babanın dünyada yalnızlığına işaret ederek, baba karakterinin duygu durumu ve psikolojisini doğru bir şekilde yansıtmıştır. Rıza'nın arka plandan yalıtılması ise büyük bir metropolde bu yükü taşıyanın o olduğuna ve tek başına kalabalıklar içinde yalnız olduğuna işaret ederek, Rıza'nın duygu ve psikolojik durumunu yansıtmıştır.

Filmde kompozisyon motivasyonu ilkesine riayet edilmiştir. Bazen kompozisyonun içine o sahnede yer alan karakterler dâhil edilmiş, bazen de karakterler kompozisyonun dışında, dekadrajda bırakılmıştır. Örneğin, dede ile Rıza'nın İstanbul'da mutfakta konuşma sahnesinde iki karakterde kadrajın içindedir. Bu aralarındaki ilişkiyi perçinleyen bir kamera kullanımıdır. Aynı kullanım filmin sonlarına doğru Hicran ve Rıza'nın çay bahçesinde konuştukları sahnede de mevcuttur. Filmin sonlarına denk gelen bu sahnede ilk kez Rıza ve Hicran aynı kadraj içinde yer almıştır. Bu kullanım iki karakterin duygusal olarak eşit düzlemde oldukları ve yakınlaştıkları ilk andır. Diğer yandan, Rıza'nın Ferit'i öldürdüğü sahnede yönetmen Rıza'yı kadrajın içine dâhil etmez. Bu kullanım hem kısa süreli bir merak unsurunu filme dâhil eder hem de Rıza, Ferit ve Hicran'ı aynı kadrajda göstermeyerek aralarındaki uzaklığın da altını çizer. Ayrıca filmde realistik motivasyon ilkesine de uyulduğu görülür. Örneğin, Rıza'nın aylarca İstanbul'da kalması dedesinin yeterli maddi imkanının olması anlamına gelir ve bu da filmde gösterilmiştir. Diğer yandan, Hicran'ın eskortluk yapması, onun İstanbul'da tutunmak için bu işi yaptığı ile gerekçelendirilir. Filmde metinlerarasılık motivasyonu da görülmektedir. Yönetmen Kader ve Masumiyet filmlerine gönderme yapmıştır. Hayat filminin hikâyesi de zaten Kader ve Masumiyet filmlerinin hikayesiyle benzeşmektedir. Filmin doğada çekilmiş sahneleri, karakterlerin nefes alma, sorunlardan kurtulma yeri olarak doğayı seçmesi, Tarkovski filmlerinde doğanın kullanımını akla getirmektedir. Bu kullanım da filmdeki sanatsal motivasyon olarak karşımıza çıkmaktadır.

6. 4. Filmin Anlatı Yapısı

Filmin anlatısı lineer değildir. Filmin ilk bölümünde Rıza'nın hikâyesi anlatılmış, ikinci bölümünde Hicran'ın hikâyesi anlatılmış, filmin sonuç bölümünde ise Hicran ve Rıza'nın ikisinin hikâyesi birleşmiştir. Diğer yandan, bütün hikâye aslında film başlamadan önce gerçekleşen bir olayın neticesidir. Filmin anlatısında ana hikâyenin durakladığı ve yan hikâyeciklerin anlatıldığı bölümler mevcuttur. Örneğin, bunlardan bir tanesi emekli öğretmen Orhan'ın hayatının anlatıldığı bölüm, diğeri İstanbul'daki öğrenci evindeki karakterlerin hayatının anlatıldığı bölüm ve sonuncusu ise Yılmaz karakterinin hikâyesinin anlatıldığı bölümdür. Bu üç bölüm filmin ana hikâyesinin içine yerleştirilmiş, ama uzunluğu bakımından ana hikâyeden kopuk gibi hissettiren bölümlerdir. Bu anlamda filmin anlatısı modern bir anlatıdır. Modern anlatılarda konu bütünlüğü

zorunlu değildir (Ecevit, 2014, s. 29). Film sebep-sonuç ilişkisine dayalı ve olasılık zorunluluk ilkelerine bağlı kalarak ilerler. Bir olay diğerine sebep olmaktadır. Örneğin, Hicran'ın İstanbul'a kaçması, Rıza'nın onun peşinden gitmesine sebep olmuştur. Rıza'nın İstanbul'a gitmesi, dedenin onun peşinden İstanbul'a gelmesine; yine filmde Rıza'nın Ferit'i öldürmesi sonucu Hicran'ın baba evine dönmesine sebep olmuştur.

Sinema filminde açıkça gösterilen olaylara diegetik olmayan malzemenin eklenmesi olay örgüsünü yani syhuzeti oluştururken; varsayılan ve çıkarılan olaylarla açıkça gösterilen olaylar öyküyü yani fabulayı oluşturur (Bordwell & Thompson, 2008, s. 77). Bu bağlamda, Hicran'ın evden kaçması açıkça gösterilmemiş ve diyaloglardan çıkarılmıştır. Aynı şekilde Rıza'nın cinayet işlemesi de açıkça gösterilmemiş ama izleyici tarafından çıkarılmıştır. Diğer taraftan Rıza ve Hicran'ın İstanbul'da yaşadıkları ise açıkça gösterilmiştir. Bu ikisi izleyicinin zihninde öyküyü tamamlaması ve anlamlandırması için yeterli olmuştur. Öte taraftan Hicran'ın evden kaçarak İstanbul'a gitmesi olay örgüsünde yer almaz. Ayrıca Hicran'ın İstanbul'da Yılmaz ve Ferit ile nasıl tanıştığı ve nasıl eskortluk yapmaya başladığı da olay örgüsünde yer almaz. Bunlar açıkça gösterilmemiş, fakat izleyici tarafından çıkarılmıştır. Filmde diegetik olmayan malzeme kullanılmamıştır, yani filmde bütün görsel ve işitsel malzeme diegetik (filmin hikâye dünyasından malzemeler) malzemedir. Bu anlamda, yönetmen filmin gerçekçiliğini önemsemiş ve diegetik olmayan malzeme kullanımından kaçınmıştır. Bütün bunlar düşünüldüğünde film, biçim ve içerik, anlatı ve form bakımından birbirini destekleyen bir yapıda tasarlanmıştır.

Sonuç

Neoformalist yaklaşım geleneksel film çözümleme yöntemlerinden⁴ farklı olarak David Bordwell ve Kristin Thompson tarafından geliştirilmiş; form ve anlatıya, olay örgüsü ve hikâye arasındaki ilişki ve ayrıma; filmi oluşturan sinematografik öğelere ve bunların filmin anlatısını inşa etmek üzere ne tür işlevler üstlendiğine odaklanan bir film çözümleme yöntemidir. Bu yöntem filmin anlatısı, formu, estetik prensipleri, biçimi ve içeriği arasındaki ilişkilere ve bütün bu öğelerin bir araya gelerek filmi sistematik bir bütün olarak nasıl oluşturduğuna odaklanır (Bordwell & Thompson, 2008). Yöntem filmin biçim analizini yapmak amacıyla beş farklı biçim ilkesine odaklanır. Bu ilkeler işlev, benzerlik ve yineleme, farklılık ve çeşitleme, gelişme ve uyum/uyumsuzluktur (Bordwell & Thompson, 2008, s. 65). Neoformalist yaklaşım filmin anlam yapılarını da ortaya koyar. Buna göre filmdeki anlam yapıları, açık anlamlar ve örtülü anlamlar olmak üzere iki genel kategoride incelenir. Filmdeki anlam yapıları daha derinde göndergesel anlam, açık anlam, örtük anlam, semptomatik anlam kategorilerinde analiz edilir. Neoformalist yöntem filmde kullanılan araçları analiz ederken filmde kullanılan dikkat çekici spesifik planlar veya kamera açıları/hareketlerini tespit ederek bunların filmin anlamını oluşturmada üstlendiği işlevleri ortaya çıkartır. Bu yaklaşıma göre tüm araçlar, üslup bileşenleri, üretilen anlam ve biçim öğeleri eşit derecede önem taşımaktadır.

⁴ Geleneksel film çözümleme yöntemlerinde sosyolojik, psikanalitik, tarihsel, felsefi, sinematografik çözümler yapmak amacıyla içerik analizi ve metin analizi yöntemleri sıklıkla kullanılmaktadır.

Filmde kullanılan araçların motivasyonlarını ortaya koymak üzere dört farklı tipte motivasyondan bahsedilebilir. Bunlar kompozisyon motivasyonu, realistik motivasyon, metinlerarası motivasyon, sanatsal motivasyondur. Ayrıca neoformalist yaklaşım filmin anlatı yapısını ortaya koymak için de anlatıyı oluşturan olay örgüsü ve hikâye ayırımı çözümler.

Bu film yönetmenin filmografisinde yer alan ‘Masumiyet’ ve ‘Kader’ filmlerinin temaları ile benzerlik göstermektedir. Hayat filminin ele aldığı temalar kaderine mahkûm insanlar, takıntılı sevgiler, saplantılı aşklar, kötü yola düşme gibi sorunsallardır. Filmin anlatısı geleneksel anlatı yapısında sıklıkla kullanılan bir ana karakter ve onun başından geçen olayların anlatıldığı yapıdan farklılaşarak, hikayesini anlatırken bunu iki ana karakter ekseninde kurmaktadır. Ayrıca anlatıda ana hikayeye ilişkisinin çok zayıf olduğu, farklı yan hikayecikler yer almaktadır. Bu haliyle film modern anlatı yapısındadır. Ayrıca filmde karakter diyalogları sorunludur. Karakterlerin kendilerine has konuşma ve mantık yürütme biçimleri, dünya görüşleri ve tavırları olması bir filmde olması gerekenlerdendir. Hayat filminde ise diyaloglar karakterlerin kendi dünya görüşlerinden çok yönetmenin bakış açısını taşımaktadır. Sanki konuşanlar karakterler değil de yönetmenin-senaristin kendisidir. Görünür olan karakterlerden ziyade yönetmendir. Bu kullanım filmde uyumsuzluk yaratmakta ve inandırıcılığı zedelemektedir. Filmde biçimsel ilkelerin yerli yerinde kullanıldığı görülmektedir. Bütün bunlar düşünüldüğünde filmde uyumsuzluk yaratan öğelere rastlansa da filmin biçim ve içerik, anlatı ve form bakımından birbirini destekleyen bir yapıda tasarlandığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Bordwell, D. (1985). *Narration in the Fiction Film*. Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Bordwell, D. (1996). “The Classical Hollywood Style 1917-1960”. *The Classical Hollywood Cinema: Film Style and Mode of Production To 1960*. (Der.) J. Staiger ve K. Thompson. London: Routledge. 1-84.
- Bordwell, D.&Thompson, K. (2008). *Film Sanatı*. (Çev.) Ertan Yılmaz&Emrah Suat Onat. DeKi Basım Yayın. ISBN: 978-9944-492-29-4
- Branigan, E. (1992). *Narrative Comprehension and Film*. London&New York: Routledge.
- Ecevit, Y. (2014). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Gezer, S. (2018). “Sinema Filminde Anlatı Kuramı ve ‘Diriliş’te Anlatı”. *İçinde Perdeyi Aralamak*. Semire Ruken Öztürk&Hasan Akbulut (Der.). Ayrıntı Yayınları. (s. 15-38). ISBN:978-605-314-300-0.
- Güçhan, G. (1999). *Tür Sineması, Görüntü ve İdeoloji*. Eskisehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İşler, B. (2023). “Sinemada Neoformalist Yaklaşım”. *Erciyes İletişim Dergisi*, 10(1), s. 467-483.

- Larsen, P. (2002). “Mediated fiction”. A Handbook of Media and Communication Research qualitative and quantitative methodologies. (Der.) K. B. Jensen. (s.117-138). New York: Routledge
- Mutlu, E. (1994). İletişim Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.
- Punday, D. (2003). Narrative Bodies: Toward a Corporeal Narratology. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sarup, M. (1993). An Introductory Guide to Post-Structuralism and Postmodernism. New York& Londra& Toronto: Harvester Wheatsheaf.
- Sontag, S. (1998). Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş. (Çev: Y. Salman ve M. G. Sökmen). İstanbul: Metis Yayınları.
- Söğüt, F. (2020). “Nuri Bilge Ceylan’ın Uzak Filmine Neoformalist Bir Bakış”. Turkish Studies, 15(1), s. 593-605.
- Thompson, K. (1988). Breaking the Glass Armor. Princeton University Press. ISBN: 9780691067247 / 0691067244
- Verne, J. (2023). 80 Günde Devr-i Alem. İthaki Yayınları. ISBN: 9786052651698
- Yaren, Ö. (2013). “Sinemada Anlatı Kuramı”. Z. Özarslan (Der.), Sinema Kuramları-2 Beyaz Perdeyi Aydınlatan Kuramlar (s. 1–27). Su Yayınevi.

Filmler

- Bisiklet Hırsızları (1948). Yönetmen: Vittorio De Sica. Senaryo: Cesare Zavattini. Oyn: Lamberto Maggiorani, Enzo Staiola, Lianella Carell. Yapımcı: Ente Nazionale Industrie Cinematografiche (İtalya).
- Hayat (2023). Yönetmen: Zeki Demirkubuz. Senaryo: Zeki Demirkubuz. Oyn: Miray Daner, Burak Dakak, Melis Birkan, Umut Kurt. Yapımcı: Mavi Film.
- Kader (2006). Yönetmen: Zeki Demirkubuz. Senaryo: Zeki Demirkubuz. Oyn: Vildan Atasever, Ufuk Bayraktar, Engin Akyürek, Müge Ulusoy ve Ozan Bilen Yapımcı: Mavi Film.
- Kor (2016). Yönetmen: Zeki Demirkubuz. Senaryo: Zeki Demirkubuz. Oyn: Aslıhan Gürbüz, Caner Cindoruk, Taner Birsnel, İştah Gökseven. Yapımcı: Mavi Film.
- Masumiyet (1997). Yönetmen: Zeki Demirkubuz. Senaryo: Zeki Demirkubuz. Oyn: Derya Alabora, Haluk Bilginer, Güven Kıraç, Melis Tuna. Yapımcı: Mavi Film.
- North by Northwest (1959). Yönetmen: Alfred Hitchcock, Senarist: Ernest Lehman. Oyn: Cary Grant, Eva Marie Saint, James Mason, Jessie Royce Landis. Yapımcı: Alfred Hitchcock.

Türkiye 2023 Genel Seçim Sürecinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Avrupalı Dergi Kapaklarında Sunumu

 Hacı MORTAŞ*

* Dr.,
Erciyes Üniversitesi,
hmortas@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7238-5569

Gönderilme/ Received

17.01.2024

Kabul Tarihi/ Accepted

07.03.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye genel seçim sürecinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Avrupalı dergi kapaklarında nasıl işlendiğini ve verilen mesajların nasıl ve ne yönde sunulduğunu ortaya koymaktır. Bu kapsamda, seçime az bir süre kala yayımlanan Avrupa'nın önde gelen beş önemli dergisi (The Economist, Der Spiegel, L'Express, Profil ve Le Point) amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Seçilen dergilerin kapakları, nitel araştırma yöntemlerinden göstergebilimden yararlanılarak incelenmiş ve Roland Barthes'in düzanlam (denotation) ve yananlam (connotation) boyutundan çözümlenmeye çalışılmıştır. Yapılan analizlerde, kapaklarda hem görsel hem de dilsel ifadelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Çoğunlukla tehlikenin bir metafor olarak sunulduğu kapaklarda, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın demokrat olmadığı, Putin gibi yayılmacı bir otokrat olduğu ve bu seçimle iktidarının sona ereceği mitlerinin inşa edildiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Seçim Süreci, Cumhurbaşkanı Erdoğan, Dergi Kapakları, Avrupalı Dergiler, Göstergebilim.

*Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. Benzerlik tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No similarity detected.

**Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.

*** Çalışma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

The study was conducted by a single author.

****Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Kaynak gösterme / To cite this article: Mortaş, H. (2024). Türkiye 2023 Genel Seçim Sürecinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Avrupalı Dergi Kapaklarında Sunumu. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 137-157. doi: 10.59534/jcss.1421224

Presentation of President Erdogan on European Magazine Covers During Türkiye 2023 General Election Process

Hacı MORTAŞ*

* Ph.D.,
Erciyes University,
hmortas@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7238-5569

Gönderilme/ Received

17.01.2024

Kabul Tarihi/ Accepted

07.03.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Abstract

The aim of this study is to reveal how President Erdogan was depicted on European magazine covers during Türkiye general election process and how and in what direction the messages were presented. In this context, five leading European magazines (The Economist, Der Spiegel, L'Express, Profil and Le Point), published shortly before the election, were determined using the purposeful sampling method. The covers of the selected magazines were examined using semiotics, one of the qualitative research methods, and an attempt was made to analyse them from the denotation and connotation dimensions of Roland Barthes. In the analysis, it was determined that both visual and linguistic expressions were used on the covers. It has been determined that on the covers, where danger is often presented as a metaphor, myths are built that President Erdogan is not a democrat, that he is an expansionist autocrat like Putin, and that his power will end with this election.

Keywords: Türkiye Election Process, President Erdogan, Magazine Covers, European Magazines, Semiotics.

Giriş

Geçmişten bugüne farklı şekillerde yapılagel seçimler, halkın egemenliğine dayanan yönetim biçimlerinin önemli göstergelerinden biridir. Ülkemizde yapılan seçimler de halkın egemenliğine dayanmaktadır. Hem cumhurbaşkanı hem de milletvekilleri beş yılda bir halk tarafından seçilmektedir. Yaklaşık çeyrek asır önce halk tarafından seçilen Recep Tayyip Erdoğan ve partisi halen iktidarını sürdürmektedir. Gerek iktidar ve gerekse muhalefet açısından 2023 Türkiye Genel seçimleri büyük önem taşımaktadır. Bir taraftan iktidar elindeki yönetim yetkisini kaybetmeyi istemezken, diğer taraftan muhalefet yönetim yetkisini almayı arzulamaktadır. Seçim süreci, ülke içerisinde olduğu kadar ülke dışında da dikkatle takip edilmektedir. Bunun için halkın tercihini etkileyebilecek birçok araç ve yöntem başvurulmaktadır. Bu araçlardan bir tanesi de haber dergileridir.

Günümüzde birçok bilgi, televizyon, gazete, dergi ve diğer bilgi aktarma kaynakları vasıtası ile elde edilmektedir. Dergiler dahil bu kaynaklar, zaman zaman gerçek bilgiyi aktarma yerine kamu bilincini yönlendirme, bir başka ifade ile algı oluşturma araçları haline dönüşebilmektedir. Şöyle ki, çeşitli kaynaklardan gelen bilgiler, duyum ve algı düzeylerinde olmaktadır. Duyumlar işlenmemiş, algılar ise işlenmiş bilgiler içermektedir. Duyum, duyular vasıtasıyla elde edilen izlenim iken, algı elde edilen bilgilerin duyular aracılığı ile toplanması, yorumlanması ve anlamlandırılmasını içeren zihinsel bir süreçtir. Algı yönetimi ise kaynaktan gönderilen bilginin hedef kitlenin duygu, düşünce ve davranışlarını etkilemek için yapılan tüm çabaları kapsamaktadır (Cabioğlu ve İşeri, 2015, s. 2). Bilgi ilk olarak algıda işlenmektedir. John Locke'ın dediği gibi “algılama bilginin giriş kapısı” niteliğindedir (Locke, 2017, s. 133). Dolayısıyla seçmenler oy verecekleri kişileri seçerken, algı süreçleri seçim alanındaki kişiler hakkındaki bilgileri (görüntüler, resimler, açıklamalar) yorumlayarak karar vermelerini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Böylece bilgi, insanların zihinleri ve sosyal davranışları üzerinde etkili bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer kaynaklar gibi dergiler de seçimlerle ilgili seçmenlere bilgiler sunan önemli bir kaynak niteliğindedir. Dergilerin en önemli parçası da dergi kapaklarıdır. Dergi kapakları, okuyucular için bilgiye ulaşılan ilk yer konumundadır. Dışarıdan bakıldığında içeriği ile ilgili önemli ipuçları veren bir tasarımdır. Bu tasarım vasıtasıyla okuyucu ile etkili bir iletişim kurulmakta ve devam ettirilmektedir. Bunun için tasarlanan kapağın okuyucuyu kendine çekmesi, dilsel ve görsel açıdan etkileyici olması gerekmektedir. Verilmek istenen mesajlar, sunum ve içerik açısından seçmenlerin karar vermelerinde önemli bir rol oynayabilmektedir. Elbette bütün seçmenlerin kararlarını kesin değiştirme yetisine sahip olduğu söylenemez. Ancak kararların pekiştirilmesi ya da zayıflatılması yönünde az ya da çok etkide bulunması mümkündür.

Literatüre bakıldığında, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın dergi kapaklarında sunumunu inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat sınırlı sayıda da olsa benzer çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Bunlar arasından Sadono ve Amina (2023), “The Fight for the 2024 Presidential Election within the PDIP within the Framework of Temporal Semiotics (Roland Barthes' Semiotics

Study on the Cover of the May 2021 Edition of Tempo Magazine)” isimli çalışmalarında 2024 Endonezya seçim sürecinde PDI-P’nin (Partai Demokrasi Indonesia-Perjuangan) kendi içerisindeki yarışı Tempo dergisi kapağı üzerinden incelemiştir. Parti içerisindeki adaylık yarışının nasıl görüldüğünü anlamaya yönelik yapılan çalışmada, Tempo dergisi tarafından siyasi ve kültürel kayırmacılık üzerinden inşa edilen bir mitin, karikatürize bir söylemle resmedildiği sonucuna ulaşılmıştır. Klumpp (2023) ise, “Exploring the Distinction Between Populism through and by the Media from a Visual Perspective: Representations of German Politicians on Magazine Covers of Der Spiegel and Compact” isimli çalışmasında Alman politikacıların dergi kapaklarındaki görselleştirilmelerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Yapılan incelemede, dergi kapaklarında iletilen görsel mesajlarla siyasetin zihinlerde nasıl canlandırıldığı ve popülizmin medya tarafından aktif olarak nasıl teşvik edildiği ortaya konulmuştur. Bunlarla birlikte dergi kapaklarında kadın ve moda imgelerini inceleyen araştırmaların yanı sıra değişik açılardan farklı yöntemlerle yapılan çalışmalar da görülmektedir. Bu çalışmada ise 2023 Türkiye genel seçim sürecinde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Avrupalı dergi kapaklarında nasıl sunulduğuna dair bulguların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenen dergilerin (*The Economist*, *Der Spiegel*, *L’Express*, *Profil* ve *Le Point*) kapakları Roland Barthes’in düzanlam (denotation) ve yananlam (connotation) boyutunda göstergebilimsel olarak analiz edilmiştir.

1. Türkiye Genel Seçimleri ve Erdoğan

Seçim, “kanunlar, yönetmelikler uyarınca bir veya daha çok aday arasından belli birini veya birkaçını seçme” işidir (TDK Çevrimiçi Sözlük, 2023). Yani çoğunluğun içerisinde belirlenenlerin ayrılması işlemidir.

Seçimler, yönetilenlerin yönetenlerini seçtikleri bir araç olarak kabul görmektedir. Bu araç, yönetenlerin davranışlarını etkileme gücüne sahip olup, yönetenleri hem ödüllendirme hem de cezalandırma şeklinde sonuçlar doğurabilmektedir (Ginsberg ve Stone, 1987, s. 3). Yönetilenlere yönetenleri deneme, denetleme ve değerlendirme olanağı veren seçimler (Öztay, 2020, s. 18), her ne kadar bazı düşünürler tarafından demokrasinin kalbi olarak nitelendirilse de (Heywood, 2018, s. 309), esasen bir nefes gibidir. Belirli aralıklarla yapılarak demokratik toplumlara bir tazeleme ve bir yenileme fırsatı vermektedir. Mevcut yönetenlerin değiştirilmesini ya da pekiştirilmesini sağlayan çok önemli görev üstlenmektedir.

Ülkemizde de diğer demokratik toplumlarda olduğu seçimler yapılmakta ve yönetenler yönetilenler tarafından belirlenmektedir. Ancak seçimler ülkemizin yönetimi için olduğu kadar dış ülkeler ve gruplar için de büyük önem taşımaktadır. Seçilen yöneticiler Türkiye için bir fırsat olarak görülebileceği gibi başka ülkeler için de bir fırsat olarak görülebilmektedir. Bunun için her ülke, çeşitli vasıtaları kullanarak bir çaba içerisinde girmektedir. Bu vasıtaların başında da medya yöneticileri gelmektedir. Schiller ‘a göre medya yöneticileri, insanların tutum ve davranışlarını belirlemede önemli rol oynamaktadır. Gerçeğin kusurlu olarak algılanmasına neden olan medya yöneticileri, esasen birer zihin yöneticileri olarak işlev görmektedir. Bunlar toplumun en akıllı bireyleri arasından seçilmektedir. Öyle ki topluma hakim azınlığın çıkarları için

çoğunluğun desteğini kazanan yönlendiriciler, toplumun büyük çoğunluğunun belirlenmiş kalıplar içinde kalmaları ve yanlışlıkla kalıp dışına çıkmamaları için yönlendirme faaliyetlerini sürdürmektedir. Yönlendirmenin sosyal bir kontrol aracı olarak kullanıldığı bu sistemde, insanlar bir yandan ödüllere diğer yandan zenginlik umudu aşlarıyla kendilerine bağlanmaktadır (Schiller, 2022, s. 11-15).

Yaklaşık çeyrek asır önce yapılan seçimlerde yöneten olarak yönetilenlerin desteğini hak kazanan Recep Tayyip Erdoğan, günümüze kadar kesintisiz yöneten pozisyonunu korumayı başarmıştır. Ancak bu süreçte Erdoğan, ülke dışındaki bazı çıkar grupları tarafından istenmeyen kişi olarak değerlendirilmiştir. 2023 Türkiye genel seçim sürecinde bu durum açıkça ortaya konulmuştur. Bunun nedeni Prado'ya (2023) göre, "Türkiye konumu ve eylemleri nedeniyle önemli bir jeopolitik aktör" olmasında yatmaktadır. Dolayısıyla Prado, Türkiye seçimlerinin de başta komşuları olmak üzere özellikle batılı ülkeler nezdinde etkileri olacağı gerçeğinden hareket etmektedir. Benzer şekilde Ghosh (2023) da 2023 yılında dünya genelinde birçok seçim olacağını ancak bunlar arasından en önemlisinin Türkiye genel seçimleri olacağını vurgulamaktadır. Bunun sebebini ise dünya genelinde birçok ülkenin jeopolitik ve ekonomik hesaplamalarının Türkiye seçim sonuçlarına göre şekilleneceğine bağlamaktadır. Ghosh'a göre, birçok politik kararda özellikle Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile sorun yaşayan Erdoğan'ın gitmesi, Batılı ülkeleri memnun edecek bir durumdur. Erdoğan için bir tespit de Hearst tarafından yapılmıştır. Hearst'a göre (2023), "şeytani gücün her türlü" Erdoğan'ın omuzlarına yüklenmiş durumdadır. Erdoğan hem bir otokrat olarak etiketlenmekte hem de Müslüman olduğu için de Avrupa demokrasisi için bir tehdit olarak görülmektedir. Batı'nın Erdoğan'a düşmanlık göstermesinin esas nedeninin otoriterlik ya da özgür basına yönelik baskılar olmadığını belirten Hearst, gerçek nedenin Erdoğan'ın Türkiye'yi güçlü bir silahlı kuvvetlere sahip, kendisine biçilen rolü kabul etmeyecek bağımsız bir devlet haline getirmesi olduğunu vurgulamaktadır. Bütün bu değerlendirmeler Batı'nın, medya yöneticileri vasıtasıyla seçime açıktan taraf olma ve nüfuz etme konusunda Türkiye seçimlerine yakın ilgi gösterdiklerine işaret etmektedir.

2.Dergi Kapakları

Dergi, Türk Dil Kurumu çevrim içi sözlükte, "siyaset, edebiyat, teknik, ekonomi vb. konuları inceleyen ve belirli aralıklarla çıkan süreli yayın; bülten, mecmua" (TDK, 2023) şeklinde tanımlanırken, Britannica'da "süreli yayın olarak da adlandırılan dergi, düzenli aralıklarla (gazeteler hariç) üretilen, genellikle resimli, basılı veya dijital olarak yayımlanan metinler (denemeler, makaleler, öyküler, şiirler) koleksiyonu" (2023) olarak ifade edilmektedir. Bu tanımlarda özellikle dergilerin çeşitli kategorilerde, belirli aralıklarla ve birçok içerikle hazırlanarak, basılı ya da dijital olarak yayımlandığı vurgusu ön plana çıkmaktadır.

Dergiler, içinde bulunduğu toplumların siyasal düşüncelerini anlamada diğer yayınlar gibi önemli bir işlev görmektedir (Yapar Gönenç, 2007, s. 64). Dergileri kendi bulunduğu ülke ve toplum bünyesinde ele almak gerekmektedir. Çünkü mevcut ortamın fikri yapısının dergilere yansması kaçınılmaz olduğundan, her dergi yayımlandığı dönemin aynası gibidir, söz konusu dönemle ilgili önemli

bilgiler vermektedir. Dergi kapakları da dergilerin önemli parçalarından biridir. Dolayısıyla dergi kapaklarına, özellikle bilginin amacına uygun bir şekilde daha küçük boyutlara indirgenerek içerik hakkında hedef kitleyi yönlendirme rolü verilmektedir. Kendinden beklenen görevi yerine getirebilmesi için önemli bir girişim olan dergi kapakları, sadece görsel bir sunum içermemektedir. Esasen amaç araç ilişkisi içerisinde zihinleri biçimlendirme ve algı oluşturma ifadelerini de hedef kitleye sunmaktadır. Bu bağlamda açık ya da gizli ifadeler, görseller, semboller belirli bir amaç için dergi kapaklarında kullanılabilir. Bu tasarımlarla verilmek istenen mesajların pazarlanarak hedef kitlenin yönlendirilmesi için ilgi çekilmek istenmekte ve oluşan taleple istenen amaç ve hedefe ulaşma girişimi gerçekleştirilmektedir (Papatya, 2022, s. 8-9). Derginin özelliklerini gösteren, çekiciliğini artıran ve okuyuculara kendisini tanıtan kapaklar, derginin dikkate alınması gereken en önemli parçası olarak ifade edilebilir (Sadono ve Amina, 2023, s. 3-4). Çünkü kapaklar, derginin içerisindeki bilgileri kısa, öz, ilgi çekici, beklentileri karşılayan ve merak uyandıran bir yapıda tasarlanmaktadır. Kapak üzerine konulan görsel ve dilsel ifadeler, okuyuculara ilgilendikleri bir konu olduğunu daha ilk görüşte algılamalarına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla okuyucuları kendine bir mıknatıs gibi çekerek dergiye yönelmelerini sağlamaktadır. Ayrıca kendi içeriğini dışa yansıtma görevi üstlenen dergi kapakları, adeta kendi reklamlarını da kendileri yapmış olmaktadır (Bignell, 2002, s. 59). Rakipleriyle neredeyse bir yarış içerisinde. Dergi kapaklarını görenler veya okuyanlar aynı zamanda birer taşıyıcı durumunda olduklarından bir başkasına aktarma potansiyellerine de sahiptir.

3.Yöntem

2023 Türkiye genel seçim sürecinde dergi kapakları, dünya genelindeki seçmenleri yönlendirmeyi amaçladığı ve bu amaca ulaşabilmek için mevcut iktidarın lideri Recep Tayyip Erdoğan'ı farklı biçimlerle göstererek Türk ve dünya toplumlarına kendi idealleri doğrultusunda dayatmalarda bulunduğu ve bunu pekiştirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda seçmenleri kendi istek ve arzularına uygun tercihlere katılmak ve Erdoğan'dan uzaklaşmaya ikna etmek için harekete geçildiği görülmektedir. Buradan hareketle Erdoğan'ın sunumunun dergi kapaklarında nasıl işlendiğinin ve verilen mesajların nasıl ve ne yönde olduğunun incelendiği bu çalışmada, amaçlı örneklem yöntemi ile seçilen dergi kapakları göstergebilimden yararlanılarak çözümlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada belirlenen dergi kapakları, Erdoğan'ın sunulmasında nasıl ve ne amaçla kullanıldığı nitel araştırma yöntemlerinden biri olan göstergebilimden yararlanılarak incelenmiş ve Roland Barthes'ın göstergebilimsel yaklaşımı üzerinden analizi yapılmıştır. 20. Yüzyılın başlarında Charles Sanders Peirce ve Ferdinand de Saussure'ün çalışmaları ile ortaya çıktığı belirtilen göstergebilim (Sığırcı, 2020, s. 27), diller, normlar ve belirtkeler gibi gösterge dizelerini inceleyen (Guiraud, 1994, s. 17), göstergelerin ve onların çalışma biçimlerinin araştırılmasını konu edinen bilim olarak ifade edilmektedir (Fiske, 1996, s. 62). Ancak günümüzde kendisini oluşturan kelimelerden daha öte bir boyut kazandığı (Rifat, 2009, s. 11), özellikle Fransız dilbilimci Roland Barthes'ın yaptığı çalışmaların katkısıyla da önemli gelişmeler sağlandığı belirtilmektedir (Kılıçbeyli, 2021, s. 39).

Barthes, göstergebilimi başına gelen bir serüven olarak görmektedir. Hayranlıkla başlayan bu serüven, bilimsellik evresiyle devam etmekte ve metin evresiyle de son bulmaktadır. Bu serüvenin sonunda Barthes, kendinden önce yapılan araştırmaları filtre ederek kendi açısından göstergebilimin özünü oluşturduğunu savunmaktadır (Barthes, 1997, s. 12-15). Saussure'den esinlenerek ilerleyen Barthes, göstergebilim ilkelerini yapısal dilbilimden hareket ederek; dil ve söz, gösteren ve gösterilen, dizge ve dizim, düzanlam ve yananlam şeklinde ikili karşıtlıklar biçiminde dört başlıkta incelemektedir (Barthes, 1979, s. 2). Dil ve söz ayrımının sınıflandırılarak göstergebilimsel geçiş yapılmasının değişikliği de beraberinde getireceğini savunan Barthes, bu düşüncesini moda çözümlenmesiyle dile getirmektedir. Sadece görsel olarak bir dergide yer olan giysinin gerçekte göstergelerden oluşan bir bütün olduğunu belirten Barthes, her gösterge için hem iç hem de bir dış ilişkiden söz etmektedir. Giyilen her bir giysinin özdeşleşme ve modayı takip etme bağlamında işlevleri olduğunu vurgulayan Barthes, göstergebilimin yapılan her bir etkinliğin dil dışındaki anlamlama işleyişinin belirlenmesini amaçladığını ileri sürmektedir (Sığırcı, 2020, s. 32-33). Anlamlama, göstergedeki, gösterenle gösterilen arasındaki ilişkinin kurulma sürecine işaret etmektedir (Erkman, 1987, s. 63). Barthes'ın modelinde ön plana çıkan gösteren ve gösterilen kavramlarının esasen gösterge kavramının iki ayağını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Burada gösteren anlatım (biçim), gösterilen ise içerik (kavram) düzlemini temsil etmektedir (Barthes, 1997, s. 41). Göstergeler, anlatım/biçim vasıtasıyla içeriğe gönderme yapmaktadır. Mesela /e/v/ harflerinden oluşan /ev/ kelimesi vericinin ağzından çıktığında, ses dalgaları halinde önce alıcının kulağına, sonrada zihnine ulaşmaktadır. Verici ve alıcı aynı dili konuştuklarında, alıcı gelen şifreyi çözerek ev olarak anlamaktadır. Burada işitme imgesi gerçek bir evden ziyade zihinde oluşan ev kavramına gönderme yapmaktadır. Görsel bir gösterge olduğunda durum görsel bir imge olmaktadır. Ev kelimesi ses göstergesinin bir biçimi olarak karşımıza çıkmakta ve zihinde daha önceden var olan /ev/ kavramını çağrıştırmaktadır (Erkman, 1987, s. 39-40). Dolayısıyla içerik/kavram ile anlatım/biçim birbirleriyle bağlantılı olmak durumundadır. Gösterge, kendisinden başka bir şeye gönderme yapan ve duyularımızla kavrayabileceğimiz bir olgudur (Fiske, 1996, s. 63), bir uyarıcıdır (Guiraud, 1994, s. 39). Örneğin ter bir göstergedir (Barthes, 2014, s. 24). Bedenin maruz kaldığı bir durumu yansıtmaktadır. Depoda ne kadar yakıt kaldığını gösteren alet, trafik işaretleri, çeşitli resimler, kelimeler hepsi birer göstergedir (Erkman, 1987, s. 10). Bütün bu örnekler kastedilen şeylerin yerlerine geçen göstergelerdir. Ancak bu göstergelerin önceden tanınması ya da bilinmesi gerekmemektedir. Tanınmayan ya da bilinmeyen göstergelerin iletişimsel bir nitelik taşıması mümkün değildir. Gösterenin iki bağlantısal unsurundan biri gösterilendir. Gösterilen, göstergeyi kullanan kişinin bundan anladığı şeye denmektedir (Barthes, 1997, s. 43). Bir başka ifade ile gerçek dünya olgu ve nesnelere gösterilen, bunların zihinlerde oluşan izdüşümüne de gösteren denilmektedir. Gösteren, nesneye eşit olmayıp onun yerini tutmaktadır (Erkman, 1987, s. 64). Gösterenin ortak duyuşal yani herkes tarafından bilinen anlamına gönderme yapan kavram düzanlam, gösterenin duygularla ve kültürel değerlerle buluştuğunda meydana gelen etkileşimi betimleyen kavram da yananlam olarak ifade edilmektedir. Düzanlam neyin, yananlam nasıldır yanıtı vermektedir (Fiske, 1996, s. 116-117). Peki bir metin bir başka ifade ile bildiri anlam bakımından

nasıl olmaktadır? Öncelikle her bildirinin bir anlatım (gösteren) ve bir içerik (gösterilen) düzleminin olduğunu belirtmek gerekir. Örneğin “Astra ile altın gibi pişiriniz” bildirisini alan bir kişi, bu pişirmenin altına benzer bir ürün ortaya çıkaracağına güveni söz konusudur. Çünkü bu bildiri de hem anlatım (gösteren) hem de içerik (gösterilen) düzlemi bulunmaktadır. Bu noktada birinci bildiri, düz anlam bildirisini kabul edilmektedir. İkinci bildiri ise gerçekte söylenmese de “Astra” yağının mükemmel olduğu belirtilmektedir. Bu gösterilen bildirinin özünü oluştururken, gösteren ise birinci bildirinin tamamıdır. Dolayısıyla ikinci bildiri, birinci bildirinin yan anlamını oluşturmaktadır. Bu noktada birinci bildiri, ikinci bildiriye daha doğal hale getirerek, ikinci bildirinin amacını ortadan kaldırmakta ve sıradan bir çağrı görünümünü vermektedir (Barthes, 1997, s. 162-165). Bu durum son derece büyük bir öneme sahiptir.

Bahse konu kavramlara ek olarak metafor, metonimi, mit ve simge kavramlarının da son zamanlarda daha görünür olduğunu belirtmek gerekir. Anlatımı daha güçlü kılmak için bir durumu başka bir şekilde açıklamak amacıyla kullanılan metafor (Kılıçbeyli, 2021, s. 40), insanların dünyayı nasıl algıladıklarını ve olaylarla ilgili ne düşündüklerini açık bir şekilde ifade etmektedir. Dilin vazgeçilmez bir unsuru olan metafor, bir dildeki nesnelere verilen isimlerin anlam açısından genişlemesi ve gerçek anlama yakın veya bazı yönlerden benzer özellikler gösteren nesnelere belirtmek için kullanılmaktadır. Bu noktada gerçek anlam ile yeni anlam arasında çağrışımların bulunması metaforu oluşturmaktadır (Urgancı, 2018, s. 147). Örneğin gül sevginin, zetindalı barışın birer metaforu olarak kabul görmektedir. Oysa bu kavramlar arasında doğrudan herhangi bir bağ bulunmamaktadır. Ancak bazı benzeşimlerden esinlenerek zihinlerde bir ilişki oluşturulmaktadır (Güven, 2014, s. 20). Geleneksel bakış açısından farklı olarak dilin yanı sıra düşünce ve eylemde de metaforların bulunduğunu tespit eden Lakoff ve Johnson, gündelik hayatta düşünülen ve eylemde bulunan terimlerin de esasen metaforik olduğunu savunmaktadır. Bu durum “Tartışma Savaştır” kavramsal metaforu ile açıklanmaktadır (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 28). Bu metaforda öncelikle tartışma ve savaş kavramları düşünce olarak eşleştirilmektedir. Daha sonra savaş kavramı ile yakın ilişkisi olan savunmak, saldırmak, hedeflemek, yok etmek, yenmek, yenilmek, ateş etmek, yerle bir etmek, strateji, mevzi, cephe, hücum gibi birçok savaş terimi üretilmektedir. Bu noktada metaforlar, kavramsal ve onların birer yansıması olan dil metaforları olmak üzere iki ayrı sınıflandırma altında değerlendirilmektedir. Savaşta edinilen bilgiler, taşıma ile birleştirilmektedir (Dinçer, 2017, s. 770). Dolayısıyla bu metafor, gündelik dilde kullanılan “iddialarınız savunulamaz, eleştirileri doğrudan hefeni buldu, argümanını yerle bir ettim, onunla asla bir taşıtmada galip gelemedim” gibi dilsel ifadelerle yansımaktadır. Yapılan tartışmada kazanma ve kaybetme, saldırma ve savunma, strateji, mevzi değiştirme, hücum hattı oluşturma gibi düşünsel eylemlerin çoğu savaş kavramı ile hayat bulmaktadır (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 28-29).

Duyguların ifade edilmesinde metafor gibi metonimi de önemlidir. Metafor ve metonimi biribirinden ayırmak bazen güç olmaktadır. Çünkü aralarında birbirlerini bütünleyen bir ilişki söz konusudur (Dinçer, 2017, s. 771). Metonimi aralarında belirli bir bağ kurulabilen hususlarda birinin diğerini çağrıştırması

için kullanılmaktadır (Kılıçbeyli, 2021, s. 40). Metaforda çoğunlukla benzerlik ilgisi söz konusu iken, metonimide benzerlik dışında içerik-içeren, parça-bütün, iç-dış, eser-yazar gibi ilgiler de kullanılmaktadır. Örneğin “Çayı ocağa koyar mısın?” derken çay içerik, çaydanlık içeren pozisyonunu alarak aktarma yapılmaktadır (Köse, 2019, s. 249). “Ankara Avrupa Birliği üyelik müzakereleri başlıyor” örneğinde ise parça olan Ankara bütün olan Türkiye’nin yerine geçmektedir (Güven, 2014, s. 20). Dolayısıyla metaforlar iki farklı olgunun yer değiştirmesiyle oluşurken, metonimiler aynı düzlem üzerinde birbirleriyle kurulan bağlar sonucunda oluşmaktadır (Arslan, 2016, s. 56). Simge ise bir şeyi ifade eden semboldür (Kılıçbeyli, 2021, s. 40). Üzerinde uzlaşma sağlanmış bulunan göstergelere simge denilmektedir. Örneğin matematik ya da kimya dallarında kullanılan simgeler, üzerinde uzlaşmış bir anlamı ifade ettiği için birer simgedir. Aynı şekilde terazi işareti de adaleti simgelemektedir. Burada önemli olan husus, belirtilen şeyin insanlar tarafından aynı anlamı çıkarma noktasında bir uzlaşmanın olmasıdır (Rifat, 2009, s. 32). Mit, kültürel unsurlar arasındaki öykülerin açıklanması olarak ifade edilmektedir (Çakı, 2018, s. 68). Kültürün içerisindeki gerçekliğe gönderme yapan mitler, esasen bir meşrulaştırma görevi görmektedir. Mitler, yananamları barındırmakta ve göstergebilimin ikincil düzenini oluşturmaktadır. Birincil düzlemdeki gösterge, ikincil düzlemdeki mitlerin göstereni olabilmektedir. Mitlerde zamana bağlı olarak değişimler gözlenebilmektedir. Örneğin son zamanlarda kadınların çalışma hayatında yer almasına yönelik yapılan çalışmalarla birlikte çalışan başarılı kadın miti ön plana çıkmaktadır (Ataman Yengin, 2012, s. 16).

Çalışma, yukarıda çizilen kavramsal çerçeve ışığında incelenerek ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

3.1.Çalışmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı, dergi kapaklarında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın nasıl ve ne yönde sunulduğunu ortaya koymaktır.

3.2.Çalışmanın Önemi

Çalışma, bir ülkenin kaderini etkileyebilecek seçimlerin öncesinde propaganda amaçlı kullanılan dergi kapaklarının rolünün açıklanması, seçim süreçlerinde yaşanan propaganda faaliyetlerine ışık tutması ve ne tür mit, metafor ve metonimilerden yararlandığının belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır.

3.3.Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

14 Mayıs 2023 Türkiye genel seçim sürecinde Erdoğan’ın sunumu ile ilgili Avrupa’daki tüm dergi kapakları çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Ancak tüm dergi kapaklarına ulaşmanın olanağı bulunmadığından dolayı çalışmada örneklem kullanılması yoluna gidilmiştir. Bu amaçla, amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak seçime iki haftadan az bir süre kala yayımlanan Avrupa’nın önde gelen ve köklü geçmişe sahip beş önemli dergisi inceleme kapsamına alınmıştır.

3.4.Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın sadece üç Avrupalı dergi üzerinden yürütülmesi ve çalışma ile ilgili elde edilen bilgi ve bulgularla genellemeler yapılması çalışmanın sınırlılığını

oluşturmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın Barthes'ın düz anlam, yan anlam ve mit kavramları üzerinden ele alınması da diğer bir sınırlılığı oluşturmaktadır.

3.5. Çalışmanın Soruları

Çalışma kapsamında; Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın dergi kapaklarında sunulmasında hangi metaforlar kullanılmıştır? ve hangi mitler inşa edilmeye çalışılmıştır? sorularına cevap aranmıştır.

4. Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu bölümünde *The Economist*, *Der Spiegel*, *L'Express*, *Profil* ve *Le Point* dergi kapakları göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmektedir. Analize geçmeden önce dergilerle ilgili kısa bilgiler sunmanın yararlı olacağı düşünülmektedir.

The Economist

İskokç bir şapka üreticisi tarafından 1843 yılında ticari amaçla kurulan *The Economist*, Londra merkezli haftalık olarak yayımlanan bir haber dergisidir. Siyaset ve ekonomi hakkında haberler yayımlayan dergi, dünya geneline yayılarak küresel bir marka haline dönüşmüştür. Son yıllarda büyük bir değişimle dijitalleşen dergi, iş dünyası ve diğer karar vericilere yol göstermek amacıyla ülke analizleri ve tahminleri yayımlamaktadır ([The Economist Group, 2023](#)). Coğrafi olarak altı kıtayı kapsayan 14 ülkede ofisler açarak faaliyetlerini sürdüren derginin 1,182,000 abonesi ve 61,4 milyon sosyal medya takipçisi bulunmaktadır ([The Economist Group \(TEG\) Annual Report 2023, s. 3](#)).

Der Spiegel

II. Dünya Savaşı sonrası Almanya'yı yöneten İngiliz askeri idaresi, kendi idealleri doğrultusunda eğitmek amacıyla Alman vatandaşların politik gelişmelerden haberdar olabilmesi için bir haber dergisi çıkarılmasını kararlaştırmıştır ([Ulus, 1989, s. 33](#)). Merkezi Hamburg'da bulunan haftalık bir Alman haber dergisi olan *Der Spiegel*, yayın hayatına yaklaşık ikinci dünya savaşının bitiminde (1946) başlamıştır. Zamana bağlı olarak gelişimini sürdüren dergi, Almanya'nın en etkili dergilerinden biri haline dönüşmekle kalmayıp başka ülkelere de yayılmıştır ([Kontulainen, 2008, s. 8](#)). Avrupa'nın önde gelen dergileri arasında kendine yer bulan dergi, geniş okuyucu kitlesi ile oldukça popüler görülmektedir. Uzun sayılabilecek bir geçmişe sahip olan dergi, büyük tirajlara ulaşmış durumdadır ([Mesaroš, 2015, s. 17-18](#)). Dergi, yaklaşık 76 yıllık bir süre içerisinde multimedya şirketine dönüşmüştür. Yeni digital *Spiegel* "Bu dünyaya ayna tutuyoruz" sloganı ile devam etmektedir. 25 Ekim 1994 yılında çevrimiçi olarak yayına ilk başlayan dergi olmuştur ([Spiegel Gruppe, 2023](#)).

L'Express

1953 yılında Amerikan *Time* dergisini model alarak kurulan dergi, Fransa'nın önde gelen haftalık haber dergilerinden birisidir ([Britannica, 2023](#)). Merkezi Paris'te bulunan derginin 70 yıllık geçmişinde yayımının engellenmesi, bölünme ve el değiştirme gibi çalkantılı süreçler görülmektedir. Aynı şekilde tirajlarında da inişli çıkışlı bir süreç yaşayan dergi, son yıllarda ekonomi, politika ve uluslararası konulara odaklanarak bir istikrar yakalamış durumdadır ([Wikipedia, 2023](#)).

Profil

Avusturya'nın en önemli haber dergisi olarak kabul edilen dergi, 1970 yılında kurulmuştur. Merkezi Viyana'da bulunan dergi, haftalık olarak basılmakta ve Avusturya genelinde dağıtılmaktadır. Liberal bir eğilimi olan derginin 2019 verilerine göre yaklaşık 60 bin tiraja sahip olduğu belirtilmektedir (Euro Topics, 2024).

Le Point

Eylül 1972 yılında bir grup gazeteci tarafından kurulan dergi, Fransa'nın önde gelen haftalık olarak yayınlanan haber dergilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Merkezi Paris'te bulunan derginin 2020 verilerine göre yaklaşık 290 bin baskı sayısına ulaştığı belirtilmektedir. Kendisine Time ve Newsweek'i örnek olarak alan dergi, muhafazakar ve merkez sağ eğilimli bir duruş benimsemiş görünmektedir (Wikipedia, 2024).

4.1.The Economist Dergisinin Kapak Analizi

The Economist dergisinin 6 Mayıs 2023 tarihli kapağı düz anlam boyutunda incelendiğinde, görselden ziyade dilsel ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Beyaz bir zeminde hazırlanan kapağın ortasında siyah kalın yazı tipi büyük harf ve puntolarla "THE MOST IMPORTANT ELECTION OF 2023" (2023'ün en önemli seçimi) ifadesi dikkat çekmektedir. Bu ifadenin sağ ve sol kenarlarında dört adet yuvarlak etiket yer almaktadır. Bu etiketlerden birinin üzerinde Türk Bayrağı, diğerlerinde ise "SAVE DEMOCRACY" (demokrasiyi kurtar), "VOTE" (oy ver), "ERDOGAN MUST GO" (Erdoğan gitmeli) kodları bulunmaktadır. En alt satırda ise kırmızı renkte "TURKEY AND THE FUTURE OF DEMOCRACY" (Türkiye ve demokrasinin geleceği) yazısı görülmektedir.

Resim 1: The Economist Dergisi Kapağı

Kaynak: <https://www.economist.com/>

Dergi, bu baskısında kapağını beyaz bir zemin olarak belirlemiştir. Bu zemin üzerinde zıtlık oluşturan siyah ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Renkler, kişinin ruhunda anlamlı ve kesin bir bilgi oluşturabilmektedir. Görsellerin yazı ile desteklenmesi ise doğru yorumlanmasını kuvvetlendirmektedir. Kapak anlam boyutunda incelendiğinde, 2023 yılında dünyanın birçok ülkesinde seçim olacağı fakat bu seçimler arasında en önemlisinin Türkiye’de yapılacak seçim olduğu vurgulanmaktadır. Simge olarak Türk bayrağının kullanıldığı kapakta, “demokrasiyi kurtar” ifadesi tehlike ve felaket metaforu olarak sunulmuştur. Böylece Türkiye’de halkın egemenliğine dayanmayan kötü bir yönetimin olduğu, demokrasinin olmadığı, bunun sebebinin de Erdoğan olduğu miti inşa edilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla oy verin Erdoğan gitsin ve demokrasi de kurtulsun mesajı verilmektedir. Bir başka ifade ile Erdoğan’ın demokrat olmadığı otokrat olduğu ima edilerek bir meşrulaştırma yapılmaktadır. Türkiye ve demokrasinin geleceği ifadesinde Türkiye, Türk halkının metonimi olarak kullanılmaktadır. Sade bir görünüm sergileyen kapakta verilmek istenen mesajlar açık ve net bir şekilde gösterilmektedir.

4.2.Der Spiegel Dergisinin Kapak Analizi

Der Spiegel dergisinin 5 Mayıs 2023 tarihli kapağı düz anlam boyutunda incelendiğinde, Alman Şansölyesi Angela Merkel’in Türkiye’yi ziyareti sırasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile İstanbul’daki Yıldız Sarayı’nda yapılan görüşmeden hatırlanan altın varaklı koltuk görülmektedir. Erdoğan’ın bu koltukta oturuşunu gösteren üzerinde işlem yapılmış bir fotoğrafı resmedilmiştir. Fotoğrafın göbek hizasına büyük harf ve puntolarla “DER UNBESIEGBARE” (yenilmez) sözel ifadesini yerleştiren dergi, hemen altında “Aufbruch order Chaos? (Yeni bir başlangıç mı yoksa karışıklık mı?) Was passiert, wenn Erdoğan verliert” (Erdoğan kaybederse ne olur?) kodunu kullanmıştır. Kırmızı bir zemin üzerine resmedilen koltuğun bazı noktalardan çatladığı ve kırıldığı da gösterilmiştir.

Resim 2: Der Spiegel Dergisi Kapağı

Kaynak: <https://www.spiegel.de/> Erişim Tarihi:11.05.2023

Kapak yan anlam boyutunda incelendiğinde, Alman Şansölyesi Angela Merkel'in Türkiye'yi ziyareti sırasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile İstanbul'daki Yıldız Sarayı'nda yapılan görüşmeden hatırlanan altın varaklı hilalli koltuğun özellikle seçildiği anlaşılmaktadır. Çünkü tarihi öneme sahip Osmanlı imparatorluğunu hatırlatan bu koltuğun bir metonimi olarak kullanıldığı görülmektedir. Bir simge olarak kullanılan hilalli koltuk ile imparatorluğa ve hilafete gönderme yapılmaktadır. Burada Erdoğan'ın halifelige ve sultanlığa özlem duyduğu ima edilmektedir. Ancak yapılacak seçimin siyasi bir sarsıntıya yol açacağı ve bu özlemin koltuk üzerinde gösterilen çatlama, kırılma ve dökülme işaretleri ile gerçekleşmeyeceği mesajı verilmektedir. Savaş, kavga ve anarşi metaforunun işlendiği kapakta unbesiegbare (yenilmez) sözel ifadesinin olumsuzluk belirten "un" ekinin de çatlak ve bir kısmının kırılıp dökülmüş olması ile aslında Erdoğan'ın yenilmez olmadığı yenilebilir olduğu miti inşa edilmeye çalışılmaktadır. Fakat Erdoğan'ın yenilmesi halinde koltuğunu kolay kolay bırakmayacağı ve ülkede karışıklık çıkacağı ima edilmektedir. Bu durum alt satırlarda yer alan "kaos" vurgusundan açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Dahası Erdoğan'ın yüzündeki sert bakışlı ifadesi ve arka fondaki kırmızı renk ile kanlı bir hesaplaşmanın olacağı da gösterilmektedir.

4.3.L'Express Dergisinin Kapak Analizi

L'Express dergisinin 4 Mayıs 2023 tarihli kapağı düz anlam boyutunda incelendiğinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yukarı ve uzaklara bakan bir portresi görülmektedir. Kapağın rengi turuncu olarak belirlenmiş ve Erdoğan'ın resmi arka plana alınmıştır. Dolayısıyla Erdoğan'ın yüzünün ve gözünün büyük kısmı da turuncu rengine dönüştürülmüştür. Hemen başın üzerinde büyük harflerle ve küçük puntolarla EUROPE, RÉFUGIÉS, MOYEN-ORIENT... (Avrupa,

mülteciler, Ortadoğu) ifadeleri bulunurken, alın üzerinde küçük harf büyük puntolarla “Erdogan, le risque du chaos” (Erdoğan, kaos riski), ifadesi dikkat çekmektedir. Bizim bakış açımıza göre sol omuz üzerinde ise küçük harf ve küçük puntolarla “Turquie: l’élection de tous les dangers” (Türkiye: Tüm tehlikelerin seçimi), ve “Son pacte avec Poutine” (Putin ile yaptığı anlaşma) ifadeleri yer almaktadır.

Resim 3: L’Express Dergisi Kapağı

Kaynak: <https://www.lexpress.fr/> Erişim Tarihi: 11.05.2023

Kapak yan anlam boyutunda incelendiğinde, zemin için turuncu rengin özellikle seçildiği anlaşılmaktadır. Çünkü, turuncu rengin sıcaklığı temsil etmesi ve tehlikeye işaret etmesi, metaforik bir yaklaşımla Erdoğan için bu seçimin zor ve sıkıntılı geçeceğine göndermede bulunmaktadır. Sıcaklıkla aslında karışıklık ve çatışma kast edilmektedir. Özellikle göz ve çevresinde yapılan efektlerle hüzünlü, çaresiz ve acınası bir bakış resmedilerek Erdoğan'ın artık sonbahar mevsimine girdiği ve iktidar için her an her şey olabileceği miti inşa edilmektedir. Alın üzerinde büyük puntolarla yazılan “risk” ve “kaos” sözel ifadeleri de bu durumu destekler niteliktedir. Bununla birlikte Türkiye, Avrupa, Ortadoğu ve mültecilerin metonomi olarak sunulduğu kapakta, Recep Tayyip Erdoğan'ın Rusya lideri Vladimir Putin ile yaptığı anlaşmanın (Akkuyu Nükleer Enerji Santrali, S-400 Hava Savunma Sistemi vb.) Avrupa için bir tehlike oluşturduğuna, Erdoğan'ın seçilmesi halinde Suriyeli göçmenlerin Avrupa'ya gidebileceğine ve Ortadoğu'da bulunan ülkelerin kendi açılarından karışabileceğine de işaret edilmektedir. Tüm bu dilsel ve görsel ifadeler birlikte düşünüldüğünde çıkarımların birbirlerini tamamladığını söylemek mümkündür.

4.4.Profil Dergisinin Kapak Analizi

Profil dergisinin 7 Mayıs 2023 tarihli kapağı düz anlam boyutunda incelendiğinde, Türk bayraklı bir kapak tasarlandığı, bayrakta bulunan hilalin alt ince uç kısmına Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın parmaklarıyla tutunmuş aşağı doğru sarkan boydan bir resmi görülmektedir. Kapak üzerine büyük harflerle siyah olarak “ERDOĞANS SCHICKSALSWAHL” (Erdoğan'ın Kader Seçimi) hemen altına beyaz renklerde büyük harf ve biraz daha büyük puntolarla “WERDEN WIR IHN ENDLICH LOS?” (Sonunda O'ndan kurtulacak mıyız?) ifadeleri kodlanmıştır. Alt satırlarda ise siyah renkte, büyük harflerle ve nispeten küçük puntolarla “WAS SICH TÜRKEN HIER UND DORT ERHOFFEN” (Türkler burada ve orada neler umuyor) ifadeleri bulunmaktadır.

Resim 4: Profil Dergisi Kapağı

Kaynak: <https://www.profil.at/> Erişim Tarihi: 11.05.2023

Kapak yan anlam boyutunda incelendiğinde, simge olarak Türk bayrağının kapak zemini olarak kullanıldığı görülmektedir. Erdoğan'ın Bayrakta yer alan hilalin alt ucundan parmak ucuyla tutunan fotoğrafı, her ne kadar dine yani İslama tutunarak siyasete devam etse de düştü düşecek algısı oluşturılmaya yönelik olduğu şeklinde yorumlanabilir. Burada hilal, İslam dinin metonimi olarak sunulmaktadır. “Sonunda O'ndan kurtulacak mıyız?” ifadesinde tehlike ya da kötü bir durumu atlatma metaforu kullanılmaktadır. Hem Avusturya'da hem de Türkiye'de yaşayan Türkler olumlu ya da olumsuz bir umut içerisinde olabilir. Ancak Erdoğan'ın daha fazla dayanamayacağı ve “kader seçimi” ifadesi ile Erdoğan'ı kaçınılmaz bir sonun beklediği mitinin inşa edilmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır.

4.5.Le Point Dergisinin Kapak Analizi

Le Point dergisinin 4 Mayıs 2023 tarihli kapağı düz anlam boyutunda incelendiğinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yana bakan, kapağı dolduracak şekilde yakınlaştırılmış, eli çenesinde ve düşünceli bir portresi görülmektedir. Fotoğraf yakın çekim ve kapağı dolduracak biçimde yerleştirilmiştir. Bize göre derginin sol üst kısmında küçük puntolarla “Menaces de guerre, expansionnisme, haine de l'Occident...” (Savaş tehditleri, yayılmacılık, Batı nefreti) ifadeleri yer alırken, hemen altında büyük puntolarla “Erdogan L'autre Poutine” (Erdoğan, diğer Putin) ifadesi dikkati çekmektedir. En altta ise daha küçük puntolarla “Les enjeux géopolitiques d'une élection” (Seçimin jeopolitik sorunları) ifadesi bulunmaktadır.

Resim 5: Le Point Dergisi Kapağı

Kaynak: <https://www.lepoint.fr/> Erişim Tarihi: 11.05.2023

Kapak yan anlam boyutunda incelendiğinde, kapağın bize göre sol üst kısmında yer alan “savaş tehditleri, yayılmacılık, Batı nefreti” ifadeleriyle Erdoğan'ın da Batı'dan nefret eden, savaş tehditleri yaparak yayılmacı bir kimlik taşıyan Putin gibi bir kişilik olduğu mitinin işlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Putin için kendi zihin dünyalarında oluşturdukları otokrat ve imparatorluk peşinde koşan olumsuz kişilik algısının Erdoğan'a yüklenmek istendiği anlaşılmaktadır. Burada saldırganlık bir metafor olarak kullanılırken, Putin otokratlığın bir metonomi olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla yapılacak seçimin çok önemli olduğu ve Erdoğan'ın kazanması halinde jeopolitik açıdan kendileri için birçok sorunu da bebarerinde getireği ima edilmektedir. Yüz hatlarını belirgin kılan düşünceli bir bakışla resmedilen Erdoğan'ın, esasen yorgun, bitkin ve sıkıntılı bir halde seçim sürecine girdiği mesajı da verilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, 2023 Türkiye genel seçim sürecinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Avrupa'nın önde gelen The Economist, Der Spiegel, L'Express, Profil ve Le Point haftalık haber dergilerinde nasıl ve ne yönde sunulduğunu araştırmıştır. Araştırmanın nispeten küçük bir örnekleme dayanması ve dergi kapaklarındaki görsel ve dilsel ifadelerle odaklanması bakımından sınırlı sonuçlar ürettiğini söylemek gerekmektedir. Ancak üretilen potansiyel etkiler dikkate alındığında bu durum, normal olarak değerlendirilmekte ve gelecekte yapılacak çalışmalar için önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

Çalışma, dergi kapaklarını incelemenin potansiyelini göstermiştir. İncelenen dergilerin, söz konusu dönemde kendi amaç ve hedefleri doğrultusunda algı oluşturmak ve yönlendirme yapmak gibi bir çaba içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim The Economist dergisinin kapağında 2023 yılında dünyanın birçok ülkesinde seçim olacağı ancak diğer seçimlerden ziyade Türkiye'de yapılacak seçimlerin çok önemli olduğuna dikkat çekilerek, Türkiye'de halkın egemenliğine dayanmayan kötü bir yönetimin olduğu, demokrasinin olmadığı ve bunun sebebinin de Erdoğan olduğu miti inşa edilmeye çalışılmıştır. Tehlike ve felaket metaforunun kullanıldığı kapakta, oy verin Erdoğan gitsin ve demokrasi de kurtulsun şeklinde telkinde bulunulmuştur. Diğer yandan altın varaklı hilalli koltuğun metonimi olarak kullanıldığı Der Spiegel dergisinde de Osmanlı İmparatorluğu'na ve hilafete gönderme yapılarak esasen Erdoğan'ın halifelğe ve sultanlığa özlem duyduğu, bunun gerçekleşmemesi için herkesin elinden geleni yapması gerektiği çağrışımında bulunulmuştur. Savaş, kavga ve anarşi metaforunun kullanıldığı kapakta, Erdoğan'ın yenilmez olmadığı, yenilebilir olduğu miti verilmeye çalışılmıştır. Erdoğan'ın yenilmesi halinde koltuğunu bırakmayacağı dolayısıyla Türkiye'nin karışacağı hatta kanlı bir hesaplaşmanın olabileceği iması yapılmıştır. Turuncu renkte tasarlanan L'Express dergisi kapağında ise, tehlike bir metafor olarak kullanılmıştır. Sıcaklığa ve tehlikeye işaret eden turuncu renkle esasen karışıklık ve çatışma kast edilmiştir. Özellikle Erdoğan'ın artık son yönetim dönemine girdiği ve bundan sonra bazı olayların olabileceği miti inşa edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Erdoğan'ın Rusya lideri Putin ile yaptığı Akkuyu Nükleer Enerji Santrali ve S-400 Hava Savunma Sistemi anlaşmalarının Avrupa için birer tehlike olduğuna, Erdoğan'ın tekrar seçilmesi halinde Suriyeli göçmenlerin Avrupa'ya gidebileceğine ve Ortadoğu'nun kendi açılarından karışabileceğine de işaret edilerek buna göre hareket edilmesi telkininde bulunulmuştur. Benzer şekilde Profil dergisi de "Sonunda O'ndan kurtulacak mıyız?" ifadesiyle tehlike bir metafor olarak sunulmuştur. Hilalin alt ucundan parmak ucuyla tutunan fotoğrafı ile Erdoğan'ın daha fazla dayanamayacağı ve "kader seçimi" ifadesi ile Erdoğan'ı kaçınılmaz bir sonun beklediği mitinin inşa edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Son olarak Le Point dergisi kapağında da Erdoğan'ın Batı'dan nefret eden, savaş tehditleri yaparak yayılmacı bir kimlik gösteren Putin gibi bir kişilik olduğu mitinin işlenmeye çalışıldığı anlaşılmıştır. Saldırganlık bir metafor olarak kullanılırken, Putin de otokratlığın bir metonimi olarak sunulmuştur.

Bu bağlamda medya ve siyaset alanında karar vericilerin arasında örtülü bir çıkar ilişkisi olduğunu söylemek gerekmektedir. Bunun sonucunda da algı oluşturmak, kamuoyunu ikna etmek ve ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda

yeniden tasarlamak gibi hizmetler üretilmektedir. Bu gerçeğin gözden kaçırılmaması önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Arslan, S. (2016). Grafik Tasarım Öğretiminde Göstergebilimsel Çözümlemenin Kullanılması: Kitap Kapağı Üzirene Örnek Çözümler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ataman Yengin, D. (2012). Mekanikleşen Birey: Arçelik Örneğinin R.Barthes'a Göre Çözülmesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication- TOJDAC*, Sayı: 2(1), s.13-21. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/138300>
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri*. (Çev.Berke Vardar, Mehmet Rifat). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barthes, R. (1997). *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev.Mehmet Rifat, Sema Rifat). 3. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Barthes, R. (2014). *Çağdaş Söylenler*. (Çev. Tahsin Yücel). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bignell, J. (2002). *Media Semiotics an Introduction*. Second Edition, Manchester: Manchester University Press. https://kupdf.net/download/media-semiotics-an-introduction-2nd-ed-by-john-nathan-bignell_58db9162dc0d60e10f897136_pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2023)
- Britannica (2023). <https://www.britannica.com/biography/Jean-Jacques-Servan-Schreiber> (Erişim Tarihi: 25.10.2023)
- Britannica (2023). <https://www.britannica.com/topic/magazine-publishing> (Erişim Tarihi: 21.07.2023)
- Cabioğlu, M.T. and İşeri, S.Ö. (2015). Methodological Approach in Perception Management. *Open library Journal*, 2: e1699. <http://dx.doi.org/10.4236/oalib.1101699>
- Çakı, C. (2018). Mitinglerin Propagandadaki Rolü: Nürnberg Mitingleri'ne Ait Fotoğrafların Göstergebilimsel Analizi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 5 (1). Bahar/Spring: 59-79.
- Der Spiegel (2023). <https://www.spiegel.de/> (Erişim Tarihi:11.05.2023)
- Dinçer, A. (2017). Korku: Dili, Kavramlaşması, Kültürel Boyutu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 6/2, s.769-798. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/323385>
- Erkman, F. (1987). *Göstergebilime Giriş*. İstanbul: Alan Yayıncılık. <https://docplayer.biz.tr/197473883-Gostergebilime-giris.html>
- Euro Topics (2024). <https://www.eurotopics.net/tr/148756/profil#> (Erişim Tarihi: 28.02.2024)

- Fiske, J. (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (Çev. Süleyman İrvan). 1. Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ghosh, B. (2023). The World's Most Important Election in 2023 Will Be in Turkey. The Washington Post. January 9, 2023. https://www.washingtonpost.com/business/energy/the-worlds-most-important-election-in-2023-will-be-in-turkey/2023/01/09/ac2cf916-8fe3-11ed-90f8-53661ac5d9b9_story.html (Erişim Tarihi: 19.09.2023)
- Ginsberg, B. ve Stone A. (1987). *Do Elections Matter?*. 2nd Edition. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315289373> (Erişim Tarihi: 27.07.2023)
- Guiraud, P (1994). *Götergebilim*. (Çev. Mehmet Yalçın). 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Güven, A. (2014). Gezinin Dili: Göstergebilimsel Bir İnceleme. *İnsan&İnsan*, Sayı:2, s.19-29. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/261378>
- Hearst, D. (2023). *Turkey elektions: Why Europe is desperate to see Erdogan löse*. Middle East Eye.11 Mayıs 2023 <https://www.middleeasteye.net/opinion/turkish-elections-europe-erdogan-lo-se-wants-why> (Erişim Tarihi: 18.09.2023)
- Heywood, A. (2018). *Siyaset*. (Çev. Fahri Bakırcı). 19. Baskı, Ankara: BB101 Yayınları
- Kılıçbeyli, E.H. (2021). Nazi Basımında ABD'deki Yahudiler: Fliegende Blätter Mizah Dergisi Üzerine İnceleme. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 4 (1), s.33-64.
- Klumpp, L. (2023). Exploring the distinction between populism through and by the media from a visual perspective: representations of German politicians on magazine covers of Der Spiegel and Compact. *Visual Communication*, 0 (0). <https://doi.org/10.1177/14703572231173079> (Erişim Tarihi: 29.12.2023)
- Kontulainen, E. (2008). Anglizismen im Deutschen. Eine Untersuchung des Nachrichtenmagazins Der Spiegel. *Examensarbete för filosofie kandidatexamen*. Stockholm: Stockholms universitet, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:199936/FULLTEXT01.pdf> (Erişim Tarihi: 20.10.2023)
- Köse, S. (2019). Eski ve Orta Türkçe Metinlerinde Ad Aktarmasına Dayalı Kıyafet Adları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı:48, s.245-268. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/849317>
- L'Express, (2023). <https://www.lexpress.fr/> (Erişim Tarihi: 11.05.2023)
- Lakoff G. ve Johnson M., (2015). *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*. (Çev.Gökhan Yavuz Demir). İstanbul: İthaki Yayıncılık.
- Le Point, (2023). <https://www.lepoint.fr/> Erişim Tarihi: 11.05.2023
- Locke, J. (2017). *İnsan Anlığı Üzerin Bir Deneme*. (Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu). 2. Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık

- Mesaroš, D. (2015). The Frequency of Anglicisms in The German News Magazine Der Spiegel. *Undergraduate thesis*. Rijeka: University of Rijeka Faculty of Humanities and Social Sciences. <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri%3A392/datastream/PDF/view> (Erişim Tarihi: 20.10.2023)
- Öztay, O.H. (2020). *Yerel Seçim ve Siyasal Tercih*. Ankara: Astana Yayınları. <https://ws1.turcademy.com/ww/webviewer.php?doc=86965> (Erişim Tarihi: 31.07.2023)
- Papatya, G. (2022). Dergi Kapakları Stratejibilim İzleği Olabilir Mi?: The Economist Dergisi'ne Dair Bir Çözümleme Denemesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8 (1), ss.5-33. DOI: 10.29131/uiibd.1117904
- Prado, M. (2023). Why the most important elections of 2023 are in Turkey. Do Better. 10 Mayıs 2023 <https://dobetter.esade.edu/en/elections-turkey-important-2023-democracy> (Erişim Tarihi: 19.09.2023)
- Profil, (2023). <https://www.profil.at/> Erişim Tarihi: 11.05.2023
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. 3.Baskı, İstanbul: Say Yayınları. <https://docplayer.biz.tr/7237445-Gostergebilimin-abc-si.html>
- Sadono, T.P., Amina, N.W.R. (2023). The Fight fort he 2024 Presidential Election within the PDIP within the Framework of Tempo (Roland Barthes' Semiotics Study on the Cover of the May 2021 Edition of Tempo Magazine). *Journal of Law and Sustainable Development*, 11 (9), e1172. <https://doi.org/10.55908/sdgs.v11i9.1172> (Erişim Tarihi: 27.12.2023)
- Schiller, H. (2022). *Zihin Yönlendirenler*. (Çev.Cevdet Cerit). 4.Baskı. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Sığırcı, İ. (2020). *Göstergebilim Uygulamaları: Metinleri, Görselleri, Sanat Yapıtını ve Olayları Okuma*. 3. Baskı, Ankara: Seçkin. <https://ws1.turcademy.com/ww/webviewer.php?doc=72014> (Erişim Tarihi: 04.07.2023)
- Spiegel Gruppe, (2023). Die Geschichte der Spiegel Gruppe. <https://gruppe.spiegel.de/unternehmen/historie> (Erişim Tarihi: 23.10.2023)
- The Economist Group, (2023). <https://www.economistgroup.com/about-us> (Erişim Tarihi: 19.10.2023)
- The Economist Group (TEG) Annual Report 2023, (2023). https://assets.ctfassets.net/2h5kbjx7tvqe/7lX2OwBxJK1RTsl6u94qri/6572bcdce2248efa7d13ee0fdb5b875/TEG_Annual_Report_2023.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2023)
- The Economist, <https://www.economist.com/weeklyedition/archive?year=2023> (Erişim Tarihi: 11.05.2023)
- Türk Dil Kurumu Çevrim İçi Sözlükleri, (2023). <https://sozluk.gov.tr/>
- Ulus, S. (1989). Batı Alman Basını ve Örnek "Der Spiegel". *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü.

<https://katalog.marmara.edu.tr/veriler/yordambt/cokluortam/C/B/E/B/C/T0040400.pdf>

Urgancı, H. (2018). Atabetü'l Hakayık'ta Ad Aktarımı. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, s.145-158. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/521941>

Wikipedia The Free Encyclopedia, (2023). <https://en.wikipedia.org/wiki/L'Express> (Erişim Tarihi: 27.10.2023)

Wikipedia The Free Encyclopedia, (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/Le_Point

Yapar Gönenç, A. (2007). Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, 0 (29), ss. (63-78). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/212194>

Sosyal Medyada Pozitif Tıp ve Tamamlayıcı Tıp Paylaşımları Üzerine Nitel Bir Çözümleme

 Mehmet BOZTEPE*

* Öğretmen,
Milli Eğitim Bakanlığı,
birboztepe@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8943-0637

Gönderilme/ Received

11.02.2024

Kabul Tarihi/ Accepted

08.03.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Öz

Çalışma, dijital çağın sağlık alanındaki bilgi paylaşımını ve erişimini nasıl dönüştürdüğünü ele alarak, bu değişimde sosyal medya platformlarının oynadığı merkezi rolü vurgulamaktadır. Sağlıkla ilgili bilgi ve deneyim paylaşımlarının giderek artan bir şekilde sosyal medya üzerinden gerçekleştiği, bu platformların günlük yaşantımızın ayrılmaz bir parçası haline geldiği belirtilmiştir. Özellikle pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp konularında, geleneksel tıbbın dışında kalan tedavi yöntemleri ve sağlıklı yaşam uygulamaları, sosyal medya kullanıcılarının ilgisini çeken ve çeşitli etkileşimleri tetikleyen başlıca konular arasındadır. Analiz sürecinde, bu bağlamda iki farklı Youtube videosuna odaklanılarak, pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp paylaşımlarının tematik farklılıkları ve izleyici yorumlarındaki çeşitliliği incelenmiştir. Çalışmanın temel bulgularına göre, bel fıtığı tedavisi arayan kullanıcılar genellikle pozitif tıp tedavi yöntemlerine ilgi göstermektedir. Tamamlayıcı tıp videolarına yapılan yorumlarda daha fazla farklı çözüm önerisi bulunması dikkat çekicidir. Bu durum, kullanıcıların tamamlayıcı tıp yöntemlerine, pozitif tıp yöntemlerine göre daha mesafeli durdukları şeklinde yorumlanabilir. Sonuç olarak, bel fıtığı tedavisi arayan kullanıcıların büyük bir kısmının pozitif tıp yöntemlerine ilgi gösterdiği ancak tamamlayıcı tıp yöntemlerinin de önemli bir yer tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, sosyal medya platformlarının sağlıkla ilgili tercihleri etkilemede önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Gelecekteki çalışmaların, kullanıcıların demografik özelliklerini inceleyerek daha hedeflenmiş sağlık stratejileri geliştirmeye odaklanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Pozitif Tıp, Tamamlayıcı Tıp, Youtube, Sosyal Medya, Sağlık.

*Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. Benzerlik tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No similarity detected.

**Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.

*** Çalışma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

The study was conducted by a single author.

****Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Kaynak gösterme / To cite this article: Boztepe, M. (2024). Sosyal Medyada Pozitif Tıp ve Tamamlayıcı Tıp Paylaşımları Üzerine Nitel Bir Çözümleme. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 158-181. doi: 10.59534/jcss.1435081

A Qualitative Analysis on Positive Health Medicine and Complementary Medicine Shares on Social Media

Mehmet BOZTEPE*

* Teacher,
Ministry of National Education,
birboztepe@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8943-0637

Gönderilme/ Received

11.02.2024

Kabul Tarihi/ Accepted

08.03.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Abstract

The study focuses on how the digital age has transformed the sharing and access of information in the field of health, emphasizing the central role played by social media platforms in this change. It has been noted that the sharing of information and experiences related to health is increasingly taking place through social media, and these platforms have become an integral part of our daily lives. Especially in the fields of positive health and complementary medicine, treatment methods outside of traditional medicine and practices for healthy living are among the primary topics that attract the interest of social media users and trigger various interactions. During the analysis process, the thematic differences in positive health and complementary medicine shares, as well as the diversity in viewer comments, were examined by focusing on two different Youtube videos in this context. According to the main findings of the study, users seeking treatment for herniated disc generally show interest in positive health methods. The presence of a greater variety of alternative solution suggestions in the comments made under complementary medicine video is noteworthy. This situation can be interpreted as users being somewhat more distant to complementary medicine methods compared to positive health methods. In conclusion, it has been determined that a significant portion of users seeking herniated disc treatment shows interest in positive health methods, while complementary medicine methods also hold a significant place. These findings indicate that social media platforms play a significant role in influencing preferences related to health. It is recommended that future studies focus on developing more targeted health strategies by examining the demographic characteristics of users.

Keywords: Positive Health Medicine, Complementary Medicine, Youtube, Social Media, Health

Giriş

Günümüzde, dijital çağın getirdiği olanaklarla birlikte sağlıkla ilgili bilgiye erişim ve paylaşım biçimlerinde önemli değişimler yaşanmaktadır. Sosyal medya platformları, bu değişimde merkezi bir rol oynamakta ve sağlıkla ilgili bilgi ve deneyimlerin paylaşımı için bir araç haline gelmektedir. Sosyal medya, günlük rutinlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Aile üyeleri ve arkadaşlarla etkileşimde bulunmanın yanı sıra, halka açık etkinliklere katılma ve benzer tercihlere sahip insanlarla çevrimiçi topluluklara katılma gibi sosyal deneyimleri mümkün kılan bir platformdur. Özellikle pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp alanında, geleneksel tıbbın dışında kalan tedavi yöntemleri ve sağlıklı yaşam uygulamaları, sosyal medya kullanıcılarının ilgisini çeken ve yoğun bir etkileşim alanı oluşturan konular arasındadır (Zsila & Reyes, 2023).

Bu bağlamda, bu makalede sosyal medyadaki pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp paylaşımlarını incelemek amacıyla iki farklı *Youtube* videosuna odaklanılmıştır. Her bir video, belirli bir sağlık konusunu ele almakta ve çeşitli tedavi yöntemleri veya sağlık pratikleri hakkında bilgi ve deneyim paylaşımlarını içermektedir. Çalışmada, iki video incelenerek aralarındaki tematik farklılıklar ve izleyici yorumlarındaki çeşitlik analiz edilerek, pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp konularında toplulukların nasıl etkileşimde bulunduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Analiz süreci, *Maxqda* nitel veri analizi programı aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve videoların içerik temaları ile izleyici yorumlarının çeşitliliği belirlenmiştir. Bu analizler, sosyal medya üzerindeki sağlıkla ilgili paylaşımların kullanıcılar arasında nasıl etkileşimlere yol açtığını, hangi konuların tartışma ve ilgi odağı olduğunu ve topluluk dinamiklerini daha derinlemesine anlamamıza olanak tanımaktadır.

Çalışma, sosyal medya üzerindeki sağlıkla ilgili paylaşımların toplum üzerindeki etkisini anlamak ve bu alanda yapılacak gelecekteki araştırmalara katkı sağlamak amacıyla atılmış bir adımdır. İki *Youtube* videosu üzerinden yapılan analizin, pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp alanında toplulukların bilgi paylaşımı ve etkileşim biçimlerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1. Pozitif Tıp ve Tamamlayıcı Tıp

“Modern tıp”, “Ortodoks tıp” ve “Batı tıbbi”, “Pozitif tıp” terimleriyle aynı anlamı taşıyan bir ifade olarak kullanılan konvansiyonel tıp, 19. yüzyılın başlarından itibaren hayata geçirilen, bilimsel yöntemlere dayalı olan ve klinik deneyimin bilimsel araştırma sonuçlarıyla desteklendiği, günümüzde hâkim olan tıp anlayışını yansıtan tıbbi uygulamalardır. Dünya genelinde sağlık sistemleri tarafından geniş çapta benimsenen konvansiyonel (pozitif) tıp bilimi, tedavinin hastalara uygulanmadan önce bilimsel verilere dayalı bir şekilde ölçülüp değerlendirilmesini sağlamakta, somut kanıtlara dayanarak güven oluşturmaktadır. Konvansiyonel tıp bilimi, pozitif bilimlerin büyük başarılarına rağmen, birçok insanın maddi veya fiziksel koşullar nedeniyle bu uygulamalara erişememesi veya kendi tercihiyle uygun olmaması sebebiyle, günümüzde hala önemli bir etkiye sahiptir (Arpacı, 2021, s. 1248-1251).

Tamamlayıcı tıp, tıbbın genel çerçevesini çeşitlendiren veya geleneksel ve modern tedavilere tamamlayıcı olan yöntemleri içeren bir sağlık yaklaşımıdır. Bu tıp anlayışı, temel tıp uygulamalarını destekleyici veya onları tamamlayıcı nitelikte olan farklı tedavi yöntemlerini içerir. Temel amacı, geleneksel ve pozitif tıbbın karşılayamadığı veya çözüm sunamadığı belirli ihtiyaçları karşılamak, hastaların tedavi süreçlerini bütünlük içinde ele almak ve genel sağlık ve koruyucu tedbirleri içeren bir sistem oluşturmaktır. Tamamlayıcı tıp, geleneksel tıp uygulamalarının dışında kalan sağlık hizmetleri, tedavi yöntemleri, uygulamalar ve bu yöntemlere eşlik eden teori ve inançları içeren geniş bir sağlık alanını kapsar. Bu tür tedaviler genellikle kişiselleştirilmiş bir yaklaşım benimser ve hastanın fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal ihtiyaçlarını ele almayı hedefler. Bu alan, Birleşmiş Milletler Ulusal Sağlık Örgütü tarafından tanımlandığı gibi, belirli bir toplum veya kültürdeki politik olarak baskın olan sağlık sisteminden farklılıkları içerir (Somer & Lutz-Vatanoğlu, 2017, s. 60).

2. Sosyal Medyanın Toplum Üzerindeki Direkt Etkileri

Sosyal medya platformları özellikle belirli konularda bilgi aramak ve bu bilgiyi hızlı ve pratik bir şekilde paylaşmak amacıyla kullanılan en etkili çevrimiçi kaynaklar olarak kabul edilmektedir. Ayrıca belirsiz durumlarda, kullanıcılar arasında özellikle belirli dedikoduların ve gerçeklerin ele alınıp doğrulandığı bir başvuru kaynağı olarak önem taşır. Ancak, sosyal medya üzerinde dolaşan her mesajın doğruluğu kesin olarak teyit edilmediğinden, platformun bazı olumsuz etkileri de gözlemlenmektedir. Bu sonuçlardan biri, kullanıcıların teyit edilmemiş, yanıltıcı ve zararlı bilgilere maruz kalma eğiliminde olduğu ve bu durumun bazı olumsuz sonuçlara yol açabileceğidir. Aynı zamanda sosyal medyanın denetimsiz gazetecilik içeriğinin büyük bir hacminin dolaşımı için güçlü bir araç olduğu ve bu nedenle yanlış bilgi olgusunu desteklediği ve dolayısıyla sahte haberlerin yayılması yoluyla halkın gerçekliğe ilişkin algısını manipüle etme olasılığını tetiklediği keşfedilmiştir. Sahte haber, kişisel veya kötü niyetli amaçları olan kişiler tarafından kasıtlı olarak üretilen, delilleri görmezden gelen veya yanıltan yanlış bilgi olarak tanımlanır ve ardından internet kullanıcıları tarafından kasıtsız olarak yayılır (Apuke & Omar, 2021, s. 2).

19-32 yaş arası 1787 ABD'li yetişkin ile yapılan çalışmada; *Facebook, Twitter, Google+, Youtube, LinkedIn, Instagram, Pinterest, Tumblr, Vine, Snapchat* ve *Reddit* gibi 11 sosyal medya aracının zaman ve kullanım sıklığı bakımından bu yetişkinler üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Sosyal medya kullanımını yüksek olan gençlerin, sosyal medya kullanımı daha az olan gençlere göre daha fazla sosyal izolasyon hissettiği görülmüştür. Fiziksel çevrelerinden kaynaklanan izolasyon hissi yaşayan bireyler, çevrimiçi destek ağlarına kolayca ulaşabilirler. Aynı şekilde, sosyal medya kullanımı, insanlar arasında bağlantıların kurulmasını kolaylaştırarak sosyal destek ağlarını güçlendirebilir. Özellikle genç yetişkinler arasında, kimlik oluşturma'nın kritik aşamalarını geçiren bireyler arasında sosyal medya kullanımı özellikle artmıştır. ABD'deki genç yetişkinlerin %90'ından fazlası sosyal medya kullanmakta olup, kullanıcıların büyük bir kısmı bu platformları günlük olarak en az bir kez ziyaret etmektedir (Primack vd., 2017, s. 1-2). Sosyal medya platformları bir bağımlılık yaratarak sürekli bir paylaşım yapmamızı sağlamaktadır. Örneğin *Instagram* ya da

Facebook'ta bir paylaşım yapıldığında beğeni veya olumsuz yorumlar alınabilmektedir. Olumsuz bir dönüt alındığında yeni bir deneme yapmak için mutlaka başka bir şans daha vardır. Beğenilme veya olumsuz yorum alma, her iki durum da yeni paylaşımlar yapmak için kişiyi motive etmekte ve bağımlılığı artırmaktadır (Alter, 2017, s. 157).

Son yıllarda birçok araştırmacı "*Facebook Depresyonu*" olarak adlandırılan bir terimi ifade etmişlerdir. Bu terim, sosyal medya platformunda çok fazla vakit geçirip depresyon belirtileri göstermeye başlaması nedeniyle önerilmiştir. Arkadaş çevresi, yaşlıları ile bağlantılı olmak ve kabul edilme, ait olma hissi toplumun önemli unsurlarındandır. Ancak, sürekli etkileşim gerektiren çevrimiçi dünya, bazı bireylerde depresyonun tetikleyicisi olabilecek bir öz-farkındalık unsuru oluşturabilir. Çevrimdışı depresyonla benzer şekilde, "Facebook depresyonu" yaşayan kişiler, toplumsal izolasyon riski altında olup bazen riskli internet sitelerine ve bloglara başvurarak "yardım" arayışına girebilirler; bu da madde kötüye kullanımını, güvensiz cinsel uygulamaları, saldırgan ve kendine zarar verici davranışları teşvik edebilir. Depresyon, aşırı sosyal medya kullanımının yanlılıkla ortaya çıkan sonuçlarından biridir. Ayrıca, "Facebook depresyonu" terimi yalnızca Facebook ile sınırlı değildir; aynı zamanda diğer sosyal medya platformlarının da psikolojik sorunlara yol açtığı ortaya çıkmıştır (Amedie, 2015, s. 6). Sosyal medya kullanımı kişilerin kendi vücutlarını ya da sahip olduklarını beğenmemelerine de sebep olmakta, kaygı ve depresyonu artırmaktadır (Hill, 2023). Özellikle genç nüfus üzerinde yapılan bir araştırmada; gençlerin birbirleri ile sosyal medya platformlarında bağlantı kuramadıklarında kendilerinin bir parçasını kaybettikleri hissine kapıldıkları, kendilerini ifade etmekte zorlandıkları ve ne hissettiklerini bilmedikleri sonucuna varılmıştır (Zuboff, 2019, s. 419).

Tim Wu'ya (2017) göre; sosyal medya, özellikle toplum kullanım biçimini yansıtmıyor. Daha fazla görüntülenme, başkalarının beklentilerine mükemmel bir şekilde uymak için düzenlenmiş, bireysel odaklı bir değerlendirme sistemi yaratıyor. Kendi varoluşumuzu ve başkalarıyla olan ilişkimizi anlama şeklimizi, daha fazla insanın ilgisini çekmeye teşvik ederek çarpıtıyor. Beğenilme, var olma, daha iyi olma arzularını tetikliyor. Bir paylaşım yapıldıktan sonra az beğeni alındığında insanlar endişeleniyor. Daha çok beğeni alındığında ise narsisizme kapı aralanıyor.

Sosyal medyanın bir diğer olumsuz etkisi suç ve suçluyu artırma potansiyelidir. Sosyal medyanın artan kullanımı sonucunda kötü niyetli kişiler dolandırıcılık, saldırma, başkalarına zarar verme yolunu tercih etmektedirler. Kimliklerini sosyal medya aracılığıyla kolayca gizleyen suçlular siber zorbalık, insan kaçakçılığı ve uyuşturucu ticareti gibi suçları da işlemişlerdir. Sosyal medyanın başka tehlikeli bir yönü; terör örgütleri tarafından da tercih edilmesidir. Birçok terör eyleminde sosyal medya kullanımının olduğu belirlenmiştir. Terörizm, bilgi toplamak, üye toplamak, fon toplamak ve propaganda planları için bilgi toplama amacıyla sosyal medyadan faydalanabilmektedir (Amedie, 2015, s. 13).

3. Sosyal Medyadaki Sağlık Paylaşımlarının Toplum Davranışlarına Etkileri

Sosyal medya, kullanıcılara sağlık durumlarını veya aktivitelerini takip etme ve topluluk içinde diğer insanlarınkini inceleme imkânı sunar. İnsanlar, hastalık deneyimlerini belgeleyebilir ve paylaşabilir, örneğin meme kanseri ile mücadele süreçlerini veya kronik hastalıklarla yaşanan deneyimleri, sağlık davranışlarını geliştirme başarılarını ve bisiklet sürme ile yürüyüş gibi sağlıkla ilgili aktivite deneyimlerini birbirlerine aktarabilirler. Kullanıcılar, fiziksel aktivitelerini izleyerek ve paylaşarak diğer kullanıcılarla ağlar oluşturabilir ve aktivite performanslarını tartışabilirler. Hastalık deneyimlerini yazmak ve paylaşmak, hastaların hastalıklarıyla başa çıkmalarına ve sağlık hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olabilir. Diğer kullanıcılar da bu tür paylaşımlardan faydalanabilir, çünkü benzer deneyimlere sahip akranları bulup yaşam tarzı değişiklikleri hakkında öneriler alabilirler ve tedavi seçeneklerini tartışabilirler. Bu sosyal medyanın sağlık paylaşımı bağlamında avantajları olarak gösterilebilir (Chen & Wang, 2021, s. 7). Ancak, sosyal medyada yanlış ya da doğruluğu ispat edilemeyen birçok bilgi paylaşılmaktadır. Bilginin kaynağı ve doğruluğu bilinmeden paylaşım yapılması, bu bilginin özellikle sağlıkla ilgili olması kötüdür. Sosyal medya bilginin hızlı yayılmasını sağlar ve toplum davranışını etkiler (Li & Sakamoto, 2014, s. 285-286). Birkaç yıl önce ortaya çıkan Covid-19 salgını sürecinde, sosyal medyadaki sağlık paylaşımlarının toplum üzerinde etkileri olduğu görüldü. Yapılan bir çalışmada, sosyal medyada yanlış bilgiler içeren covid-19 haberlerini paylaşanların hem kendi kaygı düzeylerini yükselttikleri hem de toplumda salgın durumunun kötüleşmesine neden oldukları ortaya çıkmıştır (Verma vd., 2022, s. 7). Sosyal medya platformları, sağlıkla ilgili bilgi paylaşımı, sağlık teşviki, politika etkileme, sağlık uzmanları ile hastalar arasındaki ilişkilerin kurulması, ilaç kötüye kullanımı veya halk arasındaki yanlış anlamaların tespit edilmesi, doğru bilginin yayılması ve anlık sağlık verilerinin toplanması gibi birçok fırsat sunmaktadır. Özellikle Dünya Sağlık Örgütü'nün Küresel Salgın Alarm ve Yanıt Ağı gibi halk sağlığı kuruluşları, bu platformları gerçek zamanlı izleme amacıyla etkin bir şekilde kullanmaktadır. Ayrıca, sağlık araştırmacılarının internet üzerinden katılımcıları çekmeleri ve veri toplamaları için bu çevrimiçi platformlar oldukça kullanışlı bir araçtır. Bu çevrimiçi platformlar, davranışsal danışmanlık sağlama açısından da büyük potansiyele sahiptir ve sosyal ağların bireylerin ve grupların karar verme süreçlerini etkilediği düşüncesini destekler. Sosyal medya ayrıca kamu acil durumlarında hızlı bir iletişim platformu olarak rol oynamakta, söylentilerin yayılmasına, yanlış bilgi ve komplo teorilerinin yayılmasına ve belirli kişilere ve bölgelere karşı korku ve damgalamanın artmasına neden olabilmektedir. Tıp ve halk sağlığı alanlarında sosyal medyanın oynadığı büyük rolün göz ardı edilmemesi gerekir (Kanchan & Gaidhane, 2023).

Durumu farklı bir açıdan değerlendiren çalışmada şöyle belirtilmektedir; söylentiler ve haberler, bir konuyu veya durumu kavramak ve geleceğe yönelik hazırlıklı olmak için gerekli olan önemli bilgileri içermeleri açısından benzerdir. Ancak, aralarındaki temel fark, haberin doğrulanmış bilgi olarak kabul edilmesi, söylentilerin ise doğruluğu henüz doğrulanmamış bilgiler olmalarıdır. Ancak, günümüzde bu haberler ile söylentiler arasındaki keskin ayrımın artık geçerli olmayabileceği öne sürülmektedir. Yaklaşık 1500 haber makalesinin

incelenmesine dayalı olarak, çevrimiçi medyanın söylentilerin yayılmasında önemli bir rol oynadığı iddia edilmektedir. İnternet üzerindeki söylentilerin içerik analizi, bazı söylentilerin, özellikle haber medyası gibi belli bir bilgi kaynağına atıfta bulunduğunu göstermiştir. Söylenti çalışmaları, söylentilerin paylaşılmasının temel motivasyonunun, insanların bu söylentileri doğrulamak istemesi olduğunu savunmuştur. İnsanlar, bir söylentiye önemli olarak gördüklerinde, bu doğruluğunu doğrulamak amacıyla diğer insanlarla paylaşma eğilimindedirler. İnternet üzerinde, insanlar sadece bilgi paylaşarak değil, aynı zamanda sosyal medya platformlarında ek bilgilere ulaşarak ya da web sitelerini ziyaret ederek bilgileri doğrulamaktadır. Yani insanların bir kısmı sosyal medyada sağlık ile ilgili söylentileri etiketinden dolayı önemli görebilmektedirler. Çünkü sağlık her insan için önemlidir. Bu durum da onların sağlık türündeki paylaşımları yaymalarındaki sebeplerden biri olabilir (DiFonzo & Bordia, 2007, ss. 71-72).

Araştırmalar, sağlık anksiyetesi ile sağlık bilgisine olan gereksinim arasında bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Örneğin, yoğun sağlık anksiyetesi yaşayan bireyler, daha düşük düzeyde sağlık anksiyetesi taşıyan bireylerden daha fazla çevrimiçi sağlık bilgisi araştırması yapma eğilimindedirler. Bir çalışma, sağlık anksiyetesi yaşayan kişilerin belirsizlikle başa çıkma kapasitelerinin düşük olduğunu ve sağlıklarıyla ilgili belirsizliklerin yol açtığı rahatsızlığı azaltma amacıyla bilgi arama eğiliminde olduklarını öne sürmektedir. Çevrimiçi sağlık bilgisi genellikle eksik ve belirsiz olduğundan, bu bireyler bilginin doğruluğunu teyit etmek için fazladan zaman harcamaktadır (OhHyun Jung Oh & Lee, 2019, s. 2).

Sosyal medyada sağlık ile ilgili yanıltıcı paylaşım yapanlar sadece normal vatandaşlar değildir. Bazen doktorların da yanıltıcı paylaşımlar yaptığı olabilmektedir. Mesela İngiltere’de (GMC – General Medicine Council) Genel Tıp Konseyi tarafından 2022 yılında alınan karara göre; sosyal medyada "yanıltıcı" bilgiler paylaşan doktorlar, planlanan yeni yönergelerle göre düzenleyici işleme karşı karşıya kalabilirler. Tıp doktorları tarafından *Twitter*, *Instagram* ve *TikTok* gibi sosyal medya platformlarında yapılan paylaşımlar, bir doktorun şikâyet edilmesi durumunda Genel Tıp Konseyi (GMC) tarafından incelenmek üzere gözden geçirilebilecek içerikler arasında bulunmaktadır (Ambrose, 2022).

Sosyal medyanın fiziksel ve mental sağlık davranışlarına etkileri olduğuna katkıda bulunan Lübnan’da yapılan bir çalışmada; hamile kadınların sosyal medya nedeniyle bazı sağlık davranışlarının değiştiği ortaya çıkmıştır. Teknolojiye ve sosyal medyaya bağımlı olan hamile kadınlar, vücut imajı ve hamilelikle ilgili ilişkilendirilen artmış bir anksiyeteye sahip olabilecekleri belirtilmiştir. Hamile kadınlar, hamileliklerine zarar verebilecek yiyeceklerin tüketimini azaltmış olmalarına rağmen, hamilelik için gerekli olan önemli besin maddelerinin alımını artırmamışlardır. Bu, kadınların besin açısından zengin bir diyeti incelemediğini, bu da prenatal gelişim için kritik olan besin maddelerinin yetersiz alımlarına yol açabileceğini göstermektedir. Ayrıca, sosyal medya kullanımı ve paylaşımının sadece daha sağlıklı yeme tercihlerine yol açmakla kalmayıp, aynı zamanda kısıtlayıcı beslenme davranışlarına da neden olmuş olabileceği anlaşılabilir (Zeeni vd., 2021, s. 6).

Çevrimiçi sağlık bilgilerinin paylaşımı, toplumun geniş bir kesimine etki etmektedir. Sosyal medya platformları, bilimsel olarak kanıtlanmamış tedavileri ve ilaçları destekleyen kişisel deneyimlere dayalı bilgileri içermekte ve aşılardan tartışmalı konularda hastaların inançlarını değiştirebilmektedir. Kamusal platformlarda sağlığa zararlı davranışların sergilenmesi, uygunsuz içeriklere erişimin neden olduğu olumsuz psikolojik etkilere yol açmakta ve sosyal medyanın politika ve araştırma finansmanını çarpıtmak için kullanılması gibi olumsuz etkileri barındırmaktadır. Yapılan bir çalışma, sosyal medya üzerindeki sağlık içeriklerinin doktor-hasta ilişkilerini de etkileyebileceğini ortaya koymuştur. Ayrıca, son dönemlerde sağlık profesyonellerine yönelik artan şiddet eğiliminin, bu eğilime sosyal medyanın da katkıda bulunduğu öne sürülmektedir (Işık vd., 2019, s. 2578).

Sosyal medyadaki sağlık bilgilerinin kalitesi ciddi endişelere işaret etmektedir. Bu bağlamda, yaşamı tehdit eden hastalıkların, özellikle kanser ve diyabet gibi, insanlarda sıkça kaygı yarattığı ve bu tür hastalıkların sosyal medya sağlık bilgilerinin kalitesiyle ilgili en fazla endişeye yol açtığı görülmektedir. Bununla birlikte, hayati tehlike oluşturmasa da dış bakımı da sosyal medyada sağlık bilgilerinin kalitesi konusunda sıkça eleştirilen bir konu olmuştur. Bu tür düşük kaliteli içeriklerin büyük bir kısmının *Youtube* ve diğer genel sosyal medya platformları ile kullanıcıları tarafından oluşturulduğu belirtilmektedir (Afful-Dadzie vd., 2021, s. 9-10).

Sosyal medya platformları, sağlık sorunları ve tıbbi tedavilerle ilgili yanlış bilgiye maruz kalma endişesi taşıyan birçok hasta için büyük bir kaygı kaynağıdır. Bu bağlamda, çeşitli sosyal medya platformlarında sunulan sağlık ve tıbbi bakım bilgilerinin doğruluk derecesi oldukça düşüktür. Hem güvenilir ticari hem de kamu destekli tıp ve sağlık portalları bulunsa da farklı sağlık sorunlarına sahip hastalar genellikle sağlıkla ilgili anahtar kelimeleri aramak için arama motorlarını kullanırlar ve her zaman resmi portalları tercih etmezler. Bu durum, tıbbi ve sağlık sorunlarıyla ilgili yanlış bilgiye erişim riskini artırır. Doğrulanmamış kaynaklardan gelen yanlış bilgilere dayalı olarak önemli tıbbi ve sağlık kararlarının alınması ve verilmesi, hastalar için zararlı sonuçlar doğurabilir. Sosyal medya kullanımı, hastaların gereksiz yatırımlara, gereksiz testlere veya tedavilere para harcamalarına ve ciddi semptomları göz ardı etmelerine yol açabilir (Lim, 2016, ss. 11-12).

4. Araştırma Soruları

Çalışma, bel fıtığı tedavisi konusunda sağlık bilgi paylaşımlarının yaygın olduğu *Youtube* platformundaki iki farklı videoyu inceleyerek, pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp yöntemlerinin etkinliği üzerine bir karşılaştırma yapmayı amaçlamaktadır. Özellikle, sağlık konularında popüler olan bu iki ayrı video üzerinden sağlanan bilgileri değerlendirerek, pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp bakış açılarının bel fıtığı tedavisindeki rolü görülmek istenmektedir. Bu çerçevede çalışma aşağıdaki sorulara cevap aramak için yürütülmüştür;

1- Pozitif tıp paylaşımı olan *Özel Yenibosna Safa Hastanesi* kanalındaki “*Bel Fıtığı Nedir, Belirtileri Nelerdir? Bel Fıtığı Ameliyatı Nasıl Yapılır?*” adlı videonun içeriğinde hangi temalara değinilmektedir?

2- Tamamlayıcı tıp paylaşımı olan *Kanal7* kanalındaki “*Bel Fıtığını Yok Eden Tedaviler | Feridun Kunak'la Evlerinize Sağlık*” adlı videonun içeriğinde hangi temalara değinilmektedir?

3- Pozitif ve tamamlayıcı tıp videolarına yapılan yorumlar hangi başlıklar altında toplanabilir?

4- Sosyal medya kullanıcılarının sağlıkla ilgili paylaşımlarında pozitif tıp ya da tamamlayıcı tıp konusunun önemi nedir?

5- Pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp videolarının yorumlarındaki farklar nelerdir?

5.Yöntem

Sosyal medya üzerindeki pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp paylaşımlarını analiz etmek üzere iki farklı *Youtube* videosu seçilmiştir. Araştırmanın evreni, *Youtube* platformundaki pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp ile ilgili videolardan oluşmaktadır. Seçilen iki video, geniş bir izleyici kitlesine sahip olduğu düşünülen, öne çıkan sağlık konularını içeren ve farklı bakış açılarını yansıtan örneklerdir. Bu seçimin temelinde, *Youtube'un* geniş izleyici kitlesi ve sağlıkla ilgili konularda yaygın olarak kullanılması yatmaktadır. *Youtube* platformu, sağlık ve tıp alanındaki içeriklerin geniş bir kitleye ulaşmasını sağlayan bir mecra olarak dikkat çekmektedir. Sağlıkla ilgili konularda *Youtube* videoları genellikle farklı tedavi yöntemlerini, deneyimleri ve sağlıklı yaşam önerilerini içermekte ve bu da kullanıcıların çeşitli bakış açılarına maruz kalmalarına olanak tanımaktadır. Ayrıca, *Youtube'un* interaktif yapısı ve kullanıcı yorumları, izleyicilerin video içeriği hakkında görüşlerini paylaşmalarına ve bu konuda etkileşimde bulunmalarına olanak tanımaktadır. Çalışma sorularına cevap vereceği düşünüldüğü ve analiz sürecini tamamlamak için amaçlı örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Amaçlı örnekleme, belirli bir konu veya özellik üzerinde derinlemesine bir anlayış sağlamayı amaçlayan bir örnekleme yöntemidir (Palys, 2008, s.697). Videolardaki temalar, içerik analizi tekniği ile elde edilmiştir. Videoların sadece sağlıkla ilgili verdiği bilgilere odaklanılmış, kurgu, çekim ve teknik detayları üzerinde durulmamıştır.

İki farklı *Youtube* videosunu seçerek, sadece video içeriğini değil, aynı zamanda izleyici yorumlarının da analiz edilmesi amaçlanmıştır. İncelenen videoların linkleri aşağıdaki şekildedir;

Pozitif Tıp: Özel Yenibosna Safa Hastanesi kanalı örnek video: *Bel Fıtığı Nedir, Belirtileri Nelerdir? Bel Fıtığı Ameliyatı Nasıl Yapılır?*

Videonun linki: <https://www.youtube.com/watch?v=LthFB5hR6N8>

Tamamlayıcı Tıp: Kanal7 kanalı örnek video: *Bel Fıtığını Yok Eden Tedaviler | Feridun Kunak'la Evlerinize Sağlık*

Videonun linki: <https://www.youtube.com/watch?v=T5qfn3uR90E>

Her bir video dikkatlice izlenmiş ve içeriğin anlaşılması için araştırmacı tarafından temalar belirlenmiştir. Videoların içeriği üzerinde dikkatlice odaklanarak, pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp ile ilgili ana konular, tedavi yöntemleri ve sağlık uygulamaları gibi temalar belirlenmiştir. Bu videoların seçiminde, genel popülasyonu temsil etme amacından ziyade, belirli bir konuda derinlemesine bilgi sağlamak hedeflendi.

Videoların içeriği incelendikten sonra, videolara yapılan yorumlar incelenmiştir. Pozitif tıp video örneğinde 193 yorum, tamamlayıcı tıp video örneğinde ise 259 yorum incelenip kodlama tekniği kullanılmıştır. Kodlamalar araştırmacı tarafından yorumlar okunurken yapılmıştır. Pozitif tıp videosu yorumları için; *şikâyet, farklı çözüm, konu dışı, olumlu dönüt, olumsuz dönüt, bilgi edinme, eleştiri, öneri* şeklinde kodlar oluşturulmuştur. Tamamlayıcı tıp videosu yorumları için ise; *şikâyet, farklı çözüm, konu dışı, bilgi edinme, öneri, olumlu dönüt, olumsuz dönüt, önermeyen* şeklinde kodlanmıştır. İki hafta arayla videolar araştırmacı tarafından tekrar izlenmiş, temalar çıkarılmış ve kodlamalar tekrar yapılmıştır. Kodlama tutarlılığını ölçmek için *Cohen Kappa Testi* uygulanmıştır. İlk kodlamalar ve ikinci kodlamalar arasında 0,82 oranında uyum tespit edilmiştir.

6.Bulgular

6.1. Pozitif Tıp Örnek Video İncelemesi

Özel Yenibosna Safa Hastanesi kanalına ait video paylaşımının içeriği incelendiğinde; Op. Dr. Ahmet Şengöz, bel fitiğinin tanımını yaparak başlamıştır. Videoya göre bel fitiği, omurganın omur adı verilen kemiklerinden kaynaklanan bir durumdur. Omur kemikleri arasındaki eklemler, bel bölgesindeki sinir köklerine baskı yaparak veya zarar vererek bel fitiğine neden olabilir. Hastalık genellikle bel ağrısı ile başlar ve ilerledikçe kalça ve bacaklara yayılan şiddetli ağrılar meydana gelebilir. Bel fitiğine sahip hastaların çoğu cerrahi müdahale olmaksızın tedavi edilebilir. Bel fitiğinin tedavi seçenekleri arasında yatak istirahati, ilaç tedavisi ve fizik tedavi bulunmaktadır. Bu medikal tedaviler genellikle hastaların %95'ini başarıyla iyileştirebilir. Ancak, hastalığın ileri aşamalarında ve sinir köklerine ciddi zarar verdiği durumlarda cerrahi tedavi düşünülmektedir. Bel fitiği ameliyatının riskleri vardır, ancak cerrahi riskler, hastanın tedavi edilmediği takdirde karşılaşılabileceği risklerden daha düşükse, cerrahi müdahale hemen gerçekleştirilebilir.

Video paylaşımına göre; lomber mikro disk eklemi adı verilen modern bir cerrahi yöntemle yapılan bel fitiği ameliyatları, küçük cilt kesisi ve mikroskop altında gerçekleştirilen işlemle hastaların hızlı bir iyileşme süreci geçirmesine olanak tanımaktadır. Ameliyat sonrası dönemde, hastaların erken ve geç aşamalarda dikkat etmeleri gereken konular bulunmaktadır. Erken dönemde, bir haftalık yatak istirahati önerilir ve daha sonra yürüyüş gibi basit aktiviteler kademeli olarak arttırılır. Bel fitiği ameliyatı sonrasında ağrılar genellikle bacak ağrısının hemen düzmesiyle azalır, ancak belirli bir süre boyunca hafif bel ağrıları devam edebilir. Geç dönemde, bir ayı doldurduktan sonra, hastalara eğer engel yoksa fizik tedavi önerilir. Bu tedavi, omurganın güçlendirilmesini, adele yapılarının güçlendirilmesini ve ameliyata bağlı ufak tefek ağrıların tedavi edilmesini içerir.

Yukarıda içeriğine değinilen pozitif tıpla ilgili videoda ana tema olarak bel fitiğinin tedavisi üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan temalar şu şekilde ifade edilebilir: **yatak istirahati, ilaç tedavisi, fizik tedavi ve cerrahi tedavidir.** Ameliyat sonrası dönemde kas yapısının ve omurganın güçlendirilmesine değinilmiştir.

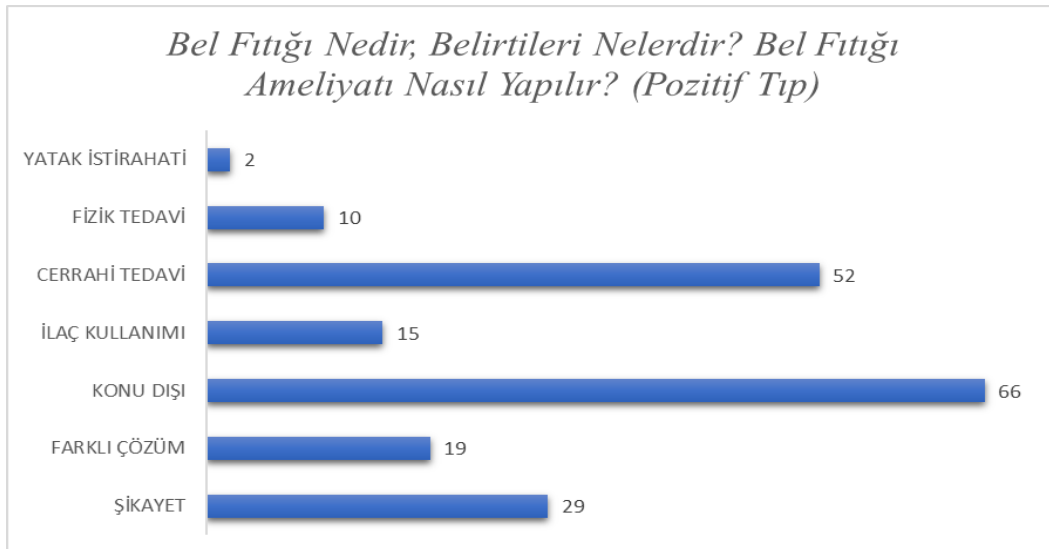
6.2. Tamamlayıcı Tıp Örnek Video İncelemesi

Kanal7 kanalında yayınlanan *Bel Fıtığını Yok Eden Tedaviler | Feridun Kunak'la Evlerinize Sağlık* adlı tamamlayıcı tıp paylaşımı incelendiğinde; Dr. Feridun Kunak'ın, bel fıtığından şikayetçi olan bir kişiye, bel ağrılarına karşı tamamlayıcı tıp yöntemlerini önerdiği ve kişiye rehberlik ettiği görülüyor. Paylaşımında öne çıkan tamamlayıcı tıp temaları şu şekildedir; videoda Dr. Feridun Kunak, bel ağrılarına karşı tamamlayıcı tıp yöntemlerini önerir. Bu yöntemler arasında bitkisel yağlar, masaj ve özel hareketler yer alır. Kupa terapisi de tedavide önemli bir yer tutar. Kekik, adaçayı, lavanta gibi şifalı bitkilerin kullanımına vurgu yapılır. Bu bitkilerin yağları, ağrıyan bölgeye masaj yapmak ve rahatlamak için kullanılmaktadır.

Dr. Feridun Kunak, tamamlayıcı tıp alanında çeşitli eğitimler aldığını ve bu alanda kendisini geliştirdiğini belirtir. Biyoenerji, theta healing gibi enerji sistemlerini öğrendiğini ve bu bilgileri uyguladığını ifade eder. Paylaşımında, sızma zeytinyağı, kekik yağı, adaçayı yağı ve lavanta yağı gibi doğal yağların kullanımını detaylı bir şekilde anlatılır. Anlatıma göre bu yağlar, bel ağrılarına karşı yapılan masajlarda kullanılmaktadır. Kunak, kupa terapisinin bel ağrılarına karşı etkili bir yöntem olduğunu vurgular. Kupa yapımını gösterirken, bu terapinin ağrıyan bölgeye uygulanması ve ardından bölgeye masaj yapılması önerilir.

Tamamlayıcı tıp uygulamalarının yanı sıra, konuşmacı bel ağrılarına yönelik bazı egzersizleri ve hareketleri de paylaşmaktadır. Bu hareketlerin beldeki sıkışıklığı açtığını öne sürmektedir. Bel ağrılarına karşı yapılan tamamlayıcı tıp uygulamalarını pratik olarak göstermektedir. Bu, izleyiciye kendi başlarına uygulayabilecekleri basit yöntemler sunmayı amaçlamaktadır. Bel ağrılarına karşı yapılan sallanma hareketinin önemi vurgulanmaktadır. Bu hareketin beldeki sıkışıklığı açtığı ve rahatlamaya yardımcı olduğu belirtilir. Dr. Kunak, uyguladığı tamamlayıcı tıp yöntemlerinin kendisine nasıl yardımcı olduğunu ve iyileşmeye nasıl katkı sağladığını deneyimlerine dayanarak anlatmaktadır. Bu bağlamda videoda işlenen temalar şu başlıklar altında belirlenebilir: **bitkisel yağlarla tedavi, masaj, kupa terapisi ve biyoenerji** olarak ifade edilebilir.

6.3. Pozitif Tıp Örnek Videosuna Yapılan Yorumlar

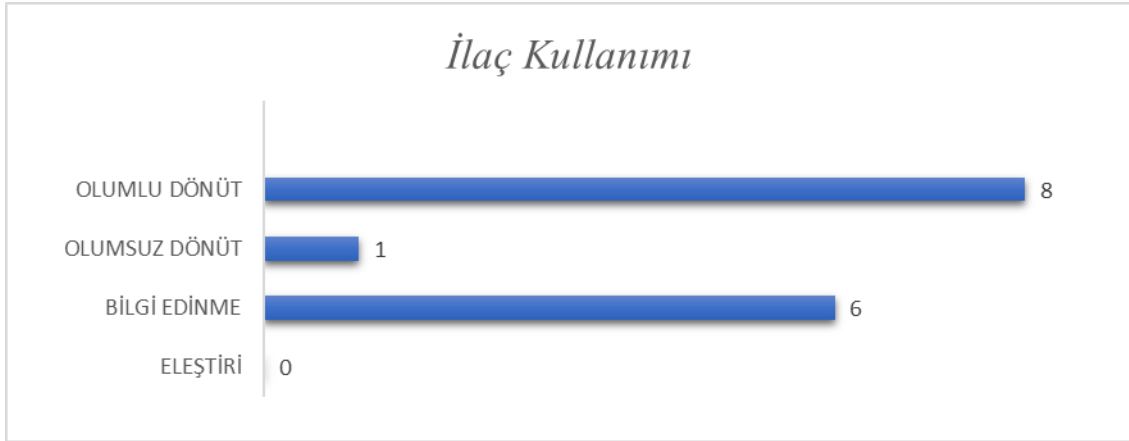
Tablo 1: Pozitif Tıp Video Yorumları Dağılımı

Bel fıtığı rahatsızlığının tedavisi için pozitif tıp yöntemleri öneren “*Bel Fıtığı Nedir, Belirtileri Nelerdir? Bel Fıtığı Ameliyatı Nasıl Yapılır?*” adlı videoya yapılan yorumların nicel dağılımları Tablo 1’de verilmiştir. Videoya yapılan toplam 193 yorum, videoda analiz edilen temalar (ilaç kullanımı, cerrahi tedavi, fizik tedavi, yatak istirahati) çerçevesinde incelenmiştir. Bu temaları konu edinen yorumlar kendi adlarında kodlanmış, temaların dışında olan yorumlar ise yeni başlıklar altında kodlanmıştır. Örneğin *Şikâyet* başlığı, videoyu izleyen kullanıcıların bir şikâyetini dile getirdiği yorumları kodlamak için kullanılmıştır. Kullanıcıların videoya yaptığı “*Abi 16 yaşındayım belim aşırı ağrıyor. Arada çok fena batar giriyor, yatarken rahat edemiyorum. Geçen sene baya zorlamıştım ne yapmam lazım abi? Allah rızası için biri yardım etsin.*”, “*Hocam 6 aydır çekiyorum, çift taraflı bel fıtığı var acil ameliyat dedi doktor ama korkuyorum. Ne yapacağım şaşırđım. Bacağımın sağ tarafında güç kaybı oldu*” gibi yorumlar *Şikâyet* başlığı altında kodlanmıştır. Kullanıcılar 29 yorumda bel fıtığı ile ilgili şikâyetlerini dile getirmişlerdir.

Pozitif tıp tedavi yöntemlerini konu alan bu videoya yapılan yorumlardan 19 tanesinde kullanıcılar farklı çözüm önerilerinde bulunmuşlardır. Bu çözüm önerilerinin içerisinde hayvansal yağ tedavisi, şifa bantları gibi tamamlayıcı tıp yöntemlerinden de bahsedilmiştir. Örneğin bu yorumda bir kullanıcı tarafından deve kuşu yağının bel fıtığı ağrılarına çok iyi geldiği iddia edilmiştir; “*Arkadaşlar bende iki adet boyun fıtığı vardı. Gitmediğim fıtıkçı kalmadı. Gece üçlere kadar ağrıdan uykum gelmiyordu. Ağrı ve sızıdan yeminle yemek yiyemiyordum. O derece kötü idim. Ağrı kesiciler de fayda etmiyordu. Her akşam banyodan sonra deve kuşu yağı sürdürdüm beş dakika ovdurarak. Bugün 30. günüm. Çok şükür rabbime şifa buldum ağrı sızı hiç kalmadı. Deve kuşu yağı krem şeklinde ve sarı olanı alın aktarlarda var. Tabi her aktarda olmayabilir. Lütfen kullanın ne fizyoterapiste ne de fıtıkçılara gitmeyin. Kullanın ve bana dua edin yeter. Vallahi billahi ben kullanıyorum ve bugün 30 gün doldu tek derdim insanlara yardımcı olmak o kadar. Geçmiş olsun.*” Bir başka kullanıcı “*masaj da çok iyi geliyor. Kas gevşetici kremler sürerek masaj yapın.*” yorumunda bulunarak masajın bel fıtığı ağrılarına iyi geldiğinden bahsetmiştir. “*Bel fıtığı olanlara karaciğeri yormadan şifa bantlarımızla iyileştiriyoruz, yardımcı olurum ulaşabilirsiniz*” şeklinde yorum yapan kullanıcı ise bel fıtığını şifa bantları ile iyileştirdiklerini iddia etmiştir.

Videoya yapılan 66 yorum video içeriğinde bahsedilen bel fıtığı tedavisi ve yöntemleri konularından bağımsız olması sebebiyle “*konu dışı*” şeklinde kodlanmıştır. Bu yorumlardan bazıları; “*iyi geceler hocam*”, “*masadaki kitabı çay paketi zannettim*”, “*neden fon müzikte rock drum backtrack var?*”, “*yazık kafana*” şeklindedir.

6.3.1. İlaç kullanımı

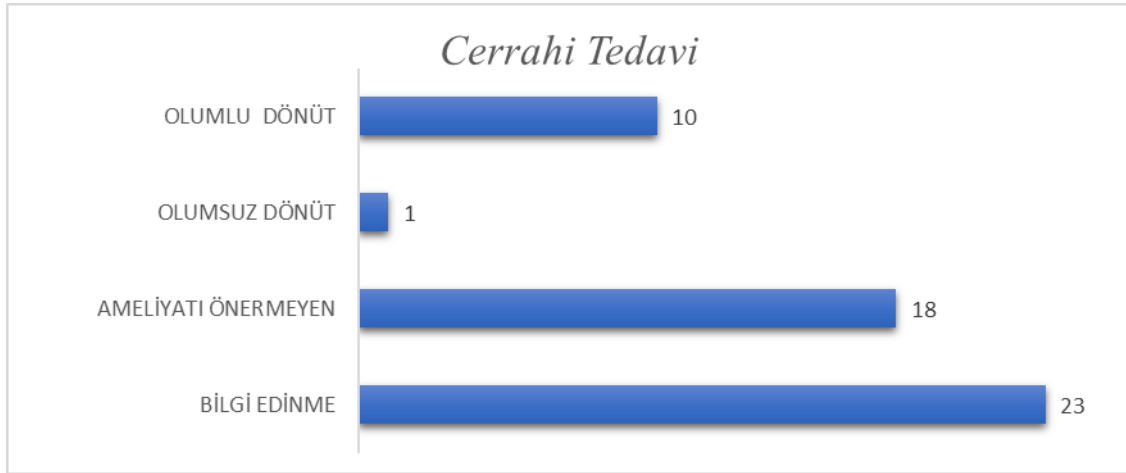
Tablo 2: İlaç kullanımı Yorum Dağılımı (Pozitif Tıp)

İncelenen pozitif tıp videosunda, bel fıtığı tedavi yöntemlerinden biri olan ilaç kullanımı ile alakalı toplam 15 yorum yapılmıştır. Yukarıdaki tabloda, pozitif tıp tedavi yöntemlerinden olan ilaç kullanımı ile ilgili yapılmış yorumların dağılımları verilmiştir. İlaç kullanımı ile alakalı yorum yapan kullanıcılardan 8 tanesi ilaç kullanımı ile ilgili olumlu dönütte bulunmuştur. Örneğin “*Merhaba fıtık ve patlamış fıtığım vardı uzun zamandır. Çektiğim bel ağrılarımdan İzmir’de Dr. Canberk Gül’ün uyguladığı enjeksiyon tedavisi ile ameliyat olmadan kurtuldum. Herkesin araştırmasını tavsiye ederim.*” şeklinde yaptığı yorumla bir kullanıcı, bel fıtığı rahatsızlığı olan kullanıcılara olumlu bir dönütte bulunmuştur.

İlaç kullanımı ile ilgili olumsuz bir dönütte bulunan kullanıcı; “*Ameliyattan korkuyorum, öne eğilemiyorum ve neurontin ilacı kullanıyorum, geçmiyor. O %5’lik kısımdayım sanırım ve etrafta fıtık olanların iyileştiğini görmedim*” şeklinde yorum yapmıştır. İlaç kullanımının kendisinde işe yaramadığını ifade etmiştir. Videodaki tedavi yöntemlerinden biri olan ilaç kullanıma *olumsuz dönüt* şeklinde yapılan yorum adedi sadece 1’dir.

Bu kategoride yapılan yorumlardan 6 adedi ise ilaç kullanımı ile alakalı bilgi edinme amaçlı yapılmıştır. İlacın nasıl kullanıldığı, hangi ilacın kullanıldığı gibi bilgileri edinmek isteyen kullanıcılar tarafından yapılmıştır. Örneğin; “*Hocam belimde çok şiddetli bir ağrı vardı. Ağrı kesici serum taktıktan sonra ağrı durdu ama sağ ayağım uyuştu neden cevap alabilir miyim, teşekkürler.*” şeklindeki yorumda ilacın etkisi ile ilgili bilgi edinilmek istenmektedir. Diğer bir yorumda “*Bilgiler için teşekkürler. 6 iğneyi tek seferde mi oldunuz? Bir de ücret le ilgili bilgi sorsam ayıp olmaz umarım. Ben bugün doktora gittim ameliyat dedi ve sizin gibi olmamak için elimden geleni yapacağım*” ilacın kullanımı ile alakalı bilgi edinilmek istenilmiştir.

6.3.2. Cerrahi Tedavi

Tablo 3: Cerrahi Tedavi Yorum Dağılımı (Pozitif Tıp)

Pozitif Tıp video yorumları incelendiğinde, kullanıcıların bel fitiği rahatsızlığı tedavi yöntemlerinden biri olan cerrahi tedavi ile alakalı toplam 52 yorum yaptıkları belirlenmiştir. Cerrahi tedavi yorumları 5 alt başlıkta yeniden gruplandırılmıştır. Yorumlar, cerrahi tedavi ile alakalı olumlu dönüt verenler, olumsuz dönüt verenler, cerrahi tedaviyi önermeyenler, cerrahi bir tedaviyi deneyimlememiş fakat olumsuz dönüt verenler ve cerrahi tedavi hakkında bilgi edinme amaçlı şeklinde belirlenmiştir.

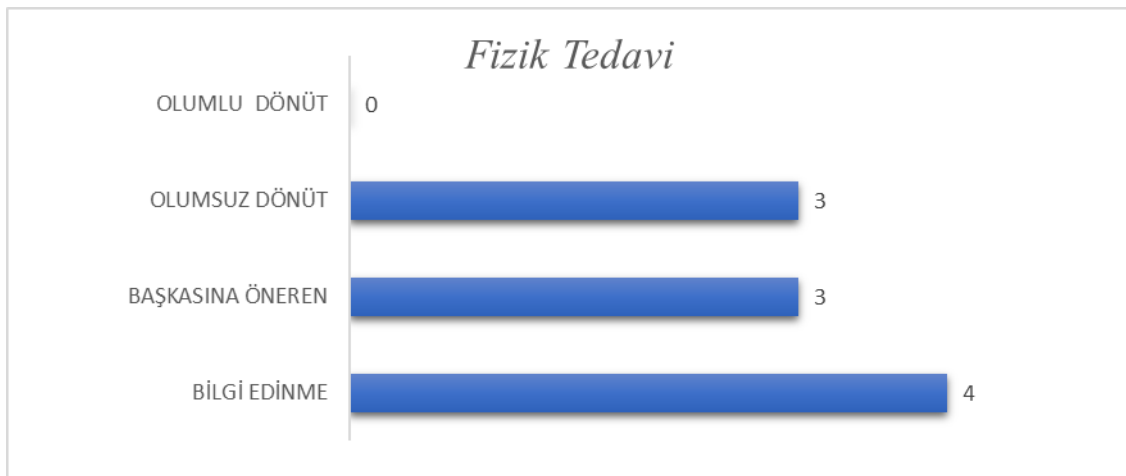
Cerrahi tedavi ilgili yorumların yarısına yakını bilgi edinme amaçlı yapılmıştır. 23 adet bilgi edinme amaçlı yapılan yorumda kullanıcılar cerrahi tedavinin nasıl yapılacağını, gerekliliğini, nerede yapılacağını öğrenmek istemişlerdir. “*Hocam merhaba bende bel fitiği var. Bana ameliyat söylediler en çok bacağımda ağrı var. Ameliyat şart mı?*” şeklinde yapılan yorumda bir kullanıcı ameliyatın gerekliliği hakkında bilgi edinmek istemiştir. “*Yapan devlet hastanesi var mı bildiğin İstanbul’da yapan?*” şeklinde yapılan yorumda ise kullanıcı ameliyatı nerede olabileceğini öğrenmek istemiştir.

Cerrahi tedavi ile alakalı yapılan 18 yorumda kullanıcılar cerrahi tedaviyi önermeyen yorumlarda bulunmuşlardır. Ameliyat olup olmamakta kararsız bir kullanıcının yorumunun altına cevap şeklinde yaptığı yorumda bir kullanıcı “*Ameliyat kesin olmayın iki ay ayağa kalkamazsınız eskisi gibi olmaz*” diyerek cerrahi tedaviyi önermemiştir. “*Arkadaşlar bu doktor dolandırıcı. Gittim yeni bel fitiği olgum hemen ameliyat önerdi. Para tuzağı. Devlet hastanesine gittim, ameliyata gerek yok dendi. İlaç kullanıyorum doktora gitmeyin.*” şeklinde yapılan yorumda da cerrahi tedavi kullanıcı tarafından önerilmemiştir.

“*Salam ben de L5 S1 den ameliyat oldum. Yalnız ameliyat olmadan 2 gün önce sol bacağımda şiddetli ağrılar oldu. Ertesi gün ağrı kesildi. Kalçamdan topuğuma kadar uyusukluk başladı. 3 gün sonra MR çekindim. Fıtık S1 kuyruk sokumuma sarkmış ve ameliyat oldum. Bir sene oldu uyusukluk hiç geçmedi. Hala devam ediyor daha kotu oldum eğilip doğrulurken belimde ağrılar oluyor. Parmak üzerine kalkamıyorum.*” şeklinde yapılan yorumda bir kullanıcı ameliyat olma öyküsünü olumsuz dönüt olarak anlatmıştır. Bu yorum cerrahi tedavi ile alakalı yapılan yorumlardaki tek olumsuz dönüttür.

Bel fıtığına yönelik cerrahi tedavi yöntemine yorumlarda 10 adet olumlu dönüt yapılmıştır. Bu kullanıcıların yorumlarından cerrahi tedavi yöntemini deneyimledikleri anlaşılmakta ve bu deneyimleri hakkında olumlu yorum yapmaktadırlar. *“Ben ameliyat oldum. Herhangi bir sorun yaşamadım. Eskisinden daha iyi durumdayım şu an. Aradan 10 sene geçmiştir.”*, *“Ben oldum vallahi billahi iyiyim. Bu doktor çok iyi, bunda oldum ne oturuyorum ne uzanıyorum ne yatıyordum. Ağrı sağ bacağımı perişan etmişti. Ben oldum 15 gün oldu şükür ağrı yok.”*, *“Ben 5 yıl önce doktor beyin anlattığı ameliyatı oldum ertesi gün kalktım, rahatça yürümeye başladım. Hastaneye geldiğimde ayağımın üzerine basamıyordum, doktoruma minnettarım.”* şeklindeki yorumlar cerrahi tedaviye yönelik yapılan olumlu dönütlere örnek teşkil etmektedir.

6.3.3. Fizik Tedavi

Tablo 4: Fizik Tedavi Yorum Dağılımı (Pozitif Tıp)

Bel fıtığına yönelik pozitif tıp tedavi yöntemlerinde biri olan fizik tedavi ile alakalı, videoya toplam 10 adet yorum yapılmıştır. Bu yorumlardan 4 adeti fizik tedavi ile ilgili, kullanıcılardan ya da videodaki konuşmacı doktordan bilgi edinmek amacıyla yapılmıştır. Fizik tedavi alıp işe yaramadığını dile getiren bir başka kullanıcıya *“Düzeldiniz mi? Patlamış fıtık mı?”* şeklinde soru sorarak fizik tedavi ile ilgili bilgi edinmek istemiştir.

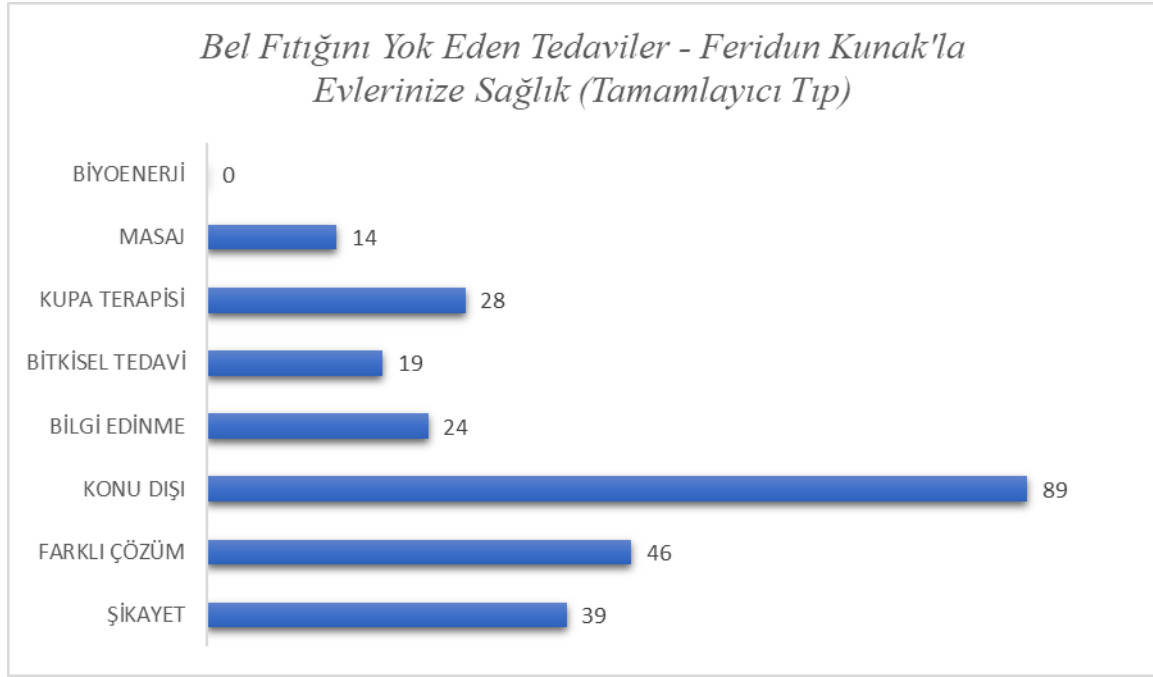
“Valla kardeşim sana önerim önce fizik tedavi ol kesinlikle. Tabi ki bu doktor gözetiminde olmalı. Doktorla baktınız iyileşmedi Ameliyat olursun o zaman ama önce denemen gerek.” şeklinde bir yorum yapan kullanıcı fizik tedavi yöntemini bir başka kullanıcıya önermektedir. Fizik tedaviyi bel fıtığına bir çözüm olarak öneren yorum sayısı 3’tür.

Fizik tedavi yöntemini deneyimleyen ve olumsuz dönüt şeklinde yorum yapan kullanıcıların sayısı 3’tür. Bu kullanıcılar fizik tedavinin bel fıtığı tedavisinde işe yaramadığını ifade eden yorumlarda bulunmuşlardır. Bu kategori de yapılan yorumlardan bir tanesi *“Hocam benim de belim tam 5 ay oldu, bir türlü iyileşemedim. Fizik tedavi oldum işe yaramadı. Beyin sinir cerrahisine gittim, 15 günlük iğne yazdı, o da yaramadı.”* şeklindedir. Bu videonun altındaki yorumlarda, fizik tedavi yöntemini bel fıtığı tedavisinde olumlu dönüt şeklinde ifade eden bir yoruma rastlanılmamıştır.

6.3.4. Yatak İstirahati

Bu kategoride yapılan yalnızca 2 yorum mevcuttur. Yorumlardan bir tanesi bel fitiğinde yatak istirahatinin işe yaramadığını ifade etmektedir. Diğer yorumda ise yatak istirahati bir kullanıcı tarafından başkalarına önerilmekte ve bel fitiği için bir çözüm olarak ifade edilmektedir. Bu yorum, “*yatak istirahati... pek çok doktorun söylediği ama vermediği.*” şeklindedir.

6.4. Tamamlayıcı Tıp Örnek Videosuna Yapılan Yorumlar

Tablo 5: Tamamlayıcı Tıp Video Yorumları Dağılımı

Tamamlayıcı tıp örnek videosu içinde barındırdığı temalar (*Bitkisel Tedavi, Kupa Terapisi, Masaj ve Biyoenerji*) çerçevesinde incelenmiştir. 259 yorumun incelendiği videoda en çok yorum sayısı konu dışı yorumlardan oluşmaktadır. Toplam 89 yorumun olduğu bu kategoride kullanıcılar araştırma konularının dışında yorumlarda bulunmuşlardır. Bu yorumlardan bazıları; “*Kameramanın gülüp durması profesyonelliği yitirmiş, zaten yoktu da.*”, “*inanamıyorum şöyle şeylere ya*”, “*Âmin*”, “*hanumefendi neden mikrofon tutuyor? yaka mikrofonu zaten var.*” şeklindedir. Videodaki konuşmacının bel fitiği tedavisine yönelik olarak önerdiği biyoenerji ile ilgili herhangi bir yorum yapılmamıştır.

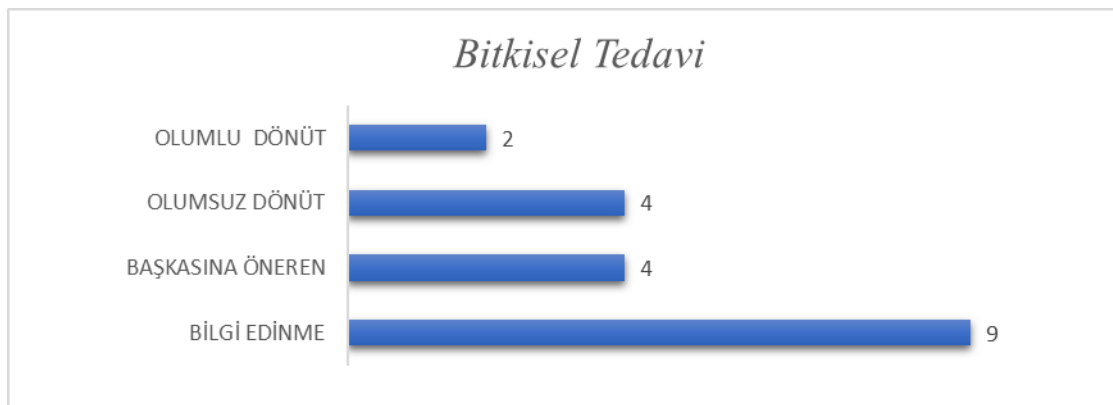
Videoya yapılan yorumların 46 adedini farklı çözüm önerileri oluşturmaktadır. Yani kullanıcılar tarafından, videodaki konuşmacının bel fitiği tedavisinde önerdiği yöntemlerin dışında bir tavsiye verilmiştir. “*Belinizi sakatlayacaksınız. Bu sahtekarı adam yerine koymayın. Doktora gidin bu adam şarlatan.*”, “*Selam hocam bilgilerinize sonsuz saygım var. Bu kupa işinde benim bir teknik önerim var, bunu hacamat için kullanılan vakum pompası ile yapsanız bence daha kolay olur. Bir de benim geliştirdiğim icatlar, buzdolabı motorundan yapmış olduğum vakum pompası var. Kullandığın kupanın ebadı ne olursa olsun çok güçlü çekiyor, hani böyle bir şey kullanırsanız sizin için daha kolay olur diye düşünüyorum. İsterseniz ben yapıp size gönderebilirim*”, “*Fıtıklara algoloji çözüm*

oluyor. 80 yaşındaki annemin düşme sonucu belinde fitik patlamıştı. Aldığımız hizmetten çok memnun kaldık. (Maltepe üniversitesi)” şeklindeki yorumlar bu kategorideki örneklerden bazılarıdır. Yorumlardan anlaşılacağı üzere bu kategorideki çözüm önerilerinin bazıları videodaki uygulayıcıya, bazıları da bel fitiği rahatsızlığı olanlara verilmiştir. Yorumların bazıları pozitif tıp yöntemlerini çözüm olarak önermektedir.

Videoya yapılan 39 yorumu kullanıcıların şikayetleri oluşturmaktadır. Kullanıcılar “Hocam bana da bel fitiği dedi doktor. İğne ilaç kullandım ama sağ bacağım çok ağrıyor. Ayakta duramıyorum, yürüyemiyorum hocam. Ne yapsam bilmiyorum, sana soruyorum.”, “Hocam mr sonucunda dış fitik çıktı. Sol ayağım da dizime kadar çok ağrım var. Tedavi önerinizi bekliyorum. Saygılar.”, “selam hocam bende de bel fitiği var dediler. Bir de benim sol göğsüm çok ağrıyor. Acil cevap istiyorum, ne yapabilirim?” şeklindeki yorumlarla şikayetlerini dile getirmiş ve çözüm önerileri ricasında bulunmuşlar. Bu yorumlardan anlaşıldığı üzere bazı kullanıcılar doktora muayene olmuşlar, ancak pozitif tıp tedavi yöntemleri dışında bir çözüm arayışına girmişlerdir.

Yorumlardan 24 adedi bilgi edinmek amacıyla yapılmıştır. Kullanıcılar rahatsızlıkları hakkında hem videodaki konuşmacıdan hem de yorumlarda bulunan diğer kullanıcılardan bilgi edinmeye çalışmışlardır. Bu kategoride bilgi edinme tarzında olan yorumlar videodaki temalarını kapsamayan türdedir. Örneğin “Rica etsem nerede hacamat yaptırdınız yazar mısınız? Ben İstanbul’da oturuyorum. Size de çok geçmiş olsun.” gibi bir yorumda bir kullanıcı videodaki tedavi yöntemlerinin dışında olan hacamat hakkında bilgi edinmek istemiştir. Bilgi edinme türündeki yorumların bazıları pozitif tıp tedavi yöntemleri hakkında da olabilmektedir. “Ameliyat oldu mu şu an durumu nasıl?” şeklinde yorum yapan bir kullanıcı, başka bir kullanıcıdan cerrahi tedavi hakkında bilgi edinmek istemektedir. “Çok geçmiş olsun ben yeni ameliyat oldum. Ağrılarım gitti ama belimde kayma olmasına rağmen platin takılmadı. Sence bu hafif kayma geçer mi? Çelik korse takıyorum.” şeklindeki yorumuyla bir kullanıcı cerrahi tedaviden sonra yaşadığı sorun hakkında bilgi edinmek istemiştir.

6.4.1. Bitkisel Tedavi

Tablo 6: Bitkisel Tedavi Yorum Dağılımı (Tamamlayıcı Tıp)

Tamamlayıcı tıp tedavi yöntemlerinden olan ve videodaki konuşmacının sıklıkla önerdiği bitkisel tedavi yorumlarının dağılımı yukarıdaki tabloda verilmiştir. 19 adet yorum yapılan bu kategoride, kullanıcılar 9 yorumla bel

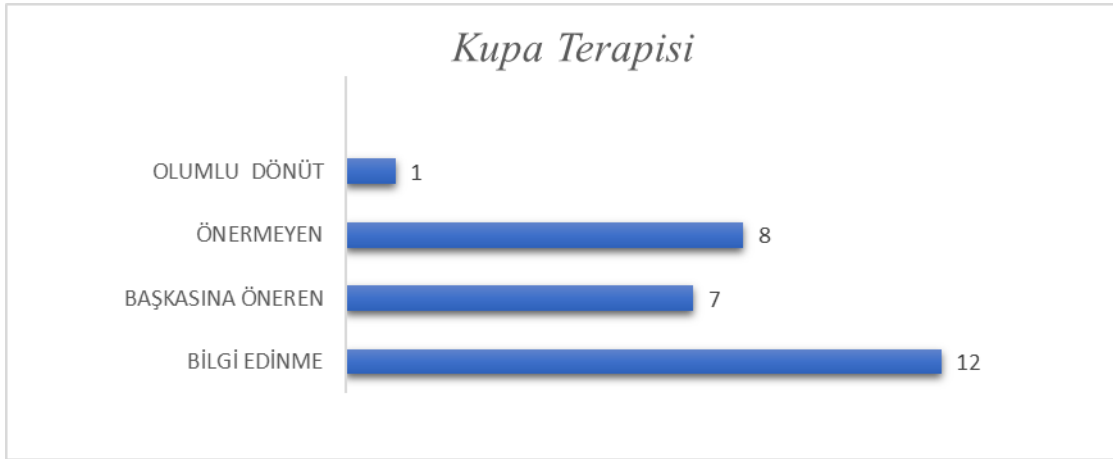
fitiğine bitkisel tedaviler çerçevesinde bir çözüm arayışında bulunmuşlardır. Kullanıcıların yaptığı “*Sadece saf zeytin yağı olsa olmaz mı?*”, “*Kuyruk yağı ve diğer yağları sürüp 1 hafta bekleyecek miyiz? Lütfen yapılışını detaylı yazar mısınız? Şimdiden teşekkür ederim, saygılarımla.*”, “*Susam yağı da katabilir miyiz?*” gibi yorumlar bel fitiğine yönelik bitkisel tedavi hakkında bilgi edinmek amacıyla yapılmıştır.

Bitkisel tedavi ile ilgili yapılan yorumların 4 adedinde kullanıcılar bir başkasına bu tedaviyi önermektedir. “*Zeytin yağıyla düzenli olarak masaj yapın. Ama omurganın direk üzerine değil. Çünkü omurga kemiklerinin arasında diskler var onları yırtabilirsiniz. 2 parmak mesafeyle masaj yapın çok bastırmadan. Hatta yağın içerisine çörek otunu dövüp koyun. Bu şekilde uygulayın. Allah'ın izniyle yaşamınızı daha rahat sürdürürsünüz. Ben yıllardır bel fitiği olan annem için bu şekilde uygulama yapıyorum.*”, “*Sana bir tavsiyede bulunacağım bel fitiğini kesin yok ediyor. Uygulama şekli dermarolle ile fitik olan bölgeye 5 dakika sürüyorsun, ondan sonra kantaron yağını süreceksin, sarı veya kırmızı kantaron fark etmez. Bu uygulamayı 2 günde 1 yapacaksın. 2 haftaya hiçbir şeyin kalmaz. Dermarolle nedir bilmiyorsan açıklayayım, dermarolle saçta uyguladığımız küçük iğneler şeklinde bir alettir. İnternet üzerinden 1 mm olan sipariş verebilirsin.*” şeklinde yorumlardan bazı kullanıcıların bitkisel tedavi yöntemlerini bir başka kullanıcıya önermektedir.

Bel fitiğine yönelik bitkisel tedavi yöntemlerini deneyimleyip olumsuz şekilde dönüt veren kullanıcı sayısı 4'tür. “*Hiçbir yağ, bel fitiğini yok etmiyor.*”, “*Böyle bir yağ yok. İnsanları kandırma, Allah'ın tokadını yersin bir gün.*” şeklindeki yorumlardan anlaşılacağı üzere bitkisel tedaviyi deneyimleyen bu kullanıcılar, bitkisel tedavinin kendilerinde işe yaramadığı yönünde olumsuz dönüt olarak yorumda bulunmuşlardır.

Bitkisel tedaviyi bel fitiğini tedavi etmek üzere kullanıp olumlu şekilde dönütte buldukları yorum sayısı yalnızca 2'dir. Yapılan 2 yorum şu şekildedir; “*Ben 21 senedir çekiyorum bu ağrıyı. Ama son 5 yıldır ağrılarım kesildi hacamat yaptım ve kuyruk yağını eritip 1 gün bekletin. Sonra zeytinyağı, sarı kantaron yağı ve çörek otu yağı ile karışım yapıp belinize sürün ve en az 1 hafta dursun. Senede bir defa ya hacamat yapın ya da kan verin. Allah'ın izniyle geçecek o ağrılar. Selam ve dua ile.*” ve “*Bende de patlamış dedi doktor. Olmadım ameliyat. Araştırdım aslında patlamış fitik tedaviye daha yatkın. Egzersiz, yürüyüş, yüzme, kendimi ardıç yağı ile masaj yaparak minimuma indirdim ağrıları Allah'ın izni ile.*” Bu iki yorumda kullanıcılar bitkisel tedavinin bel fitiği tedavisinde işe yaradığını ifade etmişlerdir.

6.4.2. Kupa Terapisi

Tablo 7: Kupa Terapisi Yorum Dağılımı (Tamamlayıcı Tıp)

Tamamlayıcı tıp örnek videosunda bel fıtığı tedavisine yönelik yöntemlerden bir tanesi de kupa terapisi. Bu yöntem hakkında yapılan yorum sayısı 28'dir. Bu kategorideki yorumların 12 adedini kupa terapisi ile ilgili bilgi edinme amaçlı yorumlar oluşturmaktadır. “Kupa kaç kere yapılacak? Gün aşırı mı, ayda bir kere mi? Fazla yaparsak zararı olur mu, o nedenle bilgi almak istedim hocam. Teşekkürler.”, “Hocam boyun bel fıtıklarım var her gün hastayım ağrılarım artıyor. Bir de riskli bölgede bunu kupa yapsam rahatlar mıyım? Teşekkür ederim” şeklindeki yorumlarla kullanıcılar kupa terapisi hakkında bilgi edinmek istemişlerdir.

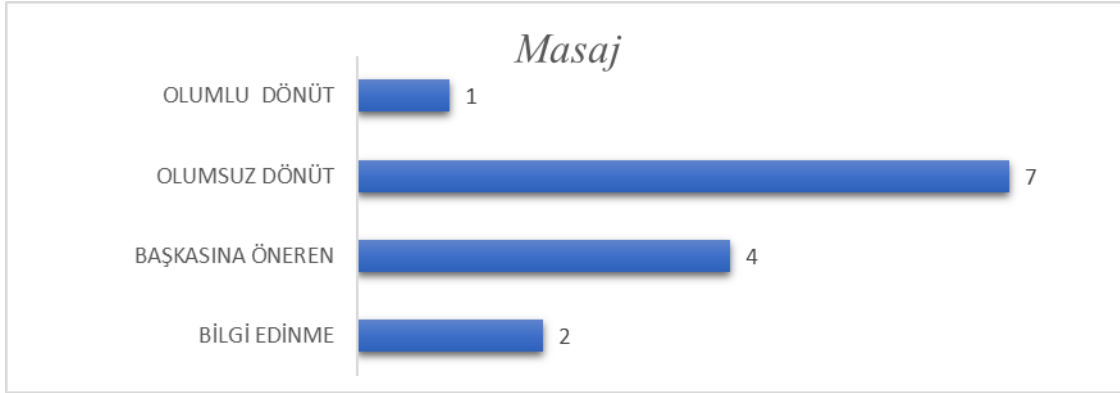
Kupa terapisini başkasına tavsiye eden yorum sayısı 7'dir. Bu yorumlarda kullanıcıların kupa terapisini deneyimleyip deneyimlemediği bilinmemektedir. Ancak “Düzenli olarak yapılırsa günde 1 kez yeterli gelir”, “Ufacık bir kupa müdahalesiyle bir şey olmaz. Esas oraya kan gelmesi lazım. O da bu müdahaleyle yapılıyor. Doğrudur” gibi yorumlarda kupa terapisi bel fıtığına kullanıcılar tarafından bir çözüm olarak önerilmiştir.

Kupa terapisini deneyimlemiş ya da deneyimlememiş kullanıcıların olumsuz dönüt şeklinde yaptığı yorum sayısı 8'dir. Bu 8 yorumda kullanıcılar bel fıtığı tedavisinde kupa terapisi yönteminin işe yaramadığını ya da yaramayacağını ifade etmişler ve diğer bel fıtığı mağdurlarına önermemişlerdir. “Kupa yaptırın da ayağa qaxa bilmirəm günlərcə (kupa terapisi yaptırdım, ayağa kalkamıyorum günlerdir)”, “Fıtıklı bölgeye kupa tutulmaz. Disk zaten dışarı taşmış. Kupa, o dışarı taşan diski daha da dışarı çekiyor. O yüzden kişiyi daha kötü yapar.”, “Bununla tedavi olsaydı doktor boşuna hastanede hasta bakardı. Geçici rahatlama bu sadece. Aksine bel fıtığında bardak çekmek iyi değildir.” şeklindeki yorumlarda kullanıcıların kupa terapisini bel fıtığı tedavisinde önermedikleri anlaşılmaktadır.

Kullanıcılar bel fıtığı tedavisi için kupa terapisini araştırmakta, bilgi edinmek istemekte ve önerildiğini görmektedir. Ancak kupa terapisi hakkında olumlu yorum sadece 1'dir. Kupa terapisi kategorisinde 12 bilgi edinme, 7 kez tavsiye edilme yorumu olmasına rağmen olumlu dönüt şeklinde sadece 1 yorum bulunmaktadır. “Allah razı olsun inşallah hocam. Ben tutuldum, kalkamadım. İki

gün sonra bunu yaptık 5 kibritle. Biraz acıttı ama ertesi gün ayağa kalktım, çok faydalı. Teşekkürler hocam.” şeklindeki yorum bu kategorideki tek yorumdur.

6.4.3. Masaj

Tablo 8: Masaj Yöntemi Yorum Dağılımı (Tamamlayıcı Tıp)

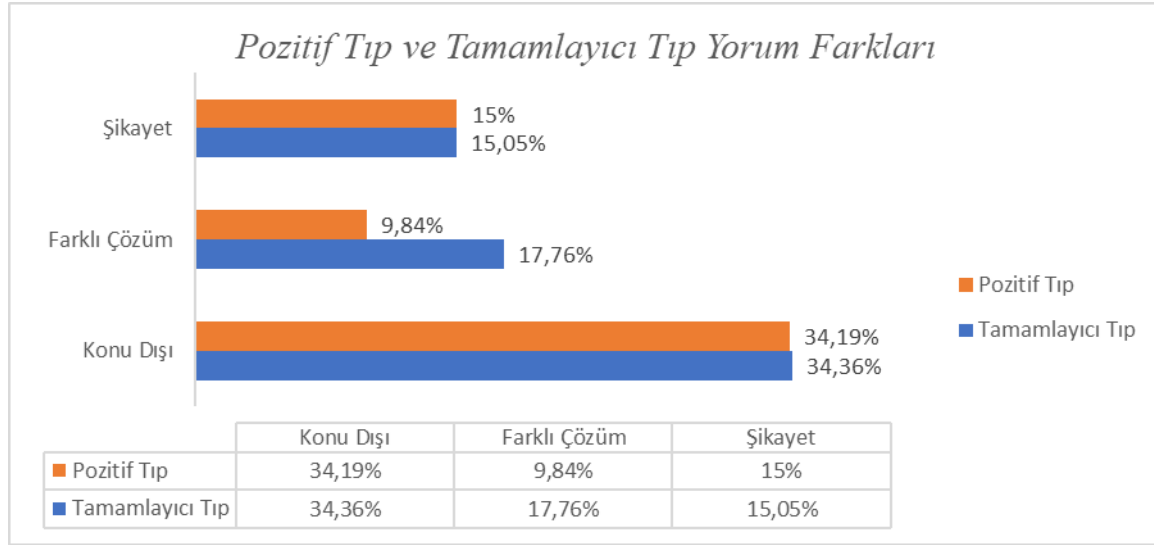
Tamamlayıcı tıp örnek videosu altına, videodaki konuşmacıya göre bel fıtığı tedavi yöntemlerinden biri olarak geçen masaj tekniği ile ilgili toplam 14 yorum yapılmıştır. Bu yorumların 2 adedini masaj tekniği hakkında bilgi edinme amaçlı yorumlar oluşturmaktadır. Kullanıcılar, *“Hocam bu yöntem geçici mi kalıcı mı?”* ve *“Zeynep Hanım merhaba ben de bu deritten mustaribim. Ameliyat olmak istemiyorum. Bu dediğiniz masajları nerde yaptırabiliriz? Teşekkürler.”* şeklinde yaptığı bu 2 yorumla masaj tekniği hakkında bilgi almak istediklerini ifade etmişlerdir.

“Mutlaka iyi bir masaj yaptırın bir masöze”, “Derin doku masajı yaptırın, 6 seansta hafifleyin”, “Nerde yaşıyorsunuz mutlaka derin doku masajı yaptırın. İnternette bölgenizde araştırın” gibi sayısı 4’ü bulan yorumlarda ise kullanıcılar masaj tekniğini bir başkasına önermektedirler. Ancak bu öneri yorumlarında bulunanların masaj tekniğini deneyip deneyimlemediği bilinmemektedir.

Masaj tekniğini bel fıtığı tedavisinde işe yaramadığını ifade eden yorum sayısı 7’dir. Bu kullanıcılar masaj tekniğini deneyimlemişler ve tamamlayıcı tıp örnek videosu altına olumsuz dönüt şeklinde yorumlarda bulunmuşlardır. Yorumlardan bazıları şu şekildedir; *“Yıllarca bu tarz şeyler yaptık. Daha da çoğaldı ağrı. Ameliyat oldum yeni doğmuş gibiyim. Mesele sinirin omurda sıkışması”, “Kardeşim ben 3 defa gittim bu şekilde yapıldı. Hiç faydası olmuyor eninde sonunda ameliyat oldum başka çaresi yok inanın.”*

Masaj tekniğinin işe yaradığını, deneyimlemiş bir kullanıcı tarafından onaylandığını gösteren yorum sayısı yalnızca 1’dir. Masaj tekniğinin bel fıtığı tedavisinde işe yaradığını ifade eden yorum, *“Bel fıtığı olan birine bu tarz ağır hareketleri ilk seansta fazla. Bedene yüklenerek yapılmamalı çok tehlikeli”* şeklindeki yorumu *“Yıllardır yapıyorum”* biçiminde cevap olarak yazılmıştır.

6.5. Pozitif Tıp ve Tamamlayıcı Tıp Videolarının Yorumlarındaki Farklar

Tablo 9: Pozitif Tıp ve Tamamlayıcı Tıp Örnek Videolarının Yorum Farkları

Çalışmanın bu kısmında Pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp video örneklerinin altındaki yorumlar karşılaştırılarak incelenmiştir. Her iki videoya yapılan, kullanıcıların şikayetlerini ifade ettikleri yorumlar pozitif video örneğinde 15%, tamamlayıcı tıp örneğinde ise 15,05% şeklinde gerçekleşmiştir. Bu yorumların yakın çıkması, kullanıcıların her iki videoda bahsedilen tedavi yöntemlerine açık olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Kullanıcılar hem pozitif tıp tedavi yöntemlerini öneren videoda hem de tamamlayıcı tıp yöntemlerini öneren videolarda bel fıtığına çözüm aramaktadırlar. Kullanıcıların bel fıtığı ile ilgili şikayetlerini dile getirdikleri yorumlar incelendiğinde, kullanıcılar için tedavi yönteminin pozitif tıp ya da tamamlayıcı tıba ait olmasının önemli olmadığı değerlendirilebilir. Kullanıcıların sağlık sorunlarına pozitif ya da tamamlayıcı tıp paralelinde çok yakın oranlarla çözüm arayışında oldukları görülmektedir. Diğer bir ifadeyle her iki tedavi yaklaşımı da sağlık hizmeti alanlar tarafından eşit oranlarda tercih edilmektedir.

Video içerisinde bahsedilen tedavi konu dışı yorumlar hesaplandığında; pozitif tıp video örneği altına yapılan konu dışı yorum sayısı 34,19%, tamamlayıcı tıp örnek videosuna yapılan konu dışı yorum sayısı ise 34,36%'dır.

Örnek videoların yorumları incelendiğinde, pozitif tıp örnek videosu altına kullanıcılar tarafından yazılan farklı bir çözüm öneren yorumların sayısı hesaplandığında tüm yorumların 9,84%'üne tekabül etmektedir. Bu yorumların niteliği çalışmanın önceki başlıklarında anlatılmaktadır. Tamamlayıcı tıp örnek videosu altına yapılan farklı çözüm önerme yorumlarının oranı ise 17,76% olarak çıkmaktadır. Dolayısıyla çözüm önerilerinde bulunulan yorumlarda göze çarpan önemli bir farklılık söz konusudur. Bu durumda, kullanıcıların pozitif tıp yöntemleri aleyhine farklı çözüm önerisi daha az yaptıkları ortaya çıkmaktadır. Kullanıcılar, tamamlayıcı tıp videosu altına yaptıkları yorumlarda daha fazla farklı çözüm önerisinde bulunmuşlardır. Bu oranlara göre; pozitif tıp tedavi yöntemleri kullanıcılar arasında daha kabul görmüştür değerlendirilebilir. Pozitif tıbbın ortaya koyduğu tedavi yöntemleri tamamlayıcı tıba

göre tedavi açısından daha olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bu da hastaların mevcut tedavi yöntemlerini tamamlayıcı tıbbi göre daha yeterli bulmasına ve yeni çözüm arayışlarına girmemesine neden olmaktadır.

Sonuç

Bulgular incelendiğinde, *Youtube* platformunda bel fıtığı tedavisi arayan kullanıcıların tercihlerinin pozitif tıp tedavi yöntemleri yönünde olduğu görülmektedir. Pozitif tıp videoları altında yapılan yorumlarda, belirtilen tedavi yöntemlerine yönelik olumlu ifadelerin belirgin bir şekilde yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Kullanıcılar hem pozitif tıp hem de tamamlayıcı tıp yöntemlerini içeren videolarda benzer oranlarda bel fıtığı tedavisi hakkında bilgi aramaktadırlar. Özellikle, bel fıtığı şikayetlerini dile getiren kullanıcılar arasında tedavi yönteminin pozitif tıp veya tamamlayıcı tıp olmasının öncelikli bir etken olmadığı görülmüştür. Kullanıcılar, her iki yöntemi de değerlendirerek çözüm arayışında bulunmaktadır. Ancak, dikkat çeken bir nokta ise tamamlayıcı tıp videoları altında yapılan yorumlarda daha fazla farklı çözüm önerisi olduğudur. Bu durumda kullanıcıların tamamlayıcı tıp yöntemlerine, pozitif tıp yöntemlerine nazaran daha mesafeli oldukları çıkarımı yapılabilir. Öte yandan, pozitif tıp videoları altında yapılan yorumlarda konu dışı yorumların oranı ile tamamlayıcı tıp videoları altındaki oranlar arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir.

Sonuç olarak, bel fıtığı tedavisi arayan kullanıcıların büyük bir kısmının pozitif tıp yöntemlerine daha fazla ilgi gösterdiği ve bu yöntemlerin genel olarak daha kabul gördüğü sonucuna varılabilir. Ancak, tamamlayıcı tıp yöntemleri de önemli bir yer tutmaktadır ve kullanıcılar arasında çeşitli alternatiflerle değerlendirilmektedir. Bu sonuçlar, sosyal medya platformlarının sağlıkla ilgili konularda kullanıcı tercihlerini etkileyen bir rol oynadığını göstermektedir.

Gelecekteki çalışmalar için sosyal medyadaki sağlık paylaşımlarını ele alırken kullanıcıların profilleri üzerinde daha derinlemesine bir analiz yapılması önerilebilir. Yaş, cinsiyet, coğrafi konum gibi demografik faktörlerin sağlık tercihleri üzerindeki etkisi anlaşılabilir, hedef kitlelere yönelik daha etkili içerik stratejileri oluşturulabilir. Farklı sosyal medya platformları arasındaki kullanıcı tercihleri ve etkileşim farklılıkları incelenebilir.

Kaynakça

- Afful-Dadzie, E., Afful-Dadzie, A., & Egala, S. B. (2021). Social Media in Health Communication: A Literature Review of Information Quality. *Health Information Management Journal*, 20(10), 15. <https://doi.org/10.1177/1833358321992683>
- Alter, A. (2017). *Irresistible: The Rise of Addictive Technology and The Business of Keeping Us Hooked* (1. bs). Penguin Press.
- Ambrose, T. (2022). Doctors Could Soon Face Action Over 'Misleading' Social Media Posts. <https://www.theguardian.com/uk-news/2022/apr/26/doctors-who-mislead-on-social-media-could-soon-face-regulatory-action>. (19.10.2023)
- Amedie, J. (2015). The Impact of Social Media on Society. *Pop Culture Intersections*, 2, 1-20.

- Apuke, O. D., & Omar, B. (2021). Social Media Affordances and Information Abundance: Enabling Fake News Sharing During the COVID-19 Health Crisis. *Health Informatics Journal*, 2. <https://doi.org/10.1177/14604582211021470>
- Arpacı, Ö. (2021). Sağlık Bakanlığı Tarafından Kabul Edilen Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları ve Bunların Hukuka Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(2), 1248-1251. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.998230>
- Chen, J., & Wang, Y. (2021). Social Media Use for Health Purposes: Systematic Review. *Journal of Medical Interest Research*, 23(5), 16. <https://doi.org/10.2196/17917>
- DiFonzo, N., & Bordia, P. (2007). *Rumor Psychology Social and Organizational Approaches*. American Psychological Association.
- Hill, A. (2023). Social Media Triggers Children to Dislike Their Own Bodies, Says Study. <https://www.theguardian.com/society/2023/jan/01/social-media-triggers-children-to-dislike-their-own-bodies-says-study>. (19.10.2023).
- Işık, G. Ç., Aytar, H., Çevik, Y., Emektar, E., & Balıkcı, H. (2019). The Impact of Social Media News on the Health Perception of Society. *Annals of Medical Research*, 26(11), 2578. <https://doi.org/10.5455/annalsmedres.2019.09.514>
- Kanchan, S., & Gaidhane, A. (2023). Social Media Role and Its Impact on Public Health: A Narrative Review. *Cureus*, 15(1). <https://doi.org/10.7759/cureus.33737>
- Li, H., & Sakamoto, Y. (2014). Social Impacts in Social Media: An Examination of Perceived Truthfulness and Sharing of Information. *Computers in Human Behavior*, 41, 285-286. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2014.08.009>
- Lim, W. M. (2016). Social Media in Medical and Health Care: Opportunities and Challenges. *Marketing Intelligence & Planning*, 34(7), 26. <http://dx.doi.org/10.1108/MIP-06-2015-0120>
- OhHyun Jung Oh, H. J., & Lee, H. (2019). When Do People Verify and Share Health Rumors on Social Media? The Effects of Message Importance, Health Anxiety, and Health Literacy. *Journal of Health Communication*, 2. <https://doi.org/10.1080/10810730.2019.1677824>
- Palys, T. (2008). Purposive sampling. In L. M. Given (Ed.) *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. (Vol.2). Sage: Los Angeles, pp. 697-8.
- Primack, B. A., Shensa, A., Sidani, J. E., Whaitte, E. O., Lin, L. Y., Rosen, D., Colditz, J. B., Radovic, A., & Miller, E. (2017). Social Media Use and Perceived Social Isolation Among Young Adults in the U.S. *American Journal of Preventive Medicine*, 53(1), 1-2.
- Somer, P., & Lutz-Vatanoğlu, E. E. (2017). Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği'nin Hukuki ve Etik Açısından Değerlendirilmesi. *Anadolu Kliniği*, 22(1), 60. <https://doi.org/10.21673/anadoluklin.284478>

- Verma, G., Bhardwaj, A., Aledavood, T., Choudhury, M. D., & Kumar, S. (2022). Examining the Impact of Sharing COVID-19 Misinformation Online on Mental Health. *Nature Scientific Reports-Nature Portfolio*, 12(8045), 7. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-11488-y>
- Wu, T. (2017). *The Attention Merchants: Epic Struggle to Get Inside Our Heads* (1. bs). Atlantic Books.
- Zeeni, N., Kharma, A. J., & Mattar, L. (2021). Social Media Use Impacts Body Image and Eating Behavior in Pregnant Women. *Current Psychology*, 8. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01848-8>
- Zsila, A., & Reyes, M. E. S. (2023). Pros & Cons: Impacts of Social Media on Mental Health. *BMC Psychology*, 11(201).
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism-The Fight For a Human Future at the New Frontier of Power* (1. bs). Hachette Book Group.

İlköğretim Kademesinde Çocuğu Olan Ebeveynlerin Beslenme Bilgi Düzeyinin Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi: Aksaray Örneği*

 Mehmet CAN*

* Dr. Öğr. Üyesi,
Aksaray Üniversitesi,
mehmet23can@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-7985-4126

** Yüksek Lisans Öğrencisi,
Aksaray Üniversitesi,
m.akgun68@hotmail.com
ORCID: 0009-0001-8322-7643

Gönderilme/ Received

29.02.2024

Kabul Tarihi/ Accepted

29.03.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

 Murat AKGÜN**

Öz

Beslenme, canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri ve gelişebilmeleri için çevrelerinden aldıkları besin ve yiyecekleri kullanmalarına denir. Bireylerin gereksinim duydukları besin maddelerini yeterli ve dengeli oranda almaları sağlıklı beslenmeyi sağlar. Bireyin sağlıklı bir şekilde beslenebilmesi, yeterli ve dengeli beslenme ile ilgili bireysel bilgi düzeyine bağlı olarak değişebilmektedir. Ancak söz konusu çocuklar olduğunda, çocukların beslenmesinin birinci derecede ailelerin sorumluluğunda geliştiği gerçeğinden hareketle, çocukların sağlıklı bir şekilde beslenebilmesi ebeveynlerinin bilgi düzeylerine bağlı olarak değişmektedir. Bu çalışma ilköğretim kademesinde çocuğu bulunan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeyini demografik değişkenler çerçevesinde karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmaya Aksaray'da İlkokul ve Ortaokul seviyesinde çocuğu bulunan 395 ebeveyn katılmıştır. Yetişkinler için geliştirilmiş olan Beslenme Bilgi Düzeyi ölçeğinin kullanıldığı çalışmada, ebeveynlerin beslenme bilgi düzeylerinde cinsiyet, gelir durumu, eğitim durumu, medeni durum, ailedeki çocuk sayısı, çalışma durumu ve beslenme eğitimi aldığı yer değişkenine göre anlamlı farklılıklar görülürken, yaş, beslenme eğitimi alma durumu ve beslenme eğitimi alma isteği değişkenleri açısından anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Çocukların sağlıklı ve dengeli beslenmesinde etkili olan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeyleri açısından oluşan farklılıkların minimize edilmesi ve beslenme bilgi düzeylerinin önemli ölçüde artırılabilmesini sağlamak amacıyla özellikle Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve İlde bulunan ilgili kurum ve kuruluşların ilgili çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Ayrıca kayda değer bulguların görüldüğü boşanmış ailelere ve erkeklere gerekli planlamalar doğrultusunda eğitimler verilip erken yaşta farkındalıklar yaratılabileceği, sağlıklı ve bilinçli bir toplum oluşturulabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beslenme, Bilgi düzeyi, Demografik, İlköğretim, Ebeveyn.

*Bu çalışma Aksaray Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 28.02.2024 tarihli ve 2024/01-16 sayılı kararı çerçevesinde çalışma etik açıdan uygun bulunmuştur.

This study was found ethically appropriate within the framework of the decision of Aksaray University Human Research Ethics Committee dated 28.02.2024 and numbered 2024/01-16.

**Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. Benzerlik tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No similarity detected.

***Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.

****Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Authors' contribution rates in the study are equal.

*****Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Kaynak gösterme / To cite this article: Can, M. & Akgün, M. (2024). İlköğretim Kademesinde Çocuğu Olan Ebeveynlerin Beslenme Bilgi Düzeyinin Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi: Aksaray Örneği. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 182-195. doi: 10.59534/jcss.1445170

Examining the Nutrition Knowledge Level of Parents with Primary School Children According to Demographic Characteristics: Aksaray Example

 Mehmet CAN*

 Murat AKGÜN**

* Asst. Prof. Dr
Aksaray University,
mehmet23can@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-7985-4126

** MA Student,
Aksaray University,
m.akgun68@hotmail.com
ORCID: 0009-0001-8322-7643

Gönderilme/ Received

29.02.2024

Kabul Tarihi/ Accepted

29.03.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Abstract

Nutrition refers to the use of nutrients and food by living things from their environment in order to survive and develop. Healthy nutrition ensures that individuals receive the nutrients they need in sufficient and balanced amounts. The ability of an individual to eat healthily may vary depending on the individual's level of knowledge about adequate and balanced nutrition. However, when it comes to children, considering the fact that children's nutrition is primarily the responsibility of their families, the healthy nutrition of children varies depending on the knowledge level of their parents. This study aims to reveal the nutritional knowledge level of parents who have children in primary school in a comparative manner within the framework of demographic variables. The survey technique, one of the quantitative research methods, was used in the study. 395 parents of primary and secondary school children in Aksaray participated in the research. In the study where the Nutrition Knowledge Level scale developed for adults was used, significant differences were observed in the nutrition knowledge levels of parents according to gender, income level, education level, marital status, number of children in the family, employment status and the place where they received nutrition education. No significant difference was found in terms of the variables of desire to receive nutrition education. In order to minimize the differences in the nutritional knowledge levels of parents who are effective in the healthy and balanced nutrition of children and to increase their nutritional knowledge levels significantly, especially the Ministry of Family Social Policies, the Ministry of National Education, the Ministry of Health and relevant institutions and organizations in the province should carry out relevant studies. In addition, it has been concluded that divorced families and men, where significant findings were observed, can be given training in line with the necessary planning, awareness can be created at an early age, and a healthy and conscious society can be created.

Keywords: Knowledge level, Demographics, Primary Education, Parents.

Giriş

Beslenme, bireyin yaşamını idame ettirebilmesi için gereksinim duyduğu en temel ihtiyaçlardan birisidir. İnsan vücudu için gereksinim duyulan besin maddeleri ise sağlıklı beslenmeyi sağlamaktadır (Karataş, 2004, s. 1). Sağlıklı beslenme, kişinin acıktığı zaman açlık duygusunu bastırmak için tükettiği yiyeceklerden ziyade sağlıklı büyüyüp gelişmesi ve hayatını devam ettirebilmesi için gerekli yiyeceklerin yeterli ve dengeli bir şekilde tüketilmesidir (Güven, 2010, s. 5). Günümüzde yeterli ve dengeli beslenmenin büyük oranda küreselleşmeden, ekonomik ve teknolojik gelişmelerden, kültürel faktörlerden, sosyal ve toplumsal değişimlerden etkilendiği bilinmektedir. Dolayısıyla bu faktörler, toplumun beslenme ve sağlık durumunu etkilemektedir (Sağlık Bakanlığı, 2019, s. 60-65).

Dünya'daki gıda sorunlarına baktığımızda genel itibariyle iki sorun göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki insanların yiyecek bulamamasından kaynaklı yetersiz beslenme iken diğeri ise gerek duyulandan daha az ya da çok yapılan dengesiz beslenmeden kaynaklanan problemlerdir. Her iki problem de aslında kişilerin sağlığını olumsuz etkilemektedir (Açıkgöz, 2006, s. 17). Yetersiz ve dengesiz beslenmeden kaynaklı olarak gelişmemiş toplumlarda kalıcı sağlık sorunları ortaya çıkarken, refah seviyesi yüksek olan gelişmiş toplumlarda ya da gelişmekte olan bazı toplumlarda ise obezite, kalp rahatsızlıkları gibi kronik rahatsızlıklar boy göstermektedir. Türkiye'de ise, ailelerin kalabalık bir yapıda olması, beslenme konusunda bireylerin yeterli bilgiye sahip olmaması ve diğer toplumsal ve çevresel faktörler, yetersiz ve dengesiz beslenme sorunlarının en önemli kaynakları arasında gösterilmektedir (Çelik, 2001, s. 54). En genel ifade ile bireylerin beslenme bilgi düzeyleri, toplumun beslenme alışkanlıklarını belirlemede ve sağlıklı olabilmelerinde önemli bir faktör olarak görülmektedir (Şanlier, 2005; Baysal, 2012; Karavuş vd., 1995, s. 35). Bireylerin beslenme bilgi düzeyleri de doğrudan çocuklarının beslenmesini etkilemektedir. Çocuklar beslenme ile ilgili alışkanlıklarını genel itibariyle okulundan, çevresinden ve ailesinden kazanmaktadır. İlköğretim kademesinde çocuğu olan başka bir ifade ile gelişim çağında çocuğu olan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeyleri, çocuklarının sağlıklı bir şekilde büyüebilmeleri ve hangi besinlerin onların gelişimleri için gerekli olduğunu öğrenmeleri önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu yaşlarda çocuklar, ebeveynlerinin bilgi düzeyleri çerçevesinde hayatlarını devam ettirmektedirler (Didyowski, 2018, s. 7-14).

Yetersiz ve dengesiz beslenmenin çocukların üzerindeki etkisinin azaltılabilmesi için ebeveynlerin beslenme bilgi düzeyinin analiz edilmesi ve bu çerçevede toplumların sağlıklı beslenme durumlarının belirlenmesi ulusal düzeyde gıda ve beslenme politikalarının geliştirilmesinde önemli bir adım olarak görülmektedir. Söz konusu politikaların geliştirilmesine katkı sağlayabilmek amacıyla bu çalışma İlköğretim düzeyinde çocukları olan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeylerini demografik değişkenler açısından analizini ve değerlendirilmesini içermektedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçların Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve ilde bulunan ilgili kurum ve kuruluşların ebeveynler vasıtasıyla beslenme hakkında daha sağlıklı ve bilinçli bireyler yetiştirme stratejilerinin belirlenmesinde önemli katkı sunacağı düşünülmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

Beslenme, sağlığı korumak ve yaşam kalitesini artırmak, vücudun ihtiyaç duyduğu besin maddelerini doğru miktarda ve doğru zamanda almasını sağlamak için yapılması gereken bilinçli bir eylemdir (Besler vd., 2015, s. 11). Bir başka tanıma göre beslenme, canlıların yaşamlarını devam ettirebilmeleri ve gelişebilmeleri için çevrelerinden aldıkları besin ve yiyecekleri kullanması olarak tanımlanmaktadır (Gökdemir, 2005). Genel anlamda beslenme, bireylerin büyümesi, gelişmesi, uzun, sağlıklı bir yaşam sürmesi için gerekli olan besin maddelerini özümseyip vücudunda kullanmakla ilgilidir (Ünsal, 2019, s. 1). Konuyla ilgili tanımlar incelendiğinde beslenme ile ilgili çok sayıda ifadeler yapılmış olsa da bu tanımların temelinde gıdaların ve beslenmenin insan fizyolojisindeki öneminden yola çıkarak aynı doğrultuda açıklamalar içerdiği görülmektedir.

Sağlıklı bir yaşam tarzı için önemli olan yeterli ve dengeli beslenme, vücudun ihtiyaçlarına göre besinlerin uygun miktarlarda ve çeşitlendirilerek tüketilmesini gerektirir (Besler vd., 2015, s. 11; Güven, 2010, s.13). Yeterli ve dengeli beslenme şekli bireye sağlıklı kilo yönetimi, beslenme şekline kaynaklı hastalıklara yakalanmanın minimize edilmesi ve ruh halinin iyileştirilmesi gibi birçok fayda sağlayabilir. Bir binayı inşa ederken tuğla, demir, kum, vb. diğer yapı malzemelerinin hepsine nasıl ihtiyaç var ise vücudumuzun da dengeli ve sağlıklı olması için tüm gıdaları belirli oranlarda alması önem arz etmektedir.

Vücudumuz için gerekli olan besin öğelerini orantısız olarak almamız bizi yetersiz ve dengesiz beslenmeye götürüp sağlıksız bir yaşam tarzına neden olabilir (Çekal, 2007, s. 64-74). Vücudun ihtiyaç duyduğu vitaminler ve mineraller eksik olduğunda, bağışıklık sistemi zayıflayabilir, gelişim bozuklukları ortaya çıkabilir hatta bireyler hastalıklara daha yatkın hale gelebilir (Güler vd., 2009; Tezcaner, 2001, s. 25). Ayrıca yetersiz ve dengesiz beslenme, enerji düzeyini, çalışma ve yaratıcılık seviyesini de düşürüp günlük aktivitelerimizi sürdürmemizi zorlaştırabilir (Besler vd., 2015, s. 13). Yetersiz ve dengesiz beslenmenin sebeplerine baktığımızda önemli ve etkin maddelerinden bir tanesi de beslenme bilgi düzeyi olarak göze çarpmaktadır (Güven, 2010, s.14).

Beslenme bilgisi, yaşam döngüsü boyunca besin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan ve sağlıklı beslenme alışkanlıklarını etkileyen önemli bir faktördür. Beslenme bilgisinin eksikliği veya yanlış beslenme bilgisi, çeşitli hastalıkların ortaya çıkmasına yol açabilmekte veya var olan hastalıkların ağırlaşmasına neden olabilmektedir (Ülker, 2021, s. 5; Didyowski, 2018, s. 7-14). Bireylerin beslenme bilgi durumları çocuklarının beslenmesini olumlu yada olumsuz etkileyebilir.

Çocuklar sosyal yaşamlarına aileleriyle başlarlar. Bu bir nevi gelenek olarak süregelen bir olgudur. Çocuklar yemek yeme alışkanlıklarını aile içinde geliştirirler. Bu açıdan aile, bireyin beslenme bilgi ve davranışlarını belirleyen en önemli yapı haline gelmektedir (Zembat vd., 2015, s. 415-424). Çocuklarının beslenmesinde ebeveynlerinin beslenme bilgi seviyeleri ise çocukların sağlığını etkileyebilmektedir.

Hayta ve Şanlıer (2007) geleceğin toplumunu şekillendirecek olan çocuklarda yetersiz beslenmenin tespit edilmesi ve beslenme eğitimi yoluyla beslenme eksikliklerinin giderilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yetersiz ve dengesiz beslenmeden en çok etkilenen gruplardan biri çocuklar olduğu için bireylere doğru ve dengeli beslenme bilincinin çocuk yaştan itibaren kazandırılması gerektiğini belirtmektedirler.

Özmert ve arkadaşları (2003) tarafından Ankara'da yapılan bir çalışma, anne eğitimini, aile gelir düzeyini ve baba eğitim düzeyini, çocukların yetersiz beslenme nedenleri arasında göstermektedir.

Onur ve ark. (2017) yaptıkları çalışmada yüksek eğitimli kadınların beslenme bilgi seviyelerinin düşük eğitimli kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Beslenme bilgisi yüksek olan kişilerin daha fazla sebze ve meyve tükettiği, daha az yağ tükettiği, sosyoekonomik düzeyleri arttıkça hayvansal ürün, rafine şeker ve yağ alımlarının arttığı görülmektedir.

Yine başka bir araştırmada ise kadınların beslenme bilgisi düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Eğitim seviyeleri yükseldikçe ve iyi sosyo-ekonomik durum varlığında bireylerin daha yüksek beslenme bilgisi seviyelerine ulaştığı gözlenmiştir (Spronk vd., 2014, s. 1714).

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Beslenme ile ilgili bilinen yanlış bilgilerden kaynaklı ortaya çıkan durumların çocukların üzerindeki etkisinin azaltılabilmesi için ebeveynlerin beslenme bilgi düzeyinin analiz edilmesi ve bu çerçevede toplumların sağlıklı beslenme durumlarının belirlenmesi ulusal düzeyde gıda ve beslenme politikalarının geliştirilmesinde önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu çalışma çocukların beslenmesinde etkili olan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeylerinin demografik değişkenler açısından incelenmesini amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde çalışmada ebeveynlerin beslenme bilgi düzeylerinin demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık gösterir mi? sorusuna cevap aranmıştır.

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Aksaray ilinde İlkokul ve Ortaokul seviyesinde çocuğu olan ebeveynler oluştururken, örneklemini ise 19 Mayıs İlkokulu ve 19 Mayıs Ortaokulu'nda çocuğu bulunan 516 anne ve babadan anketlere gönüllülük esasına göre katılım sağlayan 395 anket oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında elde edilmek istenen veriler 1-30 Mart 2024 tarihleri arasında toplanmıştır. Öte yandan bu çalışma için Aksaray Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 2024/01-16 protokol numaralı ve 28.02.2024 tarihli etik kurul onayı alınmıştır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma veri analizinde kullanılan anket formu, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik özelliklerini (doğum yılı, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çalışma durumu, gelir seviyesi, ailedeki çocuk sayısı, beslenme ile ilgili eğitim alım durumu ve eğitim almak isteyip

istemediği) belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Batmaz (2018) tarafından geliştirilmiş olan Yetişkinlerde Beslenme Bilgi Düzeyi (YETBİD) ölçeği kullanılmıştır. 5 'li Likert türünde derecelendirilen (1. Kesinlikle katılmıyorum.....5. Kesinlikle katılıyorum) Ölçeğinden oluşmaktadır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, yaptığımız araştırmada bulunan ebeveynlerin demografik özelliklerine göre frekans ve yüzde analizleri, anova ve t testleri analiz edilmiş ve tablo haline getirilip yorumlanmıştır.

Ebeveynlerin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, çalışma durumu, gelir seviyesi, çocuk sayısı, beslenme eğitimi alma durumu, eğitimi nereden aldığı ve eğitim almak isteme durumu değişkenine ilişkin yüzde ve frekans analizlerine yönelik bilgilere tablo 1 de yer verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Değişkenlere Yönelik Frekans ve Yüzde Analizi

Değişkenler	Frekans	Yüzde	
Yaşınız	18-24 yaş	19	4,8
	25-34 yaş	121	30,6
	34-44 yaş	195	49,4
	45-54 yaş	42	10,6
	55 yaş ve üzeri	18	4,6
Cinsiyet	Kadın	220	55,7
	Erkek	175	44,3
Medeni durum	Evli	367	92,9
	Boşanmış	28	7,1
Eğitim durumu	Okuryazar değil	20	5,1
	İlkokul	108	27,3
	Ortaokul	104	26,3
	Lise	95	24,1
	Üniversite	61	15,4
	Lisansüstü	7	1,8
Çalışma durumu	Çalışıyor	189	47,8
	Çalışmıyor	206	52,2
Ailenin gelir durumu	0-11499 arası	141	35,7
	11500-22999 arası	130	32,9
	23000-34499 arası	75	19,0
	35000 ve üzeri	49	12,4
Ailedeki çocuk sayısı	1 çocuk	19	4,8
	2 çocuk	108	27,3
	3 çocuk	161	40,8

	4 çocuk	62	15,7	
	5 çocuk ve üzeri	45	11,4	
Beslenme eğitimi alma durumu	Evet	58	14,7	
	Hayır	273	69,1	
	Kısmen	64	16,2	
Eğitim alınan yer	TV/Radyo/İnternet	34	8,6	
	Gazete/Dergi	7	1,8	
	Ders/Öğretmen	30	7,6	
	Aile/Arkadaş	36	9,1	
	Doktor	14	3,5	
	Diyetisyen	31	7,8	
	Diğer	66	16,7	
	Hiç almamış	177	44,8	
	Eğitim alma isteme durumu	Evet	170	43,0
		Hayır	225	57,0
	Toplam	395	%100	

Tablo 1’de toplamda 395 kişiden oluşan araştırma katılımcılarının demografik özelliklerine yönelik bilgiler yer almaktadır. Araştırmaya katılan kişilerin yaş durumlarına göre yüzde ve frekans dağılımına göz atıldığında, yüzde 49,4’lük oranla çoğunluğunun 35 ile 44 yaş aralığında olduğu, katılımcının en az olduğu ise yüzde 4,6’lık oranla 55 yaş üzerindeki kişiler olduğu görülmektedir. Araştırma grubunun cinsiyet değişkenine göre dağılımlarına bakıldığında katılanların yüzde 55,7’sinin kadın, yüzde 44,3’ünün ise erkek olduğu görülmüştür. Katılımcıların medeni durum değişkenine göre yüzde ve frekans dağılımına bakıldığında katılımcıların çok büyük bir çoğunluğunun yüzde 92,9’unun evli olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan kişilerin eğitim durumlarına göre yüzde ve frekans dağılımına bakıldığında katılımcıların yarısından fazlasına tekabül eden yüzde 53,6’sının ilkökul ve ortaokul mezunu olduğu, yüzde 17,2’sinin de üniversite ve lisansüstü mezunu olduğu görülmüştür.

Katılımcıların yüzde 52,2’sinin herhangi bir işte çalışmadığı ve aile aylık gelir durumunun yüzde 35,7’sinin aylık gelir miktarının 0-11499 TL arasında olduğu, yüzde 12,4’ünün de 35000 TL ve üzerinde olduğu görülmüştür. Katılımcıların yüzde 40,8’inin 3 çocuk sahibi olduğu, katılımcıların en az ise yüzde 4,8 ile 1 çocuk sahibi olduğu görülmüştür. Son olarak araştırmamıza katılan ebeveynlerin beslenme ile ilgili eğitim aldıkları yerlerin en başında TV/Radyo/İnternet gelmektedir. Buradan aldığı eğitim ile aile-arkadaştan öğrendiği bilgi seviyeleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Araştırmaya katılanların yüzde 69,1’inin beslenme ile ilgili herhangi bir eğitim almamış olmasına rağmen beslenme ile ilgili eğitim almak isteyenlerin oranı ise %48 olarak görülmüştür.

Tablo 2’de araştırmaya katılan ebeveynlerin demografik özelliklere ilişkin (cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu ve eğitim alma isteği) anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını gösteren T testi bulguları verilmiştir.

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Bağımsız rnekleme T Testi Sonuçları

Değişkenler		(n)	(x)	s.s.(std)	t	Sig.(P)	
Beslenme Bilgi Düzeyi	Cinsiyet	Kadın	220	3,6868	0,5791	4,808	,001*
		Erkek	175	3,4157	0,5269		
	Medeni Durumu	Evli	367	3,5815	0,5857	1,863	,002*
		Boşanmış	28	3,3732	0,2881		
	alışma Durumu	alışıyor	189	3,4156	0,5398	1,863	,001*
		alışmıyor	206	3,7053	0,5668		
	Eğitim alma isteği	Evet	170	3,6212	0,5607	1,648	,099
		Hayır	225	3,5256	0,5783		

Tablo 2’den elde edilen bulgulara göre cinsiyet, medeni durum ve çalışma durumu değişkeni ile beslenme bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülürken, beslenme üzerine eğitim alma isteği değişkeni ile beslenme bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p^*=p<0,05$). Cinsiyete göre kadınların bilgi düzeyleri erkeklere göre daha fazla olduğu, herhangi bir işte çalışmayanların bilgi düzeyinin de çalışanlara göre daha yüksek çıktığı ve ayrıca evli olan ebeveynlerin boşanmış ebeveynlere göre bilgi seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 3’te araştırma katılımcılarının beslenme bilgi düzeylerinin yaş, eğitim durumu ve gelir durumuna göre ayrılan katılımcı grupları arasında anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını gösteren Anova testi bulguları yer almaktadır.

Tablo 3. Değişkenlere İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişkenler		(n)	(x)	s.s.(std)	F	Sig.(P)	Tukey Tamhane
Yaş	18-24	19	3,5132	0,6420	1,473	,210	---
	25-34	121	3,6694	0,6001			
	35-44	195	3,5131	0,5628			
	45-54	42	3,5417	0,4705			
	55 ve üstü	18	3,5667	0,5869			
Beslenme Bilgi Düzeyi	Okuryazar değil ^a	20	2,8775	0,5398	23,10	,001*	b-c
	İlkokul ^b	108	3,2579	0,4638			b-d
	Ortaokul ^c	104	3,6567	0,5712			b-e
	Lise ^d	95	3,8200	0,4796			c-a
	Üniversite ^e	61	3,7631	0,4958			
	Lisansüstü	7	3,8143	0,3815			
Gelir Durumu	0- 11499 ^a	141	3,4379	0,5784	5,190	,002*	a-c
	11500-22999	130	3,5746	0,5560			
	23000-34499 ^c	75	3,7393	0,5217			
	35000 ve üzeri	49	3,6520	0,5973			

Tablo 3' den elde edilen bulgulara göre, araştırma katılımcılarının beslenme bilgi düzeyinin, yaş durumu değişkenine göre istatistiki olarak anlamlı düzeyde bir farklılığa rastlanmamış olmasına rağmen, eğitim durumu açısından, gelir durumu açısından istatistiki olarak anlamlı düzeyde ($p < 0,05$) bir farklılık görülmüştür. Bu farklılıkların kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma (Tukey ve Tamhane) testleri sonuçlarına baktığımızda; anlamlı bir fark olmamasına karşın 25-34 yaş aralığında olan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeylerinin diğer yaş gruplarına göre yüksek olduğu, Okuryazar olmayan katılımcılar ile diğer öğrenim durumlarındaki katılımcılar arasında, ilkokul mezunu olan katılımcıların ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan katılımcılara göre ve ortaokul mezunu katılımcılar ile de okuryazar olmayan ve ilkokul mezunu katılımcılara göre beslenme bilgi düzeylerinde anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Ayrıca gelir durumu olarak 11499 TL'e kadar olan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeyi ile 23000-34499 TL'lik gelir durumuna sahip olan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeyi arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Yapılan analiz sonucunda ebeveynlerin gelir durumu ve eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterdiği ancak yaş değişkenine göre farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Tablo 4'te araştırma katılımcılarının beslenme bilgi düzeylerinin çocuk sayısı, beslenme eğitimi alma durumu ve beslenme eğitimini nereden aldığına göre

ayrılan katılımcı grupları arasında anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını gösteren Anova testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. Değişkenlere İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları

	Değişkenler	(n)	(x)	s.s.(std)	F	Sig.(P)	Tukey Tamhane	
Beslenme Bilgi Düzeyi	1	19	3,642	0,485	6,121	,001*	b-d c-d	
	2 ^b	108	3,687	0,540				
	3 ^c	161	3,623	0,550				
	4 ^d	62	3,307	0,604				
	5 ve üzeri	45	3,400	0,584				
	Beslenme Eğitimi Alma Durumu	Evet	58	3,615	0,520	0,419	,658	---
		Hayır	273	3,549	0,593			
		Kısmen	64	3,596	0,527			
	Beslenme Eğitimi Nereden Aldınız	Tv/Radyo/İnternet ^a	34	3,791	0,549	2,388	,021*	a-d
		Gazete/De rgi	7	3,185	0,532			
Ders/ Öğretmen		30	3,518	0,519				
Aile/ Arkadaş ^d		36	3,333	0,516				
Doktor		14	3,575	0,572				
Diyetisyen		31	3,671	0,471				
Diğer		66	3,623	0,574				
Hiç almamış		177	3,554	0,595				

Tablo 4'ten elde edilen bulgulara göre, araştırma katılımcılarının beslenme bilgi düzeyinin, beslenme eğitimi alıp almama durumu değişkenine göre istatistiki olarak anlamlı düzeyde bir farklılığa rastlanmamış olmasına karşın, çocuk sayısı açısından ve beslenme eğitimi nereden aldığı açısından istatistiki olarak anlamlı düzeyde ($p<0,05$) bir farklılık görülmüştür. Bu farklılıkların kaynağının belirlenmesine yönelik yapılan çoklu karşılaştırma (Tukey ve Tamhane) testleri sonuçlarına baktığımızda; çocuk sayısı 3 'e kadar olan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeyi ile 4 veya daha fazla çocuğu olan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Araştırmamıza katılanların yarısından fazlasının beslenme ile ilgili eğitim almadığı sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak ebeveynlerin beslenme bilgi eğitimlerini nereden aldıklarına baktığımız zaman en fazla olarak Aile/Arkadaş ve Tv/Radyo/İnternetten aldıklarını ve Tv/Radyo/İnternet'ten öğrenilen bilgi ile Aile/Arkadaş ortamından öğrenilen beslenme bilgileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Kişilerin beslenme bilgi düzeylerini etkileyen birçok etken mevcuttur. Bu kapsamda yapılan araştırmamız ebeveynlerin beslenme bilgi düzeylerinin demografik özelliklerine göre ilişkisini ölçmeyi amaçlamıştır. Ebeveynlerin beslenme bilgi düzeylerinin demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Özelinde ise cinsiyet, medeni durum, gelir durumu, eğitim durumu, çocuk sayısı, çalışma durumu ve beslenme eğitimi aldığı yer açısından anlamlı farklılık göstermesine rağmen yaş değişkeni, beslenme eğitimi alma durumu ve beslenme eğitimi alma isteği değişkenlerine göre anlamlı bir fark görülmemiştir.

Bu çerçevede yaptığımız araştırmada ilk olarak cinsiyetlerine ve çalışma durumlarına göre beslenme bilgi düzeyleri karşılaştırıldığında kadınların beslenme bilgi düzeyinin erkeklerin temel beslenme bilgi düzeyinden daha yüksek olduğu ve herhangi bir işte çalışmayanların bilgi düzeyinin de çalışanlara göre daha yüksek çıktığı görülmektedir. Çalışmamıza benzer şekilde yapılan çalışmada kadınların beslenme bilgi düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Hendrie vd., 2008). Ayrıca çalışmamızın aksine yapılan başka bir çalışmada erkeklerin beslenme bilgi düzeyinin kadınların beslenme bilgi düzeyine göre daha yüksek bulunmuştur (Murathan vd., (2015). Bu farklılığın nedeni olarak da örneklemimizin olduğu bölgede çalışmayanların fazla olması ve bunların da çoğunluğunun kadın olması, kadınların evde buldukları sürede, çocuklarının beslenmesi ile daha fazla ilgilenmeleri ve sonuç olarak bu konuda daha fazla bilgi sahibi haline gelmeleri bu farklılığın nedeni olarak açıklanabilir.

Yapılan çalışmada ailenin gelir durumu seviyesi yükseldikçe beslenme bilgi seviyesinin de arttığı bunun da sebebinin ailelerin gelir durumu arttıkça eğitim alma isteklerinin artması veya daha fazla araştırma isteğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Elde edilen bir başka sonuca göre evli olan ebeveynlerin boşanmış ebeveynlere göre bilgi seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Boşanmış kişilerin beslenme bilgi düzeyinin düşük olması ve bu sonucun da ailelerin boşanmasının bir sebebi olabilmesi varsayımından yola çıkarak, boşanan kişilerin bundan sonraki süreçte çocuklarının beslenme ve gelişim düzeyini de olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

Yine araştırmamıza katılan bireylerin eğitim durumu ile beslenme bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Okuryazar olmayan katılımcılar ile diğer öğrenim durumlarındaki katılımcılar arasında, ilkököl mezunu olan katılımcıların ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan katılımcılara göre ve ortaokul mezunu katılımcılar ile de okuryazar olmayan ve ilkököl mezunu katılımcılara göre beslenme bilgi düzeylerinde anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Çekal tarafından (2008) yapılan bir çalışmada da lise düzeyi eğitim seviyesine sahip bireylerin beslenme bilgi düzeylerinin, ilköğretim eğitim seviyesine sahip kişilere göre yüksek bulunduğu görülmüştür. Bu çalışma sonucu da bizim çalışmamızla benzerdir. Bu bağlamda eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin beslenme bilgi düzeyleri de artış göstermektedir diyebiliriz.

Elde edilen bir başka sonuca göre çocuk sayısı 3 'e kadar olan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeyi ile 4 veya daha fazla çocuğu olan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu bağlamda ailedeki çocuk sayısı arttıkça beslenme bilgi seviyesinin azalması, ebeveynlerin çocuk sayısına göre beslenme konusunu önemsemediği veya dikkate almadığı sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca ebeveynlerin beslenme bilgi eğitimlerini nereden aldıklarına baktığımız zaman en fazla olarak Aile/Arkadaş ve Tv/Radyo/İnternette aldıklarını ve Tv/Radyo/İnternet'ten öğrenilen bilgi ile Aile/Arkadaş ortamından öğrenilen beslenme bilgileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Alınan eğitimin de genelde ne kadar doğru olduğu düşündürücü olsa da Tv/Radyo/internette öğrenildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan araştırmada demografik özelliklere göre katılımcıların yaş aralıklarına göre anlamlı bir fark olmamasına rağmen 25-34 yaş aralığında olan ebeveynlerin beslenme bilgi düzeylerinin diğer yaş gruplarına göre yüksek olduğu, bu manada da bu yaş grubunda bulunan ebeveynlerin daha olgun bir dönemde ve çocuklarıyla ilgili daha kaliteli bilgi sahibi olmak istemelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Çalışmamızdan farklı olarak Hendrie, Coveney, Cox (2008) yılında yaptıkları çalışmada 35 yaş ve üzerinde olan kişilerin beslenme bilgi düzeylerinin 18-34 yaş aralığındaki kişilerin beslenme bilgi düzeylerine göre daha yüksek çıktığını belirtmişlerdir.

Son olarak yapılan çalışmada anlamlı bir fark olmamasına rağmen bireylerin beslenme ile ilgili eğitim almak istemeyenlerin sayısının fazla olup bilgi düzeylerinin düşük olması ise bu araştırmadaki katılımcıların, daha önce öğrendiklerinin kendilerine göre doğru olduğunu düşünüp, eğitime önyargılı davranıp yeni eğitim almak istemediklerini göstermektedir.

Yapılan çalışmadan elde edilen bulgular neticesinde ebeveynlerin beslenme bilgi düzeyleri belirlenip çeşitli projelerle farkındalıklar oluşturulabilir. Çalışanlara, çocuk sayısı fazla olanlara ve erkeklere İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından öğrenim durumları da göz önünde bulundurularak anlayabilecekleri seviyede beslenme bilgi düzeyini artırıcı halk eğitim kursları düzenlenebilir. Gelir durumu açısından elde edilen bulgular sonucuna göre gelir seviyesi düşük olan bireylere erişebilecekleri düzeyde bir bilgilendirme çalışması yapılabilir. Ayrıca boşanmış ailelere gerekli planlamalar doğrultusunda maddi ve eğitim desteği verilerek çocuklarının daha düzenli beslenmeye erişimi sağlanabilir.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçların Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve ilde bulunan ilgili kurum ve kuruluşların ebeveynler vasıtasıyla beslenme hakkında daha sağlıklı ve bilinçli bireyler yetiştirmeye yönelik stratejilerinin belirlenmesinde önemli katkı sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca elde edilen bulgulara göre ulusal düzeyde gıda ve beslenme politikalarının geliştirilmesinde demografik değişkenlerin göz ardı edilmemesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

Açıkgöz, S. (2006). *Üniversite öğrencilerinin beslenme alışkanlıkları ile öz yetkinlik ve iyimserlik ilişkisi: Ankara Üniversitesi örneği*. Ankara: Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- Akçay, A. (2008). *Çocukluk çağı obezitesinin kardiyak fonksiyonlar üzerine etkisinin ekokardiyografik ve elektrogardiyografik yöntemlerle değerlendirilmesi*. Uzmanlık tezi, İstanbul.
- Applegate, L. (2012). *Beslenme ve Diyet Temel İlkeleri*, İstanbul: Medikal Yayınları.
- Batmaz, H. (2018). *Yetişkinler için beslenme bilgi düzeyi ölçeği geliştirilmesi ve Geçerlik güvenirlik çalışması*. Marmara Üniversitesi: Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Baysal, A. (2012). *Beslenme*. Ankara: Hatipoğlu Yayınları.
- Besler, H., Rakıcıoğlu, N., Ayaz, A., Büyüktuncer Demirel, Z. Gökmen Özel, H. Samur, G.& Yürük, A. (2015). *Türkiye'ye Özgü Besin ve Beslenme Rehberi*. Ankara.
- Çekal, N. (2007). Aşçuların Beslenme (Besin Öğeleri) Bilgi Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), s: 64-74.
- Çekal, N. (2008). Orta Yaşlı ve Yaşlı Bireylerin Beslenme Bilgi Düzeyleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, s. 14-28.
- Çelik, Ş. (2001), Türkiye'de Beslenme Yetersizliği Sorunları, Besin ve Beslenme Politikaları. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 27(2), s. 54.
- Çopur, M. (2000), *Gıda Teknolojisi*, Devlet Kitapları, İstanbul: Ilıcak Matbaası.
- Didylowski, A.E. (2018), *Nutrition Education Interventions For Children*. State University of New York.
- Hayta, A., Şanher, N. (2007). İlköğretim altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinde beslenme davranışı ve sosyal onaylanma isteği. *Milli Eğitim*, 36(174), s. 193-205.
- Hendrie, G.A, Coveney, J. & Cox, D. (2008). Exploring nutrition knowledge and the demographic variation in knowledge levels in an Australian community sample. *Public Health Nutr*, 11(12), s. 1365-71.
- Gökdemir, A., (2005), *Mutfak Hizmetleri Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Güler, Y., Gönener, H.D., Altay, B. & Gönener, A. (2009). *Adölesanlarda obezite ve hemşirelik bakımı*. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(10), s. 65-181.
- Güven, E., (2010). *Yalova İlinde yaşayan farklı eğitim ve gelir düzeyine sahip fertlerin beslenme alışkanlıkları ve gıda güvenliği bilgisinin belirlenmesi üzerine bir araştırma*. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi.
- Karataş, İ., (2004), *Besin Kimyası*. Konya: Ofset Baskı.

- Karavuş, M., Gencil, H., Beşik, C., Çoban, U., Güteryüz, M., Karaaslan, S. & Parmaksızolu, T. (1995). Ümraniye İlçesinde 0-12 Aylık Çocuk Beslenmesinde Annelerin Bilgi, Tutum ve Davranışları. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 24 (1), s. 35.
- Murathan, F., Murathan, T., Yetiş, Ü., Aktuğ, Z.B.& Dündar, A. (2013). Üniversite Öğrencilerinde Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ile Fiziksel Aktivite Düzeylerinin İncelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*,7(2), s. 100-107.
- Onur, N., Sarper, F. & Onur, F., 2017. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Ailelerin Sebze-Meyve Tüketim Durumları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 5 (1), s. 105-123.
- Özmert, E., Yurdakök, K. & Laleli, Y. (2003). Ankara'da ilkokul çocuklarında kan kurşun düzeyleri. *Pediatric Dergisi*, 46(1), s. 20-23.
- Spronk, I., Kullen, C., Burdon, C. & O'Connor, H., (2014). Relationship between nutrition knowledge and dietary intake. *British journal of Nutrition*. 111 (10), s. 1714.
- Şanlıer N.& Güler A. (2005). *İlköğretimin İkinci Kademesinde Eğitim Gören Öğrencilere Verilen Beslenme Eğitiminin Öğrencilerin Beslenme Bilgi Düzeyi ve Alışkanlıklarına Etkisi*. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 32(2), s: 31-38.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, (2019), *Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması*. Ankara: Tiraj Baskı.
- Tezcaner, C., (1997), *Sağlık Bilgisi*. Eskişehir: Bem-Koza Eğitim Yayınları.
- Ülker, H. (2021). Pamukkale Üniversitesi öğrencilerinin beslenme bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Ünsal, A. (2019). Beslenmenin Önemi ve Temel Besin Öğeleri. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), s. 1.
- Zembat, R., Kılıç, Z., Ünlüer, E., Çobanoğlu A., Usbaş, H., & Bardak, M. (2015). Çocuğun beslenme alışkanlığını kazanmasında okul öncesi eğitim kurumlarının yeri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(2), s.415-424.

Aşil Sendromu (Gizli Başarısızlık Korkusu) Kavramsal Bir İnceleme*

 Grant Altay TAŞKIN*

 Muharrem TUNA**

* Doktora Öğrencisi,
Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi,
grant.taskin@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6689-7728

** Prof. Dr.,
Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi
muharrem.tuna@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5526-7122

Gönderilme/ Received

29.11.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

05.01.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Öz

Geçmişten bugüne mitolojik bazı karakterlerin insanlara ait duygu, düşünce ve hisleri açıklamakta kullanıldığı görülmektedir. Aşil Sendromu 1994 yılında Petruska Clarkson tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Yunan mitolojisindeki yenilmez, hatta ölümsüz görünen, fakat topuğundan aldığı bir darbeyle hayatı sona eren kahraman Aşil gibi her insanın da bir zayıf noktası vardır. Yazara göre buradaki zayıf nokta, insanların hayatlarının her aşamasında gizliden gizliye başarısız olmaktan korkmasıdır. Gizli başarısızlık korkusunun kişiyi mutsuzluğa, stres ve gerginliğe hatta olası başarısızlığını örtmek için iş bağımlısı olmaya kadar götürebileceği öngörülmektedir. Bu denli ciddi sorunlara yol açabilecek bir kavramın literatürde kendine yer bulmaması ve farkındalığının oldukça düşük olması dikkat çekicidir. Bu çalışmada başka bazı önemli çalışmalarda olduğu gibi bu kavramın da tarihin tozlu raflarında yerini alması engellenmek istenmiş ve kavram detaylıca açıklanarak sonrasında yapılacak olan çalışmalara zemin hazırlamak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aşil Sendromu, Gizli Başarısızlık Korkusu, Başarısızlık Korkusu.

*Bu çalışma Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm İşletmeciliği İngilizce programında doktora eğitimini sürdüren birinci yazarın, ikinci yazar danışmanlığında yürüttüğü "The Mediating Role of Achilles Syndrome in the Effect of Machiavellianism and Narcissism on Work Addiction: A Study on Tourism Academics" adlı doktora tezinden üretilmiştir. This study is derived from PhD dissertation entitled "The Mediating Role of Achilles Syndrome in the Effect of Machiavellianism and Narcissism on Work Addiction: A Study on Tourism Academics", conducted by the first author under the supervision of the second author.

**Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. Benzerlik tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No similarity detected.

***Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.

****Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Authors' contribution rates in the study are equal.

*****Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Kaynak gösterme / To cite this article: Taşkın, G. A. & Tuna, M. (2024). Aşil Sendromu (Gizli Başarısızlık Korkusu) Kavramsal Bir İnceleme. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 196-205. doi: 10.59534/jcss.1397518

Achilles Syndrome (Hidden Fear of Failure): A Conceptual Review

Grant Altay TAŞKIN*

Muharrem TUNA**

* PhD Student,
Ankara Hacı Bayram Veli
University,
grant.taskin@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6689-7728

** Prof. Dr.,
Ankara Hacı Bayram Veli
University
muharrem.tuna@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5526-7122

Gönderilme/ Received

29.11.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

05.01.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Abstract

It is seen that some mythological characters have been used to explain emotions, thoughts, and feelings of people from past to present. Achilles syndrome is a concept introduced by Petruska Clarkson in 1994. Like the hero Achilles in the Greek mythology, who seems invincible, even immortal, but whose life is ended by a blow to his heel, every human has a weak spot. According to the author, the weak point here is that people are secretly afraid of failing at every stage of their life. It is predicted that the hidden fear of failure can lead the person to unhappiness, stress, and tension, and even to become addicted to work to cover up possible failure. It is noteworthy that a concept that can cause such serious problems has not found a place in the literature and its awareness is quite low. In this study, as in some other important studies, it was aimed to prevent this concept from taking its place on the dusty shelves of history, and the concept was explained in detail, and it was desired to lay the groundwork for future studies.

Keywords: Achilles Syndrome, Hidden Fear of Failure, Fear of Failure

Giriş

Aşil Sendromu kavramı, bir diğer adı olan sözde yetkinlik veya gizli başarısızlık korkusu olarak da açıklanabilmektedir. Bu kavram, özünde bir alanda kişinin kendini gördüğü yetkinlik düzeyi ile diğer insanların onun hakkında belirlediği yargıların uyumsuzluğu olarak tanımlanabilir. Kişi kendini yeterli görmemekle birlikte çevresi onun için aksi fikirdedir. Bu açıdan bakıldığında, bir alanda kişinin kendine duyduğu güven ile o alandaki yetkinliği hakkında başkalarınca yapılan değerlendirme arasında bir uyumsuzluk olduğunda kişi sözde yetkin sayılır (Clarkson 1994, s. 12). Aynı zamanda gizli başarısızlık korkusu olarak da adlandırılan bu kavram, yaptığı işte başarılı olan ancak, kendisini çevresindekilerin gördüğü kadar başarılı bulmayan ve bunun sonucunda zaman zaman endişe duyan kişileri tanımlayan bir ifadedir (Çıvgın & Mutlu, 2020, s. 179). Bu tanım kavramın psikolojik yönünü ortaya çıkarmak için kullanılan bir tanımdır. Çalışmanın tamamen merkezini oluşturan bu kavramı daha iyi anlamak için kökenini ve diğer bilim dallarındaki yansımalarını da iyi anlamak gerekmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı insanların gizliden gizliye duyduğu bu hislere anlam verebilmesini ve bununla başa çıkabilmesini sağlamaktır. Çalışma, bu konudaki sınırlı sayıdaki kaynağı bir araya getirmekle birlikte, psikoloji, yönetim ve örgütsel davranış alanlarında yapılacak araştırmalara yol gösterici olacaktır.

1. Yunan Mitolojisinde Aşil

Hayatta karşılaşılan bazı sorunların çözümlerini tarihteki olaylar ile anlatmak, geçmiş zaman masallarındaki karakterlerden yola çıkarak, onların güçlü veya zayıf yönleriyle günlük olayları açıklamak oldukça akılda kalıcı ve öğretici olabilmektedir. Benzer şekilde insan yaşamını aydınlatmak ve olguları daha iyi açıklamak için bazen film veya kitaplardaki karakter adları kullanılabilir (Clarkson, 1994, s. 7). Söz konusu kavramın ortaya çıkışında ise güçlü yapısı ve büyük ölçüde yenilmez olan özellikleri ile ünlü Aşil karakterinin mitleri baz alınmaktadır. Aşil, Yunan mitolojisinde anlatılan mitlerin en bilinen karakterlerinden birisi ve İlyada destanında da sıklıkla vurgulanan eşsiz bir kahramandır (Gürel ve Muter 2007, s. 542). Kimi anlatılara göre Aşil karakteri Truva savaşının en güçlü karakteridir. Homeros'un eşsiz İlyada'sında her ne kadar güçlü yönleri uzun uzun anlatılsa da düşmanları onu en zayıf, belki de tek zayıf noktasından yakalamıştır (Drago & Folker, 1999). Söz konusu mit farklı kaynaklarda farklı versiyonlar halinde anlatılmaktadır fakat küçük nüanslar haricinde genel kabul edileni Aşil'in ölümsüz olması beklenirken topuğundan aldığı ok darbesiyle hayatını kaybetmesi hikayesidir. Bunu biraz açmak gerekirse Aşil, efsanevi tanrı Zeus'un, Yunan Mitolojisinin de temelini oluşturan aşk hikayelerinden birinden meydana gelmiştir. Zeus, günün birinde Thetis (Aşil'in Annesi) ile birlikte olma fikrini aklına getirir fakat tam bu sırada kahinler bu birliktelikten meydana gelecek çocuğun babasından daha güçlü olacağını ve onu tahtından indireceğini belirtir. Bunun üzerine Zeus, Thetis'i bir ölümlüyle evlendirmeye karar verir fakat Thetis buna razı gelmez ve kendisini önce su damlasına sonra da aleve dönüştürerek kaçmayı başarır. Bahsi geçen ölümlü Teselya Kralı Peleus'tur. Peleus, Chiron'un (insan başlı, at gövdeli) tavsiyelerini dikkate alarak Thetis'i ikna etmeyi başarır ve Aşil dünyaya gelir.

Doğacak çocuğunun ölümsüz olmasını çok isteyen Thetis bu isteğinden vazgeçmez ve içine batırıldığında bir insanı ölümsüz kılan Stix Nehri'ne Aşil'i götürür. Burada oğlunu ayak bileğinden tutarak nehre batırır ve topuğu hariç tüm vücudu ölümsüz olur. O günden sonra her ne kadar güçlü bir savaşçı da olsa, bir savaşta topuğuna aldığı bir ok darbesiyle hayatını kaybeder. Hayatı boyunca kimsenin bilmediği, herkesin onu dışarıdan güçlü gördüğü zayıf bir noktayla yaşar. İnsanlar ne zaman onun bu zaafını öğrense bunu kendi lehine kullanabilecekleri aşikardır. Aşil, bu zayıf noktası gizli kaldıkça güvende olacağını düşünmektedir (Clarkson, 1994; Okten, 2016, s. 316). Aşil yalnızca topuğundan vurulmaya karşı savunmasızdı (Drago & Folker, s. 24).

2. Tıp Literatüründe Aşil

Aşil'in kabul gören hikayesinden sonra, insan kişiliğinin yaralanabilir ve hassas yönünü simgeleyen Aşil topuğu, aynı zamanda birden fazla alanda farklı anlamlarda kullanılan bir terim olmuştur. Bu terime tıp literatüründe de rastlamak mümkündür. Destana da konu olan güçlü Aşil'in topuğu oradaki ölümcül boyutuna atıfla tıp literatürüne girdiğinde de yine büyük bir problemi, zayıflığı anlatmak, tasvir etmek için kullanılmıştır. Bahsedilen bu zayıflık, çizgili kastaki kortikal hücre iskeletinin nispeten belirsiz bir unsuru olan kostamerde bulunur (Ervasti, 2003, s. 13591). İnsan anatomisinde en güçlü ve en büyük tendon aşil tendonudur. Ayağı aşağı yukarı oynatmaya, koşma, yürüme gibi temel günlük aktivitelere izin veren kısımdır (Sariyilmaz, 2022). Genellikle sporcularda sıklıkla rastlanan, bu bölgenin sakatlanması durumu uzun süreli tedaviler gerektiren ciddi bir rahatsızlıktır. Konuyla ilgili bir diğer tıbbi terim olan Aşil refleksi ise, nörolojide kullanılan bir terimdir ve ayak bileği refleksi olarak da bilinmektedir (Gürel ve Mutur 2007, s. 542). Tabii yalnızca bir yaralanma olarak değil, yönetim ve psikoloji alanında da bu hikayesiyle bağlantılı olarak kullanılmıştır.

3. Psikoloji ve Yönetim Alanlarında Aşil

Tıpkı Aşil'in hikayesi gibi, mitolojik hikâyelerden farklı disiplinlere geçen birçok terim bulunmaktadır. Adonis Kompleksi, Katarsis, Echo, Oedipus Kompleksi, Siren Miti, Fobi ve Pygmalion Etkisi bunlardan bazılarıdır (Akcan, 2019, s. 11). Bu kavramlara Adrogynos, Andromeda Kompleksi, Atreus Kompleksi, Daphne Miti, Dor Aşk, Elektra Kompleksi, Ephialtes, Eros, Golem Mitosu, Hebe, Herakles, Hermaphroditos, Hypnos, Hikaros, Iokaste, Janus Figürü, Kassandra Kompleksi, Klytaimnestra Kompleksi, Kronos, Labyrinthos, Lesbos, Lethe, Luna, Media Kompleksi, Medusa, Mitomani, Mnemosyne, Narkissos, Nympha, Oidipus Kompleksi, Orestes Sendromu, Pan, Pandora'nın Kutusu, Phaidra Kompleksi, Phobos, Polycrhatos Yüzüğü, Priapos, Proteus Sendromu, Psyche Figürü, Pygmalion Etkisi, Pytho, Satyr, Siren, Sisyphe Miti, Thanos, Truva Atı, Ulysses Metaforu, Uranos Miti, Yafes ve Sam Kompleksi gibi mitleri ve sendromlarını da ilave etmek mümkündür (Gürel & Mutur, 2007). Aşil Sendromu kendisine psikoloji alanında da yer bularak, kendi kusurunu örtmek için sanki son derece bilgin ve mükemmelmiş gibi davranma eğilimini açıklamakta kullanılmıştır (Akcan, 2019, s. 65). Aşil'in kökeni ve ona atfedilen çeşitli alanlardaki tanımının yanında yönetim ve örgütsel davranış alanında çalışan araştırmacılar "Aşil Tendonu Sendromu" adı altında literatüre kendilerine has farklı bir tanım da

kazandırmışlardır (Arar, 2022). Drago ve Folker'a (1999) göre yönetim alanında ne zaman bir firma yönetsel zayıflıklarını görmezden gelir ve bunların üzerine gitmezse o zaman kendini savunmasız bir pozisyonda bulur. Fakat bu çalışmayı yönetim alanında ortaya atılan bu tür tanımların dışında, Clarkson'un 1994 yılında literatüre kattığı, psikoloji alanındaki "Aşıl Sendromu" kavramı oluşturmaktadır.

4. Petruska Clarkson'un Aşıl Sedromu Kavramı

Aşıl Sendromu mükemmel yemekli partiler hazırlayan ama her etkinlik öncesi acaba beğenilecek mi korkusu yaşayan ev hanımından, bir müvekkilini mahkemede temsil etmeyi düşündüğü zaman soğuk terler döken uluslararası isim yapmış bir avukata kadar herkeste görülebilir (Clarkson, 1994). Aşıl Sendromu'nu en yalın haliyle özetleyen Gürel ve Muter (2007) bu kavramın her insanda bulunan ufak ama oldukça mühim bir zaafı anlatmak için kullanıldığını belirtir.

Kavramı ortaya atan ve sıklıkla örnekler ile konuyu açıklayan Petruska Clarkson, bu kavramın her insanda ortaya çıkabileceğinden bahseder. Bir gün danışanı olarak gelen bir Felsefe profesörü, kendisini çok detay bir konuda uzmanlaştırdığını fakat felsefenin en basit konularından biri olan mantık konusunu çok iyi hatırlamadığını Clarkson'a aktarır. Kişi her ne kadar profesör de olsa basit bir konuda hata yapacağından ve insanlar önünde küçük düşeceğinden korkar (Clarkson, 1994). Toplumumuzda insanlar bilmedikleri konuları zaman zaman biliyormuş gibi davranmaya da eğilimli olabilirler. Buna bir örnek de arabasını tamir için sanayiye götüreceği olan bir kadının çok pahalı bir fiyat çıkarılmaması adına dışarıya kendini bu alanda yetkin göstermesi olabilir (Clarkson, 1994). Bu gibi konular insanın kendi öz yetkinliği ile dışarıya lanse ettiği veya ona ithaf edilen yetkinlikle aradaki çelişkileri gözler önüne sermektedir.

Bir başka tanıma göre ise Aşıl Sendromu kavramı, yani gizli başarısızlık korkusu; *"başkaları tarafından başarılı bulunan fakat kendilerine diğer insanlar kadar güven duymayan, daha zayıf hisseden insanların yaşadıkları korkuya veya kaygıya verilen isimdir"* (Tekin, 2018, s. 544). Aşıl sendromlu birey sıklıkla foyasının ortaya çıkacağından, bilgisiz olduğu bir konudan gelecek olan bir sorudan çekinebilir, zaman zaman kaçamak cevaplar da verebilir fakat bunu patolojik anlamdaki yalancılıktan ayırmak gerekir (Clarkson, 1994). Varsayalım ki kişi çok iyi gitar çalan bir müzisyen olsun. Bu kişi en zorlu parçaları en güzel biçimde icra ederken gitar çalmaya başladığı ilk yıllarda öğrenmiş olduğu bir parçayı unutabilir ve insanların gözünde küçük düşmekten korkabilir. Yine eski bir müzisyen sahneye çıkmadan önce her zaman kaygılanarak ya bir önceki kadar güzel bir performans gösteremezsem diye endişeye düşer, başarısını tesadüflere veya şansa yorabilir. Hayatında yüzlerce kez sempozyumlarda konuşma yapmış bir konuşmacı bile bir sonraki konuşmasını yapmadan önce geceleri kitap okuyarak sabahlıyor olabilir. İşte Aşıl Sendromu denen bu his, çevreden bazen alçakgönüllülük olarak görülse de kişinin kendisini dışarıdan görülenden daha az yetkin görmesiyle ilgilidir (Clarkson, 1994). Aslına bakılırsa Aşıl Sendromuna sahip bireyler normalde oldukça başarılıdırlar ancak kendilerini böyle görmediklerinden, ya başarısız olursam hissine kapılıp mutsuz olabilmektedirler.

Hal böyle olunca günün birinde başarıya ulaştıklarında da asla tatmin olmayıp bitkin ve yorgun hissetmektedirler (Çıvgın & Mutlu, 2020, s. 180). Dışarıdan kendi düşüncülerinden fazla başarılı ve bilgili görüldükleri için de bunun içini doldurabilmek ve beklentileri karşılayabilmek adına gereğinden fazla çalışır ve bir bakıma iş bağımlısı veya çalışma bağımlısı olurlar (Clarkson, 1994). Bu sadece sanatçılarda veya konuşmacılarda ortaya çıkan bir durum değildir. Aynı onlar gibi belki de daha fazla, şirketlerde yönetici pozisyonlarında çalışanlarda da meydana gelebilir. Ona bağlı çalışan kişilerin gözünde en bilgin kişi olduklarından her soruya yanıt vermeleri beklenir ve bununla birlikte zamanı yönetmek ve tüm görevlileri bir düzen içerisinde idare etmekle de yükümlüdürler (Tekin, 2018, s. 545). Aşıl Sendromuna sahip kişilerin birçok özelliği sayılabilir fakat bunları 7 madde halinde aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

Tablo 1. Aşıl Sendromlu Kişinin Özellikleri

-
- 1 Kişinin kendi yetenekleri ve bilgisi ile çevresindekilerin onun hakkındaki düşünceleri arasında çelişki olması.
 - 2 Bir işi yapmadan önce telaşlı ve endişeli olmak.
 - 3 İş bitirdikten sonra yersiz bir sıkıntı hissetmek.
 - 4 İş bitirdikten sonra memnun olmak yerine rahatlama hissetmek.
 - 5 Hiçbir başarıyı sonraki işine taşıyamamak.
 - 6 Küçük duruma düşmekten çekinmek.
 - 7 Bu hissettiklerini çevresine anlatmak istemek fakat yine yanlış anlaşılmaktan korkmak.
-

Kaynak: *Clarkson, 1994.*

Çevredeki insanların bir kişi hakkındaki değerlendirmeleri ile kişinin kendinde gördüğü yeterlilikler arasındaki çelişkilerden meydana gelen bu kavram bazen mütevazilikle de karıştırılabilmektedir. Bu konuda Clarkson (1994), akıcı düzeyde Fransızca bilen bir zümreye sorulan Fransızca seviyeniz nedir sorusuna iyi düzeyde Fransızca bilen kişilerin ortalama yanıtı verdiklerini, fakat tam tersi çok az düzeyde dili bilenlerin ise kendilerini oldukça iyi olarak nitelendirdiklerini gözlemlediğini aktarır. Buradaki durum alçakgönüllülük değil, iyi bilen kişilerin hata yapmaktan korktukları için kendilerine bir maske oluşturmalarıdır. Böyle durumlarda yetkin olmayan kişilerin yetkin kişilere kıyasla daha atılgan ve özgüvenli davranabildikleri görülmektedir. Yani bir şeyi iyi bilmek beraberinde baskıyı da getirmektedir. Bu yüzdendir ki bir insanın gerçekte başarısızlık korkusu olduğunu yalnızca kendisi bilebilmektedir çünkü bunu devamlı dışarıya farklı yansıtmaktadır. Söz konusu kavram da bu tür duyguların gizlenmesinden ortaya çıkmaktadır. Böyle bir maske taktıklarından bu kişiler işlerinde de mutlu olamaz ve yalnızca bir işi bitirdiklerinde bir rahatlama hissedebilmektedirler (Çıvgın & Mutlu, 2020, s. 179). Bir iş tamamlandıktan sonra neleri iyi yaptığını düşünmek de mümkündür fakat bu kişiler yapılan yanlışların üzerine yoğunlaşır ve kendi morallerini bozmanın yolunu ararlar. Bu tür kişiler işlerini tamamlayınca da iyi ki bilgisiz olduğum bir alandan soru gelmedi ve yakalanmadım gibi bir his yapısına bürünürler (Clarkson, 1994).

4.1. Aile içerisinde ve Çocuklukta Aşıl Sendromu

Neredeyse her insan ailesinden aldığı eğitimde ve hayatta başarabileceklerinde, ailesinin onlara gereğinden fazla güvendiğini hisseder ve bu onda bir tür baskı hissettirir. Aileler çocuklarının her şeyi en iyi şekilde yapacaklarına inanır fakat her insan farklı yetenekler ve yetkinliklere sahiptir. Bu durum kavramın ana hattını oluşturan Thetis ve Aşıl mitinde de sabittir. Thetis ölümlü olan çocuğunu güçlü ve ölümsüz kılmak için o kadar çabalar ki Aşıl kendini yenilmez hisseder. Bu baskıyla ömür boyu baş etmek durumundadır fakat Paris'in yayından çıkan bir okla bileğinden yaralanarak basit bir ölümle hayatı son bulur. Ebeveyn bazında bakıldığında ise kişiler genellikle kendilerinin başaramadıklarını çocuklarının başarmalarını ister ve onları bir proje gibi yetiştirmeye çalışırlar (Clarkson, 1994).

Hayatları boyunca her şeyin mükemmel olması ve sürekli başarılı olmak üzerine yaşamlarını dizayn eden kişiler çevrenin de baskısıyla hep daha iyisini yapabileceklerine kendileri de inanırlar ve bunu yapamayacak olmanın kaygısıyla korkmaya başlarlar. Başarının sınırı olmayınca insanlar tamamladıkları misyonlarından sonra dahi haz duyamamaya başlarlar. Bu zaman zaman hayal kırıklığı yaşamalarına ve motivasyonlarının düşmesine sebebiyet verebilir. Başkalarının düşüncelerini bu denli önemseyen kişiler onların hakkında ne düşündüğüne sürekli anlam yüklemeye çalışırlar (Tekin, 2018, s. 545).

Chozo isimli bir çocuktan örnek veren Clarkson (1994), bu küçük çocuğun bir şeyler öğrenmek umuduyla babasına kahvaltıda masasında sorduğu basit bir sorudan örnek verir. Çocuk, babasına kızarmış ekmeğin üzerine bırakılan tereyağının neden eridiğini sorar. Babası ise bunun yanıtını sen tabi ki biliyorsun der ve konuşmayı orada sonlandırır. Chozo bir soru daha sormaktan çekinir ve bu onun bir şeyleri bilmek zorunda olduğu veya sözde yetkin hissettiği belki de hayatındaki ilk andır.

Ailenin çok fazla destek olması gibi henüz hiçbir şey öğretmeden çocuğuna biliyormuş gibi davranması da Aşıl Sendromu'nu tetikleyebilmektedir. Eğitim sistemlerindeki noksanlar da kişinin şevkini kırabilmektedir. Öğretmenden bir şey öğrenmek yerine onun beklentilerini karşılamak üzerine odaklanan bir öğrenci yorgun ve tükenmiş hissedebilmektedir (Çıvgın & Mutlu, 2020, s. 181).

Öğrenme, bebeklik çağından başlar ve genellikle ebeveynler atılan ilk adımlardan bağcık bağlamaya kadar çocuklarıyla her aşamada gurur duyarlar. Bebeklerin gülümsemesi için oldukça fazla çaba harcanır ve genellikle de başarılı olunur. Bir bebeğin gülümsemesi de bir bakıma belli konularda yetkin olmaya başlamak ile gerçekleşir. Başardığını hisseden bebek içgüdüsel olarak gülümsemeye başlar. İnsanlık tarihindeki ilk yetkinlikler belki de hayatta kalmayı başarmaktır. Fakat insanoğlu bununla da yetinmeyerek hep daha fazla başarı sağlamaya odaklanmıştır (Clarkson, 1994).

4.2. Eğitim Hayatı içerisinde Aşıl Sendromu

Eğitim hayatı boyunca öğrenciler öğretmenlerinin verdikleri ödevleri en başarılı şekilde yerine getirmek ve bazen de arkadaşlarından da iyi yazılar yazmaya, özetler çıkarmaya veya resimler yapmaya çalışırlar. Bir gün resim

dersinde muhteşem bir eser çıkararak öğrenci, öğretmeni ve arkadaşları tarafından takdir görebilir. Bu öğrenci bir sonraki haftaya yetiştirmesi gereken ödevini yaparken ise acaba aynı güzellikte bir resim yapabilecek miyim diye düşünmeye başlar. O hafta, bir yıl gibi geçebilir ve öğrenci gereğinden fazla odaklanarak başarısını tekrarlamasının yollarını arayabilir. Tüm sınıf onun çok güzel resim yaptığını bildiğinden, küçük düşmekten korkar ve beklentilerin karşılığını vermek ister (Clarkson, 1994). Bu tür durumlarla eğitim hayatının her aşamasında az veya çok karşı karşıya gelmektedir. Bunun yalnızca eğitim hayatının ilk dönemlerinde yaşanan bir sendrom olmadığını vurgulayan Clarkson, eğitim seviyesi daha yüksek olan kişilerin genellikle daha yüksek Aşıl Sendromu'na sahip olabildiğini ifade etmektedir. Lise veya üniversite diploma puanının ailesinin beklentilerinin altında olacağını düşünen veya başarısız olan öğrencilerin intihar ettikleri dahi görülebilmektedir. Daha farklı bir örnek vermek gerekirse akademik serüvenine yeni başlamış bir doktora öğrencisi, hocalarına ve camiaya kendini kanıtlamak için daha fazla çalışabilir ve bu gayet doğaldır fakat birçok eğitim aşamasını tamamlamış donanımlı bir profesörün de 1. sınıf öğrencilerine ders anlatırken heyecanlanması ve koskoca bir profesör olarak basit sorulara yanıt veremeyecek olmaktan gerginlik duyması da olasıdır. Hayatın her aşamasında karşımıza çıkan bu sendromu, orta sınıf bir ailede doğup büyüyen ve lüks restoranlara gittiğinde kuverin ne olduğunu veya en basitinden çatal bıçak ile bir eti keserken tabaktan yemekleri düşürmekten korkması bile örnek verilebilir (Clarkson, 1994).

4.3. İş Yerinde Aşıl Sendromu

Çevresi tarafından çok başarılı görünen insanlar mesleki yaşamlarında da beraberinde çalışan kişilere karşı yetkinliğini göstermeye çalışmaktadır. Etraftan algılandıkları kadar başarılı ve güçlü olduklarını iş yerlerinde de sergileme gereği duyarlar ve hayat onlar için sürekli kendilerini ispatlamak veya potansiyel hatalarını engellemek üzerine kurulu hale gelir. Her anlarında çevresindekilerin hissettikleri kadar başarılı olmadıklarını içten içe hissederler fakat bunun ortaya çıkmasını hiçbir zaman istemezler ve gizli den gizliye başarısızlıktan korkarlar. Bunu çoğu zaman yalnızca kendileri anlayabilmektedir (Clarkson, 1994). Bu kişiler kendilerine sürekli büyük hedefler koyarlar ve her başarı onlar için başarılması gereken yeni hedefler haline gelir ve bunun gerginliğini yaşayarak tamamladıkları hiçbir işten haz doyumuna ulaşamazlar (Çıvgın & Mutlu, 2020, s. 180). Her an daha iyisini başarabilme dürtüsü, insanları çevresinde sivrilen, devamlı çalışan, denediğini başarmak için kendi sınırlarını zorlayan kişilere dönüştürür. Bu bir bakıma olumlu bir kişilik özelliği olarak görülse de uzun süren stres onları hayattaki amaçlarından uzaklaştırmakta ve mesleki olarak tükenmişlik sendromuna sevk etmektedir (Tekin, 2018, s. 560-561). Bunun yanı sıra işinde yaşadığı mesleki tükenmişlikle de birlikte Aşıl Sendromuna sahip kişiler iş tatmini sağlayamamakta ve bir süre sonra işlerinden memnun olamamaktadırlar (Çıvgın & Mutlu, 2020, s. 179).

4.4. Aşıl Sendromundan Kurtulmanın Yolları

Aşıl Sendromuna sahip bireyler genelde zorlandığı bir konu olduğunda bunu yanındakilere lanse ederek kendilerine ortak ararlar. İşin zorluğu, onların başarısız olma korkusunu perdeler ve çevreden de bir hayli destek görürler.

Bazen de bu role bürünmek onların işini kolaylaştırabilmektedir (Clarkson, 1994). Aşıl Sendromuna sahip kişilere çevreleri sen bunu başarısın mesajını sıklıkla verir. Muhtemeldir ki karşı taraf güven hissi verdiği zannediyor olabilir fakat bu onların üzerinde yalnızca baskı oluşturmaktadır. Peki Aşıl Sendromu'ndan neden ve nasıl vazgeçilebilir? Bir insan gizli başarısızlık korkusu ile nasıl baş edebilir ve stresten uzaklaşabilir?

Bir insanın duymaktan en çok rahatsızlık duyabileceği kelimelerden bir tanesi “utanmaz” kelimesidir. Özünde kimse utanmaz bir insan olmak istemez. Peki neden başarısız olup küçük düşmekten utanacağı için stres olur ki? Söz konusu kavramdan temel olarak kurtulmak için insanın kendine bunu anlatması gerekir. Utanmanın kötü bir şey olmadığını ve asıl kötü olanın gamsızlık olduğunu bilmesi gerekir. Başarıya odaklanırken başarısız olma ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir. Bir kimse her konuda bilgili ve becerili olamayabilir. O sebeptendir ki bir konuda yanlış yapmak o kişinin yetersiz olduğunu göstermez. Bu tür insanların tek sorunu bir konuda başarısız olmak değildir. Aynı zamanda başarılı olduklarında bile benden daha başarılı olan birisi illaki vardır ve ben ona göre daha eksikim düşüncesi tehlikeli bir düşünce yapısıdır. Bir insanın kendini diğerleriyle kıyaslaması daha yüksek başarıya ulaşmak içinse faydalı da olabilir ama her iki sonuçta da elinden geldiğini yaptığını bilmesi oldukça yatıştırıcıdır. Bir kimse Aşıl Sendromundan kurtulmak istiyorsa işe kendisini devamlı kötülemeyerek başlayabilir. Eğer kilolu olduğunuzu ve etrafınızdaki insanların sizden zayıf olduğunu düşünürseniz bu sizin motivasyon kaynağınız olabilir ama her zaman sizden daha zayıf insanlar olacaktır. Buna benzer olarak 3 dil öğrenmiş olabilirsiniz fakat etrafınızda aynı anda 10 dili akıcı olarak konuşan insanlar olma ihtimali de vardır. Bildiğinize değil de eksikliklerinize odaklanırsanız bu sarmalın sonu hiçbir zaman gelmeyecektir (Clarkson, 1994). İnsan, kendisini çevresine değil de önce kendine ispatlamaya çalıştığı gün Aşıl Sendromu'ndan kurtulmanın kapısını aralayacaktır.

4.5. Değerlendirme ve Sonuç

İnsan psikolojisini ve günlük hayattaki olguları açıklamakta mitolojik kavramlar oldukça sık kullanılmaktadır. Burada bahsedilen Aşıl Sendromu aslında çoğu kişinin kendinden bir şeyler bulabileceği bir kavramdır. Kişi eğer bunu yaşıyorsa bununla yüzleşmek zorunda olduğunu ve hayatında kötü giden bazı durumları düzeltmek için fırsatı olduğunu öğrenecektir. Aşıl Sendromu bebeklik döneminde başlar, tüm okul çağında artarak devam eder ve eğer bundan bir kurtuluş yolu bulunamazsa tüm iş yaşamına tesir edebilmektedir. Aşıl Sendromunu yaşayan ve hayatına başarısızlıktan korkarak devam eden bireyler üzerine yapılan çalışmalarda bu kişilerde aynı zamanda mesleki tükenmişlik durumu meydana geldiği (Tekin, 2018, s. 544) ve bu tür kişilerin başarıya ulaşmak için her yolu mübah gören makyavelist eğilimlere sahip oldukları da yapılan çalışmalarca kanıtlanmıştır (Demir, Karatepe & Yüce, 2022). Bu sendromu yalnızca eğitim veya iş yaşamıyla sınırlamak da yanlış olacaktır. Hayatının tüm aşamalarını bitirmiş ve sakin bir hayat süren ileri yaş kişiler de çevreden yetkin ve bilgin görüldüklerinden bu baskıyı üzerlerinde hissedebilirler. Bu çalışmada onlarca yıl önce ortaya atılmış fakat literatürde kendine çok sık yer bulamamış olan Aşıl Sendromu kavramı detaylıca incelenerek gelecek çalışmalara ışık tutmak amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Akcan, G. (2019). *Psikoloji çerçevesinde mitoloji olgusunun incelenmesi*. İ. Gümüş içinde, *Mitoloji Araştırmaları*. İstanbul: Hiperlink Eğitim İletişim Yayıncılık.
- Arar, T., Öneren, M., & Yurdakul, G. (2022). Proposing a New Term for Organizational Behavior Literature: Achilles's Tendon Syndrome in Businesses. *Journal of Information and Organizational Sciences*, 46(1). <https://doi.org/10.31341/jios.46.1.5>
- Clarkson, P. (1999). *Aşil Sendromu* (S. Kunt, Çev.) Ankara: HYB Yayıncılık.
- Çıvgın, H., & Gündoğ, M. (2020). Aşil Sendromu (gizli başarısızlık korkusu) ve iş tatmini üzerine kavramsal bir inceleme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Special Issue* (4), 179-190.
- Demir, S., Karatepe, H. K., & Yüce, U. Ö. (2022). Aşil sendromunun makyavelist davranış eğilimi üzerine etkisi: Bir alan araştırması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 36(1), 83-92.
- Drago, W.A. and Folker, C.A. (1999), "Achilles revisited: the impact of incompetencies on firm performance", *Management Research News*, Vol. 22 No. 8, pp. 18-25. <https://doi.org/10.1108/01409179910781779>
- Ervasti, J. M. (2003). Costameres: the Achilles' heel of Herculean muscle. *Journal of Biological Chemistry*, 278(16), 13591-13594.
- Gürel, E., & Muter, C. (2007). Psikomitolojik terimler: Psikoloji literatüründe mitolojinin kullanılması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 537-569.
- Okten, A. İ. (2016). Mythology and neurosurgery. *World Neurosurgery*, 90, 315-321.
- Sarıyılmaz, K. (2022). *Aşil Tendonu Kopması*, <https://www.acibadem.com.tr/hayat/asil-tendonu-kopmasi/>, Access Date: 19.04.2023.
- Tekin, Z. (2018). Yöneticilikte Aşil Sendromu ve mesleki tükenmişlik ilişkisi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(13), 544-562.